

LUND UNIVERSITY

Från orsak till verkan : berättarstrategier i Sveriges Televisions inrikespolitiska nyhetsförmedling 1978-2005

Krona, Michael

2009

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Krona, M. (2009). *Från orsak till verkan : berättarstrategier i Sveriges Televisions inrikespolitiska nyhetsförmedling 1978-2005*. [Doktorsavhandling (monografi), Filmvetenskap]. Lund University (Media-Tryck).

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Från orsak till verkan

Språk och litteraturcentrum,
Lunds Universitet
Filmvetenskap
Medie- och kommunikationsvetenskap

© Michael Krona, 2009

Tryck och distribution: Media-Tryck, Lund
Box 117, 221 00 Lund
bookorder@se.lu.se
ISBN 978-91-628-7876-4
ISSN 1104-4330
Omslagsbild: Allan Seppa, SNS, Stockholm
Omslagslayout: Johan Albertén
Engelsk översättning: Charlotte Merton
Sättning: Michael Krona

Till Alice

Innehåll

Förord

DEL I.

1 POLITISK TV-JOURNALISTIK I FÖRÄNDRING

Inledning	15
Övergripande mål och syfte	17
Forskningsfrågor	18
Metodologisk ambition	20
Disposition	23

2 POLITIK OCH MEDIER I SAMSPEL

Medieideologier och det sociala ansvaret	27
Framväxten av public service	30
Medier och politik – ett historiskt perspektiv	32
Redaktionella förutsättningar under 1970-talet	33
Producentmakt på TV2	35
Begriplighetsforskning i fokus	36
Organisatoriska förutsättningar	38
Kritik mot monopolet – förändrad journalistik	38
Monopolet bryts och TV4 utmanar	40
Digitaliseringen och det nya medielandskapet	41
Populariserade nyheter	43
Forskningsöversikt	44
Tv-journalistikens villkor och genomförande – internationell kontext	45
Journalistiken som del av politisk kommunikation	45
Den nationella forskningskontexten	47
Svensk politisk tv-journalistik	49

DEL II.

3 DET TEORETISKA RAMVERKET

En socialkonstruktionistisk horisont	53
Nyheter som konstruktion	56
Ett fenomenologiskt angreppssätt	57
Från speglade till skapande	58
Diskurs och medierade diskurser	61
Makt och kunskap	63
Maktens dimensioner	64
Journalistikens makt	66
Intervjun som maktrelation	68
Förändrade villkor för synlighet	70
Bilden av verkligheten	72
Tre dagordningar	72
Att rama in verkligheten	74
Journalfilmens betydelse	75
Journalistikens villkor	77
Påverkansnivåer	78
Offentlighetens framväxt	81
Medieutveckling och förändrade offentligheter	83
Tv och politikens medialisering	84
Nyhetsjournalistikens roll i det offentliga samtalet	86

4 METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER

Tillvägagångssätt och empiriskt material	89
Den kvalitativa tolkningens innebörd	93
Hermeneutik som översättning	94
Empirisk vägledning av metod	95
Faircloughs kritiska diskursanalys	96
Gemensamma drag inom kritisk diskursanalys	97
Den kommunikativa händelsen	99
Den kommunikativa händelsens dimensioner	100
Analysmodellens struktur och innehåll	103
Kompositionell tolkning	106
Iscensättning och beskärning av bilder	107
Montage och klippning	109
Innehållsanalys – en kvantitativ ansats	110
Variabler och urval	111
Metodreflektion och validitetsanspråk	114

DEL III.

5 MEDIERADE DISKURSER OCH ÖVERGRIPANDE BERÄTTARSTRUKTUR

1970-talets miljödebatt och medföljande regeringkris	120
Regeringskris	123
Det ekonomipolitiska Sverige under 1980-talet	124
Blockpolitik i ett nytt millennium – skolpolitiken i fokus	127
Kampen om bilden av skolan	128
Samspelande journalistik och politik	130
Journalistiska fokusområden och övergripande berättarstruktur	132
Från problem och orsak 1978	135
Mot reaktion och politikers handlande 1987	137
Till konsekvens och verkan 2005	139
Berättarstrukturer och samtiden	142

6 JOURNALISTISKA FRAMSTÄLLNINGSSSEKVENSER OCH AKTÖRER

Den journalistiska ramen	148
Nyhetsankaret som centralfigur 1978	149
Sökandet efter det tv-mässiga	151
Filmade inslag dominerar 1987	152
Synen på sin yrkesroll	154
En standardiserad plattform framträder 2005	155
Aktörsgruppers fördelning och förekomst	157
Politiker dominerar 1978	158
Journalister tar över under 1980-talet	160
Ett nytt millennium – men liknande röster	162
Journalister dominerar taltiden	165
Fördelning av aktörers könstillhörighet	166
Mansdominerande kontexter	168
Mot en ökad kvinnlig synlighet	169
Mot en kvantitativ jämlikhet	170
Fördelning av partipolitisk representation	172
En borgerlig övervikt 1978	172
Regeringspartiets dominerande ställning förstärks 1987	174
2005 - den borgerliga alliansen utmanar	175
Samma ram - nya aktörer	177

7 ORDVAL OCH VINKEL – SPRÅKLIGA JOURNALISTISKA STRATEGIER

Aktivitet genom granskning 1978	182
Ett försiktigt ordval i vardaglig språkform	187
Kollegiala relationer	190
Respekt för mediet	192
Gemenskap och polarisering 1987	194
Konfliktsökande journalistik	195
Kommentar och ställningstagande	197
Att tala initierat och upprätthålla sanningsregimer	200
En förändrad språkanvändning	203
Legitimitetssökande i det nya millenniet	205
Stringenta påannonseringar	206
Att placera in tittaren i händelserna	207
Politisk kommentar i dialog	212
Ämnesförklaringar till kommentarens förekomst	214
Kampen om diskursen	215
Att tala för andra och göra det initierat	222
Förändrade språkliga strategier	225

8 JOURNALISTIKENS VISUELLA TEKNIKER OCH STRATEGIER

Pedagogiska hjälpmedel under 1970-talet	230
Anspelning på barnprogramslogik	233
Miljöer och etablerande bilder	235
Den visuellt närvarande journalisten	240
Stundande konkurrens 1987 - experimentell visualisering	242
Publiktillyända strategier	243
Dramatiserande grafik med didaktisk kärna	245
Journalistens självpresentation	248
Den osynlige journalisten	248
Visuell kontextualisering	250
Fiktiva debatter	251
Etablerade framställningsformer under 2000-talet	255
Rekontextualiseringar	255
Reporterns frånvaro	258
Etablering som reflektionsmöjlighet	259
Legitimering genom visuell presentation	262

DEL IV.

9 FRÅN ORSAK TILL VERKAN – TV-JOURNALISTIK I FÖRÄNDRING

Journalistik och makt	267
Slutsatser och diskussion	269
Förändrade berättarstrategier	270
Standardiserad ram för framställning och aktörers förekomst	271
Språkliga och visuella berättarstrategier - förändrade relationer till medborgaren	273
Ökad distans mellan medborgare och politik	276
En journalistisk och demokratisk utmaning	277
ENGLISH SUMMARY	281
REFERENSER	289

Förord

Det är med tudelade känslor jag ser denna avhandling ta form och därmed betraktar vägen från idé till färdig bok i backspegeln. Det har kostat men samtidigt inspirerat. Glädjen i att få känna att man utvecklas, såväl intellektuellt som i själen, är en belöning så god som någon efter otaliga dagar och nätter med mödosamt arbete. Tack vare de människor jag haft runt mig sitter jag nu, några timmar innan texten ska tryckas, och syr ihop berättelse och resa.

Det är många som har följt mig på vägen. Först och främst mina handledare, Ann-Kristin Wallengren och Peter Dahlgren. Med stadig hand och förmåga att få mig att utvecklas har Ann-Kristin envist hjälpt och stöttat mig genom svåra perioder och för detta har du min stora tacksamhet. Peter, som jag haft förmånen att arbeta nära med såväl på arbetsplatsen som på utlandsresor till diverse konferenser, har ständigt uppmuntrat och stimulerat min utveckling vilket har utmynnat i en viktig vänskap. Jag har er båda väldigt mycket att tacka för.

Utöver dessa två personer finns det ett flertal som också förtjänar ett särskilt tack. Erik Hedling för din hjälp när den som mest behövdes. Bo Mårtensson vid JMK i Stockholm för opponentskap vid slutseminariet. Tack till Bo Reimer och Tobias Linné för att ni läst och kommenterat. För viktiga kommentarer kring texten riktas ett särskilt tack också till Mats Jönsson och Tobias Olsson. Avhandlingen hade heller inte kunnat färdigställas utan stöd från Lauritzenska Stiftelsen och Otterstedts Fond.

Till samtliga vänner och kollegor på Medie- och kommunikationsvetenskap samt Filmvetenskap i Lund uttrycks härmed ett innerligt tack för stöd och uppmuntran. Under åren som doktorand har jag haft förmånen att bekanta

mig med en stor mängd underbara människor. Ni vet vilka ni är och har samtliga min stora tacksamhet.

Till mina föräldrar och syskon, som alltid funnits där och hjälpt till på vägen. Ni har min kärlek och beundran för de människor ni är och jag är lyckligt lottad att få vara del av en familj så fylld av trygghet och omtanke.

Slutligen till min dotter Alice. En akademisk avhandling är du med dina fem år fyllda fortfarande något för liten för att läsa. Men en dag hoppas jag du kan förstå din del i din pappas arbete med den. Du är och har varit mitt ljus på en stundtals mörk himmel och funnits med mig hela tiden. Du har gjort det värt mödan att kämpa vidare. För något år sedan frågade du mig när pappas bok skulle vara klar, så vi kunde gå till lekparken och vara där länge. Och underbara älskade lilla Alice, nu kan jag äntligen yttra orden som skalar av dåligt samvete och ångest.

NU, är pappas bok äntligen färdig.

Lund,
Augusti 2009

DEL

I

1. Politisk tv-journalistik i förändring

Inledning

Vi umgås med medier som en självklar del av vår vardag. Vare sig det handlar om tidningar, tidskrifter, film, radio, television eller Internet så fyller samtliga specifikt olika mänskliga och samhälleliga behov. Ofta diskuteras allt detta i termer av information, det vill säga det konkreta innehåll som förmedlas. Som analytisk horisont kan ett sådant informationsperspektiv hjälpa oss att analysera det dagliga medieflödet, inte minst när det gäller journalistik. Frågor om till exempel saklighet, opartiskhet och fullständighet är viktiga att studera. Ett sådant informationsperspektiv har emellertid sina begränsningar eftersom det inte har så mycket att säga om uttrycksformerna.¹ Information förekommer aldrig i medierna utan att vara inbegripen i och i samspel med etablerade uttrycksformer. Dessa kan benämnas form, genre, diskurser och så vidare, men poängen är att uttrycksformernas igenkännbara konturer i sig redan är betydelsebärande och därmed främjar vissa sätt att se på den konkreta information som förmedlas. Vidare är dessa uttrycksformer heller inte statiska utan förändras, ofta på ett subtilt sätt, i takt med omvandlingar i samhället och den rådande kulturen.

Denna avhandling inriktar sig på tv-nyheter och självklart utgör informationen om vad som händer i samhället en central del av dessa program. Men samtidigt erbjuder tv-nyheter, i egenskap av förmedlare av audiovisuella texter, referensramar som bygger på återkommande element som i sin tur befäster vissa sätt att se på samhället som tas för givet, vissa infallsvinklar på demokratin och politiken samt vissa uppfattningar om hur saker

¹ Corner (1995) benämner dessa uttrycksformer *modes of representation*, vilket blivit en vedertagen term inom framförallt tv-forskningen.

bör vara. Programmen förmedlar relativt sammanhållna bilder av vår omvärld och uppmuntrar vissa sätt att betrakta och tänka om den som lämnar spår i vårt medvetande. De förser oss med *referensramar* som hjälper oss att definiera oss själva och att placera oss i relation till det samhälle som skildras. Utöver själva informationen förser alltså dessa program oss med material för att skapa mening och betydelse av samhället, omvärlden och vår plats i den.

Dessa attribut är inte alltid avsiktliga hos journalister eller redaktioner som rutinemässigt inriktar sig just på informationsflödet, ibland med övergripande bakgrundsanalyser som ofta är oundvikliga. All medierad kommunikation måste ta hänsyn till, och därmed oftast förstärka, allmänna rådande referensramar. Nyhetsinslag skulle vara obegripliga för publiken om de inte byggde på en sorts sociokulturell gemenskap. Detta betyder inte att de rådande referensramar som tv-nyheter och den politiska ekonomiska eliten använder sig av inte bör ifrågasättas.

Att göra ett sådant perspektivskifte från det informativa till det formmässiga och det som vi kan kalla det kultursociologiska, syftar inte till att kritisera journalistiken eller ironisera över den även om vi alltid måste utgå från att det finns utrymme till förbättring. Snarare handlar det om att bredda vårt analytiska synfält så att vi kan fördjupa kultursociologiska insikter om samspelet mellan tv-nyheter och sin samtid. Det är underförstått att en sådan analys ändå kan bidra till kritisk självreflektion inom journalistiken.

Inrikespolitisk nyhetsrapportering i Sveriges Television står i centrum för avhandlingen. I Sverige har relationen mellan mediesfären och den politiska sfären pendlat mellan etablerade samarbeten genom till exempel en stark partipresstradition, till såväl politiskt som medialt avståndstagande från symbiotisk påverkan (Hadenius & Weibull 2003, Strömbäck 2000). Sveriges Television har till exempel under senare år genomfört stora marknadsföringskampanjer som betonar företagets politiska obundenhet.² Den inrikespolitiska nyhetsförmedlingen spelar en viktig roll i det demokratiska samhället. För att medborgare fullt ut ska kunna delta i demokratiska processer, inhämta kunskap för att kunna fatta rationella och välgrundade beslut, krävs allsidig information om politiska frågor. Men precis som för öv-

² Här åsyftas kampanjen *Fri Television* som innehöll ett antal korta filmklipp med ett innehåll som tydligt betonade Sveriges Televisions opartiska ställning gentemot staten och distanserade samtidigt svenska förhållanden från till exempel ryska och italienska mediekontexter.

riga journalistiska genrer har förutsättningarna för rapporteringen kring inrikespolitiska frågor förändrats. Partier har under senare år använt sig av *public relations* och mediekonsulter för att lättare få ut sina budskap via medierna (Larsson 2005). Politikerna själva är svårare att nå och istället får reportrar i allt större utsträckning information via pressekreterare eller informatörer. Tidigare i historien kunde journalister tämligen obehindrat använda politikerna själva som källa för information. Idag placeras och redigeras politikernas yttranden in i en förutbestämd struktur, en journalistiskt konstruerad berättelse (jfr Ekström 2006). Det tyder på att avståndet mellan journalistiken och politiken som institutioner har ökat jämfört med tidigare. Förändringar och förhållanden av detta slag påverkar utformning och innehåll i de journalistiska texterna och analyseras i denna avhandling.

Övergripande mål och syfte

Syftet med avhandlingen är att analysera hur den tv-journalistiska konstruktionen av inrikespolitiska nyheter har sett ut och utvecklats från slutet av 1970-talet och fram till idag, samt att diskutera den i förhållande till samtida politisk-ekonomiska förändringar i samhället. Målet är att synliggöra förändringar i uttrycksformer och strategier i tv-journalistiska texter och förklara relationen till de kontextuella förutsättningar inom vilka de produceras.

Journalistiken som institution är i ständig förändring (Innis 2007, Dahlgren 2009). Profession och ideal omarbetas och omdefinieras samtidigt som medieteknologisk utveckling påverkar den journalistiska praktiken (Allan 2002). Den journalistiska legitimiteten framhävs genom begrepp som objektivitet, sanning och mångfald. Med en historiskt stark public servicetradition har Sverige haft möjlighet att befrukta dessa ideal. Sveriges Radio och Sveriges Television hade före etermediemonopolets uppbrott 1987 haft en ohotad position som främsta informationskälla i egenskap av massmedieföretag och ofta med ett stort förtroende för institutionen bland allmänheten (Hadenius 1998). När kommersiella aktörer därefter inte längre nekades inträde till nationellt baserade sändningar skapades en marknad för tv- och radiosändningar i Sverige. Konkurrens om tittare blev plötsligt en utmaning för public service (Strömbäck & Jönsson 2007, Edin 2000).

Nyhetsverksamheten i Sveriges Television har dock fortsatt att använda traditionella ideal om objektivitet och opartiskhet för att understryka sin position i det nya medielandskapet. Inom framförallt public service har nyheterna fortfarande en yta av just dessa ideal. Nyheter ska framstå som sanningssenliga och seriösa för att publiken ska känna tillit till journalistiken.

Denna avhandling vill belysa hur tv-journalistiken är och måste alltid vara ett fenomen som präglas av sin samtid, i synnerhet av de rådande politiska och ekonomiska omständigheterna. En journalistisk genre så central som tv-nyheter är både en produkt av sin tid och en viktig faktor som bidrar till att definiera och förklara sin samtid. Detta handlar inte om bra eller dålig journalistik utan om ett samspel mellan medier och andra institutioner under specifika historiska omständigheter. Det är alltså en fråga om perspektiv. I det dagliga nyhetsarbetet och i det dagliga tv-nyhetstittandet syns inte alltid dessa större övergångar. Avhandlingen avser därför också synliggöra några av dessa historiska övergångar. Det medför i sin tur att vi kan förstå både tv-nyheter och vårt samhälle på ett djupare sätt och därmed främja fruktbar reflektion över det historiska nuet.

Tv-nyhetsprogram förmedlar inte utommänskliga skildringar av verkligheten. De är snarare produkter av organisatoriska omständigheter och behandlas i denna avhandling därför som *sociala konstruktioner*.³ De produceras av människor som arbetar under specifika omständigheter. Nyhetsjournalistiken är en rutinartad verksamhet som syftar till att konstruera en verklighet för sin publik. Därmed kan man analytiskt dekonstruera och analysera dem i relation till relevanta samhällsfaktorer. Det som på ytan kan förefalla naturligt, vilka åsikter som betraktas respektabla, vilka händelser som lyfts fram och så vidare, är alla delar av en journalistisk konstruktion av verkligheten och bygger på strategiska val. Denna konstruktion påverkas i sin tur av samtida politisk-ekonomiska förhållanden utifrån vilka journalistiken producerar världsbilder och verklighetsperspektiv.

Forskningsfrågor

Det är vid studier av detta slag, med en bred metodologisk och empirisk plattform, fruktbart att reflektera över vilken typ av svar man förväntas uppnå med sin undersökning. Inom en humanistiskt orienterad forsknings-tradition med inriktning mot kvalitativ mediesociologi som denna avhandling rör sig inom, blir forskningsfrågorna framförallt redskap för att förstå enskilda texters relation till den samtida kontexten. Avhandlingen är en historiskt komparativ studie som framförallt avser blottlägga hur språkliga och visuella strategier, som en typ av mekanismer bland andra, används för att upprätthålla roller och relationer mellan inblandade aktörer inom nyhets-

³ Detta synsätt presenteras och förklaras i avhandlingens tredje kapitel inom det teoretiska ramverket.

texten. Tre empiriska nedslag i den svenska journalistiska historien görs från åren 1978, 1987 samt 2005. Detta syftar till att illustrera en utveckling och eventuell förändring inom detta område. Därför spelar de resultat som tidigare forskning inom det tv-journalistiska fältet visat en viktig roll för att kunna placera de empiriska fynden i ett större sammanhang.

Olika inriktningar och angreppssätt har använts i de studier som gjorts inom forskningsfältet, men det finns vissa gemensamma linjer i de resultat som presenterats som aviserar vissa förväntningar om vilken typ av kunskap denna avhandling kan tänkas utmynna i. Framförallt har tidigare forskning kring nyhetsjournalistik i tv visat att tempot i sändningar och inslag har ökat, intervjupersoner får mindre tid på sig att uttala sig än tidigare samtidigt som den journalistiska tolkningen av händelser har fått större utrymme (se t.ex. Eriksson 2002, Bucy & Grabe 2007, Hallin 1992). Denna typ av utveckling kopplas i avhandlingen till dess bakomliggande orsaker och förstås ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv, vilket medför fokus på att problematisera hur de journalistiska texterna konstrueras med hjälp av audiovisuella strategier. Dessutom diskuteras vad de ger uttryck för i större sammanhang i fråga om tv-journalistik och relationer mellan politiker, medborgare och journalister. Förhoppningen är att nedanstående forskningsfrågor lyckas komplettera varandra och att analyserna synliggör hur tv-journalistiska strategier fungerat och utvecklats över tid i relation till samtida kontexter i såväl politisk-ekonomiska som medierelaterade sammanhang. Sammanfattningsvis har avhandlingen alltså ett primärt syfte som kan formuleras enligt nedan.

Avhandlingens huvudsakliga syfte är att analysera hur Sveriges Televisions nyhetsprogram Aktuellt och Rapport framställer inrikespolitiska frågor under perioden 1978-2005 med avsikt att belysa hur tv-journalistikens berättarstrategier och strukturer samspelar med samhälleliga omständigheter.

Utifrån detta huvudsyfte följer ett antal specifika forskningsfrågor:

- *Vad kännetecknar den politiska journalistiken i Sveriges Television under den aktuella tidsperioden?*
- *Vilka språkliga och visuella berättarstrategier används för att inom tv-journalistiken konstruera nyhetstexter och diskurser om inrikespolitik och hur förhåller sig tillämpningen av dessa till samtida produktionskontexter?*

- Hur positionerar sig journalistiken och politiker gentemot medborgare och varandra och hur kan denna positionering förstås utifrån ett maktperspektiv på kommunikation?
- Vilken funktion fyller den politiska tv-journalistiken som medskapande aktör av det offentliga samtalet om politik och det demokratiska samhället?

Antalet forskningsfrågor kan vid en första anblick tyckas vara många, men de hänger samman och likaså bildar svaren på dem tillsammans en fördjupad kunskap om den politiska tv-journalistiken och bidrar samtliga till att avhandlingens övergripande syfte uppnås. Slutsatser och besvarande av de övergripande forskningsfrågorna diskuteras och analyseras i kapitel nio.

Metodologisk ambition

Som en del av *det offentliga samtalet* spelar den politiska nyhetsjournalistiken en central roll i att upprätthålla formella positioner och etablera *maktrelationer* mellan politiker, medborgare och journalister (Ekström 2006). Maktbegreppet rymmer flera former och dimensioner beroende på hur begreppet definieras inom ramen för det akademiska studiet (Strömbäck 2000, Berglez & Nohrstedt 2009). Min avhandling avser främst belysa mediernas och journalistikens makt över kommunikationen, i strukturella såväl som textuella förhållanden (jfr Ekecrantz & Olsson 1994). För att uppnå makt över kommunikationen använder sig journalister av kommunikativa (språkliga och visuella) strategier och det är genom analyser av dessa strategier som avhandlingen försöker bli en brygga till större förståelse för såväl orsaker som praktiskt genomförande av dem vid olika tidpunkter i historien.

Ett centralt begrepp i avhandlingen är också *medierade politiska diskurser*. När en specifik politisk diskurs blir medierad, till exempel en ekonomiskurs, förstås den i avhandlingen som "en uppsättning utsagor, talade eller skrivna, i ett bestämt socialt sammanhang, liksom de mer eller mindre uttalade regler som styr vad som 'kan' och 'inte kan' sägas eller skrivas i sammanhanget" (Bergström & Boréus 2000:17). Medierna bidrar i sin konstruerande funktion till att upprätthålla politiska diskurser och etablerar därmed formella relationer mellan politiker och medborgare.⁴

Trots att avhandlingen blickar mot de övergripande mönster och förändringar i skapandet av publikens världsbilder och referensramar så ska

⁴ Diskursbegreppets definition och användning fördjupas ytterligare i såväl kapitel tre som fyra.

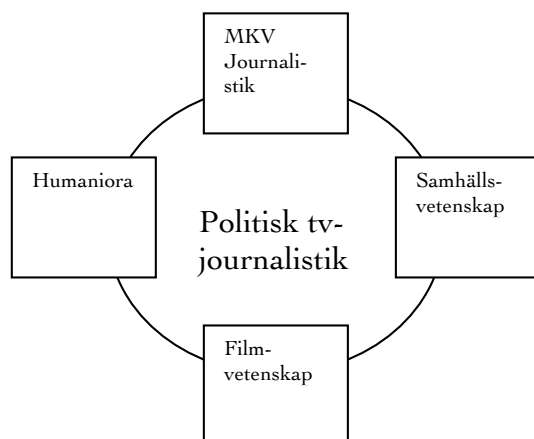
det betonas att den inte är någon form av publikundersökning. Det är viktigt att understryka att det är medietexter som analyseras just för att kunna kartlägga deras bidrag till samhällets symbol- och informationsmiljö. Därför kan inte avhandlingen göra anspråk på att studera konkreta effekter eller inverkan på publiken. Snarare är det så att dessa textanalyser avser ta fram det som är texternas mest sannolika bidrag till denna miljö och analysen kan befastas genom att hitta tydliga mönster. Det kan finnas många faktorer som formar hur publiken tycker och tänker, men faktum kvarstår att tv-nyhetsprogrammen har en sådan dominant position när det gäller att förmedla och definiera politiken för allmänheten (se t.ex. Nilsson 2001, Strömbeck 2008). Därför är det betydelsefullt att analysera.

Utifrån avhandlingens teoretiska utgångspunkter, där journalistik ses som en social konstruktion, krävs alltså en analytisk dekonstruktion av den journalistiska texten för att förstå dess egenskaper och betydelse. Eftersom studieobjekten utgörs av tv-journalistiska, audiovisuella nyhetstexter används en bred metodologisk plattform där olika traditioner fungerar i synnes. I en ideologikritisk anda är en språkligt inriktad *kritisk diskursanalys* huvudsaklig analysmetod, kombinerad med en filmvetenskapligt inspirerad visuell analys med fokus på bild och bildspråk. Kopplingen mellan det ideologikritiska förhållningssättet, den kritiska forskningen, och maktbegreppet implementeras genom viljan att framhäva de mer osynliga maktstrukturer som existerar. Ibland, kanske framförallt inom den svenska forskningskontexten, likställs makten med något negativt. Men makt genomsyrar ett flertal sociala relationer inom många områden och kan likväl sägas driva samhällsutvecklingen framåt. Det är först när den osynliga makten blottläggs, vilket denna avhandling försöker åstadkomma, som den ideologikritiska ståndpunkten blir vital att föra upp på agendan.

De båda metodologiska angreppssätten kompletterar varandra i den mån att den senare inte tar hänsyn till bildernas bakomliggande produktion, vilket istället diskursanalysen mer ingående behandlar (Rose 2001). Dessutom appliceras en kvantitativ ansats där bland annat förekomsten av involverade aktörer i nyhetsrapporteringen analyseras. Dessa resultat används som bakgrund till de kvalitativa analyser kring vem och vilka som syns, bland annat i relation till partipolitisk representation. Utifrån en metodologisk horisont bör avhandlingen ses som ett försök till en utvidgning och integration av analytiska angreppssätt i syfte att kunna studera televiserade texter på ett kärnfullt och nyanserat vis.

Med inspiration från två huvudsakliga fält och forskningstraditioner är förhoppningen att avhandlingen blir ett unikt dokument över hur kombinerade infallsvinklar kan utmejsla relevanta analytiska slutsatser mot en bre-

dare teoretisk horisont än vad som vore fallet vid ett icke tvärvetenskapligt angreppssätt. Följande modell aviserar utifrån vilka traditioner och forskningsfält som den politiska tv-journalistiken här studeras.

Figur 1. Avhandlingens tvärvetenskapliga närmande av studieobjektet

Såväl samhällsvetenskapliga som humanistiskt orienterade förhållningssätt till studieobjektet innebär specifika frågeställningar och etablerade metodologiska vägar att nå fruktbara analytiska resultat. Men bristen på studier som på allvar försöker kombinera traditioner och förhållningssätt med en tydlig tvärvetenskaplig ambition, framstår idag som märkbar. En drivkraft bakom avhandlingen är att stödja en uppfattning om att denna tvärvetenskapliga ambition ger förutsättningar till nyanserade och valida resultat att använda som diskussionsunderlag för att fördjupa förståelsen för journalistisk praktik och medietexters komplexa relation till omgivande kontexter. Den samhällsvetenskapliga forskningstraditionen och medie- och kommunikationsvetenskapliga inriktningen används i denna avhandling som såväl teoretisk som metodologisk grund. Tillsammans med en humanistiskt grundad visuell analys med filmvetenskapliga influenser, ger den kombinatoriska uppbyggnaden ett spännande startblock för det analytiska arbetet.

Med den akademiska forskningens samhällsrelevans i åtanke är förhoppningen med denna avhandling att dess resultat blir en utgångspunkt för reflektion kring tv-journalistik för såväl journalister som medborgare. Journalistiken kan förstås genom reflektioner i varje historiskt sammanhang och med denna historiskt komparativa studie kan den journalistiska texten som i

vardagen tas för given, belysas som resultat av samtida förutsättningar och strategiskt utförda val i syfte att gestalta en politisk verklighet.

Disposition

Avhandlingen är disponerad i fyra större delar och sammanlagt nio kapitel. Det första kapitlet är det som inlett den första delen (I) och beskrivit syfte och mål med avhandlingen. De specifika forskningsfrågor som används har presenterats och dessutom en övergripande placering av arbetet som en kombination större forskningstraditioner.

Kapitel *två* erbjuder därefter en historisk överblick av relationen mellan den politiska verksamheten och medierna i Sverige. Med fokus på de ideologiska förutsättningar som längre präglat medieverksamheten och som är nära sammankopplat till landets politiska system, ges en nödvändig förståelse för Sveriges starkt präglade sociala ansvarscontext som varit grunden för public service-mediernas verksamhet. Sveriges Televisions förändrade villkor med särskilt fokus på nyhetsverksamheten, analyseras för att möjliggöra att den metodologiska ansatsen blir fruktbar i de empiriska analyserna. Dessutom presenteras i detta andra kapitel en forskningsöversikt som ramar in avhandlingens tvärvetenskapliga position på en större empirisk och metodologisk karta.

Avhandlingens andra del (II) inleds med kapitel *tre* som är en redogörelse och tillämpning av de teoretiska utgångspunkter som studien bygger på. Här presenteras centrala begrepp som präglat analyserna och framförallt beskrivs avhandlingens positionering bland vetenskapsteoretiska ståndpunkter. Som antyds i rubriksättning och avhandlingens begreppslika skelett appliceras ett konstruktionistiskt perspektiv på den verklighet som studeras. Kapitlet innehåller även en diskursteoretisk diskussion med avsikt att belysa användningen av diskursbegreppet, samt en redogörelse för avhandlingens tillämpning av maktbegreppet. Dessa båda begrepp betraktas som centrala för avhandlingen. Det socialkonstruktionistiska perspektivet kopplas därefter till nyhetsjournalistik och anlägger en konkret teoretisk plattform som kretsar kring journalistikens villkor och ideal och som tillämpas som utgångspunkt för att förklara de empiriska resultaten. Slutligen presenteras ett offentlighetsteoretiskt ramverk som syftar till att placera in avhandlingens resultat i en större diskussion om den politiska tv-nyhetsjournalistikens roll i det offentliga samtalet och dess möjligheter att såväl förmedla som skapa det.

Kapitel *fyra* behandlar, utöver tillvägagångssätt och urvalsförfarande, avhandlingens metodologiska ansats. Som ett försök till analytisk utvidgning av Faircloughs (1995) kritiska diskursanalys kombineras detta angreppssätt med en filmvetenskapligt orienterad analysmetod som benämns *kompositionell tolkning*.⁵ Motivet till detta metodologiska närmande återfinns i studieobjektets natur. Den förstnämnda diskursanalysen är språkligt inriktad och utvecklad inom lingvistikens vilket ger möjlighet att studera språkliga journalistiska strategier. Men för att på ett rättvist sätt kunna angripa televiserade och därmed audiovisuella texter måste bild och bildspråk inkluderas i den diskursanalytiska ramen. Därför tillämpas även en visuell analys av bildkomposition och redigeringstekniker för att synliggöra även den journalistiska användningen av visuella strategier för att konstruera en bild av den politiska verkligheten. Utöver detta redogörs för den kvantitativa innehållsanalysen vars resultat används som grund för kvalitativa närläsningar.

Därefter följer avhandlingens empiriska del (III). Kapitel *fem* inleder med en översikt av de tre dominerande politiska diskurser som framträder inom ramen för varje empiriskt nedslag. Bakgrund och intressen i debatterna presenteras och analyseras. Dessutom inleds här ett analytiskt resonemang kring förändrade villkor för relationen mellan journalistik och politik.

Utöver detta analyseras övergripande journalistiska berättarstrukturer i det empiriska materialet. Här beskrivs och analyseras hur de sakpolitiska ämnen, från olika tider av historien, som valts ut är strukturerade i förhållande till eventuella sidospår i rapporteringen. Med andra ord är det den journalistiska texten som står i fokus och kapitlet beskriver förändringar kring vilka aspekter av nyhetstexterna som betonas. Utifrån de empiriska analyserna behandlas en teoretisk utgångspunkt om makten över agendan, om vilka aspekter av den politiska verksamheten som lyfts fram samt hur de presenteras.

Som komplement och bakgrund till avhandlingens kvalitativa närläsningar används en kvantitativ innehållsanalys av ett antal variabler inom den politiska nyhetsjournalistiken. Resultatet av dessa analyser inleder kapitel *sex*. Här presenteras och diskuteras vilka aktörer som i huvudsak förekommer i den politiska nyhetsrapporteringen. Plattformen för den journalistiska rapporteringen, sekvenser med nyhetsankare, politisk kommentar, filmade inslag och så vidare granskas. Den historiska utvecklingen och eventuella förändring av dessa aspekter står i centrum. Resultaten är viktiga för att bättre förstå nyhetsjournalistikens samtida roll i skapandet och omskapandet av

⁵ Baseras på och översatt från Rose (2001) som benämner det *compositional interpretation*.

det offentliga samtalet om politik. Integrerat i denna kvantitativa del av undersökningen dras analytiska slutsatser kring orsaker och vilken betydelse resultaten får i det journalistiska innehållet.

Utifrån ett mer mikroorienterat perspektiv studeras därefter de journalistiska texternas språkliga strukturer och strategier i kapitel *sju*. Här appliceras ett diskursanalytiskt angreppssätt för att analysera hur journalistiska och politiska företrädare använder sig av språkliga strategier för att upprätthålla maktpositioner över och i det offentliga samtalet om politik som nyhetsjournalistiken är en viktig del av, såväl genom intervjusituationer som i övriga delar av rapporteringen om politik. Dessutom fördjupas analyserna av de aktörer som återfinns i rapporteringen, vilken funktion de fyller och hur de agerar samt vilka möjligheter de har att kommentera och dra slutsatser om det politiska skeendet.

Det näst sista kapitlet (*åtta*) behandlar den visuella aspekten av tv-journalistiken. Här integreras en visuell analys i den diskursanalytiska plattformen med avsikt att införliva televisionens audiovisuella attribut som en del av de medierade diskurser om politik som konstrueras. Maktbegreppet står i centrum med syftet att studera hur journalistikens visuella strategier används för att befästa en position som kontrollerande av framställningen och förstärkande av betydelser och avsedda tolkningsmöjligheter. Kapitlet utgör samtidigt grunden till ambitionen att utvidga den kritiska diskursanalysen av journalistiska texter till att även inbegripa dess visuella komponenter för att förstå politiska diskurser i medierna.

Den fjärde och sista delen (IV) i avhandlingen utgörs av kapitel *nio* som är ett sammanfattande kapitel och fungerar som en epilog till hela undersökningen. Här besvaras de forskningsfrågor som väglett avhandlingens empiriska analyser och dessutom blickas det mot framtiden, såväl utifrån ett akademiskt intresse där forskning och möjligheter till intressanta utvidganden av avhandlingens resultat står i centrum som till nya villkor för den journalistiska praktiken och dess möjligheter att agera i ett snabbt växande medielandskap.

2. Politik och medier i samspel

Följande kapitel fyller två funktioner. Den första handlar om att ge en nödvändig historisk översikt av framförallt de medierelaterade kontextuella förutsättningar som omgett Sveriges Television som public service-företag och i synnerhet dess nyhetsverksamhet under senare delen av 1900-talet och en bit in på 2000-talet. De ideologiska värdegrunder som utgör basen för medieverksamheten i Sverige presenteras och relateras till dagens medielandskap. Därefter kopplas dessa övergripande förutsättningar till avhandlingens placering på ett större forskningsfält. Forskningsöversikten som utgör kapitlets andra del avser ringa in denna studies position på såväl en metodologisk som empirisk karta.

Medieideologier och det sociala ansvaret

Journalistik och politik kan, som den franske sociologen Pierre Bourdieu (1998) argumenterat för, betraktas som två separata fält och konkurrerande verksamheter. Inom varje fält råder specifika förståelseramar och värden som sätts på spel när interna maktbalanser rubbas. Mellan dessa fält pågår den ständiga striden om vilka frågor och händelser som ska nå dagens ljus och finna vägen till allmänhetens vetskap. Samtidigt återfinns ett kollegialt samarbete mellan dessa båda fält; ett symbiotiskt förhållande där respektive part är beroende av den andre. Genom politikens vilja att förse journalistiken med material i utbyte mot att journalistiken i sin tur publicerar, yttras ett inneboende tvång om anpassning till de ramar som bestämmer förutsättningarna för såväl samarbete som distans mellan institutionerna (se även Bennett & Entmann 2001).

Detta förhållande mellan institutionerna, som autonoma helheter såväl som mellan dess enskilda individer, är en relation som är svår att fånga. För att kunna förstå den på en grundläggande nivå krävs ett erkännande av respektive institutions sökande efter legitimitet. Journalistiken har sedan slutet

av 1960-talet använt sig av viljan att granska makthavare som professionsideal och politiken söker sin legitimitet genom viljan att låta sig granskas, att framhäva transparens av sin verksamhet (Jönsson & Snickars 2007). Men bakom detta finns mer informella och personliga relationer som problematiserar förhållandet mellan politik och journalistik. Som vardagligt arbete för politiska journalister inbegrips ständiga personliga möten med politiker som innebär att det utvecklas kollegiala relationer mellan enskilda politiker och journalister.⁶ Det vore ingen överdrift att påstå att dessa relationer och ständiga förhandlingar om dagordning och beskrivning intensifierats över tid. Kampen om agendan och beskrivningsmakten är en väl etablerad ingrediens i ett forskningsområde som politisk journalistik (Strömbäck 2000, Nilsson 2004).⁷ Denna kamp sker inte inför allmänhetens beskådan utan vid tillfällen som sällan om ens någonsin visas upp i offentligheten. Men likväl utgör det en central del och ytterst beaktansvärd aspekt i förståelsen för hur samspelet mellan medier och politik utvecklats under senare hälften av 1900-talet till dessa inledande år av det tjugoförsta århundradet.

När medierna under senare decennier blivit aktörer på en marknad och det statliga etermediemonopolet uttraderats har också förutsättningar för verksamheterna förändrats (Strömbäck & Jönsson 2007). Kommersiella medier har ett flertal marknader att agera på; annonsmarknaden, publikmarknaden, nyhetsmarknaden, kapitalmarknaden och så vidare (McManus 2004, jfr Strömbäck & Jönsson 2007). Ett public service-företag som Sveriges Television varken kan eller behöver positionera sig på lika många typer av marknader som de kommersiella aktörerna. Istället väger förtroendekapitalet tyngre än det ekonomiska kapitalet. Strömbäck & Jönsson (2007:44f) argumenterar för hur public service position i de framväxande marknaderna skiljer sig gentemot de kommersiella medierna. Författarna menar att man bör beakta en marknad för *symboliskt* kapital (jfr Bourdieu 1998) för att bättre kunna förstå public service-mediernas agerande utifrån de nya ekonomiska förutsättningar som numera existerar. Inom denna marknad är det legitimitet och förtroende som står i centrum och eftersom svenska förhållanden inbegriper ett public service-företag som måste uppfylla de krav som upprättats i avtal mellan staten och sändarföretaget, måste denna marknad betraktas som extra viktig för Sveriges Television och Sveriges Radio. Framförallt är det journalistiska sökandet efter legitimitet något som senare dis-

⁶ Ett flertal memoarer och biografier skrivna av individer inom respektive verksamhet vittnar om detta (se t.ex. Carlsson 2004, Feldt 2005).

⁷ Dessa begrepp diskuteras närmre i kapitel tre.

kuterar i denna avhandlings empiriska kapitel. Samtidigt är detta ett förgångligt men återkommande uttryck för samtida kontextuella förutsättningar för den journalistiska verksamheten.

Ett flertal västerländska samhällens medielandskap har under väldigt lång tid varit tätt sammankopplat till specifika länders politiska verksamhet (Hallin & Mancini 2004). Med en av de starkaste kopplingarna i Europa mellan partipolitik och massmedier genom partipressens dominans, har den *sociala ansvarsideologin* inom den svenska pressen haft starkt fotfäste och präglar fortfarande övergripande ideal om journalistikens uppgift i samhället.⁸ Tanken om mediernas sociala ansvar är en av fyra huvudsakliga kategorier av ideologiska grundsyner om mediernas verksamhet och syfte som utarbetades redan 1947 av den så kallade Hutchinsonkommissionen (Hadenius & Weibull 2003:19ff).⁹ Utöver den sociala ansvarsideologin återfinns den frihetliga ideologin, den auktoritära ideologin samt den marxistiska ideologin (Siebert m.fl. 1956, McQuail 2003). Kommissionen förespråkade uttryckligen den sociala ansvarsideologin som den främsta av de fyra för att stärka en demokratisk samhällsutveckling. Synsättet innebär att det ska råda tydlig yttrandefrihet men att samhället ska kunna styra etableringsfriheten (Jönsson 2004b:73).

Ur denna kategorisering går det även att förtydliga olika länders placering inom de ideologiska förutsättningar som dominerar etermedieverksamheten. Hallin & Mancini (2004) analyserar i en omfattande studie hur västerländska demokratiers mediasystem och politiska system samverkar. Som utgångspunkt för att diskutera mediasystemen använder de fyra dimensioner av relaterade förhållanden: graden av integrering mellan medier och politik, journalistikens professionalisering, dagspressens position hos befolkningen samt statlig aktivitet inom mediepolitiken. Utifrån dessa utkristalliserar författarna tre modelltyper av mediasystem och politiska system.

Först och främst *den liberala modellen* där kommersiella aktörer dominerar och marknadskrafter påverkar innehållet i medierna. Ett land som USA är ett tydligt exempel på denna modells infriande. Inom *den polariserade pluralismens modell* är medierna istället en explicit del av partipolitiken och de kommersiella medieaktörerna betraktas haft en svag ställning med begränsad

⁸ Denna hybridliknande form av pressideologi bygger på en tanke om hur specifika värden tillskrivs medierna som del av det demokratiska samhället (se Hadenius & Weibull 2003)

⁹ Även om kategoriseringen till stor del utgörs av ett normativt perspektiv har den fungerat som viktig utgångspunkt för forskning kring medieorganisation på ett globalt plan. Se Hallin & Mancini (2004) för en mer ingående diskussion.

roll. Staten har en tydlig roll att spela på medieområdet. Slutligen *den demokratisktkorporativa modellen* inom vilken medier är knutna till sociala eller politiska grupper och fungerar i samexistens med kommersiella medieaktörer. Statens roll är viktig men begränsad. Författarna menar att Sverige, tillsammans med Danmark och Norge, utgör tydliga exempel på denna modell.

Hallin & Mancini (2004) argumenterar för att den liberala modellen över tid tycks förstärkas samtidigt som den demokratisktkorporativa modellens betydelse minskar. Med andra ord tenderar de tre modellerna homogeniseras. Orsakerna till detta återfinns rimligtvis i förändrade ekonomiska och politiska strukturer, som med en snabbt växande teknologisk utveckling och ökad kommersialisering av mediasystemen delvis har skapat nya villkor för länders strukturella och innehållsmässiga aspekter av medieindustrin. Banden till staten och sociala organisationer har börjat upplösas och begrepp som objektivitet och opartiskhet, vilket är den liberala modellens paroll, får ny ökad betydelse inom journalistiken (jfr Strömbäck & Jönsson 2007).

Framväxten av public service

Ur den sociala ansvarsideologin, senare införlivat i den demokratisktkorporativa modellen, föds public service-idealet och växer fram i Storbritannien och andra västeuropeiska länder under 1910-talet (Allan 2002). Med radions etablering börjar mediernas uppgift gentemot individen och samhället att på allvar diskuteras (Jönsson 2004b). Framförallt tvistades det om på vilket sätt som etermedierna skulle organiseras och finansieras. De två huvudsakliga och tydligast polariserade ståndpunkterna gick att finna i (1) den amerikanska marknaden, byggd på ett frihetligt ideal om fri konkurrens och öppen marknad utan statlig kontroll och (2) den i Västeuropa gryende sociala ansvarsideologin där mediernas ansvar gentemot samhället stod i fokus.

Precis som i flertalet andra länder organiserades den svenska radion, och senare också televisionen, under ett offentligt sändarföretag (AB Radiotjänst) som skulle finansieras genom användarlicenser (Hadenius 1998). Ett antal krav och riktlinjer sattes upp för att kunna garantera verksamhetens bidrag till samhällsutvecklingen och förtydliga dess roll i samhället. Den grundläggande tesen som public service bygger på är att medierna fyller en viktig funktion för samhället och att denna funktion inte kan utlämnas till marknadsstyrda krafter (Jönsson 2004b). Som Syvertsen (1999) poängterar knöts det vid starten en specifik värdegrund till public service-insitutionen,

angående såväl innehåll som organisation och finansiering.¹⁰ I Sverige fick AB Radiotjänst monopol på etermediesändningar som skulle hållas intakt ända fram till slutet av 1980-talet (Hadenius 1998).

Definitioner av och associationer till public service idag görs oftast med en tillskriven betydelse av specifika företag: Sveriges Radio, Sveriges Television och Utbildningsradion.¹¹ De tre public service-företagen har såväl strukturella som innehållsmässiga villkor att anpassa sin verksamhet efter (Hujanen 2005). Ett urval av de huvudprinciper som reglerar verksamheten inkluderar till exempel tillgänglighet för alla, det breda utbudet, särskilt ansvar för nyhetsförmedling, opartiskhet, mångfald, främja minoritetsgrupper i samhället och så vidare (se Porter 1995).¹² Med Sveriges inträde i EU i mitten av 1990-talet följde ett mer komplicerat organisatoriskt regelsystem än tidigare. Generellt går det att konstatera att EU till stor del fortfarande låter medlemsländerna själva definiera public service-uppdraget, dock med övergripande europeiskt kontrollsystem över mediemarknaderna i respektive land (jfr Picard 2005).

Enligt McQuail (1997) präglas public service-företag av förväntningar på sin verksamhet att sikta högt och behålla en hög standard av integritet och kulturell kvalitet, oberoende av publikens intresse eller ointresse. Resultatet har sedan den kommersiella televisionens införande förändrats, men inom de europeiska public service-företagen existerar fortfarande mål om att sända program som inte är producerade utifrån publikundersökningar (McQuail 1997:115). Relationen till publiken utgör ett klassiskt dilemma för verksamheten. Konkurrensen med nya aktörer på marknaden har medfört ändrade förhållningssätt till publiken. Nuvarande duala mediesystem gör att Sveriges Radio och Sveriges Television kan tvingas agera utifrån ett marknadsstyrt tankesätt även om man som företag inte är under direkt påverkan eller styrda av konkreta vinstintressen (Jönsson 2004b). En lyhördhet för publikens önskemål i kombination med en uppfattning om att ge människor

¹⁰ Grundaren av brittiska BBC, John Reith, använde public service-begreppet som ett ekonomiskt såväl som organisatoriskt betingat sådant. För honom handlade det om en verksamhet som skulle vara tillgänglig och öppen för alla medborgare samtidigt som den skulle hållas helt fri från ekonomiska vinstintressen (Reith 1924).

¹¹ I denna avhandling återkommer även begreppet public service-*institution*. Med det åsyftas det politiska ramverk och de regler och förutsättningar som styr verksamheten (jfr Edin 2000). Detta är en viktig åtskillnad att göra för att inte begreppens betydelser ska blandas samman.

¹² I Sverige lyder sedan 1996 Sveriges Radio och Sveriges Television under Radio- och TV-lagen som fastslår ett regelverk för verksamheten (Gripsrud 2002:359).

vad de behöver för att kunna verka som fullvärdiga medborgare i en fungerande demokrati, är ett nutida dominerande dilemma som public service ständigt tvingas positionera sig utifrån.

Det centrala studieobjektet för denna avhandling utgörs av Sveriges Televisions politiska nyhetsjournalistik vid tre olika tidpunkter i historien. Därför blir det naturligt att dessa förändrade förhållanden för idealet och traditionen måste beaktas vid studier av de journalistiska texter som produceras inom ramen för dessa. Förändrade villkor är också ett oavkortat faktum för hur relationen mellan journalistiken (främst nyhetsgenren) och politiken har yttrats genom historien, samt vilka former den har i nutida kulturella sammanhang. Således blir detta en central koppling som diskuteras i nästkommande del av detta kapitel.

Medier och politik – ett historiskt perspektiv

Det går även att närma sig det symbiotiska förhållandet mellan politikerna och mediasamhället utifrån ett historiskt perspektiv. Som Edelman (1988) konstaterar kan partiledare betraktas existera för att synas, symbolisera och förkroppsliga sitt partis agerande (ibid. s. 45). De förväntas idag kunna uttala sig om frågor som måhända kan ligga utanför deras kompetensområde och de ska göra det med en säkerhet och stringens som inte öppnar för alternativa tolkningar (se Corner & Pels 2003). Att undvika att uttala sig betraktas idag som en politisk svaghet och får ofta konsekvenser i medierna genom generellt kritiska omdömen (Åsard 1996, Thompson 1995).

Denna omständighet är dock något som avsevärt förändrats under 1900-talet. Vid sekelskiftets början existerade ett uppenbart motstånd från den politiska sidan att uttala sig i kontroversiella frågor. Riksdagsmännens uppgift ansågs inte primärt vara att agitera utan snarare att representera (Möller 2004). På samma sätt fungerade presidentskapet i USA, som i grund och botten är en diametralt motsatt politisk kultur. Under 1800-talet var det ytterst ovanligt att presidenten i landet uttalade sig eftersom det inte ansågs tillbördigt ämbetet (se t.ex. Bennett 1992). Det dröjde ända till efterkrigstiden innan insikten om att presidentens makt att övertyga var avhängig massmediernas genomslagskraft framstod som självklar.

I Sverige hade Per Albin Hansson under 1930-talet aviserat ”det svenska folkhemmet” och med honom började på allvar uttalanden och debatter utanför riksdagens väggar bli en central del i det politiska ledarskapet (Åsard 1996). Med radions framväxt under nämnda decennium följde en inledande okritisk hållning gentemot politikerna från journalistikens sida (Djerf-Pierre & Weibull 2001). Ministrar ifrågasattes inte och framträdde i det nya mass-

mediet med stor tacksamhet från journalisternas sida. Villkoren sattes obönhörligen av politiker och journalistiken kunde enbart utgöra en synlighetens plattform (Ekström 2006). Det formella tilltalet med underdånig klang från journalisternas sida ekade tomt utifrån ett kritiskt perspektiv. Programpolitik som styrde radionyheters tidiga verksamhet präglades av tydliga direktiv att avhålla sig från kontroversiella ämnen, särskilt i fråga om politik (jfr Åsard 1996, Djerf-Pierre & Weibull 2001). Det skulle dröja ända till televisionens officiella startår 1956 som AB Radiotjänst gick utanför det nyhetsmonopol som Tidningarnas Telegrambyrå (TI) hade och började producera egna nyhetskommunikéer (Elgemyr 1984). Situationen idag, drygt ett halvt sekel senare, präglas av ett omvänt förhållningssätt.

Redaktionella förutsättningar under 1970-talet

Utan tvekan skapade professionaliseringsprocessen av journalistyrket under 1960- och 1970-talet nya förutsättningar för relationen mellan politiker och journalister (Djerf-Pierre & Weibull 2001). Under senare delen av 1960-talet när "skjutjärnsjournalistiken" fick sitt genombrott, blev detta som tydligast. Radioprogrammet *Utfrågningen*, där journalisterna Åke Ortmark och Herbert Söderström mer eller mindre ställde politikerna mot väggen, blev startskottet för den nya, kritiskt inriktade politiska journalistiken. Nämnde Ortmark, tillsammans med journalisterna Gustav Olivecrona och Lars Orup, överförde senare det nya journalistiska förhållningssättet till televisionen och programmet *De 3 O:na*. Utfrågarna satt mitt emot politikern och ställde raka frågor med syftet att pressa maktbarnen på svar i frågor som de annars kanske helst undvikit (se Esaiasson & Håkansson 2002). Djerf-Pierre & Weibull (2001) sammanfattar denna nya form av journalistisk teknik i fyra punkter, där de menar att journalisten:

- a) *konfronterar en part med motståndarens argument. En socialdemokrat kan t.ex. konfronteras med argument och kritik som omväxlande kommer från "höger" och från "vänster",*
- b) *är påläst och kan konfrontera en part med kritiska eller för parten obehagliga fakta om verkligheten, som kan användas som utgångspunkt för den fråga man sedan ställer,*
- c) *avkräver intervjupersonerna ansvar, man tvingar intervjupersonen att hålla sig till ämnet och tillåter inte personen att svara undvikande,*
- d) *pressar en part att binda sig vid en viss ståndpunkt, att ge garantier eller att ge ett löfte (ibid. sid 262).*

Den nya formen av mer aktiv journalistik spelade en viktig roll bland den yngre generationen journalister som under 1970-talet fick mer och mer att säga till om inom såväl radion som televisionen. En kritisk inställning om

att information inte ska förmedlas utan snarare uppsökas stod i centrum. Det speglade idealet som präglade etermedierna och egentligen journalistiken i stort sedan 1950-talet, började nu ifrågasättas och förändras på allvar (jfr Ekecrantz & Olsson 1994). Eftersom journalistiken börjat genomgå en professionalisering och yrket därmed fått ett större erkännande, gjorde professionella journalister anspråk på att vara mer lämpade än politiska makt-havare att välja frågor att ta upp och därmed börja kontrollera agendan (Djerf-Pierre & Weibull 2001:242).

När det socialdemokratiska styret upphörde efter valet 1976, förändrades relationen mellan regering och medierna. Det blev en allt tydligare jakt på motsättningar inom ministären från journalistikens sida. Man ville hitta skandaler och interna stridigheter som skulle skapa intresse bland tittare och lyssnare. Samtidigt tävlade politiker, fackliga organisationer, näringslivet tillsammans med journalisterna om att sätta agendan. TCO, LO och SAF agerade på området genom att bygga ut sina informationsenheter (Hadenius 1998:266). Att de borgerliga partierna i maktposition fick en något annorlunda behandling av medierna jämfört med Socialdemokraterna vid den här tiden, berodde med all säkerhet bland annat på Folkpartiets och Moderaternas tidigare ifrågasättande av det svenska monopolet (jfr Hadenius 1998, Djerf-Pierre & Weibull 2001). De hade också anklagat televisionen för vänstervridning och näringslivsfientliga inslag vilket förmodligen bidrog till nya förhållningssätt bland journalister gentemot regeringsmakten. Den mediesituation som rådde under 1970-talet och framförallt den redaktionella kontext som nyhetsverksamheten verkade i, präglades av ett successivt ökande granskningsideal med 1960-talets skjutjärnsjournalistik som modell för ett kritiskt och aktivt yrkesutövande. Begriplighet och relevans stod i centrum och journalisten agerade i rollen som informatör i allmänhetens tjänst.

Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio och televisionen tog inte riktigt fart förrän den nya kanalen TV2 lanserades 1969 och dess nyhetsprogram *Rapport* började sända. Med tvåkanalsystemet förändrades organisationen av nyhetsverksamheten. Såväl radion som televisionen fick en gemensam nyhetsredaktion som lydde under radiochefen. Den var tredelad och bestod av en tv-nyhetsredaktion, en redaktion för tv-sporten samt en telegramredaktion (se Djerf-Pierre & Weibull 2001). Tillsammans hade de ansvaret för den totala nyhetsrapporteringen inom Sveriges Radio.

I både TV1 och TV2 hade nyhetsprogrammet *TV-nytt* flera sändningstillfällen, men huvudsändningen låg mellan klockan 19.30 - 20.00 i TV1. Till en början sändes det kommenterande nyhetsprogrammet *Rapport* fem dagar i veckan. *TV-nytt* hade en betoning på faktanyheter och telegram och det

var dagsaktuella händelser man ville förmedla. *Rapport* valde att lägga tyngdpunkten på längre reportage och kommentarer. Dessa tydligt formmässiga skillnader avtog dock mer och mer efter 1972 (Djerf-Pierre 1996:171f).

Formen för nyhetsprogrammen diskuterades flitigt mot slutet av 1960-talet och början av 1970-talet inom såväl ljudradions som televisionens nyhetsverksamhet. Det handlade främst om förhållandet mellan faktanyheter och nyhetskommentarer. Vissa betonade vikten av att hålla isär de båda formerna medan andra inte tyckte det fanns någon anledning att skilja dem. Djerf-Pierre & Weibull (2001) menar att det bakom de båda ståndpunkterna fanns såväl programpolitiska som ekonomiska motiv. När det gällde televisionen så fick den regeringsproposition som 1966 påpekade att nyhetsredaktionen skulle skilja just faktanyheter från kommentarer, effekten att programmet *Aktuellt* delades i en faktarapporterande och en kommenterande del. De två delarna följde på varandra under det första året för att senare få olika sändningstider. Försöket blev dock kortlivat då reaktionerna från titarna blev negativa och föranledde producenterna att integrera de båda delarna till ett och samma nyhetsprogram igen (Djerf-Pierre & Weibull 2001:216).

Producentmakt på TV2

I och med starten för ytterligare en kanal uppstod ett stort anställningsbehov inom Sveriges Radio och det rekryterades personal inom olika områden (Engblom 1998). Bland annat anställdes ett större antal tv-producenter som erbjöds internutbildning inom företaget. Till stor del bestod dessa av yngre akademiker som på olika sätt påverkats av 1960-talets vänsterpolitiska klimat (Björkegren 2001:110). De kom snart att få en viktig roll inom den nya kanalen.¹³

Ungefär samtidigt utvecklades LKAB-strejken i Sverige, vilket medförde att den kom att dominera stora delar av nyhetsutbudet i den nya kanalen.

¹³ Modellen för beslutsfattande skiljde sig mellan kanalerna. Den klassiska, i viss mån hierarkiska, redaktionsmodellen med en kanalledning i toppen övergavs på TV2 med syftet att uppnå en mer beslutsdemokratisk dito. Fler direkta programbeslut kom att fattas i beredningsgrupper där producenterna var förhållandevis många till antalet. I den redaktionella modellen som TV1 följde togs besluten av kanalledningen i samråd med redaktionscheferna. Men TV2 valde alltså att flytta mer makt till de nya producenterna och i bakvattnet av de politiska strömningarna resulterade kombinationen bland annat i ett flertal programformer med starkt samhällskritisk hållning (Björkegren 2001:110f). Se även Djerf-Pierre & Weibull (2001:221f).

Den uttalade ambitionen med en ökad mångfald i utbudet och en möjlighet för nyhetsprogrammen i Sveriges Television att bevaka samma händelse från olika perspektiv, kom utan att överdriva på skam (Rydbeck 1990, Furhammar 1995). Flertalet av de nyanställda producenterna fick som första uppgift inom Sveriges Television att bevaka strejken och det blev en hel del kritik mot vad som kallades en alltför partisk bevakning där nyhetsredaktionen ställde sig på arbetarnas sida (Björkegren 2001:110). Idealet om den opartiskt kritiska journalistiken blev lidande och huruvida rapporteringen påverkade händelseförloppet eller ej må vara omstritt, likaså händelsens betydelse för Sverige i stort. Olof Rydbeck, den dåvarande chefen för Sveriges Radio, menade att ”Sverige hade blivit ett mediesamhälle, om på gott eller på ont var och förblir meningarna delade” (Rydbeck 1990:220).

TV2 började kallas *den röda kanalen* och politiseringen av verksamheten genom journalisternas ställningstagande i frågor snarare än objektivt informerande hade blivit ett problem. Olof Rydbeck var chef för Sveriges Radio och ansiktet utåt fram till 1970. Han försvarade radions och televisionens självständighet men mot bakgrund av det politiska klimatet med just LKAB-strejken, studentoroligheter och valrörelsen 1968, hade hans position blivit alltmer svårhanterlig och ifrågasatt. Kritiska röster som höjdes mot såväl radion som televisionen kom främst från näringslivsrepresentanter, politiker och fackföreningsledare (Hadenius 1998:219).¹⁴

Begriplighetsforskning i fokus

Inför nystarten av *Aktuellt* 1972 hade det tillsatts en arbetsgrupp där begripligheten i programmen stod i fokus för undersökningar. Det var forskare från PUB, Sveriges Radios egen programforskning, som gjorde diverse studier för att kunna sätta upp lämpliga riktlinjer för nyhetsredaktionerna. Bland annat publicerades följande riktlinjer till redaktionerna:

- Ha inte för mycket direktsändningar. De är tveksamma ur informationssynpunkt, eftersom de innehåller många störningsmoment och kan bli röriga och därför informationsfattiga.
- Intervjuer är också tveksamma ur informationssynpunkt.

¹⁴ Rydbeck ersattes 1970 av Otto Nordensköld, en tidigare TCO-chef med socialdemokratisk profil. Han fick till skillnad från sin föregångare på posten ta över ett företag som var ifrågasatt från ekonomiskt och politiskt håll (se Rydbeck 1990, Hadenius 1998)

- Ha inte för många nyheter i ett och samma program och undvik för snabbt tempo.
- En alltför stark koncentration på dagsaktuella händelser kan bidra till att tittaren får en onödigt splittrad bild av omvärlden.
- Använd mer bakgrundsmaterial, förklaringar och kommentarer.
- Konkretisera abstrakta resonemang. Begripligheten kan ökas genom att man exemplifierar och knyter an till kända förhållanden.
- Åskådliggör samband och händelseförlopp genom symboliskt bildmaterial (teckningar, grafer, diagram, kartor etc.).
- Upprepa, omformulera och sammanfatta nyheterna. Förutom den sammanfattande rubrikläsningen i början av programmet bör man avsluta med en summering.
- Placera de viktigaste inslagen tidigt eller sent i programmet - då minns publiken dem bäst.

(Källa: Djerf-Pierre & Weibull 2001:235)

Just begripligheten blev en central fråga på televisionens nyhetsredaktioner. Det var viktigt att veta publikens preferenser för att kunna utnyttja mediet maximalt. Ambitionen var att *Aktuellt* skulle försöka profilera sig av mer personlig karaktär än *Rapport*. Det skulle finnas en medveten strävan bland journalister och presentatörer i programmet att förmedla en personlig stil.

Det fanns under 1970-talet en tydlig fokusering från nyhetsredaktionerna på *hårda* nyheter i form av politik, ekonomi och arbetsmarknad. Kvinnliga reportrar framförde kritik mot detta och menade att *mjuka* nyheter (vård, skola och omsorg) som skulle engagera en kvinnlig publik kom i skymundan. Kritiken ledde till en långsam utveckling mot en jämlikhet mellan kvinnliga och manliga reportrar i fråga om vilka som kunde rapportera om vilka nyhetsområden (Djerf-Pierre & Weibull 2001:236). Det var en övervägande majoritet av män som fick i uppdrag att rapportera kring just de hårda nyheterna, ett faktum som alltså kritiserades hårt. Denna ojämna genusrepresentation var tydlig på såväl *Aktuellt* som *Rapport* under 1970-talet (Djerf-Pierre & Löfgren-Nilsson 2001:11f).¹⁵

¹⁵ Den nämnda utvecklingen av en ökad kvinnlig synlighet inom traditionellt hårda nyhetsområden diskuteras och analyseras vidare i kapitel sex.

Organisatoriska förutsättningar

Den borgerliga regeringen hade under 1978 i uppdrag att lägga fram en radioproposition och visste att resultatet av den skulle bli viktig för framtiden, såväl för regeringen som för Sveriges Radio. Man föreslog en genomgripande organisationsförändring för public service-verksamheten vilket innebar att det skapades en koncern med ett moderbolag och fyra dotterbolag: Sveriges Television, Sveriges Riksradio, Sveriges Lokalradio samt Sveriges Utbildningsradio (Hadenius & Weibull 2003). Från moderbolagets sida framhölls stark kritik mot uppdelningen, utifrån en rädsla för en svagare ställning för Sveriges Radio som bolag samt att övergången skulle bli väldigt dyr. Men med argument om decentraliseringens betydelse för beslutsfattande vidhöll regeringen i sitt slutgiltiga beslut uppdelningen med ett moderbolag och fyra självständiga programbolag. Även Socialdemokraterna, som nu befann sig i oppositionsställning, valde att kritisera regeringens uppdelning av verksamheten. Däremot betonades tacksamheten mot att man från regeringshåll valt att behålla licenssystemet och inte i rådande läge föreslå reklamfinansierad verksamhet (Hadenius 1998:266ff).

Det uppsving som kom med starten av en andra kanal under slutet av 1960-talet då ett stort antal nya medarbetare rekryterades, förbyttes nu istället mot hot om neddragningar och faktiska siffror som pekade på en minskning av personalstyrkan (Engblom 1998:174ff). Interna förhållanden inom företaget vittnade också om en viss utsatthet. Konkurrenssituationen mellan de två kanalerna började märkas alltmer i takt med den ekonomiska rationaliseringen. Olika redaktioner på kanalerna konkurrerade om medel för sina respektive programverksamheter (Djerf-Pierre & Weibull 2001:284). Den internationella utblicken mot ett public service ideal som i allt högre grad började ifrågasättas, skapade naturligtvis också en oro inför framtiden inom bolaget.

Kritik mot monopolet - förändrad journalistik

Kritiken mot det svenska etermediemonopolet kom igång på allvar redan under mitten av 1960-talet i samband med kravet på ytterligare en tv-kanal. Röster höjdes för att få etablera kommersiella privata alternativ och kulminerade när lokalradion skulle beslutas om i början av 1970-talet. Den utvidgning som skedde med tvåkanalsystemet inom televisionen och senare lokalradion löpte fortfarande under statens kontroll (Ekecrantz & Olsson 1994:224). De första riktiga brotten i monopolstrukturen i Norden skedde främst på lokal nivå och icke-kommersiella närradiostationer blev startskottet för radiomonopolets sammanbrott i Sverige 1979. Med stöd från före-

ningsliv, frivilliga krafter och kreativa lösningar med sponsorer, växte narration till en förhållandevis mångfacetterad verksamhet (Hadenius 1998).

När det gällde televisionen dröjde det ända till 1986 innan det blev några nämnbara förändringar. Det hade förvisso genomförts vissa försök med kabel-tv redan under mitten av 1970-talet men då på lokal nivå i Kiruna. Men när regeringen 1986 antog den nya kabellagen började även det svenska tv-monopolet luckras upp. Utgången kan till stor del tillskrivas den betydelse nystartade satellitsändningar hade. Eftersom de första satellitsändningarna skedde till kabelnät för vidare spridning blev det till en början ingen egentlig oro på det mediepolitiska planet. Men när satelliter från och med 1989 började sända med högre frekvens i syfte att mottagningen skulle kunna ske direkt till hemmen, ansågs plötsligt den några år tidigare antagna kabellagen föråldrad. Bland annat hade den haft som syfte att hindra svensk reklam, men det kringgicks nu enkelt i och med att privatpersoner kunde skaffa egna parabol och ta emot sändningar (Hultén 1996:11ff). Under den här perioden förändrades med andra ord tillgången och utbudet inom etermediesfären väsentligt.

Nyhetsjournalistiken förändrades i takt med denna medieteknologiska utveckling. Det som under 1960- och 1970-talet hade växt fram och etablerats som ett journalistisk ideal, den kritiskt granskande tredje statsmakten med uppdrag att företräda allmänheten, kom under 1980-talets inledande år präglas av mer tabloida tendenser (Djerf-Pierre & Weibull 2001). Aktualitetsjournalistiken började förknippas med *infotainment* vilket innebar en blandning av underhållning och information. Detta hade rimligen sina orsaker i nya genrers framväxt i etermedielandskapet. Magasinformatet lanserades, den politiska satiren fick ett genombrott och debattprogram som byggde på en idé om underhållning med allvarligt syfte växte snabbt i antal och satte även sina spår inom nyhetsjournalistiken (jfr Örnebring 2001). Det lättsamma kunde föredras före det allvarsamma. När det genom teknologisk utveckling och starka individer skapades möjligheter till nya framställningsformer är det naturligt att genrer inom televisionen påverkar varandra. Allmänna journalistiska ideal sträcker sig över genregränserna och för tiden yttrades det genom ett snabbare sätt att berätta, ett mer aktivt journalistiskt arbete i form av redigering, samt ett språkbruk som understödde de journalistiska värderingarna; uppseendeväckande, kraftfullt och lättsmält.

Monopolet bryts och TV4 utmanar

Mot slutet av 1980-talet hade det internationellt utbyggda satellitsystemet blommat ut med full kraft (Hachten & Scutton 2006, Hadenius & Weibull 2003). Monopol inte bara i Norden utan även i övriga Europa bröts upp och slogs ut av ny teknologi och nya regelsystem. Behovet av förnyelse hade framförallt sitt ursprung i de nyliberala politiska vindar som blåst från andra sidan Atlanten och snabbt spridit sig över kontinentgränserna (jfr Boréus 1994). Samtidigt präglades Östeuropa av planekonomiskt förfall i länder som Bulgarien, Polen, Tjeckoslovakien och 1991 raserades det forna Sovjetunionens kommunistiska doktrin. Orsakerna till kommunismens fall är många, men bland andra Hachten & Scutton (2006) pekar på västmediernas betydande roll i processen. Med kanaler som *Radio Free Europe* och *Voice of America* som successivt trängde in i tidigare stängda stater påverkades befolkningen och började utkräva fri- och rättigheter utefter värderingar som spreds via de nya medierna.

Principiellt starka länders nationella mediesystem, som till exempel Storbritanniens, hade under en längre tid avreglerats och gett upphov till en stadig ökning av kommersiella aktörer på marknaden (Allan 2002). I Sverige blev TV3 den första tv-kanalen som bröt det historiskt så välskyddade etermediemonopolet och Sveriges Television tvingades för första gången anpassa sin verksamhet till konkurrenssituationens inneboende regler (Strömbäck & Jönsson 2007, Hadenius & Weibull 2003).

Den satellitsända televisionen var vid tiden för dess genombrott för många förknippat med underhållning och förströelse snarare än demokratisk nyttogörare. Såväl mediedebattörer som allmänhet verkade överens om att det var underhållningsprogrammen som skulle dra till sig störst tittarskador (Djerf-Pierre & Weibull 2001:321). Kampen om vilken svensk kanal som skulle få koncessionen att sända marknätet tillsammans med Sveriges Television stod främst mellan nystartade TV3 och den i lanseringsstadiet befunna TV4. Den sistnämnda hade sänt via satellit redan från hösten 1990 men fick statens beviljande att från och med 1991 bli markbunden kommersiell kanal och därmed den främsta utmanaren till Sveriges Television om publiken (Edin 2000, Hadenius 1998). Med målet att skapa en kanal som skulle vara mer nyskapande än Sveriges Television hade arbetet att bygga en svensk reklamfinansierad kanal inletts redan under mitten av 1980-talet. Men det dröjde som sagt ett antal år innan det nya TV4 (i inledningen Nordisk Television) startade sina reguljära sändningar. Med en ny aktör i det markbundna nätet kom konstruktionen av det svenska tv-landskapet radikalt att förändras. Sveriges Televisions monopol ersattes av en hybridkon-

struktion där TV4 agerade underställt en offentlig reglering sida vid sida med Sveriges Television. Den nya kanalen ålades ett antal public service-förpliktelser med statligt syfte att kontrollera utbredningen av kommersiella aktörer (Edin 2000:151). Därmed kan konstruktionen sägas varit dubbelbottnad i bemärkelsen att den dels var ett uttryck för viljor att öppna upp för privata intressen och skapa en marknad, samt dels innehöll en ambition att värna om public service-idealet.¹⁶

Digitaliseringen och det nya medielandskapet

Det medielandskap som redan under slutet av 1980-talet och 1990-talet kan betraktas som mångfacetterat och pluralistiskt klev med millennieskiftet in i ytterligare en dimension av medieteknologisk innovation. 2000-talet har blivit det kronologiska avstampet för det digitala samhället (se t.ex. Ilshammar 2007). Genom digitalisering av mediernas produktions- och distributionstekniker har ett mediasamhälle, tidigare styrt av traditionell teknologi och envägskommunikation, utvecklats till ett interaktivt landskap där tvåvägskommunikation och ökad mångfald och pluralism använts som ledord (Innis 2007). Hadenius & Weibull (2003:254ff) pekar på tre genomgripande förändringsområden där de två senaste decennierna präglats av strukturella såväl som innehållsmässiga skiften inom massmedielandskapet.

Ny *teknik* har bidragit till ett digitaliserat mediasamhälle där produktion och distribution sker med digital teknologi har bland annat medfört en kraftig ökning av kanaler för information och underhållning (jfr Jenkins 2006). Den i Sverige traditionellt starka dagspressen har fått möjlighet att distribueras via Internet som komplement till papperstidningen och den nya tekniken inom kommunikationsområdet går under samlingsnamnet informationsteknologi. Med en ny form av *globalisering*, accelererad i takt med avregleringar av de stora nationella monopolen på etermediesändningar, har behovet av en omvärld ökat för nationalstaten. Detta har skett som en direkt följd av medieteknologisk utveckling. Mediekoncerner och konglomerat är globalt verksamma och tv-bolag har börjat utveckla marknader över nationsgränserna. Slutligen präglas ägandestrukturer, genom *konkurrens och koncentration*, av korsvis ägande över mediespecifika gränser. Traditionella medieföretag

¹⁶ Med rätten att sända reklam i det analoga marknätet tvingades TV4 betala en koncessionsavgift, en avgift som till en början gick in på rundradiokontot och därmed indirekt finansierade Sveriges Television. På senare år har denna avgift istället konterats in i statskassan (Hadenius 1998)

samverkar med till exempel telekommunikationsföretag. Avreglering har lett till ökad konkurrens samtidigt som ägandekoncentrationen har tilltagit.¹⁷

Vid ankomsten för all form av ny medieteknologi har den mötts av optimism såväl som av farhågor (se bl.a. Emmot 1995). Filmen introducerades under slutet av 1800-talet och fick snabbt ett genomslag där optimister om mediets förmåga att samla människor till en tillfällig flykt från verkligheten och vardagens bekymmer, såväl som pessimister med rädsla för användning av filmen i politiska och propagerande syften. Likaså radion och framförallt televisionen, som först betraktades som allt från främjare av världsfred till moralstörtande verkningsmedel med yttersta påverkan på barnen, möttes av liknande reaktioner (Furhammar 2001). Internets genombrott ledde till jämförbara diskussioner och under senare år har digitaliseringen av medieproduktion och distribution blivit aktuellt. Under perioden 2005 och 2007 släcktes det analoga marknätet i Sverige och byttes ut mot ett digitalt, vilket medförde att Sveriges Television numera sänder enbart med digital teknologi (Jonason 2008). Digitaliseringen och den framväxande konvergenskulturen har skapat förutsättningar för utveckling inom vedertagna journalistiska former (Jenkins 2006). Traditionella medier har börjat använda Internet som en förlängning av den egna verksamheten och därmed också kunnat erbjuda fördjupning av journalistiska texter på nätet. Även de politiska partierna använder sig av Internet som verktyg att nå väljare. Det möjliggör en mer direkt kommunikation till medborgarna utan att budskap filtreras av journalistiken. Samma effekt har de under senare tid snabbt växande politikerbloggarna haft (Buskqvist 2007:80).¹⁸

Den digitala tekniken för distribution och produktion av medietexter samt Internets växande roll i samhället har bidragit till ett medielandskap där individens roll accentuerats (jfr Severson 2004). Medborgare väljer i större utsträckning själva bland ett massivt utbud av kanaler för information men står även mer fria att välja tid och plats för konsumtion av medier än tidigare. Digitaliseringens betydelse för journalistiken går att diskutera utifrån ett flertal perspektiv. I denna avhandling handlar det främst om vilken roll den digitala tekniken har för innehåll och form i de tv-nyhetsjournalistiska texterna om politik.

¹⁷ Var för sig är de tre områdena inga nya företeelser. Vad som däremot skiljer utvecklingen från 1980-talet och framåt är det faktum att de integrerats med varandra (Hadenius & Weibull 2003:254).

¹⁸ Nu sittande utrikesminister Carl Bildt är ett exempel på en politiker vars blogg väckt uppmärksamhet bland allmänhet och journalistkår.

Populariserade nyheter

Med starten av kommersiella aktörer och framväxten av en marknad på etermedieområdet följer även förändringar i den journalistiska formen (Corner 1995). När nya kanaler tvingas konkurrera om tittare och lyssnare ökar behovet att särskilja sig från traditionella former för framställning av till exempel nyheter. Begrepp som *popularisering* på nyhetsjournalistikens område har diskuterats ända sedan slutet av 1960-talet (Djerf-Pierre & Weibull 2001). Inom medie- och kommunikationsforskningen har journalistikens populariserade former varit föremål för analys i ett antal studier utifrån olika perspektiv (se t.ex. Dahlgren & Sparks 1992, Fiske 1992, Dahlgren 1995, McDonald 1998, Djerf-Pierre 1996). Populariserade nyheter betecknar hur ämnen som brott och olyckor, sensationella händelser och kändisar dominerar utbudet. Betoningen av samhällspolitiska och ekonomiska betydelser minskar och istället tillskrivs individers upplevelser av händelser större betydelse. De politiska nyheterna försvinner inte men de presenteras på ett sätt där till exempel politiska handlingar på ett eller annat sätt påverkar individen, som i sin tur får illustrera konsekvensen för politiken (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001:342).

Men det finns även andra aspekter som förknippas med populariserad nyhetsjournalistik. Presentationsformen kännetecknas av en mer lättillgänglig form där journalisten inte nödvändigtvis döljer sin subjektiva uppfattning där tilltal och personlig framtoning bygger på humor och känsla (Jones 2006).¹⁹ Berättartekniken syftar till att fånga tittarens uppmärksamhet och anspela på känslor snarare än förnuft. Tempot ökar och uttalanden från aktörer klipps ned till korta *soundbites*.²⁰ och nyhetsjournalistiken bygger sina framställningar på lösryckta informationssekvenser och kan därmed kritiserar för att ”snuttifiera” informationen (se Hallin 1992, Bucy & Grabe 2007). Den senmoderna journalistiken bygger mycket på ett ifrågasättande av etablerade institutioner i samhället. Med de liberala politiska vindar som mer och mer dominerar under 1990-talet och in på 2000-talet är det rimligt att

¹⁹ Jones (2005) illustrerar detta genom att diskutera den amerikanska tv-industrins förhållande till politiken. Se vidare i kapitel tre.

²⁰ Soundbites används framöver i avhandlingen som ett begrepp för hur politikers yttranden klipps in i en på förhand given journalistisk berättelse och extraheras därmed från originalsammanhanget, ofta utgjort av en intervjusituation (se Bucy & Graber 2007, Hallin 1992)

till viss del förstå den journalistiska utvecklingen som ett resultat av politiska mönster.

Hjarvard (1999) argumenterar för att det är journalistikens huvudsakliga uppgift som förändrats snarare än någon tendens att den blivit mer kritisk eller självständig. Han menar att journalistik mer och mer handlar om att ta på sig rollen som ombud för en allmänhet och positionera sig mot makt-havare. Tidigare har samhällsjournalistiken till stor del byggt på expertkunskaper där institutionsföreträdare och makthavare haft beskrivningsmakten (jfr Ekecrantz & Olsson 1994, Djerf-Pierre & Weibull 2001). Nu har det istället vuxit fram en misstro gentemot framförallt det politiska systemet och dess förmåga att hantera samhällsproblem. Genom underhållningsformat i till exempel tv bjuds publiken in att roas över stelbent byråkrati och dumma politiker. Att politiken integrerats med underhållningsformat behöver nödvändigtvis inte vara negativt (se van Zoonen 2005). Det kan likväl leda till större engagemang bland yngre och ett nytt sätt att tillgodogöra sig kunskaper om politik på. Dessutom har journalistiken (och politiken) intimiserats och individualiserats i bemärkelsen att politikers privatliv ofta hamnar i fokus (Strömbäck 2008). Gränsen mellan makthavares roller som offentlig respektive privat person har lösts upp (Ekström 2006). Dessa förändrade former av journalistisk presentation fördjupas i nästa kapitel då avhandlingens teoretiska utgångspunkter behandlas.

Med detta avslutas denna historiska redogörelse för public service-traditionen och samhälls- och aktualitetsjournalistiken inom Sveriges Television. Som ganska omedelbart kan tydas är det svårt att definiera avgränsade forskningsfält utifrån det omfattande antal infallsvinklar och teoretiska traditioner som public service och nyhetsjournalistiken erbjuder. Ambitionen är att i den följande och avslutande delen av detta kapitel försöka placera in avhandlingen inom forskningsfältet politisk journalistik. Närliggande områden som till exempel politisk kommunikation och nyhetsjournalistik kommer beröras, men kärnpunkten placeras utifrån den forskning som hittills genomförts angående just relationen mellan politik och journalistik inom nyhetsgenren.

Forskningsöversikt

Televisionen har alltsedan dess start och framväxt till dominerande mass-medium varit föremål för ständig debatt och intressant som fenomen för såväl humanistisk som samhällsvetenskaplig forskning. Beroende på vilken teoretisk grund som används för att förklara televisionens roll i det demo-

kratiska samhället har forskningen naturligt belyst olika aspekter av mediets funktion.

Tv-journalistikens villkor och genomförande – internationell kontext

Som en del av den politiska kommunikationen har bland andra Dahlgren (1995) och Thompson (1995) pekat på hur televisionen har förändrat förutsättningarna för den traditionella politiska kommunikationen. Vissa forskare har framfört en optimism gällande tv-mediets bidrag till en ökad demokratisk offentlighet, dock knutet till specifika genrer (Carpignano m.fl. 1990, Livingstone & Lunt 1994) samtidigt som andra uttryckt en tydlig pessimism (Bourdieu 1998).

Inom den marxistiska teoribildningen dominerar en syn på tv-mediet som en del av den samhälleliga kulturproduktionen och administrerad som en industri. Med utgångspunkt i Frankfurtskolans teoretiska argumentationer under 1940-talet, främst illustrerat genom Adorno & Horkheimer (1947), har senare forskning förvisso intagit en mer nyanserad position i den akademiska diskussionen kring televisionen som verktyg för dominerande samhällsideologiska krafter att hegemonisera samhället. Golding & Murdock (1996, 1997) tillsammans med Kellner (1990, 1995) delar i viss mån en syn på televisionen som arena där den kapitalistiska hegemonin som Frankfurtskolans företrädare pratade om kan utmanas och ifrågasättas.

Kommersialismens grepp om massmedier i allmänhet och televisionen i synnerhet har skapat en problematisk situation för public service-bolagen som tvingats anpassa sig till konkurrensen om tittare. Även Bourdieu (1998) och Postman (1985) utgör centrala bidrag med liknande synsätt. Den senare pekar på hur televisionen inte lämpar sig för en framställning som skulle gynna demokratin och medborgare, av den enkla anledningen att inga representationer av verkligheten har förmågan att undkomma den anpassning till och underkastelse av trivialiserings- och underhållningsideologiska tendenser som kommersialismen inbegriper. Bourdieu (1998) menar att tv-journalistik drivs av en motvilja och rädsla för att vara tråkig och därmed riskera tappa tittare. Detta gäller framförallt den politiska journalistiken. Hans tankar går i linje med Altheide & Snow (1979) och deras syn på mediologikens konstruktion och konsekvenser för journalistiken.

Journalistiken som del av politisk kommunikation

Den politiska kommunikationsforskningen, inom vilken journalistiken här betraktas som ett centralt element, är ett forskningsfält som framstår brett och svårdefinierat. Det är inte min avsikt att här presentera en alltför djup-

lodande bild av olika bidrag till forskningen kring politisk kommunikation, utan snarare försöka rama in denna avhandlings plats på fältet. Begreppet *politikens medialisering* står i centrum oavsett vilken aspekt av mediernas roll i denna typ av kommunikation som studeras.²¹ Svenska bidrag på området kommer främst från Asp (1986), Nord (1996), Ekström & Eriksson (1999), Ekström (2006) och Strömbäck (1998, 2001). Det grundläggande paradigmet kring denna politiska kommunikationsforskning utgörs av en schematisk triangel där massmedier, medborgare och makthavare står på varsin spets och har specifikt olika möjligheter till kommunikation (Strömbäck 2000). En företrädelsevis amerikansk samhällsvetenskaplig forskningstradition står som influens för detta *effektorienterade* tankesätt (se t.ex. Swanson & Nimmo 1990). Den eventuella påverkan som mediernas förmedling av politik har för medborgarnas uppfattning om densamma utgör utgångspunkten för denna typ av forskning.

Mediernas *medierande* roll står i fokus i en omfattande respons på effektforskningen. Här är det förhållandet mellan mediernas representationer och framställningar av politiken och medborgarnas förståelse och tolkning av densamma som analyseras. Med ett kognitivt psykologiskt influerat ramverk används begreppen *frames* och *framing* för att förklara hur journalistikens sätt att mediera och presentera stämmer överens med de schematiska kognitiva referensramar som ingår i publikens tolkningsprocesser (Neuman m.fl. 1992). Forskningen inom denna riktning visar att journalistiken använder standardiserade och likartade *frames* vid framställningen av politiska sakfrågor, men att publikens tolkning ofta bygger på mycket fler referensramar och erfarenheter (Gross & Brewer 2007). Detta bidrar till en diskrepans mellan mediernas framställning och publikens förståelse för specifika sakfrågor (Neuman 1992:112).

Den politiska tv-journalistiken som en central del i den politiska kommunikationsprocessen framstår enligt en hel del forskning utgöras av spelgestaltningar, där politiken framställs vara en tävling som till varje pris måste vinnas och där olika aktörer tävlar mot varandra (Hvitfeldt 1996, Patterson 1980, Strömbäck 2000, 2008, Neveu 2002, Håkansson 2004). Genom en omfattande metodologisk ansats med inkluderande surveymetodik och innehållsanalyser argumenterar Capella & Jamieson (1997) för att journalistikens framställning av politik bidrar till en växande misstro och cynism för den politiska verksamheten bland medborgarna (jfr Ekström & Eriksson 1999). Å andra sidan visar studien också tendenser i resultaten av att jour-

²¹ Begreppet förknippas främst med Asp (1986) och diskuteras närmre i kapitel tre.

nalistiken kan bidra till ett ökat engagemang och intresse för politik. Med andra ord är teserna motstridiga men måste ändå betraktas som fullt möjliga (jfr även Iyengar 1994, Scheuer 1999).

Bilden av medborgarskap och politiskt deltagande har på senare år också analyserats av bland andra Lewis m.fl. (2005) och Couldry m.fl. (2007). Hur medborgare, deras åsikter och agerande framställs i tv-nyheter studeras i Lewis m.fl. (2007). Resultaten visar att journalistiken i förhållandevis stor utsträckning på olika sätt refererar till allmänheten men att det faktiska deltagandet allt som oftast består av korta intervjusekvenser med ”mannen på gatan”. Couldry m.fl. (2007) argumenterar utifrån ett demokratiperspektiv hur medborgares kännedom om och deltagande i det politiska livet, i stor utsträckning förutsätter människors intresse skapat i samband med socio-kulturella villkor. Nyhetsjournalistikens funktion är i detta avseende centralt och konstruktionen av politiska nyheter betraktas som ett viktigt kulturellt och demokratiskt uttryck.

Den nationella forskningskontexten

Svensk forskning på det tv-nyhetsjournalistiska området innehåller ett flertal intressanta och av olika anledningar närliggande bidrag (se t.ex. Ohlsson 1989, Djerf-Pierre 1996, Fogelberg 2004, Eriksson 2002, Ekström 2006). Ett av motiven för denna avhandling är en upplevd brist på nationell forskning som inkluderar tv-journalistikens audiovisuella attribut i kombination med språkliga strategier och de eventuella förändringar som sker över tid angående detta, framförallt i relation till politiken.²² Dessutom har ett flertal undersökningar kring valjournalistik gjorts och uppmärksammat journalistikens behandling av valkampanjer (se t.ex. Nord & Strömbäck 2003, Ekström & Eriksson 1999, Esaiasson & Håkansson 2002). Därmed motiveras ytterligare denna avhandlings fokus på det mer vardagliga journalistiska och politiska arbetet mellan valåren.²³ Nedan presenteras delar av den nuvarande och hittills gjorda forskningen inom svenska förhållanden rörande public service och tv-journalistikens relation till den politiska verksamheten.

När det handlar om svensk forskning på public service-området blir det omöjligt att förbise de publikationer som Stiftelsen för Etermedierna i Sve-

²² Eriksson (2006) utgör ett viktigt undantag där visualiseringen av politik genom televisionens visualiseringstekniker analyseras.

²³ van Aelst m.fl. (2008) är ett internationellt bidrag som dessutom använder sig av ett metodologiskt upplägg av innehållsanalys som inspirerat min avhandling.

rige producerat. Inom dessa finns ett flertal intressanta bidrag till forskningen om under vilka förutsättningar som Sveriges Radios och Sveriges Televisions verksamhet under 1900-talet agerat utifrån (se t.ex. Furhammar 1995, Thurén 1997, Engblom 1998). I mitt fall har framförallt Monica Djerf-Pierre & Lennart Weibulls *Spegla, Granska, Tolka* (2001) och Stig Hadenius *Kampen om Monopolet* (1998) använts som sekundäremperi för att bättre kunna förstå utvecklingen av samhälls- och aktualitetsjournalistiken inom ett public service-företag som Sveriges Television. Tillsammans skisserar dessa bidrag en nyanserad och omfångsrik bild av svensk public service genom historien. I samma anda fungerar Ekecrantz & Olssons *Det redigerade samhället* (1994) med ett liknande historiskt perspektiv, dock med skillnaden att fokus riktas på just journalistiken och dess beskrivningsmakt. Utifrån analyser av journalistiska presstexter producerade vid olika tidpunkter under 1900-talet konstaterar författarna hur denna makt stärkts, vilket fått konsekvensen av ett ökat journalistiskt utrymme för spekulationer i förmån för beskrivande ambitioner.

Bland ett flertal medie- och kommunikationsvetenskapliga doktorsavhandlingar som kretsar kring public service-institutionen och dess innehåll kan Edin (2000), Jönsson (2004a) och Severson (2004) nämnas. Även om de två förstnämnda är studier av specifika texter och den sistnämnda av publikens roll i digitaliseringsprocessen av public service-verksamheten, bidrar de gemensamt till en ökad förståelse för såväl verksamheten i stort som för televiserade texters innehåll och utformning.

Eftersom denna avhandling försöker studera journalistiska texters relation till omgivande kontexter (diskursiva och sociala praktiker) riktas också ett uppmärksamhetens ljus mot nyhetsproduktionsprocesser. Denna del av forskningsområdet präglas framförallt av kvalitativt metodologiska närmanden, främst intervjustudier och etnografiska ansatser (se Nohrstedt & Ekström 1994). Intresset för forskning kring nyhetsproduktion kom igång på allvar under 1950-talet då David Manning White (1950) överförde det sociopsykologiskt definierade begreppet *gatekeeper* till journalistikens område. Han slog fast att gatekeepern väljer bort ett eller flera budskap från andra och distribuerar dem vidare (jfr Falkheimer 2004). Under senare år har det höjts problematiserade röster kring begreppet. Schudson (2000) argumenterar för en syn på gatekeepingbegreppet som något mer än som metafor och teori och menar att nyhetsproduktionsprocessen annars riskerar betraktas som förenklad. Även Falkheimer (2004) delar detta synsätt. Tillsammans betonar dessa båda att nyhetsproduktion innefattar en mängd andra aspekter utöver den individcentrering, eller mediecentrering, som gatekeepingbegreppet annars riskerar förstås utifrån. Till exempel pekar Falkheimer (2004)

på professionella källors inverkan på nyhetsproduktionen, pr-konsulter och samhällsstrukturer som betydande villkorsram (ibid. s 64).

Svensk politisk tv-journalistik

Den journalistiska produktionsprocessen inkluderas även i den för mig ämnesmässigt mest närliggande akademiska studien, Göran Erikssons doktorsavhandling *Den Televiserade Politiken* (2002). Han kombinerar ett kritiskt diskursanalytiskt analysförfarande med deltagande observationer och intervjuer på redaktioner för att ge svar på frågor om "hur tv-journalistiken fungerar för att upprätthålla en medierad politisk diskurs" (ibid. s 17). Med undantag från de metodologiska skillnaderna mellan min och Erikssons avhandling, väljer han att utöver den nyhetsjournalistiska aspekten av politik i tv också belysa debattjournalistiken. Slutsatserna pekar på hur såväl nyhets- som debattjournalistiken inbegriper textproduktion som ett resultat av in- vanda kommunikativa tekniker. Villkor som sätter ramarna för textproduk- tionen innefattar element som till exempel tidsramar, policies, ekonomiska aspekter samt upparbetade kontaktnät med källor (Eriksson 2002:249ff). Själva texterna som, framförallt inom nyhetsjournalistiken, handlar om inri- kespolitiken tenderar enligt samma studie förstärka uppfattningen om jour- nalistiken och allmänheten som ett gemensamt "vi" och politikerna i insla- gen som "dom". Polariseringen och förenklingen framstår som journalis- tiska självklarheter och är konsekvenser för de ovan nämnda villkoren som styr nyhetsproduktionen. Eriksson levererar en omfattande och givande studie av den journalistiska praktiken, mycket tack vare den utvidgade me- todologiska ansatsen.

Med liknande ambition skrivs denna avhandling, dock med den skillna- den att en kritisk diskursanalys kombineras med en visuell analytisk metod istället för intervjuer och etnografiska ansatser som Eriksson anammat.²⁴ Anledningen är att min rent textanalytiska studie förtjänar ett ambitiöst in- kluderande av en för mig naturlig tv-journalistisk aspekt med den visuella framställningen av politiska nyheter.

Ytterligare en viktig del av såväl min avhandling som inom det tv- nyhetsjournalistiska forskningsområdet i sin helhet, är intervjusituationen. Denna specifika del av tv-journalistikens nyhetsframställning har studerats

²⁴ Eriksson (2006) har i artikelform ett liknande metodologiskt närmande, dock med ett annorlunda och av naturliga skäl mycket mindre empiriskt material än vad som används i min avhandling.

utifrån olika perspektiv av till exempel Ekström m.fl. (2006), Nylund (2003) och Kroon (2001).

Även Viscovi (2006) och Mårtensson (2003) bör nämnas som viktiga bidrag till det tv-journalistiska forskningsområdet. Respektive författare behandlar en specifik inriktning inom tv-journalistiken i form av ekonominyheter. De gör det dock med vissa metodologiska skillnader. Mårtensson (2003) inkluderar till skillnad från Viscovi (2006) och likhet med mig ett visuellt perspektiv på den tv-journalistiska framställningen av ekonomiska nyheter. Viscovi gör i sin tur en något mer detaljerad diskursinriktad analys av det journalistiska språket, inkluderat de ekonomiska experter som uttalar sig i tv-nyheterna. Gemensamt för de båda är att de anlägger ett brett historiskt perspektiv och gör empiriska nedslag under tidsperioder som sträcker sig över 15-20 år, tidsperspektiv som även denna avhandling utgår ifrån. Även Djerf-Pierre (1996) använder sig av en specifik diskurs (miljö) inom journalistiken och analyserar den utifrån liknande metodologiska närmanden.

Sammanfattningsvis blir min avhandling ett bidrag till det politiska tv-journalistiska forskningsområdet. Med såväl humanistiskt som samhällsvetenskapligt orienterat metodologiskt närmande av tv-journalistikens texter är förhoppningen att avhandlingen ska bli en viktig del i förståelsen för hur journalistiken konstruerar medierade politiska diskurser. Mitt bidrag belyser journalistikens förändrade villkor för konstruktionen av politiska nyheter och blir således ett uttryck för ett textanalytiskt närmande där textens relation till omgivande kontexter är en nödvändig ingrediens. Kombinationen av visuellt filmanalytiskt inspirerade analysverktyg och samhällsvetenskapligt präglade diskursanalytiska förhållningssätt, ger förhoppning om att den tvärvetenskapliga ambitionen ska genomsyra avhandlingens intryck.

De tre snitt som görs i den politiska och journalistiska historien är viktiga tillsammans och var för sig. Som enskilda empiriska nedslag illustrerar de brytpunkter i såväl journalistiska som politiska kontexter, vilket redogörs närmre för i kapitel fyra. Tillsammans utgör de ett empiriskt underlag för diskussioner kring samspelet mellan journalistik, politik och samhälle. Den historiska genomgång som presenterats i detta kapitel belyser vikten av att förstå mediala fenomen i sitt historiska sammanhang, en nödvändig insikt att ha med framöver i avhandlingen.

DEL

II

3. Det teoretiska ramverket

De byggstenar, det tankemässiga fundament som här utgör teorin, fungerar som verktyg för att förstå de fenomen som studeras. Teorier som skapar ramen för denna avhandlings analys genererar vetenskaplig slagkraft till de tolkningar som görs utifrån studieobjektets natur. Kärnan i det teoretiska ramverket utgörs främst av intellektuella debatter kring begrepp som *diskurs*, *makt*, *offentligt samtal* och *nyhetskonstruktion*. I relation till detta står den metodologiska ansatsen som i samklang med teorin utmynnar i fruktbara analyser av tv-journalistikens medierande funktion av inrikespolitiska frågor.

En socialkonstruktionistisk horisont

Avhandlingens epistemologiska och kunskapsteoretiska utgångspunkt är av socialkonstruktionistisk art. Med det åsyftas en syn på aktörer som genom språkliga redskap, verbala såväl som visuella, skapar sociala föreställningar och betydelser. Det är vid större undersökningar nödvändigt att definiera det perspektiv utifrån vilket den socialkonstruktionistiska grunden tillämpas. Wenneberg (2001:16f) skiljer på fyra typer av socialkonstruktionism, som rör sig på olika nivåer.

a) Ett perspektiv som normativt ifrågasätter alla typer av sociala företeelser med ett *kritiskt* förhållningssätt. Även om detta perspektiv i viss mån saknar en tydlig teoretisk förankring så inbegrips vissa centrala fundament med socialkonstruktionistiska premisser. Bland annat återfinns en kritik mot onyanserade språkuppfattningar, där ett tydligt exempel kan vara hur journalistik skulle utgöra en objektiv representation av verkligheten. De villkor och förutsättningar som omger nyhetsjournalistiska praktiker måste enligt ett kritiskt perspektiv problematiseras.

b) Utifrån en mer systemteoretisk utgångspunkt utvecklas nästa perspektiv som en *social teori*. I fokus står den sociala interaktionen i människors vardagsmiljö och verkligheten betraktas som socialt konstruerad. Hur organiseras och fungerar de sociala strukturer som omger oss? Närmandet av

dessas frågor sker utifrån ett tolkande perspektiv snarare än ett kritiskt, med andra ord ett humanistiskt orienterat synsätt.

c) Hur kunskap relateras till sanning kan diskuteras utifrån ett *epistemologiskt* perspektiv, som i sin tur kan delas in i två varianter: en som intresserar sig för produktionen av social fakta (samhällsvetenskaplig inriktning) och en som belyser produktionen av fysisk fakta (naturvetenskap). Oavsett vilken variant som tillämpas används det framförallt i syfte att med reflektion ifrågasätta de språkliga redskap som används för att konstruera den verklighet som existerar. Relationen mellan dessa redskap och den tid och miljö som de används inom granskas.

d) Slutligen talar Wenneberg (2001) om ett radikalt *ontologiskt* perspektiv där den objektiva verklighetens totala existens ifrågasätts. I motsats till kultur betraktas denna verklighet och natur som icke existerande och alla typer av värdegrunder utmanas.

Min avhandling utgår främst ifrån ett epistemologiskt och kritiskt perspektiv där målet är att dekonstruera den bild av verkligheten som journalistiken förser sin publik med. Inrikespolitiken i medierna står i fokus och målet är att synliggöra och analysera den journalistiska konstruktionen av den. Den socialkonstruktionistiska tanken bygger mycket på teorier om postmodernitet och är ett avståndstagande från klassiskt modernistiska uppfattningar. Gergen (1999:20f) lyfter fram tre aspekter av moderniteten som utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv ifrågasätts.

För det första medförs en tilltro till *språkets konstituerande kraft* som vänder upp och ned på den moderna representationslogiken, vilken i sin tur bygger på uppfattningen om att språk kan betraktas som objektiva representationer av en verklighet. Språket blir, enligt Gergen, uttryck för ett skapande element där mening och betydelse tillskrivs utifrån den kontext det används inom. För det andra dekonstrueras tanken om möjlig *värdenutralitet* när forskaren (eller journalisten) anses oförmögen att undvika att subjektiva intressen påverkar språket när världen ska beskrivas. Med andra ord finns alltid en retorisk baksida till varje språklig kommunikationsform och allt språk går att analysera som retoriska uttryck.

Till sist beskriver Gergen (1999) en aspekt av socialkonstruktionismen där möjligheten till varierande beskrivningar och tolkningar av verkligheten betonas. All kommunikation, som i sin tur konstituerar verkligheten, påverkas av sociala och kulturella faktorer och denna uppfattning kontrasteras därmed tydligt mot empiricismen och positivismen där objektiva fakta anses kunnas isoleras från likvärdiga influenser. För socialkonstruktionister tillskrivs människans förförståelse samt kulturella och sociala referensramar väldigt stor betydelse för all meningsproduktion.

Genom att anamma ett konstruktivistiskt perspektiv och därmed ansluta sig till uppfattningen om att verkligheten är socialt konstruerad, blir man som forskare också en del av en poststrukturalistisk tradition. Skillnaden mellan strukturalism och poststrukturalism har diskuterats utifrån tämligen luddiga gränsdragningar och definitioner (Miegel & Johansson 2002). Gemensamt för de båda traditionerna är ett intresse för "texter" i dess vidare bemärkelse. Text betraktas då som något ytterligare än bara det talade och skrivna ordet. Sociala och kulturella sammanhang kan också analyseras som vilken litterär text som helst – lingvistiska modeller kan appliceras även på denna typ av texter. Men synen på textbegreppet är även det som konkret skiljer strukturalister från poststrukturalister.²⁵ Där den förstnämnda traditionen förhåller sig på en textuell nivå (övergripande språkliga, samhälls- och kulturella strukturer) finner poststrukturalister en analytisk inriktning på de diskurser inom vilka texten ingår. Därför kan det konstateras att denna tradition befinner sig på en textuell nivå (Miegel & Johansson 2002:183f).

Denna avhandlings syn på textbegreppet grundas med andra ord i en poststrukturalistisk tradition. Den införlivar nedmonterandet av journalistikens verklighetsbeskrivningar genom att ifrågasätta det som förefaller självklart och inte diskutera detta utifrån binära oppositionspoler som god eller dålig journalistik, utan istället försöka förstå dess verklighetsyttringar utifrån teorier om social konstruktion, diskurs, makt och offentlighet.

På samma sätt som det finns olika konstruktioner av verkligheten så existerar samtidigt olika tolkningsmöjligheter av den. När någon försöker gestalta eller förklara något bidrar denne samtidigt till att skapa framtiden. Vem som har makt att konstruera referensramar för andra går alltid att diskutera, makten är naturligtvis inte jämnt fördelad mellan alla. Vissa aktörer innehar större möjligheter än andra att utöva denna gestaltningsmakt. Journalistiken är exempel på en institution som inbegrips i en sådan maktdiskussion, vilket är ett av motiven till valet av studieobjekt. I det följande överförs de presenterade socialkonstruktionistiska utgångspunkterna till en journalistisk kontext.

²⁵ En av förgrundsfigurerna för den poststrukturalistiska inriktningen är den franske filosofen Jacques Derrida (1930-). Tillsammans med Roland Barthes (1915-1980) står dessa båda som främsta gestalter för övergången från strukturalism till poststrukturalism. Derrida hade som mål att kritisera den metafysik som hela den västerländska vetenskapens utveckling byggde på, från Platon och framåt. Han utvecklade istället en teori om *dekonstruktion* av det sökande efter en universell verklighetsförklarande princip som metafysiken bygger på (se Baynes m. fl. 1987).

Nyheter som konstruktion

Uppfattningar om vad som utgör journalistik och en journalistisk profession har sedan länge varit under ständig debatt och omförhandling (se bl.a. Innis 1997, Wall 2005). Ekström (2000:465) menar att ”journalism is communication in a market: a market of news, images and stories” och pekar samtidigt på de förändrade förutsättningar som skett under de senaste decennierna och den påverkan detta haft på utvecklingen mot en marknadsdriven journalistik där störst publik är nyckeln till framgång (jfr Garnham 1997). Som denna avhandling avser belysa, i linje med Ekströms definition, påverkar kontextuella förutsättningar journalistikens sätt att arbeta.²⁶ Nyhetsgenren inom den journalistiska professionen utgör det som Rolness (1992:17) benämner ”the hard core of mass media and the basis for journalists’ self-understanding and professional pride”. Journalistyrkets legitimitet definieras till stor del efter allmänhetens uppfattning om nyhetsjournalistik.

Ofta diskuteras aspekter som kvalitet, moral och etik i förhållande till nyhetsjournalistiken. Kvaliteten på det nyhetsjournalistiska innehållet har ifrågasatts från olika perspektiv, framförallt sedan mitten av 1990-talet (Ekström 1996). Med en syn på journalistiken som uteslutande fokuserande på det känslomässiga i enskilda händelser och det sensationella genomslaget, ökar kritiken från de normativa bidrag som anser att ett socialt ansvarskännande bland medierna skulle vara det främsta idealet att sträva efter. När mer seriösa nyheter (*hårda* nyheter såsom politik, ekonomi) negligeras till förmån för *mjuka*²⁷ nyheter och sensationalism, börjar begreppet *tabloidisering* användas för att beskriva prioriteringen.²⁸ Sparks & Tulloch (2002) diskuterar effekterna av detta och menar att medierna inte nödvändigtvis är mer ”tabloida” än tidigare, utan konstaterar istället att en viktigare debatt

²⁶ Med ett konstruktionistiskt synsätt på journalistik följer ofta ett fokus på texten snarare än processerna bakom denna konstruktion. Denna avhandling skriver in sig i samma tradition, dock med vetskapen om att den journalistiska konstruktionen är ett nyansrikt begrepp som även bör beakta redaktionsstudier och etnografiska metodologiska bidrag till förståelsen för journalistikens bakomliggande förutsättningar (se t.ex. Eriksson 2002, Nohrstedt & Ekström 1994).

²⁷ Begreppen *hårda* respektive *mjuka* nyhetsområden och ämnen diskuteras närmre i avhandlingens analytiska kapitel.

²⁸ Bourdieu (1998) tillhör en av de främsta kritikerna mot nyhetsjournalistikens i allmänhet och den politiska journalistikens i synnerhet, utveckling mot en sensationsinriktad och underhållningsbetonad inriktning.

bör föras kring om tabloidisering verkligen ska betraktas som uteslutande negativ? Den kan enligt Sparks & Tulloch (2002) till lika stor del betraktas som en strategi att behandla och utveckla relationen till en ny mer diversifierad publik.²⁹

Vissa kritiker eftersöker en mer undersökande journalistik som skulle betyda organisatoriska såväl som arbetsrutinmässiga förändringar i nyhetsredaktioners verksamheter (Nohrstedt & Ekström 1994). Andra pekar på behovet av att journalistiken tonar ned sanningsanspråk och istället öppnar upp för alternativa tolkningar av nyhetsinnehållet och dessutom anpassar det till ämnen med större relevans för människors vardagsliv. Detta kan i sin tur stimulera till en större debatt (Ekström 1996).

Ett fenomenologiskt angreppssätt

För att kunna studera hur journalistik fungerar och yttras, påverkan från arbetsrutiner, organisation, ekonomi, rådande normer och värderingar inom professionen och liknande, används i denna avhandling ett konstruktivistiskt perspektiv på nyhetsjournalistik. Inom journalistikforskningen är detta perspektiv inget nytt utan ett flertal betydelsefulla studier på området publicerades redan under 1970-talet (se t.ex. Gans 1979, Tuchman 1978, Epstein 1973, Molotch & Lester 1974) och fortsatte under nästa decennium (Schlesinger 1987, Schudson 1991 m.fl.). Tillsammans med andra liknande studier har dessa bidrag skapat en förståelse för hur form och innehåll genereras inom specifika former av organisatoriska kontexter och politisk-ekonomiska strukturer.

Med ett fenomenologiskt angreppssätt pekar Tuchman (1978:182f) på journalistikens roll i människors skapande av den sociala världen och dess institutioner som gemensamt och konstruerat fenomen. Den journalistiska praktiken betraktas som konstruerande i dubbel bemärkelse. Dels utifrån en uppfattning om att den fyller den sociala institutionen, dess rutiner, normer och värderingar med betydelse och mening. Samtidigt skänker journalistiken mening åt den verklighet som den avser beskriva. Med denna teoretiska ingång argumenterar Tuchman för hur till exempel objektivitetsidealet inom journalistik är ett resultat av strategiska ritualer skapade inom verksamheten. De är strategiska i bemärkelsen att de syftar till att kunna försvara eventuell kritik och ritualer då de har marginellt att göra med själva nyhetens objektiva karaktär (Ekström 1996). Med den här typen av resonemang är begrepp

²⁹ Detta är främst en fråga om presentationsform och ämnesval. Se bl.a. Corner (1995)

som verklighet och objektivitet tydligt associerat med den konsumtion och användning av journalistiska texter som sker i olika sociala praktiker (jfr Fairclough 1995a). Publikens tolkning av begreppen ger dem dess betydelse vilka alltså skiftar beroende på den omgivande kontexten.

Den kritik som länge funnits mot mediernas nyhetsverksamhet om att den skulle ge uttryck för fragmentarisk, felaktig, vinklad eller selektiv informationshantering, har enligt Rolness (1992) att göra med det allmänna upplysningsidealet. Med andra ord, uppfattningen om att medborgare genom att ta till sig fakta om verkligheten lyckas nå den kunskap som krävs för att i ett demokratiskt samhälle kunna ta ställning till viktiga samhällsfrågor och kunna agera rationellt vid deltagandet i demokratiska processer (jfr Dahlgren 1995, Asp 2007). Medierna ska i dessa sammanhang ge pålitlig och korrekt information på ett sätt som gynnar medborgaren. Den kritik som omnämnts kommer allt som oftast från akademiskt håll och Rolness (1992) menar att den bygger på felaktiga uppfattningar om att det skulle vara möjligt att skilja på verkligheten och den bild av verkligheten som journalistiken producerar.

Här positioneras min avhandling i ett teoretiskt perspektiv som i linje med Rolness (1992) ser på journalistik, precis som vetenskap, som konstruerande av en verklighet inom ett ramverk av definierade sociala diskurser och processer samt språkliga praktiker. Medierna ska inte nödvändigtvis betraktas som bra eller dåliga kommunikatörer av fakta, utan snarare som bidragande orsak till hur människor uppfattar verkligheten. Precis som inom andra sociala institutioner som på ett eller annat sätt är engagerade i verklighetsproduktion så väljs händelser och aspekter ut, organiseras och tolkas.

Från speglande till skapande

Den journalistiska nyhetsproduktionen agerar utefter särskilda konventioner. Hur produktionsprocessen går till och vilka konsekvenser den får på den faktiska medietexten är viktigt utifrån såväl demokrati- som offentlighetsteoretiska synsätt. Mot bakgrund av detta har Ekecrantz & Olsson (1994) analyserat och relativiserat den svenska journalistikens historia. Journalistiken betraktas här som en institution och en historisk produkt. Författarna konstaterar att den i likhet med andra samhällsinstitutioner legitimeras genom sitt sätt att framhäva ett speciellt tänkande som naturligt (ibid. s. 12). Moderna medier organiseras efter vinstdrivande incitament och kan därmed inte längre förstås på samma sätt som tidigare utifrån begrepp som upplysning och demokrati (McChesney 2001). Falkheimer (2004) konstaterar hur andra institutioners legitimering av sin verksamhet är kopplad till journalis-

tikens roll som socialt filter, eftersom den senares logik är transparent och påverkbar för till exempel professionella källor.

Precis som min avhandling avser belysa studerar Ekecrantz & Olsson (1994) journalistiska texters relation till sin sociala kontext.³⁰ De visar bland annat hur det sociala rummet, alltså marknaden och medieorganisationen, lämnar spår i texterna och hur tidshorisonten bestäms av produktionsprocesserna. Journalistiken har enligt Ekecrantz & Olsson (1994) utvecklats från en rapporterande hållning till en spekulering i form av framtidshypoteser. Nutid och framtid tolkas utifrån bedömningar av såväl journalister som experter. Det tidsspänn som används löper från början till slutet av 1900-talet.

Under seklets första decennier *refererade* journalistiken vad som skedde i samhället till medborgarna, för att under efterkrigstiden präglas av ett dialogiskt förhållningssätt. Med det åsyftas hur maktbalansen mellan medierna och flertalet samhällsinstitutioner jämnades ut på grund av journalistikens ökade sociala roll, vilket i sin tur ledde till att journalistiken började *samtala* samhället. Därefter och under senare delen av seklet började mer makt tillskrivas den journalistiska institutionen och dess inverkan på samhället ökade. Samtidigt utvecklades redigeringstekniker inom flera massmedier som starkt bidrog till en starkare ställning gentemot övriga institutioner (ibid. s. 24f).

Med en liknande kategorisering av faser som utvecklingen av svensk journalistik präglas av, har Djerf-Pierre & Weibull (2001) genomfört en parallell kartläggning av etermediernas samhälls- och aktualitetsjournalistiska utveckling (ibid. s. 359ff). De konstaterar att den första perioden (1925-1945), vilket berör radions historia, präglades av ett *upplysningsideal*. Radiomediets verksamhet syftade främst till att förse allmänheten med viktiga meddelanden och relevant information, samtidigt som kultur och bildning skulle spridas med en folkupplysningsambition. Mediet skulle på intet sätt ta ställning i den politiska debatten utan enbart främja demokratin och stärka den nationella identiteten.

Den andra fasen (1945-1965) benämner författarna *spegling i allmänhetens tjänst*. Perioden införlivade ett förändrat förhållningssätt mellan medier och publik. Vad som framträdde var en ny typ av publikorienterad verksamhet som syftade till att på olika sätt tillfredsställa publiken. Det blev en avväg-

³⁰ Skillnaden mellan min studie och den Ekecrantz & Olsson utför ligger i studieobjektet. Deras framställning bygger på en större bredd av journalistiska texter, där min empiri enbart utgörs av tv-nyhetsinslag som behandlar inrikespolitik.

ning mellan publikintresse och samhällstjänst. Journalistiken blev i speglingsperioden ett uttryck för såväl utblick mot omvärlden som insyn i svenska samhällsförhållanden. Speglingssidealet handlade om journalistiskt återgivande och referat som mer eller mindre skänkte bort definitionsmakten till källorna (ofta politiker).

Granskning i medborgarnas tjänst (1965-1985) är etiketten för den tredje fasen i etermediernas historia. Med den skedde radikala förändringar i den journalistiska verksamheten, både i relation till publiken som till styrande samhällsinstitutioner. I förhållandet till medborgarna skulle de med hjälp av journalistiken framförallt uppmuntras att aktivera sig politiskt. Journalistiken hade som ett mål att utjämna de kunskapsklyftor som fanns i samhället och för att uppnå det anammades nya strategier, framförallt inom samhällsjournalistiken. Makthavare skulle granskas, ifrågasättas och de brister och missförhållanden som existerade i samhället skulle lyftas fram till allmän kännedom. Genom att drivas av en vilja för samhällsförändring grundades journalistiken på politisk resonansbotten. Medborgarna var dess uppdragsgivare och därför skulle journalistiken verka i allmänhetens och demokratins tjänst gentemot den styrande eliten.³¹

Den fjärde och ännu pågående perioden benämner Djerf-Pierre & Weibull (2001) *tolkning i kundernas tjänst*.³² Ytterligare en gång var det förhållningssättet till publiken som utmärkte förändring. Med en upplösning av det monopol som etermedierna i Sverige varit uppbyggt kring började kommersiella krafter och marknadstänkande att råda bland medieföretagen. En anpassning till publikens smak började präglade flertalet journalistiska genrer. Det började smyga in en vilja att även inom samhällsjournalistiken vilja beröra, väcka känslor och berätta (jfr Strömbäck & Jönsson 2007). Tolkningsaspekten refererar till den förändrade synen på kunskap som började framträda. Det som tidigare betraktats som journalistikens uppgift att upplysa, spegla och granska den sociala världen, vändes upp och ned när objektivitetsidealet ifrågasattes. Den individuella och subjektiva tolkningen fick större plats i förmån för de sanningsanspråk som tidigare varit dominerande inom den journalistiska praktiken. Eftersom verkligheten uppfattades på

³¹ Under senare hälften av granskningsperioden blev dock den politiska grunden mindre betydelsefull och istället framträdde en mer rutinmässig polemisering – vanliga människor ställdes mot makthavarna.

³² Strömbäck & Jönsson (2007) menar dock att denna fas successivt övergått till ett journalistiskt mål att *beröra* sin publik, vilket diskuteras senare i avhandlingen.

olika sätt kunde inte journalistiken göra anspråk på att opartiskt och objektivt berätta om den. Uppgiften blev istället att *tolka* samhället åt publiken.

Dessa historieskrivningar är nödvändiga att förhålla sig till vid en studie som denna avhandling utgör. När den tidsperiod som används sträcker sig från 1970-talet och knappt trettio år framåt i tiden, blir dessa historiska aspekter bakgrundsmaterial för att kunna förstå de empiriska fyndens relation till samtida journalistiska och sociala kontexter. Följer avhandlingens resultat de resonemang som till exempel Ekecrantz & Olsson (1994) och Djerf-Pierre & Weibull (2001) presenterat, och i sådana fall på vilket sätt? Genom hela avhandlingsarbetet integreras den svenska mediehistorien, med inriktning på televisionen, i de analyser som genomförs. De utgör i den mån också en sekundär del av empirin eftersom de bidrar till en förståelse för den kontext som de journalistiska texterna produceras och konsumeras inom.

Länken mellan avhandlingens socialkonstruktionistiska synsätt och den metodologiska ansatsen kan skönjas i följande citat: "you cannot semiotically construct (represent) reality without simultaneously identifying yourself and relating to other people in particular ways, and vice versa" (Chouliaraki & Fairclough 1999:50). Med språket i fokus fogas den epistemologiskt socialkonstruktionistiska kärnan samman med ett diskursteoretiskt resonemang där en liknande uppfattning om framförallt språkets konstituerande verkan är central. Fairclough (1992, 1995a m.fl.) ser på diskurser som skapande av innebörd. De konstruerar verkligheten på ett sätt som skänker mening och betydelse och de framställer sociala relationer och vardagliga handlingar som meningsfulla.

Diskurs och medierade diskurser

Den vetenskapsteoretiska grunden för denna avhandlingens användning av diskursbegreppet hämtas framförallt från en hermeneutisk tradition. Ricoeur (1976) ser på diskurser som något annat än språk. Han särskiljer sig från strukturalismen där vem som talar betraktas som irrelevant och språket står utan egentligt subjekt, och betraktar istället språket som ett teckensystem där varje tecken enbart refererar till språkssystemet. Diskursen däremot, refererar till världen utanför det språkliga systemet och har ett aktivt subjekt som riktar sitt tal till någon. Diskursen blir en process där tiden spelar en avgörande roll och ett händelseförlopp beskrivs och omförhandlas i nuet. Språkliga system är oberoende av tiden (Ricoeur 1976).

Med ett medievetenskapligt fokus konstateras att mediernas, i synnerhet nyhetsjournalistikens, beskrivningar av politik fortfarande är en primär källa

till information för medborgare (Strömbäck 2000). Hur journalistiken väljer att framställa politiska förhållanden och partiers positioner i sakpolitiska debatter spelar en avgörande roll för medborgarnas uppfattning om och relation till det politiska systemet. Som väljare upprättas demokratiska positioner i förhållande till politiska institutioner främst genom den medierade bilden av dess verksamhet. Journalistikens beskrivningar ligger till grund för hur människor pratar om och förstår politik. Utifrån detta antagande konstateras att medierna upprätthåller vissa diskurser, vilket framöver i avhandlingen benämns *medierade politiska diskurser* (Fairclough 1995, Eriksson 2002, Ekström 2001).

Med Ricoeurs tankegångar som inspiration åsyftas i avhandlingen en grundläggande definition av diskurs som "ett bestämt sätt att tala om och förstå världen" (Winther Jørgensen & Phillips 2000:7) och detta utgör dess primära betydelse. Utefter den kan diskursbegreppet förklaras mer specifikt baserat på val av ämne som ska studeras. Bergström & Boréus (2000:17) kategoriserar diskurs som "en uppsättning utsagor, talade eller skrivna, i ett bestämt socialt sammanhang, liksom de mer eller mindre uttalade regler som styr vad som 'kan' och 'inte kan' sägas eller skrivas i sammanhanget". Det är denna mer nyanserade definition som jag anser mest lämplig att använda för att analysera journalistiska texter och beskrivningar av verkligheten. Att involvera de omgivande kontextuella förutsättningarna som omger texten blir nödvändigt för att förstå dess utformning och betydelse. I avhandlingens metodologiska kapitel (fyra) utvecklas definitionen ytterligare då den metodologiska ansatsen presenteras, vilken i huvudsak bygger på Fairclough 1992, 1995a) och dennes kritiska diskursanalys.

Nyhetsjournalistiken inom televisionen innefattar särskilda regler, rutiner och en inneboende logik som sätter ramarna för programmets involverade aktörer (Ekström 2006). Utöver dessa omedelbara påverkansfaktorer finns även samtida underliggande normer och värderingar inom journalistiken som i en mer abstrakt kontext kan sägas influera texternas utformning och innehåll. I likhet med bland annat Viscovi (2006:105) betraktas nyhetsjournalistiken här som en form av metadiskurs. Den innehåller och omvandlar ett flertal existerande diskurser till en integrerad del av den egna verksamheten.

Medierade politiska diskurser betraktas som kärnan för det samspel som sker mellan medborgare, journalister och politiker (jfr Eriksson 2002). De tre aktörerna har alltsedan massmediernas intåg på den politiska arenan utarbetat symbiotiska förhållanden mellan varandra där alla på olika sätt är beroende av de övriga (Strömbäck 2000). Relationerna dem emellan har sett olika ut. De har förändrats i samband med teknologisk, politisk, ekonomisk

utveckling i samhället men har hela tiden hängt samman likt en flytande massa; formbar, ständigt föränderlig men ändå konstant.

Makt och kunskap

I relation till teoretiseringen av diskurskonstruktioner blir en av avhandlingens ambitioner att skapa förståelse för hur maktrelationer upprätthålls mellan de inblandade aktörerna i den politiska kommunikationskedjan (jfr Ekström 2006, Thornborrow 2002). För att kunna uppnå detta krävs en teoretisk genomgång av begreppet makt, samt en diskussion kring journalistikens makt att beskriva verkligheten för sin publik.

I en poststrukturalistisk anda diskuterar Foucault (1975/2003) bland annat skillnader i historien utifrån institutioners maktutövande på människan.³³ Han menar att historien inte är något entydigt förlopp eller kontinuerlig process, utan snarare en serie av brott och avvikelser mellan epoker och kulturer. Förändringar och diskontinuiteter syns framförallt i samtida samhällsinstitutioners, till exempel fängelset och mentalsjukhuset, formande av diskurser som används inom den egna verksamheten. Diskursens utformning är enligt Foucault starkt knuten till den historiska kontext i vilken den skapas. Han benämner *maktens diskurs* som ett uttryck för relationen mellan makt och kunskap (Miegel & Johansson 2002:206).

I ett av de mest kända verken, *Övervakning och Straff* (1975/2003), använder han metaforen om "kroppens" historia och belyser hur den försummats genom att vi känner till hur människokroppen angrips av baciller eller virus men vi kan däremot inte förklara hur maktförhållanden har reglerat dem (Foucault 1975/2003:29-35). Makt existerar först när den utövas. Utifrån ett ideologikritiskt perspektiv menar Foucault att makt inte kan ses som en härskande samhällsklass privilegium utan snarare som en effekt av den strategiska position som denna klass intar. Kunskap är starkt knutet till makt. Ingen kunskap kan uppstå utan makt på samma sätt som makt inte kan utövas utan kunskap.³⁴

Foucault är framförallt intresserad av hur kunskap kan frambringa strategier och tekniker som utvecklas av olika samhällsinstitutioner för att kunna utöva makt över människor. Som jag tolkar Foucaults syn på makt

³³ Filosofen och idéhistorikern Michel Foucault (1926-1984) har lämnat efter sig ett arv med flera av de förmodligen mest inflytelserika teoretiska bidragen kring maktbegreppet.

³⁴ Från marxistiskt håll har kritiken mot Foucaults teser varit skarp med anklagelser om att han vill upplösa alla strukturella maktbegrepp (se Miegel & Johansson 2002)

och diskurs, så hör inte bara begreppen ihop utan fungerar också starkt ideologiskt.³⁵ Diskurser skapas utifrån kunskap och maktutövning och utgör medel för att tjäna olika typer av maktrelationer. I förhållande till journalistiken som institution blir de diskurser som produceras och förmedlas integrerade in en systematisk organisering av kunskap.

Det rymmer ett flertal nivåer av begreppets innebörd, men en grundläggande förståelse är att makt till syvende sist handlar om att kunna åstadkomma någonting som inte annars skulle ha kunnat ske (Strömbäck 2001). Omvänt också att ha möjlighet att förhindra ett skeende som annars skulle ha fortskridit. Verkligheten skulle med andra ord sett ut på ett annorlunda sätt om man inte hade makt och därigenom möjlighet till förändring. Därefter kan makten utövas på såväl individuell som kollektiv nivå.

Berglez & Nohrstedt (2009) betonar att makt "kan vara en *egenskap* såväl som en *relation*" (ibid. s. 16). I form av egenskap exemplifieras makt med Strömbäcks (2001) resonemang ovan, det vill säga förmågan att utföra något. Som relation framträder makten genom "relationer mellan individer, organisationer, företag eller stater. Hur ser maktbalansen ut mellan chefen och de anställda, eller mellan två länder? Vem lyckas påverka vem?" (Berglez & Nohrstedt (2009:16). I denna avhandling är det främst makt som *relation* som analyseras och står i centrum. Men för att kunna analysera och skapa förståelse för dessa relationer är en redogörelse för maktbegreppets former och dimensioner nödvändig.

Maktens dimensioner

Makt kan spåras i ett oändligt antal situationer och sfärer i samhället: i konkreta samtal mellan familjemedlemmar, i propaganda, påverkan och retorik, i ekonomiska transaktioner och politiska debatter, i bestraffning och social uppfostran och så vidare. Sociologen John B. Thompson använder sig av en kategorisering mellan fyra former av makt: *ekonomisk*, *politisk*, *tvingande* och *symbolisk* (se Thompson 1995:13ff), där samtliga former delar det gemensamma faktum att de bygger på resurser kopplade till institutioner.³⁶

³⁵ Resonemanget tydliggör sambandet till avhandlingens metodologiska utgångspunkter. Den kritiska diskursanalysen, som diskuteras i nästa kapitel (fyra), utgår också ifrån diskurser som ideologiskt fungerande och formande.

³⁶ Thompson bygger indelningen av maktbegreppet på såväl Mann (1986) som Giddens (1985) och deras liknande definitioner. Det som skiljer är främst Thompsons användning av *symbolisk* makt där framförallt Mann istället uttrycker det som *ideologisk* makt.

Den *ekonomiska* makten bygger till stor del på resurser i form av materiella ting och ekonomiska institutioner, samtidigt som den *politiska* makten främjas främst av auktoritet och legitimitet utifrån nationalstaten som institution. I dagens samhälle ser dock flera samhällsteoretiker hur den politiska makten mer och mer flyttas från nationalstaten, som minskar i betydelse, till transnationella politiska organisationer (t.ex. EU) och att vi därmed har möjlighet att närma oss ett kosmopolitiskt samhälle (se Beck 2006, Habermas 2007, Ben-Habib 2006).³⁷ Den *tvingande* makten kopplas till samhällseliga institutioner som på något sätt utövar fysisk eller militär makt, det vill säga militär, kriminalvård, polis och liknande. Utifrån ett kommunikationsperspektiv blir slutligen den *symboliska* makten utmärkande, där resurserna är av informationsrelaterad och kunskapsbaserad art. Symboler har sedan länge haft stor betydelse i samhället och för människor vars tolkningsprocesser kring symboler varierar utifrån de sociokulturella faktorer som omger dem. Med en kronologisk uppställning menar Thompson (1995:17f) att de främst är kulturella institutioner som kyrkan, skolan, universitet och numera medierna som innehar den symboliska makten och därmed kan skapa och förmedla mening till människor.

Ovanstående resonemang bygger på ett tämligen endimensionellt tänkande kring maktbegreppet. För att konkretisera ytterligare krävs en mer multifunktionell syn på makt som ett flerdimensionellt fenomen. Petersson (1993) utvecklar detta och talar om maktens tre ansikten:

1/ Den inledande dimensionen är *maktens synliga ansikte*. Beslutsfattandet på politisk nivå är i centrum och riksdag, landsting och kommun är centrala institutioner. Inom denna dimension betraktas maktutövningens konsekvenser utifrån såväl ett kort- som långsiktigt perspektiv. I det förstnämnda kan maktutövning ske antingen utefter de styrdas önskningar eller i strid med dem. I ett längre perspektiv kan den maktutövning som går emot de styrda leda till politisk förändring genom att medborgarna har möjlighet att vid allmänna val avsätta och byta ut den politiska makten.

2/ En andra uppfattning handlar om *makten över den politiska dagordningen*. Vilka frågor blir överhuvudtaget aktuella för politiskt beslutsfattande? Det finns ett stort antal olika intressen bakom frågor som ska eller önskas tas upp till beslut i högre organ. Utöver de traditionella politiska partierna föregår lobbying och opinionsbildning av andra intressegrupper i samhället, bland annat fackliga organisationer (se bl.a. Falkheimer 2004). Maktens

³⁷ Även Appiah (2007) bör läggas till skaran visionärer kring det kosmopolitiska samhället, dock med ett något mer filosofisk och optimistisk tonläge.

andra ansikte föregår med andra ord den första dimensionen i avseendet att den maktutövning som sker i den andra dimensionen inte kan studeras genom att enbart syna den första. Det är också exempel på en maktutövning som till stora delar är osynlig för medborgarna eftersom den sker bakom kulisserna på samhälleliga institutioner (jfr Thompson 1995).

3/ Den tredje och sista dimensionen som måste tas i beaktande här är *makten över de tankeprocesser som skapar vår verklighetsuppfattning*. I konkreta politiska kontexter handlar det om frågor som hur medborgare uppfattar politiska aktörer, frågor och hur vi därefter röstar. I dagens värld handlar denna dimension mycket om just journalistikens och mediernas möjligheter att styra och kontrollera bilden av verkligheten. Detta "problemformuleringsprivilegium" som inkluderar definitionsmöjligheten av vad som ska betraktas som ett problem och framförallt hur det ska uppfattas och definieras, är ett centralt element inom all opinionsbildning (jfr Nilsson 2001:150). Flera aktörer kan vara överens om att ett problem existerar men inget garanterar en gemensam uppfattning om var problemet ligger. Beroende på vem som äger problemformuleringsprivilegiet styrs tanken åt ett visst håll och därmed beskrivs denna sista dimension som *makten över tanken* (se Petersson & Carlberg 1990).

Journalistikens makt

En syn på maktbegreppet som ett tredimensionellt fenomen präglar denna avhandlings användning av det. Journalistikens närvaro blir mest frekvent i den sistnämnda dimensionen när det handlar om makten att styra människors verklighetsuppfattning. Men under den process som Asp (1986) benämner *politikens medialisering* (se även Asp & Esaiasson 1996, Ekström & Eriksson 1999, Meyer 2002, Ekström 2006) har även den andra dimensionen mer och mer blivit föremål för journalistisk dominans. Att politiska institutioner har tvingats anpassa sin verksamhet efter den mediala logik som präglar journalistikens innehåll har medfört ett symbiotiskt förhållande mellan de båda institutionerna (Strömbäck 2000). Den andra dimensionen av maktens ansikte handlar till stor del om vem eller vilka som har möjlighet att påverka den politiska dagordningen och därmed över vilka frågor som ska nå medborgarna. Beroende på vilken teoretisk utgångspunkt man tillämpar i synen på relationen mellan politik och medier kan denna makt framstå som antingen fortfarande till stor del ligga i händerna på politiken eller helt inom mediernas och journalistikens handlingsutrymme.

Corner & Pels (2003) redogör för de fundamentala utgångspunkter som är nödvändiga att ta ställning till i forskning kring samspelet mellan medier

och politik. Traditionellt sett har det mediala inflytandet på politiken betraktats som nästan uteslutande negativ (se t.ex. Bourdieu 1998), vilket i sin tur tidigt skapade ett växande intresse för forskning på området. Corner & Pels (2003:4ff) menar att man å ena sidan kan inta ett perspektiv där medierna ses som nödvändiga och av yttersta vikt för en modern demokratisk praktik. Utefter de organisatoriska förutsättningar som omger mediernas verksamhet och därefter framställningen av nyheter, den kritiska debatten som förs i medierna, politisk granskning, bidrar sammantaget till ett mer aktivt medborgarskap och i förlängningen en starkare demokratisk hälsa. Men författarna belyser samtidigt en teori om att medierna politiserats, att de framstår som neutrala men i själva verket är utsatta för politisk påverkan.

Som motsats till det kan medierna betraktas som agerande i en underminerande roll för demokratin. Meyer (2002) pekar på hur mediernas intåg på politikens arena medfört att institutioner uppbyggda kring makt och pengar har inkräktat på det offentliga samtalet och *kolonialiserat* politiken. Konsekvensen av mediernas inflytande i den politiska sfären yttras bland annat genom brist på mångfald, utbyte av information mot underhållning, en marknadsdriven nyhetsvärdering och så vidare. Publiken går från att ha varit resonerande till att bli mer konsumerande (jfr McManus 1994).³⁸

Denna avhandling placeras i ett teoretiskt block som kombinerar de ovanstående perspektiven och mediernas roll betraktas med hänsyn till de demokratiska faror som följer med bägge ståndpunkterna. Medierna är ytterst nödvändiga för den politiska kommunikationsprocessen och bör betraktas därefter. Samtidigt går det inte den kritik som pekar på hur innehåll och utformning likriktats och successivt tenderar sluta i popularisering av i stort sett allt material, obemärkt förbi (se Bourdieu 1998, Postman 1985). Denna kritik grundas på hur kommersialiseringen av medieområdet, med konkurrenstänkande och ekonomisk vinst som styrfaktorer, skapar ett innehåll som enbart syftar till att nå en så stor publik som möjligt. I den svenska etermediesfären sker denna kommersialisering med det statliga monopolets uppbrott mot slutet av 1980-talet. Ett flertal aktörer bidrog till att skapa en marknad för radio och tv-kanaler, vilket väckte liv i den svenska debatten om kommersialiseringens konsekvenser även inom public service-företaget (Hadenius 1998, Djerf-Pierre & Weibull 2001).

³⁸ Detta perspektiv har ur ett historiskt perspektiv varit dominerande i forskning kring politisk kommunikation och en central fråga har formulerats: på vilket sätt och i vilken utsträckning påverkar medierna den reella politiken? Se Strömbäck (2000, 2008) för redogörelser av detta perspektiv.

Men förändras verkligen utformning och innehåll i samband med monopolens uppbrott när konkurrenstänkandet börjar dominera och hur ser det ut vid 2000-talets inledning när en mängd nya aktörer anträt fältet? Ström-
bäck & Jönsson (2007) har sammanställt en undersökning av den svenska tv-journalistiken efter etermediemonopolens uppbrott och diskuterar huruvida samhälls- och aktualitetsjournalistik utvecklats mot det håll som t.ex. Postman (1985) framhäver. Resultaten visar bland annat att ”i viss utsträckning har tv-nyheterna kommersialiserats, men förändringen bör beskrivas som måttlig” samt att ”nyheternas form och presentation har förändrats något mer än innehållet i nyhetsprogrammen” (ibid. s. 265). Detta tyder på att den popularisering och kommersialisering av tv-nyheter som kanske tidigare förutspåddes, inte alls skett i den takt som kritiker befarade. Med dessa resultat i ryggen blir min avhandling ytterligare ett verktyg för att försöka förstå såväl den begränsade utveckling som skett och även varför det fortfarande ser ut som det gör inom den politiska tv-journalistiken.

Intervjun som maktrelation

För att konkretisera denna avhandlings användning av maktbegreppet konstateras att det främst syftar till att synliggöra två aspekter eller dimensioner: (1) på ett strukturellt plan där journalistikens beskrivningsmakt ligger, samt inom detta problemformuleringsprivilegium (2) på ett textuellt plan där utövandet av makt eftersöks genom språkliga såväl som visuella strategier. En betydande del av den andra dimensionen är hur maktrelationer kommer till uttryck i intervjusituationer. Dessa delar av den politiska tv-nyhetsjournalistiken är centrala som arenor för maktutövning inom den kommunikativa händelsen (Thornborrow 2002, Ekström 2006). Tv-journalistiken utmärks genom tillgången till bild- och redigeringsteknik som används för att utöva och förstärka beskrivningsmakten i den mening att betydelser av det talade ordet kan betonas eller motsägas av de visuella element som används i framställningen. Med andra ord innehar journalistiken en på förhand överordnad position gentemot politiker som agerar i filmade och redigerade inslag. Därför är det rimligt att argumentera för att den kommunikativa makten till stor del definieras av journalistiken. Istället för att försöka motbevisa denna tes avser denna avhandling belysa på vilket sätt maktutövningen sker i de journalistiska texterna som ingår i det empiriska materialet. En specifik journalistisk arena för detta är intervjusituationen.

Med den tidigare presenterade genomgången av maktbegreppets dimensioner i bakhuvudet kan liknande resonemang föras i relation till konkreta medietexter. Inom den nyhetsjournalistiska genren, oavsett om det handlar

om radio, tv eller tidningar, utgör intervjusituationen en huvudsaklig ingrediens. De redigerade och filmade inslagen bygger mycket på intervjuer och uttalanden från berörda politiker. Ekström (2006:75) konstaterar att ”nyhetsintervjuer är arenor för maktrelationer”. Med det åsyftas att maktrelationer såväl demonstreras och återskapas inom ramen för intervjun.

Utifrån en teoretisk horisont kan man diskutera språk (i den tv-journalistiska framställningen även visuell redigering och bildspråk) och makt i relation till det institutionella samtal som journalistiken bidrar med. Thornborrow (2002) blottlägger två diametralt olika perspektiv i synen på maktrelationer genom språk och institutionella samtal. Antingen kan man inta ett teoretiskt förhållningssätt som bygger på att relationer och resurser i fråga om makt ses som starkt kopplade till de institutionella roller som involverade aktörer innehar (som till exempel journalist, politiker). Redan givna och som förutsättning för samtalet existerar maktrelationer redan innan den konkreta interaktionen. Vänder man istället på det så betraktas maktrelationer som uppkomna i faktisk interaktion. De är alltså oförutsägbara och skapas i samtalet genom aktörernas användning av ett antal språkliga metoder för maktutövning (jfr Ekström 2006).

I en intervjusituation är det främst journalisten som i sin institutionella roll sätter upp villkor och skapar förutsättningar genom positionen som frågeställare. Linell (1990) menar att intervjuens parter har olika möjligheter att sätta agendan för samtalet. Den som intervjuas har enligt intervjuens konventioner inte rätt att fråga och denna praxis bryts ytterst sällan. Det ingår i de strukturella rollerna som inblandade aktörerna upprätthåller, roller som inte kan bortses ifrån. Att aktörerna har specifika uppgifter i en intervjusituation är viktigt för att kunna studera den som institutionellt samtal. Makt blir i denna situation framförallt en fråga om vilken typ av metoder aktörerna har tillgång till, samt vilka handlingsmöjligheter till användning av dem som tillskrivs aktörerna i den konkreta interaktionen (Thornborrow 2002:8f).³⁹

Oavsett vilken av aspekterna som dominerar så är själva frågehandlingen det centrala. Den styr interaktionen såväl som reaktionen från den intervjuade (Ekström 2006). Heritage (2002) med flera menar att en fråga kan in-

³⁹ Forskning på området med en liknande interaktionistiska utgångspunkter har genomförts av till exempel Heritage (1999), Clayman & Heritage (2002) och Femo Nielsen (2001). Här betraktas frågehandlingen, som alltså främst journalisten står för, som en aktion som betyder mer än bara efterfrågan av information. Utöver det skapar också frågehandlingen en situation för den intervjuade att förhålla sig till.

nehålla varierande former av dominerande aspekter som den intervjuade måste konfrontera.⁴⁰ Samtidigt som den kan etablera ett ämne för vad intervjun ska handla om kan den vittna om vilken typ av svar som förväntas ges (förklaring, bedömning eller liknande). En fråga kan också innehålla såväl antaganden som påståenden som den intervjuade måste kunna bemöta och därmed premieras också en viss typ av svar före andra.

Med andra ord kan det konstateras att jag i denna avhandling ser på den journalistiska intervjun som uttryck för en maktrelation. Makten är i denna tillämpning konstruerad på förhand genom den sociala och institutionella roll som journalistiken respektive politiken innehar. I likhet med Thornborrow (2002) och framförallt Nylund (2000) betraktas nyhetsintervjun som ett samspel mellan aktörer samt en *mediehändelse* (se Nylund 2000:52) konstruerad av en journalistisk institution. Det som journalister väljer att rapportera om och på vilket sätt, bygger till stor del på den intervjuade personens svar och utsagor, vilket i sin tur är styrda av den journalistiska insatsen. Maktrelationen förekommer här på en textuell nivå.

Utifrån en mer övergripande syn kan makt över situationen åskådliggöras genom det redigeringsföretråde som journalistiken innehar (jfr Ekecrantz & Olsson 1994). Då handlar det om den *re-kontextualisering* av yttranden och svar som journalistiken har möjligheten att utföra (Nylund 2000). Från den faktiska intervjusituationen (kontextualisering) kan svar väljas ut och placeras i ett nytt sammanhang (re-kontextualisering). Därmed blir makten över framställningen åskådliggjord, även om den inte alltid nödvändigtvis återspeglas i texten utan kan förbises av publiken. De frågor som ställdes vid intervjutillfället kan också omformuleras i efterhand och anpassas till det sätt som journalistiken vill framställa händelsen (jfr Clayman 1990, Ekström, Kroon & Nylund 2006).

Intervjun är ett framträdande drag i den politiska nyhetsrapporteringen. En stor del av denna avhandlings empiri utgörs av filmade/redigerade intervjuer mellan journalister och politiker. Därför är det viktigt att ha redogjort för de teoretiska utgångspunkter som omger analysen av dem.

Förändrade villkor för synlighet

Den politiska makten har också alltid varit beroende av att kunna styra och kontrollera den offentliga bilden av sin verksamhet. Synlighetsstyrning av detta slag är alltså inget nytt fenomen utan har dominerat den politiska

⁴⁰ Se även Nylund (2000) för en fördjupande diskussion.

maktens verksamhet sedan lång tid tillbaka (Thompson 1995). Men med kommunikationsmediernas framväxt förändrades villkoren för denna styrning av synlighet, kontrollen över bilden av sin verksamhet.⁴¹ Thompson menar att politiker i nutida liberala demokratier inte har något annat val än att underkasta sig de synlighetsvillkor som råder, åtminstone inte under de sociala och politisk-ekonomiska förhållanden som dominerar idag. Om politiker skulle avstå från att delta i den medierade framställningen av dem skulle det vara politiskt självmord.

Från och med mitten av 1960-talet följer en successiv utveckling av politiska partiers strategier för att försöka använda den av medierna förmedlade offentligheten för att nå sina väljare med budskap.⁴² Till sin hjälp har de nära samarbeten med PR-industrin, konsulter, omvärldsanalytiker och liknande som via uppdrag agerar som länk mellan partiet och medierna (Larsson 2005).

Den synlighet som politiska makthavare vill kunna kontrollera sker till stor del via tv-mediet (Bourdieu 1998).⁴³ Som Thompson (1995) pekar på, blir den typ av offentlighet som televisionen medför helt åtskild den samtida närvarons traditionella offentlighet som tidigare varit dominerande (jfr Ha-

⁴¹ Synlighet för den politiska maktens ledare var tidigare knuten till samtidig närvaro, det vill säga man kunde enbart vara synlig för dem som fysiskt närvarande. Dessutom utgjordes publiken ofta av medlemmar av den styrande eliten. För de allra flesta medborgare förblev kungar, kejsare och furstar osynliga. De flesta offentliga framträdanden som gjordes skedde i det politiska centrumet, vilket medförde att boende på landsbygden väldigt sällan om ens någonsin kunde ta del av dessa framträdanden (se Geertz 1983, Thompson 1995).

⁴² Ett av de första och mest kända exemplen på hur politiken, åtminstone sedan televisionens ankomst, använder sig av strategier för att via medierna förmedla en specifik bild av sitt parti eller sin partiledare, utspelas i 1960-talets USA. Televisionen fick sitt egentliga genombrott på den politiska scenen just 1960 när Kennedy till slut vann över Richard Nixon i presidentvalet. Även om det i slutändan var med väldigt liten marginal han segrade ansågs den mer bildsköne Kennedy ha utmanövrerat den något ovärdade och inte lika vältalige Nixon i tv-debatter innan valet. Dessutom fanns det studiotekniska detaljer som spelade in. Bland annat framfördes åsikter om skillnader i belysning av de båda kandidaterna i studion och Kennedy var den som fick en positivare framtoning med hjälp av ljussättningen. Flera politiska bedömare menade efteråt att just dessa framträdanden blev avgörande för Kennedys framgång i valet. Hans stab lanserade en bild av en politiskt nytänkande, ung, snygg man med ett lättsamt uppträdande (se bl.a. Howells 2003:2; Furhammar 2001:79).

⁴³ Jag är medveten om den stora betydelse som Internet fått inom det politiska fältet under de senaste åren (se t.ex. Ilshammar 2007), men vill framhäva televisionens betydelse med anledning av avhandlingens stora undersökningsperiod under vilken televisionen i avseendet varit det dominerande mediet.

bermas 1964/84). Televisionen skapar ett nytt synfält för tittaren som ger människor möjlighet att se och uppleva händelser långt bortom deras egna lokala verklighet. Samtidigt är fältet begränsat eftersom publiken inte har möjlighet till kontroll över själva utbudet. Men vad som är utmärkande för den av televisionen skapade offentligheten är just det faktum att enskilda individer kan ta del av det som sker utanför vardagen (Dahlgren 1995, Ekström 2006).

Bilden av verkligheten

För att kunna fördjupa förståelsen kring varför vissa händelser väljs ut som nyheter och andra inte, krävs en insikt om *dagordningsforskningens* bakgrund och innehåll. Den bygger på teorier som presenterades första gången 1972 av Maxwell McCombs och Donald Shaw i artikeln *The Agenda-Setting Function of the Mass Media* och har blivit en av de mer dominerande teorierna inom medieforskningen. McCombs & Shaw (1972) spinner vidare på tankar som Walter Lippman lanserade redan 1922 med resonemang om att den som intresserar sig för den allmänna opinionen är tvungen att förhålla sig till det triangulära förhållandet mellan det som är (verkligheten), bilden av verkligheten samt de handlingar som följer av den bild av verkligheten som förmedlas (Strömbäck 2000:146). Enligt Lippman är den medierade informationen som vi människor möts av den som styr våra handlingar (Lippman 1922/1997:10f). Det vi definierar som verkligt blir i en subjektiv mening också verklighet. I förhållande till den politiska världen baserar vi våra uppfattningar på sådant som vi ofta inte har egna erfarenheter av. Den fråga som uppstår, och som visar kopplingen till avhandlingens socialkonstruktionistiska synsätt, är hur den politiska världen genom medierna presenteras för oss. Detta återkommer jag till snart. Först behövs en kort genomgång av vad dagordningsforskningen syftar uppå och utifrån vilka premisser den tillämpas.

Tre dagordningar

Ett grundläggande antagande är att medierna har makt och förmåga att påverka vad människor anser är viktiga frågor att ha åsikter om (Strömbäck 2000:150). Det är inte verkligheten själv som söker vår uppmärksamhet utan snarare de frågor som medierna väljer att ta upp. Utifrån ett sådant antagande är det nödvändigt att förhålla sig till ett antal belysande förutsättningar. Dels det faktum att ingen kommunikation sker utan sammanhang utan alltid i en större kontext, vilket innebär att mediernas dagordning aldrig

står utan påverkan från yttre faktorer och därmed inte heller framstår som enhetlig (jfr Nilsson 2001). Medicexponeringen som sker är inte heller den enda faktor som påverkar publiken. I ett politiskt kommunikativt sammanhang, vilket avhandlingen avser belysa, blir det därför viktigt att involvera andra dagordningar än enbart mediernas.

När det handlar om studier kring mediernas dagordning bygger analyser framförallt på en central fråga om vilken medial uppmärksamhet en specifik fråga får. Det kan röra sig om ekonomi, skatter, skola, sjukvård, arbetsmarknad eller liknande. Av dessa betraktas den som under en period får mest uppmärksamhet ligga högst på mediernas dagordning (jfr Karlsson 2006). I denna avhandling lyfts de för utvalda tidsperioder mest dominerande politiska sakfrågorna ut för analytisk närläsning, vilket med andra ord betraktas som ämnen högt upp på mediernas dagordning jämfört med övriga inrikespolitiska frågor under samma tid.

Dearing & Rogers (1996) pekar ut ytterligare två dagordningar som påverkar den politiska kommunikationen: medborgarnas dagordning och den politiska dagordningen (ibid. s. 8). Medborgarnas dagordning delas av Dearing & Rogers (1996:40f) in i två separata uttrycksformer beroende på vilken typ av studie som görs för att analysera den. I *hierarkiska* studier analyseras medborgarnas respektive mediernas dagordning vid ett givet tillfälle och i *longitudella* studier används en längre tidsperiod för att se hur medborgarnas dagordning eventuellt skiljer sig från mediernas. Det är alltså uppfattningen bland människor om vad som är viktiga frågor som står i centrum.

Den politiska dagordningen är slutligen den som kanske är svårast att studera i relation till de övriga (Strömbäck 2000:186f). I grund och botten handlar denna dagordning om de frågor och samhällsområden som det politiska beslutsfattandet koncentreras kring. Där mediernas och medborgarnas dagordningar hittills har undersökts med beprövade metoder står den politiska något bredvid. När denna ska involveras i relationen mellan de tre har det visat sig vara svårt att integrera ett medie- och kommunikationsvetenskapligt perspektiv. Anledningen till det är bland annat att den politiska dagordningen allt som oftast varit i fokus för statsvetenskaplig forskning som övervägande isolerat den politiska dagordningen från de övriga två. Istället är det partiernas inbördes representationskamp och makt över den egna agendan som belysts (Strömbäck 2000).

Dearing & Rogers (1996:81) menar att den starkaste påverkan som sker dem emellan är genom mediernas dagordning och presentation av verkligheten över det som människor uppfattar som relevanta samhällsfrågor. Den lösa koppling som återfinns mellan indikationer från verkligheten och medi-

ernas representation av den, reser viktiga frågor om mediernas makt och deras roll i en politisk kommunikationsprocess.

Hur förhåller sig då dessa resonemang till de olika maktdimensioner som tidigare presenterats? Det första av maktens tre ansikten, vilket rör det politiska beslutsfattandet, bör utifrån dagordningsforskningens resultat ses ligga uteslutande i händerna på de politiska makthavarna. Därmed inte sagt att det sker oberoende av medierna eller medborgarna. Maktens andra ansikte, det som rör makten över dagordningen, rymmer med andra ord en makt som huvudsakligen utövas av medierna. Det är främst medierna och journalistiken som sätter agendan för övriga aktörer i den politisktkommunikativa kedjan.

Att rama in verkligheten

Om det nu är så att medierna innehar denna makt över vad människor tycker är viktigt framträder även en nödvändig diskussion om hur de frågor och problem som väljs ut faktiskt gestaltas och presenteras? Det är inte längre enbart en fråga om vad människor ska ha åsikter om utan även hur journalistiken väljer att formulera och beskriva de frågor som presenteras. Utifrån sociologen Erving Goffmans terminologi springer begreppet *framing* som etikett för hur journalistikens gestaltningar av verkligheten ligger till grund för människors uppfattning om densamma.⁴⁴ Denna avhandling använder framöver begreppet för att förstå hur ett journalistiskt nyhetsinnehåll utformas inom ramen för det som är bekant och i sin tur kontextualiseras och anpassas till de meningsstrukturer som publiken förväntas ha (jfr Gross & Brewer 2007). Som Johansson (1998) påpekar så tolkar vi inte information förbehållslöst utan efter kognitiva scheman som vi har med oss sedan tidigare.⁴⁵

När det handlar om hur politiken framställs och konstrueras av nyhetsjournalistiken så har vissa tydliga drag under senare år iakttagits. Strömbäck (1997) visar hur det politiska sakinnehållet kommit i skymundan för mediernas vilja att beskriva politiken som ett spel, tävling och konflikt (se också Neveu 2002, Strömbäck 2008, Håkansson 2004). Detta går i linje med rå-

⁴⁴ Goffman använder begreppet för att beskriva hur människor konstruerar sina uppfattningar. Se också Nilsson (2004)

⁴⁵ Scheufele (1999) ser ytterligare en beydelse av framing-begreppet som syftar på den process där publikens referensramar påverkas av de verklighetsbeskrivningar som journalistiken förmedlar.

dande medielogik där uppmärksamheten hos publiken avses behållas om innehållet görs mer attraktivt och dramatiserat (jfr Harrington 2008). Vad en sådan framställning leder till i ett längre perspektiv i fråga om förtroende för politik såväl som journalistik, är något som är nödvändigt att diskutera. Att bidra till en sådan diskussion är också en av denna avhandlings ambitioner.

Journalfilmens betydelse

Walter Lippman menade att *bilden av verkligheten* är mer betydelsefull för människor än den faktiska verkligheten och vi behandlar trovärdiga bilder av den som en subjektiv verklighet (Lippman 1922/1997). Dessutom agerar vi utifrån de bilder av verkligheten som vi nås av snarare än utifrån verkligheten själv (Trost 1999:12). Med detta i åtanke konstateras att mediernas gestaltning av verkligheten blir ytterst viktig för den objektiva verkligheten där våra handlingar äger rum.

Genom att ställa sig frågan om hur tv-journalistiken förhåller sig och det som förmedlas till verkligheten, öppnar sig en diskussion kring dikotomin mellan medium och verklighet. Med en synnerligen intressant utgångspunkt analyserar Hansen (2004) tv-journalistikens grundläggande förhållande till verkligheten. Tv-journalistik skiljer sig från övriga mediers nyhetsjournalistik genom det faktum att man arbetar med verkligheten som ett konkret material. Hansen argumenterar för att "the news-provoking occurrence itself has usually disappeared when the journalist makes it to the spot, so the journalist is left to reconstruct it in voice-over and interviews, making it difficult to honour the TV medium's requirement of chronology and documentation with pictures" (ibid. sid 228). Denna rekontextualisering av händelser (jfr Linell 1990, Ekström 2006) ligger till grund för att tala om tv-journalistikens *primära* och *sekundära* mediering av verkligheten (Hansen 2004). Den förstnämnda uppstår i relation till verklighetens formerande, när händelser de facto uppstår. Allt som oftast befinner sig journalister inte ute på fältet i det faktiska ögonblick som något sker utan tvingas därför rekonstruera genom de attribut som nämns i citatet ovan. Vid den primära medieringen är kameran tv-journalistikens viktigaste verktyg. Den sekundära medieringen utgörs i sin tur av den journalistiska formationen av händelserna och i denna andra fas är redigering och research basen för aktualiseringen (ibid. s. 229).

Det är även fruktbart att försöka förstå denna problematik utifrån humanistiskt orienterade traditioner. Ur en filmteoretisk synvinkel (i detta

fall spelfilmens sätt att förhålla sig till verkligheten) har detta debatterats länge.⁴⁶ Realismen som genre gjorde genom filmen anspråk på att visa upp verkligheten som den var, utan manipulation och inblandning.⁴⁷

Detta känns igen i tv-journalistikens sökande efter att berätta opartiskt och objektivt. Subjektiva tolkningar och val görs dock hela tiden genom kameravinklar, klippning och redigering. Men verklighetsanspråken som tv-journalistiken gör går att härleda till den historiska framväxten av moderna tv-nyhetsprogram. Vid starten för televisionens verksamhet i Sverige utgjordes den tv-nyhetsjournalistiska genren av journalfilm, liknande de som användes på landets biografer sedan 1910-talet. Programmet *TV-journalen* visades från början en gång i veckan och bestod främst av just nyhetsfilmer, kommenterade av en bakgrundsroäst (Ekström 2006:61). Denna modell övergavs dock ganska snabbt i svensk television. Andra länder hade börjat anamma en annan form av programformat där reportage och intervjuer blandades med en programledare i studio som kommenterade och läste upp telegram (Djerf-Pierre & Weibull 2001:126). När *Aktuellt* introducerades 1958 var det svenska public service-företaget redo att uppdatera sin nyhetstjänst efter dessa utländska förlagor. Journalfilmen behölls dock till en början som ett viktigt inslag i programmet, men så småningom ersattes dessa bilder av ett mer modernt utformat nyhetsinslag med synkront ljud och bild, vilket journalfilmerna ofta saknade (Ekström 2006). Intervjuer var ytterst ovanliga i SF:s journalfilmer. Istället blev denna journalistiska form ett dominerande inslag i de moderna nyhetsprogrammets innehåll och intervju-situationen blev en journalistisk metod för aktiv granskning.

Med andra ord har bilden som visuellt bevis på faktiska skeenden sedan länge varit en dominerande del av tv-nyhetsjournalistiken. Oavsett tidpunkt i historien är bildens betydelse i tv-journalistikens former central. Ellis (2002) belyser att "we read the footage in an attempt to predict the story for ourselves. It is offered as a privileged moment of witness, anchoring the speculation of commentators and correspondants" (ibid. s. 193).

⁴⁶ Under 1930-talet blev det en fråga om realism kontra expressionism och formalism. Den realistiska framställningen ansågs reflektera verkligheten och den expressionistiska och formalistiska sågs konstruera den (Monaco 1981). Dikotomin mellan dessa olika formers betydelse och förhållande till verkligheten härstammar från realismens dominans under filmhistoriens första decennier, samtidigt som den tyska expressionismen och den ryska formalismen nådde sin höjdpunkt under 1920-talet. För en vidare historisk belysning av denna problematik, se t.ex. Eisenstein (1939, 1980) och (Williams 1980).

⁴⁷ Liknande diskussioner om realism förs i mer uppdaterad version ibland annat Currie (1996)

Bildens betraktas alltså som vittnesmål för det som visas. Men som denna avhandlings senare analyskapitel visar leder en alltmer aktiv redigering till ett avståndstagande från dessa verklighetsanspråk och bildspråket bidrar till att fiktionalisera verkligheten i högre utsträckning än tidigare (se kapitel åtta). Ekström (1998) belyser hur den moderna tv-journalistiken har bidragit till "att gränserna mellan fakta och fiktion, journalistik och drama, offentlig debatt och teater blir svåra, om ens meningsfulla, att upprätthålla" och påpekar vidare att utvecklingen lett till att tv-journalistiken "flyttat fram positionerna så långt att gränserna mellan journalistik och tv-produktion i allmänhet luckrats upp" (ibid. s. 4).

Återigen landar vi i en teoretisk utgångspunkt där det mer handlar om en konstruktion och gestaltning av den sociala verkligheten mer än om en uppvisning av den. För att förstå denna konstruktion krävs en insyn i de villkor som journalistiken arbetar under.

Journalistikens villkor

Ett begrepp som används för att förklara hur nyhetsutbudet ser ut och formas är *medielogik* (se Altheide & Snow 1979). Exakt vad begreppet innebär är inte alltid helt klart. Den franske kultursociologen Pierre Bourdieu närmar sig dess betydelse i förhållande till tv-mediet (Bourdieu 1998). Han talar om hur televisionens dramatisering, som sker genom ett antal journalistiska tekniker som förenkling, avpolitisering och banalisering, hotar all form av kulturproduktion (ibid. s. 67). Genom att journalister till stor del äger monopol på de distributions- och produktionsredskap som krävs för informationsspridning, styrs tillgången till offentligheten till stor del av journalistiken. Bourdieus träffande analyser av den interna journalistiska logiken och de strukturer som omger och skapar den går i linje med den teori om medielogik som utvecklades av Altheide & Snow (1979, 1991).

Beroende på vilket medium som avses, utgör medielogiken olika kommunikationsformer som inbegriper det sätt på vilket information organiseras och presenteras för publiken. Inom nyhetsjournalistiken ska en händelse anpassas till det förmedlande mediets format, dess organisation, struktur och arbetsvillkor för att kunna bli en nyhet. Utomstående kontexter som till exempel ekonomisk och politisk utveckling påverkar innehållet på samma sätt som den inneboende dramaturgi som råder inom journalistiken (Altheide & Snow 1979). Betydelsen av att det ekonomiska systemet integreras i den journalistiska institutionens verksamhet kan inte överskattas. På en strukturell nivå kommer det till uttryck genom varierande resurstillgångar till nyhetsjournalistikens redaktioner. Samtidigt skapar en ekonomiskt styrd

marknadsdriven journalistik ett innehåll som syftar till att locka en så stor publik som möjligt (se McManus 1994, Johansson 2004).⁴⁸

Mediologiken skapar förutsättningar för hur journalistiken väljer att beskriva verkligheten. Genom dessa val sätter medierna också upp referensramar för hur människor ska tänka om och tolka världen. Även om denna avhandling inte gör anspråk på att studera mediepublikers tolkningar av nyhetsjournalistiken är det viktigt att betona denna utgångspunkt. De tolkningsmöjligheter som journalistiken erbjuder blir till stor del den palett av åsiktsgrunder om samhällsfrågor som medborgare har att förhålla sig till.

Påverkansnivåer

Som bland andra Wall (2005) och Dahlgren (1996) diskuterar har journalistiken genomgått stora förändringar från 1990-talet och framåt, framförallt i fråga om journalistyrkets definition i relation till medieteknologisk utveckling. Deuze (2003:216) menar att det som sker idag inte är någon mindre förändring av journalistiken utan att hela den journalistiska institutionen utvecklas och förändras som helhet.

Forskning som gjorts på vad som påverkar vilka nyheter som når allmänheten samt hur dessa nyheter gestaltas, har sammanställts av Shoemaker & Reese (1996). De utkristalliserar ett antal nivåer där såväl strukturella, organisatoriska som individuella förutsättningar inryms för direkt och indirekt påverkan av innehållets förekomst och utformning.

På (a) *individnivå* används metaforen grindar och grindvakter (gatekeepers) för att förklara hur specifika individer fattar beslut om vad som ska bli en nyhet eller inte (Falkheimer 2004). Beroende på hur långt bort i världen som händelsen sker ökar också antalet gatekeepers genom vilka nyheten måste passera innan den når publikation.⁴⁹ Individuella egenskaper hos de individer som skriver eller producerar inlägg om de händelser som utspelas

⁴⁸ Därmed inte sagt att ekonomin som sådan skulle kunna förklara vad som är en nyhet eller inte. Bara för att den skulle råka vara billig att förmedla är ingen enskild anledning till varför den skulle väljas ut. Men vid en uppkommen konkurrenssituation mellan två uppdrag skulle med all säkerhet den som kräver minst finansiella resurser förespråkas. Mediologiken premierar främst textuella redskap och attribut som till exempel dramatik, snabbhet, polemik, intimisering och personifiering.

⁴⁹ *Gatekeeper* som metafor bör inte ses som avgörande för hela nyhetsproduktionsprocessen, utan snarare som en liten del i den kontext det används inom. Genom att fästa för stor uppmärksamhet vid gatekeeping riskerar man förbise en mängd andra aspekter av nyhetsproduktionen. Se bl.a. Schudson (2000:177ff)

påverkar också vad som lyfts fram och hur de gestaltas. Bland annat är kön, etnicitet, yrkesmässig bakgrund och utbildning exempel på sådana faktorer (se även Tuchman 1995, Hadenius & Weibull 2003). Till den individuella nivån kan också diskussioner kring gruppdyamik och gruppåverkan placeras. Akademiska bidrag som till exempel Severin & Tankard (2001) och Helkama (2000) har visat hur människors agerande till stor del är konformerat för att passa in i gruppen, till exempel på en nyhetsredaktion.

Även på (b) *medierutinnivå* är gatekeepingbegreppet centralt. Här handlar det dock inte om vilken individ som agerar i rollen, utan snarare om det faktum att det faktiskt finns en sådan funktion på redaktioner. Detta medför att oavsett vem som sitter på positionen så kommer alltid vissa händelser ha större möjligheter att nå allmänheten än andra. När en händelse valts ut för publicering ska den också gestaltas och berättas på ett specifikt sätt som följer en rådande medielogik (jfr Karlsson 2006:48). En nyhetssändning i tv innehåller ett antal händelser som valts ut och de organiseras där den händelse som anses vara viktigast placeras först i sändningen, samtidigt som den minst viktiga (ofta positiva nyheter) placeras sist. Nyheten filtreras också genom ett antal berättartekniker för att dramatisera presentationen och därmed väcka uppmärksamhet hos publiken (Strömbäck 2000:159).⁵⁰

Shoemaker & Reese (1996:142f) benämner en tredje nivå som (c) *organisationsbaserad*. Frågor om hur nyhetsproduktionen i sig är organiserad står i centrum. Detta är en nivå där journalistikens mål och uppdrag står i centrum (jfr Tumber 1999). Ett public service-företag har ett statligt utfärdat och definierat uppdrag att genom sin verksamhet agera ”i allmänhetens tjänst” samtidigt som kommersiella aktörer står och faller med uppdraget att locka en målgrupp och stimulera annonsörers intressen (Allan 2002). Vare sig producenter av nyheter erkänner det eller inte finns det alltid en policy som det arbetas utifrån och det sker en yrkessocialisation (Angelöw & Jansson 2000). En progressiv förändring som har pågått under en längre tid inom journalistiken är övergången från publicistiska till kommersiella ideal.

⁵⁰ Tidsaspekten är också central inom medierutinnivån. Nyhetsredaktioner oavsett medium arbetar under ständig tidspress då det existerar deadlines efter vilka det journalistiska materialet ska publiceras. Som Löfgren-Nilsson (1999) konstaterar måste det finnas en journalistisk effektivitet som präglar arbetet på redaktionerna. Precis som att en tidning har ett begränsat spaltutrymme har även en nyhetssändning i tv eller radio en definierad sändningstid. Dessutom måste hänsyn tas till produktionstid och bemanning. Hur ser personalresursen ut och vilken tillgång finns till material (till exempel rörliga bilder)? Sådana frågor skapar prioriteringar till vad som väljs ut och hur det presenteras.

Av kritiker betraktas det journalistiska innehållet numera som vilken handelsvara eller produkt som helst.⁵¹

Med den fjärde nivån går man utanför själva medieorganisationen.⁵² Inom (d) *extramedienivån* handlar det om faktorer som kan påverka det journalistiska innehållet utanför medieorganisationen. Som berörts i den föregående nivån finns till exempel annonsörers intressen, precis som källor, konkurrenter och ekonomiskt samhällsklimat, involverade här. Med en kommersiell medielogik följer risker som att annonsörer till exempel kan dra bort sina investeringar såvida företaget eller dess verksamhet genom medietexten riskerar framställas på ett otillbörligt vis.⁵³ Även lagar och regelsystem som den parlamentariska makten har beslutat om spelar in på denna nivå. Dessa är styrda av sin samtid och med den teknologiska utvecklingen präglas dagens samhälle av nyanserade tolkningar av nationella lagar. Vad kan och vad får publiceras? Lagarna kan ju vara mer eller mindre liberala i synen på publiceringskriterier, men oavsett dess ideologiska inriktningar så styr de till stor del det medieinnehållets vara eller icke vara (se bl.a. Hadenius 1990, Hadenius & Weibull 2003).⁵⁴

Slutligen kommer vi till den sista och yttersta nivån, tillika den mest abstrakta. Precis som den extramedierelaterade nivån ovan befinner sig den (e) *ideologiska* också utanför mediernas direkta påverkansområde. I denna urskiljs inte aktörer på samma sätt som tidigare utan handlar istället om en större samhällskontextualisering. Frågor om vad som betraktas naturligt

⁵¹ Croteau & Hoynes (2001) ger en bred sammanställning av kritiken mot den kommersiella idealismen kring journalistikens innehåll.

⁵² De tre förstnämnda är direkt relaterade till det arbete som sker inom organisationen, medan denna och nästföljande nivå placeras i en extern kontext.

⁵³ Den påverkan som annonsörer har över kommersiellt drivna medieföretag kan ges olika uttryck. Bland annat kan hårt tryck från investerande företag leda till självcensur bland medieföretagen. Dessutom är annonsörer ofta rädda för kontroverser och noga med vilken miljö (vilken typ av medietext) som deras budskap placeras i och ofta mer eller mindre delaktiga i utformningen av dessa medietexter (se McQuail 2000)

⁵⁴ Till denna nivå bör också det som Boorstin (1992) benämner "pseudohändelser" läggas. De är ett resultat av nyhetsorganisationers övergång från insamling till konstruktion av nyheter och därmed anpassning till rådande medielogik. Dessa händelser kännetecknas enligt Boorstin av fyra aspekter. Till att börja med är de planerade och sällan spontana (intervjuer, presskonferenser etcetera). Dessutom är det en medial uppmärksamhet som är eftersträfvansvärd och sakinnehållet kommer därför i skymundan. För det tredje är graden av konkretisering diskutabel. Pseudohändelser är ofta ambivalenta i förhållande till vad de egentligen säger om verkligheten. Till sist tenderar pseudohändelser också bli självuppfyllande profetior då vår symbolmiljö allt mer byggs upp kring dem.

respektive onaturligt och avvikande bestäms utifrån en ideologisk nivå (se bl.a. Mackay 1997). Journalistiken bör betraktas påverkas av ideologiska mönster på ett omedvetet sätt, eftersom det inte behöver handla om att specifika individer medvetet försöker påverka någon annan i en viss riktning.

Tillsammans utgör dessa nivåer villkor för hur journalistiken bedrivs, produceras och utformas. Utifrån detta avser denna avhandling placera in de journalistiska gestaltningarna av inrikespolitiska frågor i ett övergripande teoretiskt ramverk kring offentlighet och framväxten av det offentliga samtalet. Här ligger fokus på hur i synnerhet tv-journalistik utgör en viktig roll för att såväl förmedla som att skapa ett offentligt samtal om politik.

Offentlighetens framväxt

Framväxten av nya format och genrer inom televisionen har på senare tid blivit en central komponent i diskussioner kring den offentliga sfären. Som Dahlgren (1995) påpekar har televisionen länge varit en av de mest dominerande institutionerna i det moderna samhällets *offentliga sfär*. Att applicera termen offentlig sfär kräver sin definition och i det följande redogörs denna avhandlings användningsområde för begreppet.

Den offentliga sfären är utifrån engelskans "public sphere" ett uttryck för en publik sfär inom vilken aktiviteter är riktade mot just publiken. Det kan handla om en publik som är fysiskt närvarande eller om en publik som är föreställd och därmed fysiskt frånvarande (se Anderson 2006). Det senare sker i de former av kommunikativa situationer som är beroende av ett massmedium, till exempel ett nyhetsreportage eller en intervju med politiker i tv (Ekström 2006:15). Men den medierade offentliga kommunikationen är kronologiskt sett en förlängning av en ursprunglig offentlighet, vilken vi teoretiskt fruktbart finner bäst i den tyske filosofen Jürgen Habermas texter om det moderna samhällets framväxt.

Den kanske mest uppmärksammade boken i Habermas digra bibliografi är *Borgerlig Offentlighet* (1962/1998). Här presenteras en socialhistorisk utgångspunkt för att förstå vårt eget samhälle utifrån ett ideologikritiskt perspektiv. Dikotomin mellan det "offentliga" och det "privata" står i centrum och Habermas samhällsanalys är en historisk exposé, från antikens Grekland fram till sin egen samtid i slutet av 1900-talet. Han belyser den starka uppdelning mellan offentligt och privat under antiken där mannen hade bestämmanderätt över sin familj och egendom, vilket stod i kontrast till det offentliga politiska livet. I och med att det senare enbart utgjordes av ett fåtal utvalda män var det en högst begränsad offentlighet som verkade.

Under ett halvt årtusende, mellan 1100 och 1600, såg situationen helt annorlunda ut menar Habermas (1962/1998). Vid denna period förändras offentligheten och den reella politiken flyttar in i gods och slott i det europeiskt aristokratiska samhället. Genom ceremoniella tillfällen och diverse andra festligheter visade aristokraterna upp sin makt för medborgarna. Habermas benämner detta en *representativ* offentlighet. Men med utvecklingen av varuhandel, hand i hand med ett ökat informationsflöde, skapades en *borgerlig* offentlighet. Handelskapitalismens framväxt integrerades i nyhetsförmedlingen, vilket är en av Habermas teser. Diskussioner mellan upplysta medborgare angående varor och priser, politik och samhälle, skedde på salonger och caféer runtom i städerna. Kritiska resonemang och utbyte av åsikter angående offentliga angelägenheter var det som skapade det moderna borgerliga samhället.⁵⁵

Den merkantilistiska politiken möjliggjorde vid denna tid att den privata sfären kunde börja avskiljas från den offentliga då kungadömet successivt strävade bort från ett feodaltänkande mot en centraliserad statsmakt. Samtidigt växte tidningsmarknaden och pressväsendet fram i Europa och skapade nya förutsättningar för den traditionellt betingade offentliga sfären. Staten utövade stark censur över tidningsbranschen vilket medförde starka medborgerliga viljor att slita sig ifrån den maktutövning som den politiska sidan uppvisade. Krav på tryckfrihet och frihandel lade grunden för diskurser där republik, parlament, parlamentarism, valbarhet och rösträtt blev ledord. Den borgerliga offentligheten var sammantaget ett kritiserande fenomen bestående av privatpersoner som diskuterade och analyserade samhällsfrågor i vilka statens roll ofta var framträdande (Thompson 1995:154f).⁵⁶

Runt sekelskiftet 1900 utvecklas stora delar av det västerländska samhället drastiskt. Transformeringsen från konkurrenskapitalism till monopolkapitalism genomsyrade samhällsstrukturerna och den marknadsfrihet och fria konkurrens som hade värnats om under 1800-talet, bröts upp genom statliga interventioner och maktcentrering.⁵⁷

⁵⁵ Habermas daterar toppen för denna utveckling till efter merkantilismen, det vill säga runt 1500- och 1600-talet.

⁵⁶ För en ingående analys och diskussion kring Habermas teoretiska ramverk, framförallt med fokus på modernitetsbegreppet, återfinns i Carleheden (1996).

⁵⁷ Detta utgör startpunkten på det som Habermas benämner *den borgerliga offentlighetens förfall*.

Medieutveckling och förändrade offentligheter

Samtidigt sker viktiga förändringar på mediemarknaden. Radion och filmen växer fram som dominerande massmedier, där framförallt radion möts av starkt motstånd från tidningsbranschen (Allan 2002). När sedan televisionen gör sin entré under 1940- och 1950-tal blir det radikalt nya förutsättningar för den offentliga sfären och det offentliga samtalet (jfr Dahlgren 1995).

Enligt bland annat (Arendt 1986:74ff), Thompson (1995) och Ekström (2006) har denna dikotomi offentligt och privat minst tre dimensioner. Först handlar det om *det allmänna och gemensamma i relation till det privata*. Den enskilde individen underordnas här det gemensamma. Det som betraktas offentligt är något som delas med andra och har därmed betydelse för det samhälle vi lever i. Det privata, som i Habermas (1962/1998) betecknar den intimsfär som innefattar individens och familjens känslor, moral, religion och så vidare, ställs i paritet till gemensamma angelägenheter där syftet förblir att uppnå det allmänna bästa. Nästa dimension tydliggörs genom *det öppna i relation till det stängda*. Samhällsmedborgare kan inte stängas ute från den offentliga sfären. Den utgör alltså en arena präglad av tillgänglighet och öppenhet gentemot alla. Slutligen framträder *det synliga i relation till det dolda*. Vad som betraktas offentligt är sådant som utspelas framför en publik där alla kan ta del av det.

Detta definierar det offentliga gentemot det privata på olika nivåer. När det därefter handlar om sfärbegreppet blir det genast något mer komplicerat. Med engelskans *sphere* antyds något rumsligt. Den offentliga sfären betraktas enligt Dahlgren (1995) som ett historiskt bestämt socialt rum där åsikter, opinioner, information, samtal och debatt cirkulerar och kan föras fram till allmän kännedom. Habermas borgerliga offentlighet låg i en social sfär mellan marknadsrelationernas samhällsliv och staten. Med massmediernas framväxt förflyttades mycket av de aktiviteter som tidigare varit kärnan för den traditionella offentligheten och det offentliga samtalet till medierna och Dahlgren (1995) argumenterar därigenom för att tala om *medierade offentligheter*. Genom denna utveckling har medborgarnas möjligheter att hålla sig informerade om aktuella och viktiga samhällsfrågor ökat markant jämfört med tiden innan framförallt televisionen växte fram som dominerande massmedium (jfr Thompson 1995).

Som en del av denna process fyller den inrikespolitiska nyhetsförmedlingen en central funktion. Samhällsfrågor relateras ofta på ett eller annat sätt till politiska beslut och intressen. Det sätt på vilket journalistiken framställer politiker och den politiska verksamheten spelar stor roll för männi-

skors uppfattning och förtroende för de politiska makthavarna (Strömbäck 2000).

Tv och politikens medialisering

Den politiska kommunikationens historiska utveckling vittnar vid tiden för tv-mediets ankomst om begynnande och betydande förändringar av den politiska verksamheten. Med det nya mediet flyttades politiska framträdanden in i den etermedierade världen vars villkor och förutsättningar började influera även den politiska sfärens traditionella arbetsrutiner (Thompson 1995).

Dessa processer utgör inledningen av *politikens medialisering* (se bl.a. Asp 1986, 1990, Asp & Esaiasson 1996, Ekström & Eriksson 1999, Meyer 2002). Ursprungligen definierades denna process som en "tendens hos politiker att anpassa sig till de villkor massmedierna ställer upp" och "ett politiskt system som i hög grad påverkas av och är anpassat till de krav som massmedierna ställer" (Asp 1986:59). Själva anpassningen är det centrala i en historisk process som enligt Asp (1990) och Asp & Esaiasson (1996) sker genom tre huvudsakliga utvecklingsfaser.

För det första handlar det om hur massmedierna intagit en dominerande position som kommunikationsform mellan aktörer i den politiska kommunikationskedjan. Politikens medialisering förutsätter ett samhälle där medierna innehar denna position. Det är genom medierna som medborgarna erhåller information om politiska nyheter och det är via dem som kommunikation mellan makthavare och medborgare sker. Nästa utvecklingsfas kännetecknas av hur journalistiken professionaliseras och blir en självständig aktör och institution. Oberoendet står i centrum för verksamheten och makten över innehållet ligger helt i mediernas händer. Metoder för det journalistiska arbetets utförande utvecklas och en särskild medielogik framträder. Till sist återstår en tredje fas då det handlar om en anpassning från de politiska institutionernas sida till denna medielogik, men även till arbetsmetoder, värderingar, villkor för kommunikation som journalistiken byggt upp. Enligt Asp (1990) är förutsägelsen och anpassningen från politikens sida maktmekanismerna bakom politikens medialisering.

Konsekvenserna av detta system blir enligt Asp (1986:360ff) att främsta fokus för politiska systemet blir den kortsiktiga opinionspolitiken, driven av utspel som görs utefter rådande opinionsläge. Den långsiktiga resultatpolitiken blir lidande och förtroendet för de folkvalda representanterna kan minska. Detta är även något som Ekström & Eriksson (1999) reflekterar över när de ställer sig frågan om inte det som framstår som en kortsiktigt

framgångsrik politisk kommunikation, ur ett långsiktigt perspektiv i själva verket underminerar förutsättningarna för den sakpolitiska framgången och istället fördjupar samma kommunikativa problem. Författarna framhäver denna problematik som *den medialiserade politikens paradoxer* och lyfter fram två grundtyper som bygger på välkända sociologiska förhållanden; att kortsiktigt rationella handlingar som aktörer utför kan generera vissa icke önskvärda sociala strukturer (Ekström & Eriksson 1999:40).

a) Den *attraktionsanpassade* politikens paradox – uppmärksamhet från tittare och väljare nås genom att anpassa sig till konkurrerande mediers intresse att skapa mediehändelser av spektakulär karaktär och iscensätta polemiska situationer. Förtroendet bland medborgarna för politiken kan genom denna attraktionsanpassning bli lidande då politiken framställs som ett innehållslöst käbbel. Engagemanget för den reella sakfrågan tycks överflödigt och istället är det showen i sig som ska underhålla.⁵⁸

b) Den *reklammanpassade* politikens paradox - en uppfattning om att politiken har flyttat in i reklamens sfär med de strategier som där dominerar. Med hjälp av samma retoriska verktygslåda når politiken på ett rationellt och effektivt sätt ut med budskap och övertygar kortsiktigt potentiella väljare. Medborgarnas förhållningssätt till politiken kan i och med denna utveckling likna det som finns gentemot reklam, det vill säga präglad av skepsis, misstänksamhet och med inställningen att vägra bli lurad.

Ekström & Eriksson (1999) pekar alltså på rimliga konsekvenser och i förlängningen misstroendeproblem för de traditionella politiska institutionerna. Dessa konsekvenser vilar på en demokratiteoretisk grund och lyfter frågor om förtroende för det demokratiska samhället och dess institutioner; frågor som genomsyrar denna avhandlings empiriska analyser och som återknyts i kapitel nio.

⁵⁸ I den teoretiska diskussionen kring relationen mellan television och politik presenterar Jones (2005) ett flertal intressanta argument som i grunden handlar mycket om vår perception av televisionen som ett mångfacetterat medium. Han anser att vi bör erkänna televisionens förmåga att skapa olika positioner (retoriska, performativa) för att presentera och framförallt kritisera politik, och samtidigt försöka förstå de relationer som publiken skapar och har till mediet. I takt med en ökad popularisering av politik menar Jones (2005:8ff) att det samtidigt successivt vuxit fram en opinion som mer och mer argumenterar för att politik till sin natur är njutbar, angenäm, och att det inte alls skulle vara negativt att frambringa den här bilden av politik. Istället bör man utveckla former för att fortsätta på den inslagna vägen.

Nyhetsjournalistikens roll i det offentliga samtalet

Utvecklingen av den kapitalistiska ideologin och kommersialiseringen av mediebranschen utmålats ibland som ett hot mot demokratin (jfr Bourdieu 1998), framförallt på grund av att informationen anses färgas av marknadsmässiga ideal och representationen från minoritetsgrupper minskar i medieoffentligheten. Därmed förflyttas dessa också längre ifrån den politiska debatten och de sociala frågor som i högsta grad angår dem. Vad som framförallt är intressant med tanke på denna avhandlings empiriska material är på vilket sätt den tv-journalistiska nyhetsförmedlingen bidrar till att upprätthålla och medskapa ett offentligt samtal.

När man pratar om offentlighet och offentligt samtal inom ramen för diskussioner kring mediernas roll i samhället, handlar det i grund och botten om hur vi kommunicerar i ett demokratiskt samhällssystem samt vilket roll medierna spelar i denna kommunikation (Habermas 1981, Dahlgren 1995, 2009). Utan tvekan har de Habermasianska tankarna kring offentlighet legat till grund för såväl eftersträfvansvärda journalistiska ideal, som till exempel objektivitet och mångfald, som till kritiska utgångspunkter mot de moderna massmediernas roll och påverkan inom samhällskommunikationen. En central del av offentligheten såsom den definierats här utgörs av journalistik i allmänhet och nyhetsförmedling i synnerhet.

Politisk kommunikation är en dimension av offentligheten och utgör grunden för det offentliga samtalet. Denna form av kommunikation utövas av tre huvudsakliga aktörer: medier, makthavare och medborgare (Strömbeck 2001, Sanders 2009).⁵⁹ Även om kvaliteten på kommunikationen mellan politiska makthavare och medborgare kan diskuteras så är dialogen mellan politiker och deras väljare avhängig mediernas funktion och av grundläggande betydelse för den politiska kommunikationsprocessen (jfr Graber m.fl. 1998). Den primära uppgiften för politiker är som avsändare av budskap och medborgarens verksamhet utgörs av mottagandet av detsamma (Blumer & Gurevitch 1995, Åsard 1996).

Nyhetsjournalistikens roll i förmedlingen av ett offentligt samtal samtidigt som den journalistiska institutionen är högst delaktig i att skapa det, kan under senare år betraktas som mindre betydelsefull. Synsättet grundas främst i det faktum att det offentliga rummet har vidgats sedan Internets intåg på den mediala arenan. Bloggar och andra sociala medier har förändrat

⁵⁹ Sanders (2009) levererar en rigorös genomgång av den politiska kommunikationens förändrade villkor och samtida genomförande utifrån ett amerikanskt perspektiv.

medborgarnas möjligheter till deltagande och att kunna skapa mindre offentligheter (Ilshammar 2007). Traditionell nyhetsjournalistik har också förändrat sin syn på medborgaren. Den historiska översikten i kapitel två visade hur tv-journalistiken satte tittaren i centrum på ett annat sätt än vad som präglar dagens verksamhet (jfr Edin 2000). Begriplighetsforskning satte riktlinjer för verksamheten med utgångspunkt i publiken egna erfarenheter. Även om medborgarnas aktiva deltagande i det offentliga samtalet om politik inte kan jämföras med de möjligheter till detta som finns idag, fanns ändå en journalistisk verksamhet som först och främst utgick från publikens preferenser.

Denna avhandling avser belysa hur positioneringen gentemot tittaren, framförallt utifrån ett journalistiskt perspektiv, har sett ut och eventuellt förändrats under den tidsperiod som studeras. Vad kännetecknar det offentliga samtalet om politik i Sveriges Televisions nyhetsprogram och hur kan dess utformning förstås utifrån de teoretiska antaganden som presenterats i detta kapitel? För att kunna närma sig denna fråga krävs en bred plattform av vetenskaplig metod, vilken redogörs för i nästföljande kapitel.

4. Metodologiska utgångspunkter

Framöver redogörs för de metodologiska utgångspunkter som avhandlingens empiriska delar analyserats utifrån. Kapitlet inleds med en beskrivning av det empiriska materialet och insamlingen av det, de urvalskriterier och avgränsningar som beaktats och applicerats, samt den vetenskapsteoretiska grunden för kvalitativ respektive kvantitativ forskning. Därefter följer en redogörelse för den kritiska diskursanalysen och integrerandet av en filmvetenskapligt orienterad visuell analys, samt den kvantitativa innehållsanalysens grunder och genomförande.

Genomgående har avhandlingsarbetet präglats av ett ständigt urvalsreflekterande rörande allt från empiriskt material, årtal, till variabler för innehållsanalysen kring aktörer och tillhörighet. Motiveringar till dessa urval redogörs för i den närmaste delen. Det praktiska genomförandet beskrivs kronologiskt, det vill säga med utgångspunkt i val av empiriskt material och de årtal som använts för empiriska nedslag, för att därefter följas av kriterier inom det empiriska materialet.

Tillvägagångssätt och empiriskt material

Utgångspunkten för avhandlingen var initialt att använda tre tidsperioder genom historien för att studera skillnader i den journalistiska praktiken utifrån ett mer allmänt plan (jfr Ekecrantz & Olsson 1994). Under arbetsgång blev det dock tydligt att detta empiriska val skapade problem för den diskursanalytiska ansatsen som min metodologiska plan inbegriper.⁶⁰ Därför användes istället de tre tidsperioderna som grund för att identifiera de mest dominerande politiska sakfrågorna inom respektive period. Därmed fick analysen bättre förutsättningar för att konkretisera den journalistiska kon-

⁶⁰ Det resulterade i en alltför generell och rörig framställning och analysen blev lidande.

struktionen av medierade politiska diskurser vid olika tidpunkter av historien och skapa större förståelse för denna process.

De årtal som används för empiriska nedslag är 1978, 1987 och 2005. Motiveringen till valet av just dessa år utgår från ett strategiskt förfarande. Ett grundläggande kriterium har varit att undvika valår, då det redan finns väl etablerad forskning på området (se bl.a. Asp 1990, Asp & Esaiasson 1996, Esaiasson 2002, Nord & Strömbäck 2003). Istället har jag valt att koncentrera mig på den vardagliga kontexten, såväl journalistiskt som politiskt, och därför använt årtal och månader som betraktats typiska för just en mer rutinmässig journalistisk rapportering.

Den empiriska resan börjar under hösten 1978. Mot slutet av 1970-talet har Sveriges Televisions nya kanal etablerats och dess nyhetsprogram *Rapport* hunnit bli en central del i dess verksamhet. Samtidigt är det en tid då journalistikens professionaliseringsprocess går på högvarv vilket innebär ett naturligt intresse för det journalistiska arbetet, formen och presentationen (Djerf-Pierre & Weibull 2001). Utifrån en mer praktisk aspekt förhåller det sig även så att arkiverat material från år tidigare än 1978, gällande nyhets-sändningar från *Aktuellt* och *Rapport*, inte finns tillgängligt i samma utsträckning som från just detta år och framåt. Även detta faktum har beaktats vid val av startpunkt för den empiriska resan.

Nästföljande år som valts (1987) betraktas som en passande tidpunkt med tanke på den uppkommande konkurrenssituation som Sveriges Television var på väg att möta. Radiomonopolet hade redan brutits och televisionen stod nu inför samma utmaning (Hadenius 1998). Den omgivande kontextens nya förutsättningar för journalistikens framställning av politiska nyheter ligger till grund för valet av detta årtal. Dessutom är det ett medvetet val att inte studera inledande år av 1990-talet, vilket är en tid då jämförelser mellan nya aktörers (TV4) tv-journalistiska former och public service-kanalernas motsvarighet har redovisats i andra studier (se Edin 2000, Strömbäck & Jönsson 2007).

Slutligen används 2005 som kronologisk slutpunkt för det empiriska materialet. Vid denna tid har digitaliseringen gjort att konkurrensen mellan mediekanaler ökat avsevärt. Mer än någonsin förr har behovet att utmärka sig i ett bredare medielandskap blivit centralt (Picard 2005). I det politiska Sverige har den borgerliga sidan gått samman och bildat *Allians för Sverige* för att på allvar kunna utmana den socialdemokratiska regeringen vid valet

2006.⁶¹ Hur Sveriges Television genom nyhetsprogrammen hanterar dessa återigen förändrade förutsättningar och hur det yttras i de journalistiska texterna, är därför av givet intresse för denna avhandling.

För respektive år har journalistiska texter från en avgränsad tremånadersperiod använts för analys. De tre månader som valts är september, oktober och november. Sammanlagt rör det sig alltså om nio månaders empiriskt material. Inom detta har *Rapports* respektive *Aktuellt*s huvudsändning varje dag integrerats i analysen. Beroende på vilket av de årtal som åsyftas så har sändningstiden för dessa huvudsändningar varierat, men genomgående har *Rapports* huvudsändning legat mellan 19.30 - 20.00 och *Aktuellt* mellan 21.00 och 22.00 med vissa variationer i start och sluttid. Eftersom en sändning per nyhetsprogram och kanal per dag varit det grundläggande valet har det totala antalet sändningar som beaktats vid den empiriska insamlingen uppgått till 546 stycken. Samtliga av dessa har analyserats utifrån en övergripande nivå där syftet varit att finna och definiera inslag som behandlar inrikespolitik. Praktiskt har det inneburit att alla nyhetssändningar i sin helhet har studerats var för sig och de sändningar som innehöll någon form av inrikespolitiskt inslag valdes ut för nästa analytiska steg. Dessa uppgår till 390 st.

Att kunna avgränsa vilken typ av inslag som kan betraktas inrikespolitisk eller inte har varit såväl tidskrävande som komplicerat. Men i huvudsak har ett par grundläggande kriterier använts som urvalsprinciper. För det första har det krävts (1) ett innehåll mellan på- och avannonsering där en eller flera politiska företrädare fått uttala sig. Den eller de företrädare har kunnat representera såväl riks- som kommunbaserade politiska partier, där det sistnämnda enbart gäller yttranden i frågor som på något sätt inbegripit riksgovernmenten. Exempel på sådana tillfällen är vid partistämmor och kongresser där ombud från landets kommuner anslutit och fått tillträde till intervjumikrofonen.

För det andra (2) måste innehållet avisera en tydlig inrikespolitisk inriktning. Inslag där till exempel utrikesministern uttalat sig i en internationell konflikt eller liknande har räknats bort och således inte ingått i analysen. Istället har nyhetsinslag med en inhemsk politisk kärna som fokus på områden som till exempel arbetsmarknad, skola och omsorg, ekonomi och skat-

⁶¹ Den politiska kontexten under 2000-talets inledande år präglas av upplösning av och misstro till den parlamentariska politiken, vilket resulterat i en snabb framväxt av globala enfrågerörelser samt mindre och riktade partier som inte låter sig placeras in på en traditionell höger/vänsterskala (jfr Dahlgren 2009).

ter, miljö, invandring och partipolitiska debatter valts ut för analys. Dessa två övergripande kriterier har väglett insamlingen av empiriskt material och alltså resulterat i 390 stycken nyhetsinslag som behandlar inrikespolitik.

Nästa steg i det metodologiska förfarandet var att utifrån samtliga dessa inslag utföra en kvantitativ innehållsanalys som ligger till grund för senare kvalitativa närläsningar av specifika inslag som rör de diskurser som dominerat vid de aktuella tillfällena. Med andra ord är samtliga av de tabeller med kvantitativa resultat som presenteras i avhandlingens kapitel sex baserade på det *totala antalet inslag av inrikespolitisk nyhetsförmedling* i de båda nyhetsprogrammen. Anledningen till detta metodologiska val är att kunna skapa ett väl underbyggt material som kan ligga till grund för kvalitativa textanalyser.

Risken för en förenkling av ett så pass heterogent och nyansrikt empiriskt material som en deskriptiv kvantitativ innehållsanalys kan inleda till är uppenbar. Men eftersom tanken aldrig varit att enbart utifrån denna innehållsanalys försöka dra generaliserbara slutsatser, utan istället använda resultaten som grund för kvalitativt diskursanalytiska läsningar av de journalistiska texterna, betraktas undersökningen som högst relevant att integrera i analysen.⁶²

Slutligen handlar det om de specifika diskurser som använts som fallstudier inom det empiriska materialet för varje nedslag. Kriteriet gällande valet av dessa har varit tydligt. Den för undersökningsperioden mest dominerande inrikespolitiska sakfrågan, det specifika ämne som kvantitativt förekommer mest under de tre undersökningsmånaderna, har valts ut för diskursanalytisk närläsning. I det empiriska materialet från hösten 1978 är det *kärnkraftsfrågan och den efterföljande regeringskrisen* som dominerar den inrikespolitiska nyhetsrapporteringen. Tyngdpunkten ligger på de regeringsförhandlingar som följer efter den sittande borgerliga regeringens upplösning (se Vedung 1979).

Under hösten 1987 är det istället den *ekonomiska politiken* som dominerar det empiriska materialet. I likhet med många andra länder genomgår Sverige en finanskris och avregleringar i olika samhällssektorer skapar oroligheter på

⁶² Dessutom finns det en ambition om att genom integration av kvantitativ metodik i den kvalitativt inriktade diskursanalys som används, kunna utvidga den metodologiska plattformen och skapa en bredare kunskapsmässig grund till att utveckla studiet av utvalda politiska diskurser. Detta är även något som Fairclough (1995a:54) förespråkar för att göra diskursanalysen än mer fruktbar. Ambitionen återspeglas även genom valet att inbegripa en humanistiskt orienterad visuell analys av nyhetstexterna (se Monaco 2000, Rose 2001).

finansmarknaden (Hadenius 2003). Det socialdemokratiska regeringspartiet står i centrum för det politiska agerandet utifrån nya ekonomiska förutsättningar.

Slutligen under hösten 2005 är det inrikespolitiskt och journalistiskt fokus på skolan och *skolpolitiken*. Inrikespolitiska nyhetsinslag som i någon form behandlar skolan uppkommer vid denna tid ofta med anledning av en rapport som Skolverket tidigare under hösten presenterat och som diskuterar skillnader mellan friskolor och den kommunala skolan. Kvalitetsbegreppet sätts i centrum och frågor som rör skolan förekommer frekvent i nyhetsrapporteringen.

Dessa tre sakfrågepolitiska diskurser ligger med andra ord till grund för den diskursanalytiska analysmodell som utarbetats med inspiration från bland annat Fairclough (1992, 1995a, 1995b), Monaco (2000) och Rose (2001) och som applicerats på empirin. Sammanlagt har detta urval resulterat i 48 stycken nyhetsinslag som valts ut för närläsningar. Dessa har transkriberats i sin helhet där såväl bildbeskrivning, klipp, bildformat och kameravinklar som språk och tonläge hos aktörerna beskrivs och analyseras.⁶³

Den kvalitativa tolkningens innebörd

Oavsett vilken typ av studie som ska göras inom såväl samhällsvetenskaplig, humanistisk eller naturvetenskapligt orienterad forskning, återkommer diskussioner och argumentationer kring begreppen kvalitativa respektive kvantitativa forskningsmetoder. Ett försök att på en grundläggande nivå skilja dem åt är att prata om standardisering/icke-standardisering (Alvesson & Skoldberg 1994:10). Denna typ av skiljelinje måste ändå betraktas som alltför oskarp. Kvalitativ metodik utgår från studiesubjektens position eller perspektiv samtidigt som kvantitativa metoder ofta blir föremål för forskarens åsikter om vilka kategoriseringar som ska göras och placeras i centrum för processen (se t.ex. Bryman 1989).

De *kvalitativa* metoderna betraktas här som ett samlingsnamn för de angreppssätt som inte är kvantitativa.⁶⁴ Som forskare är man ”intresserad av hur något är beskaffat, det vill säga vilken natur eller vilka egenskaper något

⁶³ Återigen bör dock betonas att de delar som handlar om kvantifierade innehållsmässiga resultat baseras på det totala antalet inrikespolitiska inslag (390 st) oavsett sakfrågepolitisk inriktning.

⁶⁴ Hit räknas alltså till exempel djupintervjuer, deltagande observation, fältstudier samt närläsningar och analyser av texter.

har”(Hartman 2002:272). Att söka efter egenskaper hos ett fenomen och hitta vissa kvaliteter är grunden i den kvalitativa forskningen, allt för att vi ska kunna förstå den företeelse vi undersöker (ibid. s. 273). Således befäster en kvalitativ tradition betydelsen av begreppet *tolkning*.⁶⁵

Inom till exempel litteraturvetenskapen ryms ett antal ambitiösa definitioner. Monroe Beardsley beskriver till exempel ”critical interpretation” som ”a statement that purports to declare the 'meaning' of a work of art” (Beardsley 1981: 9). Detta bör ses i ljuset av att all förståelse ursprungligen var resultat av en tolkning, medan en mer modern uppfattning skulle hävda att tolkningen kommer till hjälp om den omedelbara förståelsen skulle klicka (jfr Gripsrud 2002:176ff).

Tolkning har i de flesta västerländska språk sitt ursprung i *interpretation*, som i sin tur kan föras tillbaka till ett latinskt verb för *att gå in emellan*. Den som tolkar förutsätts med andra ord gå in mellan texten och läsaren för att klargöra vad texten kan betyda och förmedla mening för en större förståelse (Palm 2002). För att uppnå en bredare vetenskapsteoretisk utgångspunkt inom en grundläggande humanistiska forskningstradition krävs att tolkningsbegreppet kopplas till den hermeneutiska vetenskapssynen, vilket ofta utgör den ontologiska grunden för humanistiskt orienterad forskning (Kjörup 1999).

Hermeneutik som översättning

Hermeneutik är tolkning och läran om tolkning (Alvesson & Sköldberg 1994).⁶⁶ Det började med den ursprungliga innebörden, den klassiska tolkningsprincipen att det står något men betyder något annat: texten har dolda betydelser (Petersson 2002). Paul Ricoeur, en av mest erkända teoretikerna inom den hermeneutiska vetenskapstraditionen, beskriver senare tolkningen av litterära, filosofiska, berättelser och dikter i termer som kan liknas vid översättning. För att nå fram till och förstå något främmande behövs en undersökningsväg, nämligen tolkningen. Han skriver “distanciation is not a

⁶⁵ Begreppet i sig tenderar vara så taget för givet och ingrott i den kulturella kontexten att många forskare inte känt behovet att just definiera eller avgränsa det. Det är nödvändigt att försöka undvika missförstånd kring innebörden (Hartman 2003:186).

⁶⁶ Under hermeneutikbegreppets huvudsakliga utvecklingsfas, från Schleiermacher till Heidegger, är det inte alltför kontroversiellt att påstå att dess innebörd förändrats från tolkningsteori och metodlära till mer filosofiska beslut kring den tolkande människan (jfr Kjörup 1999).

quantitative phenomenon; it is the dynamic counterpart of our need, our interest, and our effort to overcome cultural estrangement. Writing and reading take place in this cultural struggle. Reading is the pharmakon, the 'remedy' by which the meaning of the text is 'rescued' from the estrangement of distancing and put in a new proximity, a proximity which suppresses and preserves the cultural distance and includes the otherness within the oneness" (Ricoeur 1976:43). Genom att minska den av Ricoeur benämnda distanseringen mellan originaltext och mottagare blir översättningen (genom att byta ut ordet *reading* med *translation* ovan) en metod att införliva texten på ett nytt sätt.⁶⁷

Empirisk vägledning av metod

Utifrån denna hermeneutiska förståelse av den metodologiska ansatsen är det även relevant att nyansera metodbegreppet.⁶⁸ Metod handlar om vilka typer av val forskaren gör inom ramen för sin empiriska grund. Snarare än att fokusera på de särskilda tekniker som forskaren tillämpar på sitt material bör tyngdpunkten istället förläggas på det sätt man närmar sig materialet, hur man söker svar och vill nå insikter angående den empiriska delen (Alvesson & Deetz 2000).⁶⁹

Inom humaniora och ämnestraditioner som verkar där inom, som till exempel filmvetenskapen, har tankar om metod och perspektiv i forskningsprocessen och studiet av till exempel spelfilmer under lång tid förhandlats och omförhandlats. Kristin Thompson (1995) belyser hur metoden sällan provas utan istället används som grund för en förutfattad mening och tillämpas i ett demonstrativt syfte. Därmed riskerar man som forskare gå miste om studieobjektets komplexitet och istället hamna i ett självbekräftande förhållningssätt. Studieobjektet ska, bland annat enligt Thompson (1995), beaktas utefter dess förutsättningar att pröva metoden. Detta ställningstagande är centralt även för denna avhandling. Den metodologiska

⁶⁷ Ord som är främmande för mottagaren blir genom översättarens utbyte till begrepp och tecken inom en välbekant referensram, förståeliga och därmed enklare att ta till sig.

⁶⁸ Efter grekiskans *méthodos*; av *meta* (efter) och *ho'dos* (väg) – alltså de steg längs en väg man företar sig eller hur man går tillväga när man gör något (se Alvesson & Deetz 2000)

⁶⁹ Begreppen metod och perspektiv kan ibland vara svåra att hålla isär. Ett *perspektiv* på det som analyseras är till skillnad från metoden (där en specifik serie procedurer används i analytiska processer) en serie föreställningar om gemensamma drag hos olika fenomen samt inbegriper ett intresse för den procedur som utförs av åskådaren för att förstå fenomenets relation till samhället.

plattformens struktur med kombinerande av ett flertal metoder och teoretiska skolor har anammats med avsikt att utöver finna kunskap om empirin även försöka förstå den analytiska modellens fördelar och brister (jfr Eriksson 2002, Fairclough 1995a). Metoden bör enligt mig anpassas utefter det empiriska studieobjektet.⁷⁰ För att överföra presenterade tankegångar till denna avhandling framstår det relevant att konstatera att den politiska nyhetsjournalistiken har använts som inspiration för såväl frågeställningar som de medföljande metodologiska valen. Metoden har anpassats till den empiriska kärnpunkten som frambringat relevanta och intressanta frågeställningar. I det närmaste beskrivs avhandlingens tre metodologiska moment.

Faircloughs kritiska diskursanalys

Den huvudsakliga metodologiska ansatsen bygger på Norman Faircloughs modell för *kritisk diskursanalys* (Fairclough 1992, 1995a, 1995b). Resonemangen kring ambitionen att betrakta diskursanalysen som *kritisk* härstammar från den koppling som Fairclough gör till marxistiskt influerade teoretiker, bland annat Althusser och Gramsci. De tankegångar som dessa och likasinnade inom tanketraditionen framförde har inspirerat Fairclough till att belysa ideologiska dimensioner och effekter av de diskurser som analyseras, framförallt de olika typer av dominansförhållanden som framträder. Han menar att dessa dominansförhållanden i ett senmodernt samhälle upprätthålls genom just diskurser (Fairclough & Wodak 1997:272).

För att kunna blottlägga faktorerna bakom och den textuella konstruktionen av detta behövs analyser av såväl text som kontext, och det är i detta avseende som den kritiska diskursanalysen lämpar sig synnerligen väl som verktyg. I kombination med en visuell analys av den tv-journalistiska användningen av bilden som betydelsebärande element, genom kom-

⁷⁰ Den inom filmvetenskapen välkände teoretikern Boris Ejchenbaum uttrycker ställningstagandet på följande vis: "Begreppet 'metod' måste återföras till dess tidigare anspråkslösa betydelse av närmande, användbar för studiet av vilka konkreta problem som helst. Genom att hålla fast vid en enda princip, baserad på temat, materialet och sättet vilken frågan ställs på, kan metoderna inom det formella studiet bli så varierande som önskas. Begreppet 'metod' användes ursprungligen inom textstudier, studier av poesi eller av särskilda perioder/.../. Vi intresserar oss inte för metoderna utan för en princip. Du kan uppfinna hur många metoder som helst, men den bästa metoden kommer att vara den som du tror bäst kan tjäna ditt syfte." (Ejchenbaum 1979:51)

position, kameravinklar och kamerarörelser, ljus- och ljudsättning, klippning och så vidare, ger den möjligheter till en förståelse för hur det visuella bidrar till tv-journalistikens upprätthållande av medierade politiska diskurser. Dessutom bidrar det till en förståelse för vilka relationer och dominansförhållanden som skapas mellan de tre huvudaktörerna i den politiska kommunikationskedjan; politiker, journalister och medborgare/publik (se Strömbeck 2001).

Gemensamma drag inom kritisk diskursanalys

Det är en utmaning att söka gemensamma tolkningar av diskursbegreppet och istället måste den tillskrivna betydelsen kopplas till det forskningsfält inom vilket analysen görs. Fairclough talar om kritisk diskursanalys utifrån två olika betydelseramar. Dels som en benämning på det faktiska *angreppssätt* han utvecklat och dels som den breda *teoretiska riktning* inom det diskursanalytiska fältet, till vilken hans eget angreppssätt tillsammans med flera andra hör (Fairclough 1995a, 1995b, Fairclough & Wodak 1997).⁷¹ Inom de olika angreppssätt som ingår finns såväl likheter som skillnader och Winther-Jørgensen & Phillips (2000:67ff) skisserar fem gemensamma drag som förenar angreppssätten inom en bredare kritisk-diskursanalytisk riktning.⁷²

1/ *Sociala och kulturella processer och strukturer har en delvis lingvistisk-diskursiv karaktär.* Den sociala världen konstitueras genom diskursiva praktiker, vilka utgörs av processer där texter produceras och konsumeras, skapas och tolkas. Dessa diskursiva praktiker ses samtidigt som viktiga sociala praktiker där såväl identiteter som relationer tillskrivs social betydelse. Samtidigt förutsätts en förekomst av samhälleliga fenomen som inte är av lingvistisk-diskursiv karaktär, eftersom det är diskursiva praktiker i vardagen som bidrar till social och kulturell förändring.⁷³ Diskurs ses inte enbart som ett resultat av tal och skrift utan innefattar också bilder och bildspråk. Den visuella semiotiken blir i detta avseende av särskilt intresse och dess egenskaper ska

⁷¹ Analysmetoder som ingår är förutom Faircloughs egen kritiska diskursanalys till exempel diskurshistorisk metod (Wodak 1991), läsanalys (Maas 1989), socialsemiotik (Hodge & Kress 1988, Kress & van Leeuwen 2006, Kress, Leite-Garcia & van Leeuwen 1997) och sociokognitiv analys (van Dijk 1991, 1993).

⁷² De bygger i sin tur på Fairclough & Wodak (1997:271ff).

⁷³ Ur ett senmodernt perspektiv blir syftet med den kritiska diskursanalysen att blottlägga den lingvistisk-diskursiva dimensionen i olika typer av kulturella och sociala processer (se Fairclough & Wodak 1997).

vid analyser av text med bild tas hänsyn till, framförallt relationen mellan språk och bild.⁷⁴

2/ *Diskurs är både konstituerande och konstituerad*. Fairclough (1992) visar hur sociala strukturer kan påverka diskursiva praktiker genom att tala om familjen som en institution där relationer mellan medlemmarna delvis är diskursivt konstituerade, samtidigt som familjen består av existerande relationer och konkreta identiteter som ursprungligen härstammar från diskursiva praktiker men som efter hand avlagrats i icke-diskursiva praktiker.⁷⁵ Faircloughs kritiska diskursanalys skiljer sig också från ett historiematerialistiskt och i förlängningen kulturmarxistiskt synsätt där diskursen enbart är konstituerad⁷⁶ och ser istället på diskurs som formande och speglade av sociala strukturer.

3/ *Språkbruk ska analyseras empiriskt i det sociala sammanhanget*. Olika former av social interaktion står i centrum för kritiska diskursanalytiker och det är det konkreta språkbruket i interaktionen som textuellt analyseras. Ett diskursteoretiskt perspektiv gör inte empiriska studier av språkbruk och forskare med diskurspsykologisk inriktning gör snarare retoriska studier (med fokus på människors aktiva användning av diskurser) än lingvistiska (se t.ex. Potter & Wetherell 1987).

4/ *Diskurs fungerar ideologiskt*. Utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv med kritisk inriktning utgår forskare ifrån att diskursiva praktiker reproducerar maktförhållanden mellan till exempel sociala grupper, minoriteter och majoriteter, kvinnor och män. Resultaten benämns vara ideologiska effekter och

⁷⁴ Inom den kritiska diskursanalysen finns tendenser att analysera bilder utifrån uppfattningen att de är likställda skriftspråk. Undantaget syns i socialsemiotiken som istället betonar vikten av att särskilja semiotiska system (se bl.a. Hodge & Kress 1988)

⁷⁵ Det centrala synsättet på diskurs som något som såväl konstituerar den sociala världen som konstitueras av övriga sociala praktiker, skiljer sig till exempel från Laclau & Mouffes (1985) diskursteori där diskursen enbart ses som konstituerande.

⁷⁶ Historiematerialismen bygger på Marx samhällskritik. Uttolkare av Marx är kulturmarxistiska teoretiker och representeras här av till exempel Gramsci (1967, 2007) – se också Forgasc (2000) om Gramsci – och Althusser (1976). Den senare var dock mer strukturalistiskt inriktad än Gramsci och frontfigur för den franska strukturalismens framväxt under 1960-talet. Även om de inte explicit arbetade med begrepp som ”diskurs” eller ”diskursanalys” kan deras teoretiska bidrag om politisk ekonomi användas som motpol till Laclau & Mouffes diskursteori och i paritet till Faircloughs kritiska diskursanalys. Det säger sig själv att det inte är fråga om diskursanalys om man betraktar diskursen som mekaniskt reproducerad av andra sociala praktiker, som i Gramsci och Althusser fall av till exempel ekonomin.

därmed syns en viktig koppling till den marxistiska teoribildningen.⁷⁷ Fokus för kritisk diskursanalys förefaller därmed riktas mot diskursiva praktiker som såväl konstruerar människors världsbilder och relationer (makt- och sociala relationer) som rollen dessa diskursiva processer spelar när det handlar om gagnandet av befintliga sociala gruppers intressen.⁷⁸

5/ *Diskursanalysen implementerar kritisk forskning.* Teoretiska och metodologiska bidrag på det samhällsvetenskapliga fältet deklarerar en objektivistisk hållning som självklar. Den kritiska diskursanalysen uppfattar sig däremot inte som neutral i politisk betydelse utan som ett angreppssätt med syfte att uppnå social förändring. Därmed kan man något drastiskt påstå att kritiska diskursanalytiker ställer sig på samhällets mer undertryckta gruppers sida. För att kunna uppnå målet att bidra till social förändring ses en kritisk språkmedvetenhet som ett av flera verktyg.⁷⁹

Avhandlingens användning av diskursanalysen ska betraktas som kritisk i bemärkelsen att dess syfte avser stimulera vidare ifrågasättande reflektioner kring maktrelationer och ideologiska förutsättningar som präglar samhällsstrukturen. I enlighet med Fairclough & Wodak (1997) betonas därför, till skillnad från till exempel (Halliday 1994), beaktandet av inte enbart språkliga representation utan också de makrostrukturella fenomen som påverkar dem.

Den kommunikativa händelsen

Faircloughs begreppsapparat är omfattande och stundtals svåröverskådlig. Det finns dock ett antal nyckelbegrepp som är nödvändiga att förklara och kontextualisera för denna studies ändamål. För det första själva diskursbegreppet. Fairclough (1995a) ser två olika användningsområden för det. Ett abstrakt bruk av substantivet diskurs definieras som *språkbruk såsom social praktik* och innebär konkret den funktion jag tidigare nämnt rörande diskurs som konstituerad och konstituerande. Vid sidan om denna definition använder Fairclough även begreppet med artikel (*en* diskurs) och åsyftar *ett sätt att tala som ger betydelse ur ett visst perspektiv*. Utifrån denna definition går det att urskilja ett flertal diskurser i samhället som förhåller sig till varandra med

⁷⁷ Denna koppling till marxismen finns dock inte i Laclau & Mouffes diskursteori

⁷⁸ Utifrån ett medieperspektiv handlar det mer konkret om hur till exempel texter ideologiskt formas av maktrelationer i de sociala praktiker som omger dem.

⁷⁹ Dessa fem gemensamma drag utesluter inte vissa skillnader mellan de angreppssätt som utgör det diskursanalytiska fältet. Winther-Jørgensen & Phillips (2000) utvecklas dessa djupare.

mer eller mindre tydliga gränser, till exempel en miljödiskurs, en medicinsk diskurs eller en marxistisk diskurs (Fairclough 1995a:134ff).

Utgångspunkten för denna avhandling vid analyser av diskurser i det empiriska materialet bygger på en multifunktionell syn på text, ett ställningstagande i linje med Halliday (1994). Det innebär att diskurser ses som konstituerande och skapande av innebörder. Genom att på samma gång konstruera och reproducera en social verklighet görs den samtidigt meningsfull för människan och hennes handlingar framstår som rationella.

Med begreppet *kommunikativ händelse* åsyftas en form av samtal eller specifik text vilken görs tillgänglig för analys (jfr Eriksson 2002).⁸⁰ Varje kommunikativ händelse bygger på tre dimensioner: (1) den är en *text* och kan bestå av såväl bilder, skrift, tal eller blandning dem emellan, (2) den är en *diskursiv praktik* där såväl produktion som konsumtion av texter ingår och (3) den är en *social praktik*. Med denna teoretiska utgångspunkt går det att konstatera att varje form av textanalys samtidigt är en analys av omgivande kontexter.⁸¹

Den kommunikativa händelsens dimensioner

De tre dimensioner som bygger upp en kommunikativ händelse utgör ramen för analyserna i denna avhandling och det är viktigt att definiera dessa dimensioner för att förstå analys och slutsatser. Kommunikativa händelser bör enligt Fairclough (1995a) analyseras i tre steg som *text*, *diskursiv*- samt *social* praktik.

1) Ett initialt steg i analysen sker med fokus på den faktiska *texten*. Här handlar det om att finna svar på frågor som rör de händelser och ämnen som behandlas i texten. Vad presenteras och hur presenteras det? Fairclough (1995a) använder här termen *representationer* och syftar på resultaten av de val och överväganden som omger skapandet av en text. Det finns i alla medietexter, och nyhetstexter i synnerhet, antaganden gjorda utifrån kunskaper, normer och värderingar. Därför är det viktigt att analysera motiven bakom varför vissa representationer förekommer mer än andra. Vad motiverar de val som görs på en nyhetsredaktion? Vad utelämnas och vad inbe-

⁸⁰ Även Viscovi (2006) använder denna definition i sin studie.

⁸¹ I grund och botten bygger min analysapparat på Faircloughs tredimensionella modell för analys av kommunikativa händelser, vilket utgår från de nämnda dimensionerna av kommunikativa händelser. Modellen finns uppritad i Fairclough (1992:73), men även i (1995a:59).

grips i texten? Finns det en genomgående tematik och går det i så fall att dra slutsatser om den? Dessutom ligger det i analytikerns intresse att synliggöra konstruktionen av identiteter och roller mellan involverade aktörer. Denna avhandling utvecklar Faircloughs grova kategorisering av *aktörer* (reportrar, publiker och andra deltagare) och grupperar istället a) politiker, b) journalister, c) medborgare och d) övriga representanter. Vilka kategoriseringar av aktörer som än görs kan det vara svårt att urskilja de relationer som uppkommer. Därför är det enligt Fairclough viktigt att inte enbart se på konstruktionen av identiteter i relation till andra aktörer utan även kunna skilja dem åt och använda det som verktyg i analysen.⁸²

2) Att analysera den kommunikativa händelsen som en *diskursiv praktik* innebär ett intresse för de processer där texten både produceras och konsumeras. Dessa verksamheter är utlämnade till det sociokulturella sammanhang i vilket de äger rum. Ett centralt begrepp för Fairclough i denna fas är *diskursordning*, vilket innebär ett uttryck för diskurser (och genrer) som utmärker en specifik social institution. Det är processer som medierar mellan diskursordning och en kommunikativ händelse som står i centrum. Social bakgrund, normer och värderingar styr tolkningen av en medietext samtidigt som arbetsrutiner, logiker och regelsystem styr hur den produceras. En kommunikativ händelse bygger också på olika genrer och diskurser – den är *interdiskursiv* – och analysen syftar även till att hitta spår från tidigare texter och processen bakom.⁸³ Produktions- och konsumtionsprocesser är samtidigt en del av den sociala kontext som omger dem och denna kontext är central i den tredje och sista analysfasen.

3) Här handlar det om att analysera den kommunikativa händelsen som en social, eller snarare *sociokulturell praktik*. Ett flertal analytiska nivåer rymms för att förstå hur diskurser upprätthåller och omvandlar sociala och kulturella praktiker. Relationer skapas mellan den diskursiva praktiken och den diskursordning som den de facto ingår i. Det är dessa relationer som står i centrum för forskaren.⁸⁴ Ett centralt antagande som Fairclough bygger sina teoretiska ståndpunkter på är att diskurser fungerar ideologiskt. Rådande

⁸² I detta första analyssteg sker också en koppling till lingvistik som Fairclough bygger vidare på utifrån Halliday (1994). Generellt finns såväl ett grammatiskt intresse som kohesionsfokus, det vill säga på hur meningar binds samman.

⁸³ Genom att belysa interdiskursivitetsspekten kan förändring i en särskild diskursordning skönjas. Dessutom anser jag det möjligt att på samma sätt kunna finna eventuella förändringar i relationen mellan olika diskursordningar.

⁸⁴ Beroende på studiens syfte kan analyserna utgå från ett specifikt fall (ett situationellt sammanhang) eller en vidare institutionell praktik.

ideologiska samhällsförhållanden transformeras och reproduceras genom diskursers konstruktion och representation av olika sociala fenomen. Det är genom denna anknytning till hegemoniteorier som maktrelationer mellan aktörer och institutioner inkluderas i analysen. Texter, i detta fall journalistiska texter, handlar om en ständig kamp mellan vilka diskurser som förs fram och vilka som i sin tur marginaliseras. Det finns med andra ord inga oproblematiska maktrelationer. En forskares uppgift är att fråga sig hur texten utefter dessa premisser fungerar ideologiskt; vilka intressen och vems verklighetsbeskrivningar förs fram och syns?

Den lingvistiska inriktning inom vilken Faircloughs terminologi ofta inskrivs bygger mycket på Halliday (1994) och dennes förhållningssätt till språket.⁸⁵ I en studie av medietexter, närmare bestämt tv-nyheter, har Viscovi (2006) förtjänstfullt överfört Hallidays analytiska ramverk och tillämpat dem på ekonomiska diskurser i Sveriges Televisions nyhetsbevakning. Min avhandlings analys bygger till viss del på det metodologiska angreppssätt som Viscovis studie anför, dock med en väsentlig skillnad. Syfte och forskningsfrågor inkluderar i mitt fall även den visuella aspekten i den tv-journalistiska konstruktionen av medierade diskurser. Chouliaraki & Fairclough (1999) betonar att den kritiska diskursanalysen mycket väl kan integreras med andra metoder och analysredskap (jfr Fairclough 1995a:54). Med utgångspunkt i en filmvetenskaplig tradition finns en terminologi och teoretiska resonemang som lämpar sig väl för att vidga den språkligt inriktade diskursanalysen. Denna avhandling bör ses som ett försök till en sådan analytisk utvidgning.

Genom tillämpning av Norman Faircloughs *kritiska diskursanalys* och tillhörande diskursteoretiska resonemang i kombination med visuella analyser, studeras de journalistiska texterna som konstruktioner av verkligheten. Texterna är resultatet av flertalet journalistiska val och överväganden där den omgivande kontexten i vilken de produceras påverkar utformning och innehåll.⁸⁶ Med utgångspunkt i Ekecrantz & Olssons (1994) beskrivning av hur den journalistiska förmedlingsmodellen med idealet om att spegla verkligheten under senare delen av 1900-talet har transformerats till en kon-

⁸⁵ Hallidays forskning bygger på systematisk lingvistik och grammatik och utifrån hans terminologi urskiljer Fairclough tre funktioner hos diskursbegreppet: en relationell, en ideationell samt en identitetsfunktion.

⁸⁶ Fairclough (1992, 1995a) menar att empirisk forskning om kommunikation och samhälle kan använda denna analytiska ram för att skapa förståelse för de olika dimensioner som diskursbegreppet innefattar. Det är nödvändigt att inkludera samtliga nivåer vid en konkret diskursanalys av kommunikativa händelser.

struktionistisk modell, är denna diskursanalytiska inriktning och utvidgning ett lämpligt verktyg för att studera den journalistiska konstruktionens beståndsdelars relation till helheten.

Analysmodellens struktur och innehåll

Tillvägagångssättet bygger här på användningen av ett flertal tematiska nivåer och medföljande analytiska strategier som genererar svar på de presenterade forskningsfrågorna. Strukturen som presenteras nedan används genomgående som dispositionsmall för avhandlingens empiriska och analytiska delar, det vill säga varje del presenteras och analyseras i kapitelform och knyts därefter samman i kapitel nio.

Modellens struktur är ett försök till en metodologisk utveckling av Faircloughs tredimensionella modell. Min ambition är att den integrerande ansatsen och analysernas struktur kan generera en helhetsbild av tv-journalistikens dimensioner. Övergången från Faircloughs tredimensionella modell till denna avhandlingens analytiska delar bygger framförallt på en fördjupning av textbegreppet. Inte enbart de språkliga representationerna undersöks utan även de visuella tekniker som tv-journalistiken tillämpar införlivas. Modellen och dispositionen som framöver appliceras har jag utarbetat i dialog med liknande undersökningar och metodologiska bidrag, främst Ekecrantz & Olsson (1994), Viscovi (2006), Mårtensson (2003) och Fairclough (1992, 1995a, 1995b).⁸⁷ De tematiska delar som bygger upp analysen presenteras och kommenteras nedan.

Avhandlingens analytiska struktur och vägledande frågeställningar:

A) Medierade politiska diskursers innehåll och bakgrund

Här beskrivs den aktuella debatten/frågan/ämnet som står i fokus, till exempel ekonomipolitiken under hösten 1987. Bakgrund och intressen i debatten. Vad handlar debatten om? Vilka eventuella sidospår finns i rapporteringen och vilken funktion kan de tänkas fylla?

Kommentar:

Eftersom jag valt att studera tre dominerande allmänpolitiska ämnen (kärnkraftsfrågan och medföljande regeringskris 1978, den ekonomiska politiken 1987 samt skolpolitiken under 2005) behandlas dessa som utmärkande och

⁸⁷ De visuella analyserna bygger på begrepp och tillämpning med inspiration från Rose (2001) och Monaco (2000). Liknande analyser genomförs av Eriksson (2006).

dominerande medierade diskurser vid respektive empiriskt nedslag. Att ha en grundläggande förståelse för de politiska frågor som studeras är viktigt för att nå en analytisk fördjupning när det handlar om aktörernas roller i den journalistiska texten.

B) Nyhetstexternas övergripande berättarstruktur

På vilket sätt är ämnen och händelser som förekommer i rapporteringen organiserade? Vilka dominerar? Hur är huvudhändelser knutna till mindre händelser? Vilka aspekter och delar av nyhetstexterna lägger journalistiken mer respektive mindre fokus på? Vad förmedlas i påannonseringen?

Kommentar:

Om det till exempel varit en minister som gjort ett uttalande om någon politisk motståndare i en fråga, hur bygger därefter då journalistiken vidare på eventuella konsekvenser och liknande av detta uttalande? Den övergripande berättarstrukturen står i centrum och behandlar ingående vilken del av texterna som journalistiken lägger tyngdpunkten av rapporteringen på. Detta moment är viktigt eftersom det behandlar en teoretisk utgångspunkt om makten över agendan, över vilka frågor som lyfts ut från den politiska verkligheten och därmed når ett medialt intresse, samt hur de presenteras.

C) Nyhetstexternas aktörer och journalistiska framställningssekvenser

Vilka aktörer förekommer i rapporteringen och vad representerar de? Vilken aktör drar de huvudsakliga slutsatserna om händelsen? Vilka journalistiska framställningssekvenser förekommer och vilken funktion fyller de? Vad säger dessa sekvenser om tv-journalistikens presentationsformer?

Kommentar:

Beroende på vem som tillåts dra slutsatser om händelserna, samt vem kommentarerna riktas mot, kan nyheten konstrueras med mer eller mindre tydliga antagonister där dikotomiska förhållanden som rätt eller fel åskådliggörs. Vilka aktörer som finns representerade (politiska partier, journalister, medborgare eller fackföreträdare och liknande) spelar stor roll för hur den politiska journalistiken agerar när det handlar om att vara del i och skapa det offentliga samtalet. Dessutom är det nödvändigt att se till aktörernas förutsättningar att agera inom den journalistiska texten. Därför analyseras också de journalistiska framställningssekvenserna (politisk kommentar, nyhetsankare, filmat inslag, grafiska sekvenser och studiointervjuer) med syfte att förstå tv-journalistikens plattform för presentation av politiska nyheter.

D) Språkliga strategier - ordval och vinklar

Vilken information återfinns på en implicit nivå, vad förväntas tittaren redan kunna? Vilken information betonas extra och återkommer? Vilken typ av ordval använder journalistiken? Hur konstrueras uppfattningar om konsekvenser, orsak respektive verkan med utgångspunkt i aktörernas verbala kommentarer? Vem/vad riktas kommentarerna mot? Hur beskrivs och kommenteras aktörerna av journalisterna?

Kommentar:

Ytterligare ett analytiskt steg som rör sig på en detaljnivå är det som kretsar kring ordval och vinkel. I fokus står nyhetstexterna som uttryck för relationen mellan framförallt journalistiken, publiken och politikerna. Bland annat analyseras vad journalistikens språkliga strategier vittnar om i fråga om journalistikens syn på sin publik. Vad förväntas de som tar del av nyhetstexten kunna, vilken information betonas extra och vad utelämnas? Ordva- len speglar dessutom väldigt mycket om såväl journalistikens yrkesidentitet som relationen till politiker. Går det att i texterna utläsa förändringar i tilltal och språkliga uttryck mellan politiker och journalister och hur kan dessa i sådana fall förstås utifrån ett maktperspektiv?

E) Tv-journalistikens visuella tekniker och strategier

Hur används redigeringstekniker och attribut såsom ljussättning, bildkomposition, musik, kameravinklar, beskärning och så vidare för att förmedla betydelser? Vad utmärker bildkompositionen? Hur relateras bild- och ljudsekvenser till varandra? Vad utmärker redigeringstekniken och vilken rytm signalerar bildspråket?

Kommentar:

Visuella aspekter av tv-journalistiken när det handlar om politisk nyhetsförmedling är i Sverige fortfarande förhållandevis outforskad. Visualiseringen av politik som under senare år blivit en alltmer framträdande del av journalistisk och politisk praktik, är till stor del ett resultat av utvecklade visualiseringstekniker inom journalistiken (jfr Eriksson 2002). Inom detta analytiska moment studeras och analyseras de visuella strategier som används för att förmedla den bild av verkligheten som journalistiken önskar. Även inom denna visuellt präglade analys är utövandet av makt centralt, då journalistiken genom redigeringstekniker och bildkomposition kan kontrollera framställningen genom att tillämpa specifika visuella strategier (Eriksson 2006, Ekström 2006). Frågor om vad som utmärker klippning, kameraarbete och bildbeskärning står i centrum. Dessutom diskuteras vilka tolkningsramar dessa visuella aspekter skapar.

F) Politisk och journalistisk historisk contextualisering

Utifrån vilket perspektiv och vilken verklighetsbild beskrivs det politiska innehållet? Hur skulle verkligheten kunna beskrivas ur ett annat perspektiv? Finns det historiska orsaker till att saken beskrivs ur det aktuella perspektivet? Hur kan den journalistiska konstruktionen av politik förstås utifrån större sociala sammanhang?

Kommentar:

Det sista analysmomentet återknyter till det första och handlar om texternas relation till samtida diskursiva och sociala praktiker. Här beaktas de föregående momenten och contextualiseras i större historiskt politiska, ekonomiska och sociala sammanhang. De berättarstrategier som utkristalliserats i textanalyserna studeras i relation till den samtida samhälls- och mediekontexten. Här kommer även frågor kring public service ställning i samhället in och detta moment är nödvändigt för att nå djupare förståelse för nyhetsjournalistikens relation till den politiska verksamheten.

De tematiska indelningar som vägleder analysen betraktas som delar vilka tillsammans skapar den färdiga nyhetstexten. För att kunna studera nyhetstexten som helhet och analysera dess innehåll krävs att varje del studeras var för sig. Eftersom avhandlingens epistemologiska och vetenskapsteoretiska utgångspunkt är av socialkonstruktionistiskt slag, betraktas dessa nyhetstexter som *konstruktioner* bestående av audiovisuella diskurser. Dessa bidrar i sin tur till att konstruera och definiera uppfattningar om den politiska verkligheten. De tematiska delarna är var för sig viktiga, men av olika anledningar. Avhandlingens utgångspunkt är att samtliga fyller specifika funktioner för att publiken ska uppfatta och tolka innehållet utefter det syfte som producenten avser uppnå.

Kompositionell tolkning

Den kritiska diskursanalysen kombineras i denna avhandling med ett filmvetenskapligt metodologiskt perspektiv som bygger på Monaco (2000) och som utvecklats av Rose (2001). Med utgångspunkt i konstvetenskapen kombinerar Rose den terminologi som Monaco använder inom filmvetenskapen till en metodologisk ansats för att studera rörliga bilder som hon

benämner *kompositionell tolkning*.⁸⁸ I avhandlingens disposition placeras denna analytiska del i kapitel åtta.

Fokus ligger främst på bildernas kompositionella karaktär och modalitet. Den terminologiska apparaten erbjuder i första hand begrepp för att beskriva bilders innehåll, färg- och ljussättning, rums- och tidsmässig organisering samt hur klippning och övriga redigering strukturerar innehållet och skapar tolkningsmöjligheter. Det görs inga betydande anspråk på att kunna analysera bildernas bakomliggande produktion, vilket gör den lämplig att tillämpa i kombination med en diskursanalytiskt inriktad metod (Rose 2001).

Monaco (2000) bygger sina analytiska resonemang kring studier av spelfilm vilket skiljer sig från tv- och journalistikforskning. Det vore en excess att försöka tillämpa samtliga av de aspekter och begrepp som Monaco använder i filmanalyser på tv-journalistik och det skulle inte tjäna denna avhandlings syfte. Därför måste begreppsapparaten revideras och anpassas. Nedan presenteras de begrepp som är centrala för just denna avhandlings syfte och präglar de empiriska analyserna.

Iscensättning och beskärning av bilder

Monaco diskuterar och utvecklar en terminologi för att beskriva organisationen av rum och tid i rörliga bilder (se Monaco 2000:152-225). Utifrån en filmanalys görs först och främst en distinktion mellan den rumsliga organiseringen av filmen (*mise-en-scène*) och den tidsmässiga (*montage*). *Mise-en-scène* översätts tydligast med *iscensättning* och handlar om allt som försiggår framför kameran (Braaten m.fl. 1997). Iscensättningen är alltid ett resultat av olika val som gjorts kring vad som ska filmas och hur det ska filmas och montage handlar om hur scenerna presenteras. På samma sätt som i filmens värld tillskriver även tv-journalistiken bakomliggande miljöer till det som filmas stor betydelse (Griffin 1992).

I gränslandet mellan iscensättning och montage rör sig användningen av kameravinklar och kamerapositioner samt beskärning av bilder. Med hjälp av strategiskt kameraarbete och placering i förhållande till det som filmas kan tv-journalistiken förmedla och understryka betydelser i den framställning som produceras. Genom teknologisk utveckling kan journalistiken idag presentera en helt annan framställning med hjälp av audiovisuella element än som var möjligt för cirka trettio år sedan (jfr Ekström 2006). Till exempel

⁸⁸ Min övers. från Rose (2001:48) där den engelska termen *compositional interpretation* används.

kan *multipla bilder* visas på samma tv-ruta vid sidan om varandra. Programledare i nyhetsprogrammen kan till exempel föra ett samtal i bild med en korrespondent eller politisk kommentator som befinner sig på en annan geografisk plats. De båda aktörerna visas bredvid varandra och det skapar en helt annan närvaro och deltagandekänsla för tittaren än vad som vore fallet vid bara en telefonkontakt som tidigare var praxis.

Var kameran befinner sig i förhållande till aktörerna är också ett visuellt strategiskt val som journalistiken kan göra. Monaco (2000) diskuterar *shot distance* vilket här översätts med kamerans avstånd. Det handlar om vilken typ av beskärning av det som filmas som görs, inklusive kamerarörelser som *zoom* och *panorering*. I denna avhandling används fyra typer av bildbeskärningar för att analysera tv-journalistikens användning av kamerapositioner. *Helbild/översiktsbild* betecknar att eventuella aktörer syns i helkroppsfigur samt att kameran befinner sig på ett längre avstånd med avsikt att ge till exempel en översikt av den miljö i vilket det som ska rapporteras kring sker. *Halvbild* syftar på en beskärning som tillåter aktören i fokus att visas från midjan och uppåt, *närbild* används när något i bilden ska tydliggöras eller i intervjusituation när intervjupersonen syns från axlarna och uppåt. Slutligen finns *extrem närbild* där enbart ansiktet på intervjupersonen syns. Det används ofta i samband med snabba inzoomningar av personen i fråga och ger intryck av kritiskt granskande (jfr Eriksson 2002).

Kamerans zoomfunktion kan även den användas för att understryka en viss position för tittaren. Med en public service-journalistik som ger intryck av att agera i publikens intresse och vara allmänhetens förlängda arm, kan tv-mediets användning av såväl bildbeskärning som zoomningar analyseras som medel för att ge tittaren tillgång till eller ta avstånd ifrån det som visas. Även *panoreringar* är en typ av cinematisk kod eller funktion som framkallar specifika intryck (se Fiske 1987, Selby & Cowdery 1995). En snabb inzoomning från närbild till extrem närbild kan till exempel förstärka den granskande effekten och känslan av att komma närmre in på intervjupersonen (jfr Eriksson 2006).⁸⁹ En utzoomning från en politiker i talarstol till en helbild över den lyssnande församlingen kan ge effekten av kontextualisering, det vill säga att sammanhanget förstås på ett annat sätt om den omgivande miljön vävs in i bilden. Panoreringsrörelser kan i tv-journalistiken användas på liknande sätt (Selby & Cowdery 1995).

⁸⁹ Därmed kan varje ansiktsdrag och ord som sägs betraktas för att känna förtroende eller känna misstro gentemot den intervjuade politikern, vilket t.ex. Eriksson (2006) belyser.

De *vinklar* och *perspektiv* som kameran placeras utefter bidrar också till en betoning av specifika positioner (Kress & van Leeuwen 2006). Samtidigt kan det vara uttryck för relationen mellan journalistiken och politiker i detta fall. En högt placerad kamera kan genom helbilder skapa översiktsmöjligheter samtidigt som en lågt placerad kamera förvisso kan skapa sammanhang, men framställningen ger ändå ett annorlunda intryck av situationen. I en tv-intervju spelar denna typ av *fågel-* kontra *grodperspektiv* en viktig roll. När kameran placeras högre upp än intervjupersonen och med andra ord "tittar ned" på aktören, skapas en känsla av maktlöshet kring den som filmas. Tvärtom blir effekten med en lågt placerad kamera där personen i bild framstår som mäktig och upplyft (se Ekström 2006, Eriksson 2002).

Montage och klippning

Montaget belyser klippningens betydelse för framställningen.⁹⁰ Klippning, vare sig det gäller film eller tv-produktion, är en sammanfogning av en scen eller sekvens med en annan som skapar en övergång och en ordningsföljd. Precis som inom den klassiska Hollywoodfilmen är ofta principen bakom montaget att förmedla ett intryck av att berättelsen flyter och att det finns en rumslig koherens. Denna typ av klippning kallas för *kontinuitetsklippning*. Scener fogas samman för att möjliggöra berättelsens fortskridande. Inom tv-journalistikens manöverutrymme används klippningen som verktyg för att rama in till exempel en politikers yttrande i en journalistisk berättelse, ofta med hjälp av en speakerröst (jfr Nylund 2003). Den fråga som ställts under en intervju klipps bort från svaret och istället kan den senare tillagda speakerrösten omformulera frågan och ge en annorlunda framställning än vid utgångstillfället (se Eriksson 2002, Ekström 2006).

Denna terminologi som Monaco (2000) använt för att studera spelfilmens gestaltningsförmåga, och som omarbetats av Rose (2001), överförs och tillämpas med andra ord i denna avhandlings inriktning på svensk politisk tv-journalistik (se kapitel åtta). De visuella analyserna baseras till stor del på olika typer av val som tv-nyhetsjournalistiken gör i den rutinmässiga verksamheten. Såväl fotografer, redigerare och reportrar är involverade processen att utifrån dessa val presentera en slutgiltig nyhetstext.

⁹⁰ I tidig filmhistoria förknippas bland andra regissörer som David Wark Griffith och Sergei Eisenstein med en utveckling av klipptechniken (se t.ex. Bordwell 1993, Braaten m.fl. 1997, Cook 1996).

Innehållsanalys – en kvantitativ ansats

Med utgångspunkt i den analysmodell som presenterats integreras även en kvantitativ innehållsanalys (se kapitel sex).⁹¹ Standardverket inom området för innehållsanalys (ur ett sociologiskt perspektiv) till vilket många fortfarande refererar, är Berelsons *Content Analysis in Communication Research* (1952). Här presenteras definitionen på metoden i fråga som ”en teknik, avsedd att ge en objektiv, systematisk och kvantitativ beskrivning av det manifesta innehållet i ett meddelande”(min övers, Berelson 1952:18). Trots positivismstraditionens krav på opartiskhet och objektivitet i åtanke måste det ändå konstateras att forskaren börjar med att välja ut vissa dimensioner av det manifesta innehållet att fokusera på och blir därmed ett väljande subjekt (Ekström & Larsson 2000), naturligtvis med ett teoretiskt ramverk att falla tillbaka på och som indikerar att just de valda aspekterna är de som är mest intressanta att titta på.⁹²

Denna avhandlings kvantitativa metodik placeras inom en *deskriptiv* form av innehållsanalys (jfr Asp 1986).⁹³ Men i kombination med den kvalitativa analysen av medietexterna sker ändå ett närmande mot den normativa formen (jfr Falkheimer 2004). Kopplingen mellan tolkningsbegreppet och en deskriptiv ansats på innehållsanalysen kan tyckas långsökt, men jag vill ändå hävda att kvantitativa ansatser oavsett form också är föremål för tolkningsprocesser vid variabelskapande, val av enheter och så vidare. Med andra ord anser jag att ett integrerat metodologiskt närmande av studieobjektet mycket väl kan lämpa sig inom det socialkonstruktionistiska perspektiv som driver denna avhandling.

⁹¹ Denna avhandlings användning av kvantitativ metodik gör inga korsreferenser eller anspråk på allmängiltighet som skulle garantera någon vetenskaplig sanning. Tvärtom präglas användningen av en reflexiv hållning gentemot studieobjektet och en accentuering av metodens begränsande natur. Resultaten bör betraktas som underlag till de centrala slutsatser som hela det metodologiska paketet utmynnar i.

⁹² Som nämnts är kritiken från positivisthåll när det gäller objektiviteten i analyserna numera välkänd och innehållsanalysens definitioner har under senare tid börjat ändra form. Referenser till just begrepp som ”objektivitet” har börjat överges och efterfrågan på krav som ”systematiskt” genomförande (jfr Halsti 1969) och ”replikerbart” (Krippendorff 1980) har ökat.

⁹³ Asp (1986) gör en åtskillnad mellan tre typer av kvantitativ innehållsanalys. Den första formen är av *deskriptiv* art som har syftet att beskriva ett manifest innehåll, den andra är *normativt* grundad och söker värdera innehållet i relation till normföreställningar, samt den tredje som utifrån *explanativa ambitioner* analyserar ett medieinnehåll i en kausalmodell, för att finna hypotetiska samband mellan till exempel mediebild och händelse.

Som stöd för denna kvantitativa ansats används bland annat Van Aelst m.fl. (2008) som genomfört en liknande studie av belgiska politikers förekomst i såväl tv-nyheter som tidningsartiklar. Författarna gör förvisso också en multivariat analys men bygger sin studie på samma metodologiska upplägg där förekomsten av politikers yttranden räknas och ställs i relation till bland annat partitillhörighet (ibid. s. 200f).

Variabler och urval

Den kvantitativa undersökning som genomförts baseras på totalurvalet av nyhetsinslag som på något sätt behandlar inrikespolitik. Som utgångspunkt för denna innehållsanalys har ett antal variabler utarbetats inom tre centrala diskursiva ingredienser av de journalistiska texterna om politik. Ett flertal variabler inom dessa tematiska fält har skapats genom urval och kategoriseringar. Dessa presenteras framöver tematiskt efter ovanstående indelning.

- 1/ *Journalistiska framställningssekvenser*
- 2/ *Aktörgruppers förekomst i rapporteringen*
- 3/ *Politiska partiers förekomst i rapporteringen*

(1) Till att börja med konstateras att tv-nyhetsjournalistik skapas kring ett antal byggstenar som går att definiera som *journalistiska framställningssekvenser*. Utifrån den översiktsanalys som gjorts av det totala urvalet av nyhetsinslag med inrikespolitiskt innehåll har följande sådana sekvenser kunnat utkristalliseras.⁹⁴

a) *Nyhetsankare (i studio)* – hit räknas sekvenser som påannonsering, avannonsering samt de som förekommer mellan diverse inslag. Sker från studion och inkluderar också när programledaren exempelvis läser citat och fotografier visas i bild.

b) *Filmade inslag* – rörliga bilder, intervjuer, antingen direktsänt eller redigerat. Om det är bilder från samma inslag som delas upp och bryts med andra journalistiska former har det räknats som flera sekvenser med filmade inslag.

⁹⁴ Vissa metodologiska anspråk görs och beskrivs också till de element där det ansetts nödvändigt att förtydliga.

c) *Politisk kommentar* – sker från studio eller i direktsändning från symboliska platser, till exempel riksdagshuset. Kan definieras genom grafisk skylt i rutan ("kommentar") eller liknande.

d) *Grafiska sekvenser* – med grafisk sekvens avses teckningar, diagram, fotografier och tabeller. Antalet sekvenser beräknas efter samma logik som med filmade inslag, det vill säga att om en grafisk sekvens bryts med en annan journalistisk form för att sedan fortsätta räknas det som flera sekvenser.

e) *Studiointervju* – sker i form av besök i studion där intervjupersonen sitter vid samma desk som programledaren och en eventuell politisk kommentator, som tillsammans eller enskilt utför intervjun.⁹⁵

(2) Det som benämns *aktörsgruppers* förekomst handlar om fyra variabler av aktörer som förekommer i det empiriska materialet: *politiker, journalister, medborgare* samt *övriga*.

Det vore rimligt att tro att politisk nyhetsrapportering till stor del handlar om representation av två aktörsgrupper: politikerna och journalisterna själva.⁹⁶ Men naturligtvis finns det fler aktörer att ta hänsyn till. Med tanke på hur den politiska kommunikationskedjan är uppbyggd genom även medborgarens deltagande, blir det också naturligt att integrera dessa i journalistiska texter om politik. Dessutom berör politik många andra institutioner och organisationer i samhället. De beslut som de politiska makthavarna fattar får direkta konsekvenser även för dessa samhällsinstitutioner. Därför blir detta en naturlig fjärde grupp av aktörer som återfinns i texterna. Utifrån vilka kriterier som dessa fyra aktörsgrupper har definierats och därmed integrerats i avhandlingens kvantitativa undersökning presenteras nedan.

a) *Politiker* - antal unika politiker som representeras med uttalanden eller upplästa citat. Hit räknas de personer som genom grafisk skyltpresentation presenteras som politiker med partipolitisk tillhörighet. Inom denna grupp är även kommunpolitiker och ombud inkluderade när nyhetsinslagen i någon form ändå behandlar riksorganisationen och dess representanter. Kommunpolitiker kan till exempel ha kommit till tals under riksstämmor

⁹⁵ Hit räknas också sekvenser där debatter mellan två inbjudna gäster sker i studion.

⁹⁶ Vid all typ av forskning förefaller det naturligt att ha en förförståelse för det objekt man studerar, något som är svårt att komma ifrån. Som forskare är det ens uppgift att hålla isär denna från det praktiska arbetet. Men ibland är det fruktbart att integrera den för att skapa en uppfattning om vilka typer av resultat man kan förvänta sig av sina undersökningar och analyser.

och liknande. Antalet politiker i den kvantitativa undersökningen är beräknade efter hur många *unika personer* som representeras i inslagen. En och samma person kan uttala sig flera gånger, men individen har bara räknats en gång per inslag.

b) *Journalister* - antal unika journalister som representeras med taltid i nyhetsinslagen. Gruppen definierad utefter det antal unika journalister/reportrar som i olika roller deltar i nyhetsinslagen, som nyhetsankare, politisk kommentator eller reporter i filmade inslag.

c) *Medborgare* - antal unika medborgare som förekommer med uttalanden. Hit räknas de människor som blir intervjuade på gatan eller liknande och får uttala sig i frågor i egenskap av oberoende privatperson.

d) *Övriga representanter* - antal unika övriga representanter som förekommer med uttalanden eller upplästa citat i nyhetstexterna. Gruppen definieras utifrån det antal unika personer som deltar i nyhetstexten som representant för något annat än sig själv, till exempel näringslivsrepresentanter eller fackföreningsföreträdare.

Utöver dessa kategoriseringar har jag även valt att inbegripa en *könsaspekt* i innehållsanalysen. De ovan presenterade aktörsgrupperna har med andra ord också delats in efter könstillhörighet. Anledningen till detta är att kunna utläsa huruvida såväl det samtida journalistiska som politiska klimatet i Sverige kan anses jämlikt representerat eller inte, åtminstone utifrån ett medievetenskapligt perspektiv (jfr Djerf-Pierre 2006). Dessutom möjliggörs en fördjupande diskussion kring journalistikens utveckling inkluderat förutsättningar för manliga respektive kvinnliga journalister.⁹⁷ De forskningsfrågor som föranleder avhandlingens syfte innehåller dock inga explicita referenser till genusrepresentationen, men jag anser det ändå nödvändigt att inkludera som underlag för en större kvalitativ diskussion kring samtida journalistik och politik vid de olika empiriska nedslagen.

En mindre men lika viktig del av den kvantitativa analysen kretsar kring det tidsmässiga utrymmet som journalister respektive politiker får. Motivet till att ställa förekomsten av enskilda politikere och journalisters yttranden mot det talutrymme (i sek) respektive aktörsgrupp innehar, är för att bättre kunna fördjupa maktperspektivet i avhandlingen. Urvalet kring de nyhetsinslag som ingår baseras på ett systematiskt förfarande där vart fjärde nyhets-

⁹⁷ Analysen gör inga anspråk på att djupgående diskutera den kvalitativa representationen av till exempel manliga och kvinnliga politiker, utan att enbart utifrån förekomsten av män respektive kvinnor reflektera över orsaker till och konsekvenser av resultaten.

inslag kring de dominerande diskurserna används.⁹⁸ Med enbart fyra nyhetsinslag per empiriskt nedslag (totalt 12 st) måste resultaten betraktas präglas av en viss osäkerhet. Icke desto mindre fungerar jämförelsen av talutrymme som viktig utgångspunkt i de senare kvalitativa analyserna av nyhetstexterna.

(3) *Politiska partiers* förekomst handlar om vilka partier som genom företrädare syns mest respektive minst i rapporteringen och används som underlag för en kvalitativ analys kring orsakerna och konsekvenserna av detta. De procentsatser som denna innehållanalytiska del av undersökningen resulterar i används som underlag och komplement till de kvalitativa närläsningar av journalistiska texter som den diskursanalytiska modellen inbegriper.

Metodreflektion och validitetsanspråk

Tabeller och procentsatser som presenteras i avhandlingens kapitel sex baseras på resultat av den kvantitativa undersökning som genomförts på den *totala* inrikespolitiska bevakningen under de tre aktuella tremånadersperioderna. Därmed blir resultaten ett utslag av mer generell karaktär av den politiska journalistiken snarare än specifikt knutet till de dominerande politiska diskurserna som står i fokus i avhandlingen. Anledningen till detta är försöka skapa ett genretypiskt underlag för efterföljande diskursanalytiska reflektioner kring de utvalda diskurserna. Dessutom når inte det empiriska materialet med enbart dessa ämnen upp till en nivå som krävs för att kvantitativt kunna synliggöra eventuella samband och mönster.

Det metodologiska upplägget som avhandlingens analyser bygger på bör betraktas som ett försök till en metodologisk utvidgning (jfr Eriksson 2002). Genom att integrera den diskursanalytiska plattformen med såväl visuella som kvantitativa analyser är förhoppningen att studieobjektets nyanser bättre kan belysas med vetenskapligt ljus.

Alla studier bör diskuteras utifrån begreppen validitet och reliabilitet (Ekström & Larsson 2000). Tolkningar och urval som presenteras i avhandlingen bygger samtliga på någon form av teoretiskt eller systematiskt genomförande. Genom detta kapitels inledande redogörelse för tillvägagångs-

⁹⁸ Eftersom de empiriska nedslagens dominerande diskurser innehöll ett varierande antal nyhetsinslag är det inte exakt vart fjärde inslag som valdes utan tanken bakom urvalet var att få ett likvärdigt antal inslag per empiriskt nedslag (4 st).

sättet hoppas jag att transparensen i forskningsprocessen bidrar till ett grundläggande förtroende för de representativa urval som framöver används i avhandlingens analyser. Just genomskinligheten i undersökningen är en förutsättning för att andra forskare ska kunna upprepa och utmana de analyser som gjorts. Därför har detta metodkapitel utformats med en rigorös inledning där tillvägagångssätt och urvalsprinciper behandlats. De tolkningar som därefter görs är till sin natur inte exakta men livslängden förblir obestämmd fram tills en bättre tolkning existerar.

I och med att det empiriska materialet har genomgått ett flertal analytiska steg bör även analyserna, i samklang med en förankring i det teoretiska ramverket, kunna betraktas som solida och giltiga. De illustrerande exempel som valts ut har gjorts så efter en noggrann analytisk process och därefter framstått som de mest tydliga exempel på de resonemang som bärs fram genom avhandlingen.

DEL

III

5. Medierade diskurser och övergripande berättarstruktur

Syftet med detta kapitel är att skapa en förståelse för hur journalistiska texter om politik konstrueras, vilka övergripande berättarstrukturer som framträder i processen och att tydliggöra vad som är kärnan i nyheten respektive vad som är mindre viktigt. Med andra ord är det den journalistiska texten som står i fokus. Tillsammans med föregående kapitel behandlar följande analys en teoretisk utgångspunkt om makten över agendan, om vilka aspekter av den politiska verksamheten som lyfts fram samt hur de presenteras. Här beskrivs och analyseras hur de sakpolitiska ämnena från olika tider av historien som valts ut är strukturerade i rapporteringen. Dessutom diskuteras hur journalistiken behandlar relationen mellan orsak och verkan, det vill säga hur den bygger vidare på eventuella konsekvenser av det politiska handlandet. Dessutom inleds ett analytiskt resonemang om hur relationen mellan politisk verksamhet och journalistisk rapporteringen av den samma sett ut och förändrats.

För att kunna genomföra dessa analyser krävs dock en initial redogörelse för de allmänpolitiska sakfrågor som dominerar i respektive empiriskt nedslag och som i avhandlingen används som samtida typfall för att studera hur politiska diskurser blir medierade. Vilka bakgrunder och intressen finns i de debatter som förs? Komplicerade politiska förhandlingar i en intensiv politisk period vid 1970-talets slut uppmuntrar till exempel en journalistisk behandling som bygger på pedagogik snarare än sensationalism, åtminstone för ett public service-företag som Sveriges Television. Utvecklingsfaser i den journalistiska praktiken med rådande ideal och värderingsmönster påverkar också, men det politiska ämnet som diskuteras bör rimligtvis vara en central del av journalistikens beaktande av hur nyheter ska presenteras. Kapitlet fyller framförallt ett explicit deskriptivt syfte med avsikt att ge en informativ bild av de analyserade politiska sakfrågorna.

Avhandlingens empiriska analyser tar utgångspunkt i tre nedslag i den journalistiska och politiska historien. I det följande behandlas dessa dominerande sakfrågor var och ett för sig där bakgrund och intressen för varje beskrivs. Den första behandlar kärnkraftsfrågans betydelse i svensk politik

under hösten 1978 och den regeringskris som därefter följer av det faktum att sittande koalitionsregering inte lyckas enas i frågan om eventuell utbyggnad av landets kärnkraftsreaktorer. Ett spänt politiskt läge ger upphov för stort journalistiskt intresse och Sveriges Televisions nyhetsbevakning av förhandlingar och presskonferenser är stundtals helt dominerande i nyhets-sändningarna.

Nästa empiriska nedslag görs 1987 och kretsar kring den ekonomiska politiken som förs av den då sittande socialdemokratiska regeringen. Med finansminister Kjell Olof Feldt som central figur i debatten kring avreglering av finansmarknaden och skattepolitik som främst berör marknadens aktörer, inlemmas den journalistiska rapporteringen i en mer populariserad och personifierad form där sakfrågan ibland kommer i skymundan för det personliga politiska ansvaret.

Liknande tendenser återfinns i det sista empiriska nedslaget från 2005, där skolpolitiken står i fokus. Efter blockpolitikens återfödelse med bildandet av en borgerlig *Allians för Sverige*, följer en journalistisk polarisering mellan det borgerliga och det socialistiska blocket. De enskilda partierna får arbeta hårt för att upprätthålla en unik position i ett nytt politiskt klimat. Under hösten 2005 är skolpolitik det vanligast förekommande ämnesområdet som lyfts fram inom Sveriges Televisions inrikespolitiska nyhetsrapportering. Ståndpunkter som illustreras genom friskolors kontra kommunala skolans kvalitet och effektivitet lyfts fram i nyhetsbevakningen och de båda blockens ställningstaganden personifieras genom journalistikens fokus på enskilda politiker.

Tillsammans utgör ovanstående nedslag exempel på samtida dominerande medierade politiska diskurser som genom bland annat tv-nyhetsjournalistiken når medborgarna. Det är de tv-journalistiska texternas egenskaper som avses dekonstrueras i avhandlingen och analyseras utifrån de teorier kring makt, diskurs, offentligt samtal och nyhetskonstruktion som tidigare presenterats.

1970-talets miljödebatt och medföljande regeringskris

I det svenska samhället, liksom i västvärlden i stort, inträffade under 1970-talet en brytpunkt på flera områden; socialt, ekonomiskt och rent allmänpolitiskt. Det skedde en markant förändring i den ekonomiska strukturen och en ekonomisk guldålder fick sitt slut just under början och fram till mitten av 1970-talet i både Sverige och övriga västvärlden. Oljepriset höjdes avsevärt under 1973 och världsekonomin började gå mot ett tillstånd av kris. Arbetsindustrin förändrades framförallt i Sverige som haft traditionellt stark

gruv- och stålindustri. Billigare arbetskraft började utnyttjas i länder i tredje världen (Frenander 1998:53). Den oro som fanns inom världsekonomin fick naturliga konsekvenser också för arbetsmarknaden i Sverige. Ett antal stora och uppmärksammade strejker utbröt mot slutet av 1960-talet och fortsatte under 1970-talet. Det lugn som under en längre tid hade präglat arbetsmarknaden började bytas ut mot en instabilitet. Ett missnöje främst mot socialdemokratin spreds i takt med att arbetslösheten ökade.

Under 1970-talet växte också *den gröna vågen* fram i Sverige. Mot en rådande tillväxtideologi kom en mer ekologiskt orienterad grundsyn att ställas, där miljöhänsyn, småskalighet och balans i de regionala verksamheterna blev viktiga mål att sträva efter. Den materialistiska livsstilen och högteknologiska tillväxtideologin som rådde ifrågasattes (Möller 2004:225). Den nya ideologin samlade kraft genom att kärnkraftsfrågan drevs till sin spets. Besluten i riksdagen 1970 och 1971 om att bygga elva kärnkraftsreaktorer följdes 1973 upp av kraftiga opinionsförändringar. Centerpartiet hade blivit ett ledande opinionsbildande organ som tillsammans med Vänsterpartiet Kommunisterna och grupper som *Jordens Vänner* och *Miljöcentrum* utgjorde grunden i kärnkraftsmotståndets snabba framväxt i Sverige mellan åren 1973-75 (Lewin 2002:312f). I opinionsundersökningar som genomfördes 1973 visade det sig att just miljöfrågor, tillsammans med sysselsättnings- och arbetsmarknadsfrågor var det som främst låg i opinionens intresse (Bennulf 1994:73).

Det är viktigt att understryka miljöns, och framförallt kärnkraftsfrågans, betydelse i 1970-talets svenska samhällsdebatt. Det fanns en starkt växande opinion som hyste farhågor gentemot det högteknologiska samhällets framväxt med alla de konsekvenser på miljön som det kunde innebära om tekniken skulle svika människan. Vad som började framträda var förändrade värderingar hos människor från olika generationer. Inglehart (1997) beskrev det som en tyst revolution när välbefinnande, trygghet och fred präglade samhället och formade en ny postmaterialistisk generation. När det materiella välbefinnandet och fasta normer stod i fokus för den äldre generationen började den yngre istället lägga tonvikten på den enskilda individens val och livsstil. De var mer politiskt engagerade än tidigare, även om den traditionella partipolitiken inte lockade aktiva i någon större utsträckning. Det blev snarare en större uppslutning kring enfrågeorganisationer och sociala rörelser som ansågs erbjuda en större åsiktsmässig frihet (Möller 2004:225ff).

En till stor del enig riksdag beslutade 1970 om att bygga ut kärnkraften. Socialdemokraterna satt i regeringsställning och hade dittills haft en förhållandevis okomplicerad inställning till frågan. Under de inledande åren av 1970-talet hade Sverige en energikonsumtion som till 70 procent utgjordes

av oljeresurser. När sedan oljekrisen drabbade världen 1973 blev det svenska beroendet uppenbart. Därför ville den socialdemokratiska regeringen propagera för användningen av kärnkraft som ännu viktigare, framförallt ur en miljösynpunkt. Ett energipolitiskt beslut i riksdagen 1975 blev det symboliska startskottet för kärnkraften som en kontroversiell politisk stridsfråga. Olof Palme var noga med att framhäva regeringens program för utbyggnad som försiktig. Den tidigare planerade framfarten blev inte av utan partiet ansåg sig ta hänsyn till människors oro på området. Tillväxtsamhället som avancerade snabbt krävde utan tvekan en allt större energiförbrukning. Palme ville minska förbrukningen och regeringens officiella mål var att få ner ökningstakten från drygt fyra till två procent varje år (Möller 2004:227). Detta var ett exempel på den framgång som kritikerna mot det nya tillväxtsamhället och kärnkraften började nå.

Vid riksdagsvalet 1976 vann de borgerliga partierna regeringsmakten efter ett 44 år långt socialdemokratiskt styre. De valfrågor som till stor del dominerade den politiska debatten var kärnkraften och energifrågor i stort, men även diskussionen om löntagarfonder. Däremot var det just kärnkraftsfrågan som utan tvekan senare kom att splittra den sittande borgerliga trepartiregeringen (Vedung 1979).

Under inledningen av 1970-talet började denna kontroversiella fråga politiseras och fick under decenniet den politiska miljö- och energidebatten att frodas. Svensk partipolitik fick därmed också en ny konfliktlinje. En *tillväxteknologisk* dimension skar igenom den klassiska höger-vänsterskalan och de befintliga socialistiska respektive borgerliga partiblocken. Som Vedung (1979) konstaterar blev Centerpartiet tillsammans med Vänsterpartiet Kommunisterna de partier som tillsammans delade en negativ syn på atomenergin samtidigt som Folkpartiet, Socialdemokraterna och Moderaterna istället ville fortsätta utnyttja kärnkraftens resurser.

Men efter valet 1976, när en borgerlig koalitionsregering med Moderaterna, Centerpartiet och Folkpartiet skulle formis skapades motsättningar inom den nya ministären, motsättningar som trots allt kanske var oundvikliga. Partierna lyckades inte samlas kring frågan om kärnkraftens framtid. Centerpartiets ledare Thorbjörn Fälldin blev statsminister, möjligen tack vare hans tidigare envisa argumentation för att aldrig kunna medverka i en regering som tillät laddning av kärnreaktorer. Han fick dock senare vika sig i frågan och Centerpartiet gick med på en kompromiss som innebar att den färdigbyggda reaktorn i Barsebäck skulle få laddas, dock med vissa restriktioner. Att Fälldin tvingades bryta ett av sina tyngsta vallöften blev ett hårt slag för partiet. Från och med nu fick de inrikta stor del av sin verksamhet mot att återupprätta ett förtroende hos de väljare som hade tagit Fälldin på

orden. Det blev en ”svekdebatt” som till stor del fördes i massmedierna och partiet fick återigen försöka profilera sig som ett miljövänligt antikärnkraftsparti (Hadenius 2003:167f).

Regeringskris

Från socialdemokratiskt håll framfördes åsikter om att den svenska ekonomin befann sig i ett bra läge och att borgerligheten nu, med en nybildad koalitionsregering, kunde dra nytta av det. Mycket av det svåra arbetet var gjort och den nya regeringen kunde fortsätta på den inslagna vägen. Verkligheten visade sig dock med en annan skepnad. Industrin hade stora strukturproblem. Ekonomiska problem som tillskrevs en internationell konjunkturedgång med en för Sverige minskad konkurrenskraft på den internationella marknaden, blev det som den nya regeringen fick ta sig an. I oktober 1978 fick sittande statsminister Thorbjörn Fälldin, efter drygt två år vid makten, avgå efter att de tre regeringspartierna inte lyckats komma överens om laddningen av ytterligare två kärnkraftsreaktorer. Centerpartiet hade vid regeringsbildandet 1976 genomgått en kris i det avseende att förtroendet hos väljarna sviktat. Mot den bakgrunden kunde de inte kompromissa ytterligare en gång. Arbetet med att återställa en successivt vacklande tilltro hos väljarna skulle inte gynna partiet. Fälldin klev åt sidan och det öppnade upp för en annorlunda regeringsutformning. Ny statsministerkandidat blev Folkpartiets ledare Ola Ullsten. Han hade efterträtt Per Ahlmark som partiledare året innan och blev en centralfigur i spelet om regeringsbildningen. Moderaterna fann att ett samarbete mellan dem själva och Folkpartiet i en koalitionsregering skulle vara det bästa. Folkpartiet visade dock sitt missnöje med att förknippas alltför mycket med högern och enades om att försöka ta ensamt regeringsansvar. Eftersom Centerpartiet och Socialdemokraterna valde att lägga ned sina röster i frågan så blev det ett faktum och 1978 utsågs Ullsten till statsminister (Hadenius 2003b: 167ff).

Det sammanbrott som drabbade regeringsmakten under hösten 1978 väckte naturligtvis stort intresse från journalistiskt håll. Denna avhandlings empiriska material vittnar om en intensiv bevakning av förhandlingar, presskonferenser och partipolitiska sammanträden. Bakgrunden till regeringskrisen och bildandet av en ny fungerande ministär var kärnkraften, vilken också ges stort utrymme i rapporteringen.

Senare i detta kapitel analyseras hur huvudhändelser och sidospår i nyhetstexterna är organiserade. Trots att de faktiska politiska förhandlingarna kring regeringskrisen är det som dominerar nyhetsinslagen från hösten 1978 måste det betonas att dess bakomliggande orsaker förblir det centrala

fokus för det journalistiska berättandet. Som diskuteras senare i avhandlingen fungerar främst den politiska kommentaren som verktyg för en journalistisk analys av orsakerna till det politiska maktspelet.

Det ekonomipolitiska Sverige under 1980-talet

I den empiriska del som utgörs av inrikespolitiska nyheter från 1987 kretsar det främst kring regeringens ekonomiska politik. Under oktober 1987 har det socialdemokratiska regeringspartiet partistämma och ett flertal inslag av den inrikespolitiska bevakningen sker med utgångspunkt i det som behandlas där. Finansminister Kjell Olof Feldt förekommer antingen personligen eller via omnämnande i nästan samtliga analyserade inslag om ekonomi. Diverse händelser som kopplas till honom blir centrum för rapporteringen. Under senare hälften av 1980-talet sker ett flertal viktiga förändringar inom den ekonomiska politiken som ger upphov till journalistiskt intresse. Vid undersökningsperioden (sep-nov 1987) är det följande ämnen som står i centrum för rapporteringen:

- Socialdemokraternas partistämma i oktober 1987 där skattepolitiken dominerar
- Det internationella börsraset i oktober 1987
- Finansministerns införande av skatter inom penningmarknaden
- Regeringens föreslagna löneram och dess konsekvenser

I och med att det är regeringens politik och ekonomiska förhållanden som fokuseras är det nödvändigt att betrakta regeringen som en huvudaktör i rapporteringen, personifierad av finansminister Kjell Olof Feldt. Händelser med utgångspunkt i andra aktörers handlanden relateras ofta på ett eller annat sätt till regeringens ekonomiska politik. Hur journalistiken väljer att framställa de nyheter som valts ut från till exempel en dags innehåll på Socialdemokraternas partistämma, kan tematiseras efter nyhetsinslagens vinkel och tyngdpunkt (jfr Nilsson 2001). Det finns å ena sidan inslag som bygger på borgerliga reaktioner kring förslag som presenterats och å andra sidan mer informativa beskrivningar och journalistiska tolkningar av samma förslag. Som diskuteras närmare senare i denna avhandling finns tydliga ambitioner att från nyhetsredaktioner definiera huvudhändelsen redan i påannonseringen. Därefter kan framställningen sedan mynna ut i specifikt tematiska inriktningar. Men ovanstående fyra ekonomipolitiska skeenden är de som måste betraktas som huvudsakliga händelser i den ekonomiska rapporteringen.

För att kunna förstå det politiska innehållet i relation till en journalistisk kontext krävs en insikt om hur det politiska Sverige förändras under 1980-talet, framförallt i fråga om ekonomisk politik. Boréus (1994) menar att Sverige efter andra världskrigets slut hade en god ekonomisk utveckling. Från seklets mitt och fram till 1975 var tillväxten hög och arbetslösheten befann sig på en förhållandevis låg nivå. De så kallade rekordåren mellan 1960 och 1965 fick epitetet bland annat genom att BNP i snitt steg med drygt fem procent per år. Under olika delar av 1970-talet stagnerade däremot den positiva utvecklingen på det ekonomiska planet, såväl i Sverige som i många andra västeuropeiska länder. Decenniet präglades framförallt av två stora oljekriser. Den första inträffade 1973-74 och medförde att den då positiva utvecklingen inom industrisektorn stannade av. Krisen följdes av ett högkonjunkturår i Sverige 1974, men redan från och med året därpå kom industriproduktionen under en fyraårsperiod att falla. Nästa oljekris briserade under 1979-80 och fick indirekta följder genom bland annat försämringar i bytesbalansen och stigande arbetslöshet i landet. Den sittande borgerliga koalitionsregeringen brottades samtidigt med, som redogjorts för i tidigare i detta kapitel, interna kontroverser och lyckades nu inte få bukt med det ekonomiska läget. I början av 1980-talet började dock den internationella konjunkturen successivt vända uppåt. Det är i sammanhanget ett viktigt faktum att den svenska ekonomin under åren mellan 1950 och 1980, utvecklats i en förhållandevis isolerad nationell kontext utan att på riktigt integrerats med omvärlden. 1950- och 1960-talets starka tillväxt övergick alltså under 1970-talet i stagnerande tillväxt och investeringssiffror. Med globaliseringsbegreppet i antågande på flera samhällspolitiska plan (handel, ekonomi, teknologi, arbetsmarknad, miljö) började dock även den svenska ekonomiska politiken under just 1980-talets början att involveras på den världspolitiska finansiella marknaden (Boréus 1994:49ff).

En socialdemokratisk regering tog 1982 makten efter sex års borgerligt styre och genomförde på den ekonomiska politikens arena en drastisk åtgärd. Den svenska kronan devalverades med 16 procent och i takt med en stigande internationell konjunktur vid samma tid kunde Sverige nu börja exportera mer, företagen anställde fler och allmänheten började spara mer i aktiefonder. Under 1980-talet skedde också avregleringar på flertalet marknader och en av de viktigaste var kreditmarknaden. Detta ledde till att utlåningen ökade markant och därmed också den svenska privatkonsumtionen. Samtidigt fick det som följd att priser på fastighetsmarknaden trissades upp rejält och aktiviteten på börsen intensifierades. Flertalet bedömare anser att det var vid denna tidsperiod som grunden till 1990-talets ekonomiska kris i landet lades (se bl.a. Jonung 2000).

Statsminister Ingvar Carlsson berättar i sin monografi (2004) om att det huvudsakliga beslutet att avreglera kreditmarknaden fattades av Riksbankens chef Bengt Dennis, men att banden mellan honom och finansminister Feldt var mycket starka. Det blev Feldt som tog politiskt ansvar för avregleringen och försvarade beslutet inför regeringen (Carlsson 2004:213ff). De borgerliga partierna uttryckte sitt stöd för beslutet men konsekvenserna av kreditmarknadens avreglering blev vida och vem som bär ansvaret för dem debatterades flitigt under efterföljande år, naturligtvis omgärdat av ideologiska preferenser.

Men i det journalistiska materialet vid denna tid sattes det en tydlig personlig etikett på den socialdemokratiska ekonomiska politiken, nämligen det *Feldtska paketet* eller den *Feldtska politiken*. Allt som på ett eller annat sätt hängde samman med regeringens ekonomiska beslut kopplades till finansministern. Ytterligare ett steg i denna process kom med införandet av den så kallade ”valpskatten”, som presenterades under hösten 1987. I och med en ökad aktivitet på aktiemarknaden vilket avregleringen hade medfört steg antalet ”finansvalpar” och ”börshajar” som gjorde stora ekonomiska vinster. Från början var det LO:s ordförande Stig Malm som drev fram förslaget om en skatt med syfte att motverka finansvalparnas snabba klipp på aktiemarknaden, men det blev ändå Kjell Olof Feldt som förknippades med förslaget. Förhållandet mellan LO, med Stig Malm i spetsen, och den socialdemokratiska regeringen prövades emellanåt hårt under 1980-talet (Hadenius 1998).

Så varför var den ekonomiska politiken så dominerande i den inrikespolitiska nyhetsbevakningen vid den här tiden? Framförallt bör två rimligtvis bidragande orsaker diskuteras. För det första tenderar det historiskt sett finnas en allmän centrering kring just finansdepartementet när socialdemokratiska regeringar suttit vid makten. Finansministern och den ekonomiska politiken har ofta stått i centrum såväl för partiet självt som för journalister. Maktcentreringen kring departementet skapade starka personligheter på ministerposten med Gunnar Sträng och Kjell Olof Feldt som två exempel. Feldts politiska gärningar under 1980-talet väckte också internationell uppmärksamhet då det för ett flertal andra länder framstod som om Sverige väldigt effektivt och förhållandevis smärtfritt tagit sig ur den generella ekonomiska kris som präglade många länder under just 1980-talet (Hadenius 1998).

Men ytterligare en aspekt är Kjell-Olof Feldt som politiker. Han var på många sätt en högerinriktad finansminister som mot sina partivänners ideologiska övertygelser såg möjligheter i privatiseringsåtgärder i delar av den offentliga sektorn. I Ahlqvist & Engqvist (1984) fick han framföra sina syn-

punkter på detta område och väckte starka reaktioner, främst hos dåvarande statsminister Olof Palme. Utifrån dessa sympatier var han en kontroversiell politiker som för journalister blir ett tacksamt material att arbeta med.

Politiken blir vid den här tiden också successivt mer medialiserad än tidigare (Bennett & Entman 2001). Mediernas logik och arbetsformer får större inflytande och påverkar det faktiska politiska arbetet. Partierna börjar i samband med denna utveckling använda nya strategier för att fånga mediernas intresse för de saker man anser gynna partiet (se t.ex. Björck 2006). Kampen mellan journalister och politiker om att sätta agendan var nu i full gång. Organisationer inom den offentliga sfären började till exempel bygga ut sina informationsenheter i syfte att stärka relationen till journalisterna. Men strategin bör också betraktas utifrån ett samhällsansvarsperspektiv med betydelsen att man ville öppna upp och bli mer tillgängliga för medborgare och medlemmar. LO och SAF är exempel på organisationer som försökte utnyttja detta (Hadenius 2003).

Blockpolitik i ett nytt millennium – skolpolitiken i fokus

Det är en sann omöjlighet att göra ett oavkortat hopp i beskrivningen av svensk politik från slutet av 1980-talet till inledningen av 2000-talet utan att beröra det omvälvande 1990-talet, vilket är ett decennium där de politiska partierna genomgick stora förändringar. Ett transformerat ideologiskt klimat bidrog i högsta grad till en ny samhällpolitisk utveckling.

Den svenska modellen, det vill säga ett samhälle präglad av starka centrala organisationer på arbetsmarknaden och höga skatter för att säkra en stark offentlig sektor, blev under senare delen av 1980-talet ifrågasatt och tidsandan hade förändrats i högerriktning (Hadenius 2003:200). Nyliberala idéer kom att prägla flera delar av samhällsstrukturen och det hade till stor del sina orsaker i Margaret Thatchers politiska framgångar i Storbritannien, samt den amerikanska nyliberala pånyttfödelsen på andra sidan Atlanten. Den ideologiska optimismen spreds under årtiondet till flertalet västländer och begrepp som *marknad*, *avreglering* och *konkurrens* dominerade i medierna (Hadenius 1998:291). Efter elva års socialdemokratiskt styre fick Sverige en borgerlig regering vid makten mellan 1991-1994.

Valresultatet 1991 blev en besvikelse för socialdemokratin. Decenniet hade inletts med kris på bankmarknaden och krävde hårt arbete från regeringens sida. Under nye statsministern Carl Bildt skulle en borgerlig mandatperiod nu skapa grunden för ett antal förändringar på den inrikespolitiska arenan. Den ekonomiska krisen som eskalerat under 1980-talets slut stoppades tillfälligt med hjälp av statliga insatser. Sänkta skatter, avregleringar

och andra reformer genomfördes och banade väg för privata marknadsintressen. Men valet 1994 blev ett missnöjesval där Bildts regering åter förlorade makten till socialdemokratin som kom att sitta i regeringsställning ända fram till 2006. Dessutom tog Bo Lundgren över som partiledare för Moderaterna 1999. Men efter ett historiskt svagt valresultat 2002 klev han åt sidan och ersattes av tidigare MUF-ordföranden Fredrik Reinfeldt (Hadenius 2003).

När Ingvar Carlsson annonserade avsikten att avgå som socialdemokratisk partiledare och statsminister 1995 var det Mona Sahlin som framstod som den naturliga efterträdaren. Men i vägen kom tidningen *Expressens* avslöjande om att hon hade använt regeringens kontokort för privata inköp och Sahlin valde att avsäga sig kandidaturen till ny partiordförande. Istället blev det Göran Persson, tidigare finansminister under regeringen Carlsson, som valdes med närmast total uppslutning inom partiet. Persson kom snabbt att profilera sig genom att fortsätta föra en stram ekonomisk politik och bland annat sätta inflationsbekämpning i centrum för regeringens arbete (Hadenius 2003:221f).

Under 2000-talets första år handlar mycket inom svensk politik om skiljelinjer mellan just de två största partierna: Moderaterna och Socialdemokraterna. Oavsett vilken sakpolitisk fråga som diskuteras hamnar ofta dessa partiers företrädare i centrum för debatt. En banbrytande förändring av traditionell partipolitik sker dock när de fyra borgerliga partierna enas om att kandidera till 2006 års val i form av en gemensam *Allians för Sverige*. Till sammans samlades de kring ”en ökad trötthet i synen på den socialdemokratiska regeringen”⁹⁹ och ville utnyttja alla möjliga gemensamma resurser för att kunna utmana socialdemokratin i nästkommande val. Moderaterna, tillsammans med Folkpartiet, Kristdemokraterna och Centerpartiet, lanseerade sig som en enhet där Fredrik Reinfeldt dock snart framstod som den huvudsakliga utmanaren till Göran Persson i kampen om statsministerposten.

Kampen om bilden av skolan

Med alliansbildandet skapades också en ökad närvaro på flertalet sakpolitiska områden för de tre mindre partierna i den borgerliga fyrklövern. Ett sådant område blev skolpolitiken, där Folkpartiets skolpolitiske talesman Jan Björklund frekvent återkom i den journalistiska rapporteringen kring

⁹⁹ DN Debatt, ”Vi ska befria kvinnorna från kollektivismen”, sid A04, 20040830

skolan. Skolan är just den inrikespolitiska sakfråga som dominerar under hösten 2005 och framförallt den svenska skolans innehåll och utformning diskuteras. Utvärdering kring skolans verksamhet stod högt på programmet. Under början av året utkom Skolverket med en rapport som bland annat drog slutsatsen att friskolor låg före flertalet kommunala skolor i fråga om kostnadseffektivitet och budgetmedvetenhet. Dessutom påpekades att elevernas resultat till stor del var oberoende av lärarnas utbildning. Lärarnas officiella kompetens framstod som att inte ha någon direkt inverkan på studieresultaten. Skolminister Ibrahim Baylan uttalade sig i medierna om att rapporten aldrig borde publicerats. Bara timmar efter uttalandet drogs rapporten in, officiellt med hänvisning till brist på vetenskaplighet och följden blev att Moderaterna och Folkpartiet anmälde Ibrahim Baylan till konstitutionsutskottet.

Med andra ord var det en brokig bakgrund att förhålla sig till för de inblandade när Skolverket under höstmånaderna 2005 utkom med en ny rapport på samma ämne, en uppföljning av den som presenterats i januari samma år. Ibrahim Baylan hamnade snabbt i mediernas fokus och hans antagonist från borgerligt håll var främst Folkpartiets Jan Björklund. Som kommande analyser i denna avhandling visar bygger mycket av den journalistiska framställningen av skolpolitiken på dessa båda politikernas uttalande inställning. De representerar två diametralt motsatta uppfattningar om den svenska skolan. Synen på kvalitet och hur den ska uppnås skiljer sig mellan den socialdemokratiska regeringen och den borgerliga oppositionen. Men även en grupp aktörer som ligger utanför det partipolitiska etablissemangen framträder som delaktiga i debatten. Det handlar om representanter från myndigheter (Skolverket, Lärarnas Riksförbund), yrkesgrupper som har aktiv roll i skolväsendet (lärare, rektorer, undervisningsråd) samt ett fåtal elever som får uttala sig. I nyhetsinslagen som inbegriper skolpolitiska frågor under hösten 2005 är det främst följande händelser som utlöser nyhetsrapporteringen:

- Skolverket presenterar i oktober en rapport om brister i den svenska skolan
- Socialdemokraternas partikongress i Malmö debatterar skolpolitik
- Utbildningsdepartementet lägger förslag om ny skollag
- Skolverket jämför i en rapport friskolor med kommunala skolor i fråga om kostnadseffektivitet och kvalitet

Med andra ord ger föreliggande journalistiska bevakning kring skolan ett mindre antal huvudhändelser som samtliga används som illustrationer för

journalisterna att utveckla berättelser kring. Centralt i den journalistiska bevakningen av skolan vid den aktuella tidpunkten är kvalitetsbegreppet, som i sin tur används med olika betydelser beroende på vilken aspekt som diskuteras. Dels rör det vilken faktiskt standard som eleverna håller och dels om hur strukturella förutsättningar (kommunalt kontra friskola) eventuellt påverkar kvaliteten på lärarutövningen. Skolverket framställs som motpart till individuella politiska intressen i den mening att myndigheten representerar en kollektiv byråkrati som står i motsatsförhållande till de politiker som framträder individuellt. Med den politiska medialiseringsprocessen och anpassning till rådande medielogik följer att politiska partier aviserar en personlig prägel på de frågor som lyfts upp till debatt. Enskilda politiker som till exempel Jan Björklund och Ibrahim Baylan får personifiera ett partipolitiskt ställningstagande utan att för den sakens skull tvingas förknippas med en byråkratisk samhällsapparat.

Samspelande journalistik och politik

Det är viktigt att notera hur dessa analytiska nedslag i svensk politisk historia förhåller sig till den utveckling som samtidigt sker på journalistikens område. Den tidsperiod på vilken undersökningen grundas är kanske den mest intensiva för den politiska medialiseringsprocess som bland annat Asp (1986, 1990) beskriver. Med televisionens ankomst under mitten av 1950-talet, och kanske framförallt under 1960-talet, följde en intensiv kamp mellan politiker om att kunna utnyttja det nya mediet för att nå ut med sina politiska budskap (jfr Strömbäck 2000).

Vid tiden för de politiska förhandlingarna med syftet att åstadkomma en fungerande ministär, och där denna undersökning tar sin början, präglas relationen mellan journalister och politiker av en försiktighet och avståndstagande från politikernas sida. Situationen är pressad för såväl journalister som politiker och just då är det viktigt för de politiska företrädarna att upprätthålla ett förtroende hos väljarna. Med andra ord gäller det för politiker att inte försäga sig eller förefalla påverkad av den intensiva tv-journalistiska nyhetsbevakningen. Av naturliga skäl är det främst de borgerliga regeringspartierna och deras företrädare som är centrala aktörer utifrån denna aspekt. Samma förhållanden gäller dock inte riktigt för oppositionen. Socialdemokraternas partiledare Olof Palme använde medierna, och framförallt tv-mediet, för att snabbt kunna kritisera borgerligheten för bristande förmåga att samarbeta (Björck 2006). Liknande tendenser kan skönjas genom samtliga analytiska nedslag som denna avhandling bygger på. Det eller de partier som

sitter i regeringsställning utmanas ständigt av en kritiserande opposition och återkommer ofta som ett moment i den politiska nyhetsjournalistiken.

Den ekonomiska politiken och framväxten av en avreglerad kreditmarknad under slutet av 1980-talet är också en period av stora förändringar på det journalistiska fältet. Ett upplöst etermediemonopol var i antågande i Sverige och kom att få konsekvenser på journalistiska förutsättningar (se bl.a. Edin 2000). Sveriges Television var på väg att möta ett nytt och förändrat medieklimat präglad av konkurrens och medföljande ekonomisk rationalitet (Hadenius 1998). För att på bästa sätt kunna bemöta dessa nya förutsättningar framträdde trender inom den journalistiska professionen. I bevakningen av den politiska verksamheten fick begrepp som *popularisering* och *tabloidisering* en ökad betydelse (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001). Behovet att väcka intresse och tilltala en bred publik, samtidigt som inte seriositet och förtroende gick förlorat, blev den ekvation som Sveriges Television under 1990-talets två sista decennier tvingades brottas med. För att kunna skapa en förståelse för politik i allmänhet och ekonomisk politik i synnerhet, krävs en journalistisk bearbetning som fördjupar informationsförmedlingsuppgiften och behandlar ämnet på ett sakligt och korrekt sätt. Utifrån den journalistiska kontext som präglade det svenska mediesamhället under slutet av 1980-talet kan det tyckas problematiskt att fullfölja detta uppdrag. Sveriges Television som public service-institution agerar aldrig självständigt och oberoende av andra medieaktörer utan istället är påverkan från omgivande sociala och politiska kontexter naturlig.

Människors förhållande till medierna och journalistiken är också ständigt i förändring, vilket är ytterligare en faktor som medieföretagen måste kunna hantera (Dahlgren 1995, Deuze 2003). Relationen mellan nyhetsjournalistik och människors konsumtion av den bygger utifrån en public service-kontext mycket på förtroende från publiken (jfr Edin 2000). Med en sådan stark ställning som Sveriges Radio och Sveriges Television har haft, och till viss del fortfarande har, följde med monopolets uppbrott ett dilemma för medieproducenterna att hantera. Skulle de behålla den syn på journalistik som public service-uppgiften definierades utifrån eller skulle man följa de strategier som den nya marknadens aktörer arbetade utifrån; aktörer som hade marginal att experimentera med form och innehåll gällande den journalistiska texten? Som Strömbäck & Jönsson (2007) pekar på blev svaret någon form av kombination.

När det nya århundradet var ett faktum hade fundamentala medieteknologiska innovationer ytterligare kommit att förändra förutsättningarna i den journalistiska verksamheten (Karlsson 2006). Under 2000-talets inledande år har digital teknik inneburit såväl strukturella som textuella föränd-

ringar av journalistiken. Dessutom har människors mediekonsumtion trätt in i nya mönster. Traditionella nyhetsmedier har mött utmaningar genom ett större utbud av mediekkanaler där medborgerligt deltagande blivit ett kännetecken för den nya medietekniken genom bloggar och sociala medier (Wall 2005). Masskommunikation har gått från enkelriktad till tvåvägskommunicerande där interaktivitet och medskapande blivit ledord (jfr Innis 2007). Journalistik som profession och begrepp har med andra ord utmanats.

När Sveriges Television under hösten 2005 bevakar olika händelser som relateras till skolpolitiska förhållanden av politiker, görs det med en insikt om detta samtida omvälvande medieklimat. Skola och omsorg är sakpolitiska frågor som berör och angår många medborgare. Det är ett ämne som inbegriper känslor, engagemang och moral hos människor. En ekonomipolitisk inriktning kanske snarare associerar mer till rationalitet, planering och distans. Utifrån detta ställningstagande kan bevakningen av såväl ekonomiska som skolpolitiska frågor förstås som ett område där journalistiken försöker appellera till de associationer som knyts till respektive ämne.

Journalistik fungerar som såväl en formare som omformare av politiska diskurser (jfr Fairclough 1995). För att kunna förstå journalistikens roll i dessa processer behövs ett genuint och stort empiriskt material. Därför kommer denna avhandlings analyser framöver illustreras genom ett flertal empiriska exempel ur Sveriges Televisions inrikespolitiska nyhetsbevakning.

Journalistiska fokusområden och övergripande berättarstruktur

Som inledning till denna andra del av kapitlet är det lämpligt att återvända till de teoretiska utgångspunkter som denna avhandling vilar på. Mediernas dagordning, det som journalistiken lyfter fram som nyheter värda att belysa, hör samman med en samtida dominerande medielogik (jfr Strömbäck 2000, Karlsson 2006). En central del av denna medielogik är att väcka intresse för det som beskrivs eller närmare bestämt för den journalistiska presentationen av dem (Altheide & Snow 1979). Genom att lyfta fram och understryka specifika delar av nyhetsinnehållet som huvudsakliga, på vilka eventuella sidospår bygger och konsekvenser följer, uppnås ett journalistiskt mål att definiera nyheten utefter händelsens begränsningar. När en komplicerad politisk verklighet ska beskrivas måste den omformas för att rymmas inom de olika typer av begränsningar som den journalistiska kontexten inbegriper (jfr Eriksson 2002). När det gäller televisionen är till exempel tidsaspekten central. En nyhetssändning i tv existerar med ett begränsat tidsmässigt ut-

rymme och inom detta måste kärnan av den nyhet som lyfts fram identifieras. Annars riskerar journalistiken framstå som fragmenterad och osammanhängande.

En aspekt av politisk tv-nyhetsjournalistik som studeras i denna avhandling är journalistiska texters organisation och övergripande tematiska struktur. Teo (2000) gör en kritisk diskursanalys av nyhetsjournalistik i dagstidningar och den journalistiska konstruktionen av rasism. Han menar att "a definitive feature of news reporting is the use of the headline and/or lead to express, in a highly concise form, the crux of the news event and to orient the reader to process the text in a pre-determined direction" (ibid. s. 13). Nyheter presenteras med andra ord med det viktigaste först och genom detta kunna leda tittaren i den riktning journalistiken avser, samtidigt som tolkningen av nyhetens natur begränsas. Synsättet är centralt även i denna avhandling och illustreras främst genom nyhetsankarets påannonseringar.

Även om de medierade diskurser som här är föremål för kvalitativ analys på många punkter skiljer sig åt, går det att finna gemensamma berättarstrategiska incitament i sättet de konstrueras och förmedlas i tv-journalistiken. I samtliga tre utvalda politiska diskurser återfinns tre huvudsakliga *journalistiska fokusområden* (problem, handling, konsekvens) på vilka den journalistiska konstruktionen bygger; delar som strukturerar och fogar samman nyhetstexterna till sammanhängande enheter. Nedan presenteras en översiktlig modell för denna tematiska struktur.

Figur 2.

Journalistiska fokusområden och tematisk struktur i avhandlingens empiriska material.

Problem	Handling	Konsekvens
1978 Kärnkraftsfrågan	Politiska åtgärder Partiers skiljelinjer accentueras Oppositionskritik	Regeringsskifte Journalistisk reaktion
1987 Finansmarknadskris	Politiska åtgärder Oppositionskritik	Medborgerlig reaktion Journalistisk reaktion
2005 Brister i skolan	Statlig utredning Politisk debatt	Medborgerlig reaktion Journalistisk reaktion

Modellen belyser det innehåll som inbegrips i kategorierna *problem*, *handling* och *konsekvens* vid de olika tidpunkterna och ska huvudsakligen läsas vertikalt. Den journalistiska tyngdpunkten på de olika kategorierna skiljer sig åt vid tidpunkterna. Kronologiskt sett börjar journalistikens berättarfokus med problembeskrivning och ambitiös bakgrundsinformation under 1978. Här är det långa och pedagogiskt strukturerade rapporter som dominerar. Ett decennium senare präglas det journalistiska berättandet av tydligt fokus på politikernas handlande och reaktioner på de sakpolitiska problem som uppstått. Då betonas ofta den enskilda politikerns ansvar gentemot systemet och medborgarna och en personcentrering i den politiska nyhetsjournalistiken framträder. Under 2005 har journalistiken förflyttat fokus mot de konsekvenser som uppkommit (eller kan uppkomma) efter det politiska handlandet. Med större utrymme för spekulation och tolkning av den politiska verksamheten från journalistikens sida frambringas en bild av journalistiken som agerande på allmänhetens enskilda och medborgares sida (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001). Men hur yttras dessa övergångar i de journalistiska texterna?

Från problem och orsak 1978

Först av allt definieras ett befintligt *problem*. Med problemformuleringsprivilegiet följer en makt att tala om för andra hur en viss fråga bör betraktas, med vilket ljus eller vilka glasögon den ska studeras utifrån. Är till exempel kärnkraften främst en fråga om miljö, ekonomi eller demokrati (jfr Nilsson 2004)? Beroende på vilken definition av frågan som tillämpas följer en kedja av såväl handling som konsekvens. I fallet med kärnkraftsfrågan under hösten 1978 beskrivs den främst som en bakgrundsfaktor till problem för det politiska beslutsfattandet. Rapporteringen tar nästan uteslutande upp kärnkraften som en politisk fråga, snarare än som en miljöfråga. Det centrala är huruvida regeringen kan besluta om en utbyggnad av kärnkraften eller inte. Orsakerna till det politiska samarbetet lyfts fram som det huvudsakliga journalistiska fokusområdet för tidpunkten. Vilka konsekvenser en sådan utbyggnad skulle få för befolkningen förekommer sällan i rapporteringen.

De politiska åtgärder som följer handlar därmed främst om interna handlingar där ett gemensamt beslut ska fattas för att säkerställa ett fortsatt borgerligt regeringsinnehav. Hade frågan istället betraktats som ett inlägg i en större miljödebatt kunde handlingen istället utgjorts av konkreta politiska beslut som syftar till att förbättra till exempel säkerhet kring kärnkraftsreaktorerna. Om frågan getts en ekonomisk vinkel skulle handlingen mycket väl kunnat utgöras av politiska beslut som riktas mot en effektivisering av verksamheten eller liknande. Med andra ord skapar problemdefinitionen förutsättningar för såväl handling och konsekvenser i den journalistiska rapporteringen.

Nyhetsankaret har en central roll genom att vara den förste publiken möter och den person som understryker vad det är för problem som uppstått och ger publiken en uppfattning om vilken vinkel av det som journalistiken valt att betona.

Exempel 1 Aktuellt 781008

NA - Idag har både Folkpartiet och Moderata Samlingspartiet haft interna överläggningar i regeringsfrågan. Och frågan är om Moderaterna ska ingå i den nya regeringen, eller om Folkpartiet ska regera ensamt. Folkpartiets partisekreterare Gunnar Ström säger till Aktuellt att det nu är viktigt med en snabb uppgörelse. Annars är partiledarna försiktiga i sina uttalanden idag. Och sedan två timmar sitter Moderata Samlingspartiets förtroenderåd i diskussioner.

Redan i påannonseringen aviseras vad själva huvudfrågan är i de förhandlingar som pågår, det vill säga om huruvida Folkpartiet kan tänkas regera tillsammans med Moderaterna i en framtida regering eller inte. Nyhetsankaret förmedlar en omedelbar problemdefinition och levererar olika infallsvinklar på det belysta problemet. Även i exemplet nedan indikeras huvudfrågan, riktningen och dessutom eventuellt politiskt handlande.

Exempel 2 Aktuellt 781016

NA – Den nya förtroendemannalagen kan bli statsminister Ola Ullstens första stora stötesten i hans vågmästarroll i riksdagen. I slutet utav den här veckan så offentliggörs den gamla regeringens förslag till ny lag, och enligt vad Aktuellt erfar ikväll så är de ändringar som gjorts efter kritiken mot förslaget från löntagarhåll, mycket små. Det här kan betyda att Ola Ullsten får Socialdemokraterna emot sig om han i riksdagen väljer att gå på den linje som den förra regeringen tänkte sig.

Trots det faktum att förslaget ännu inte offentliggjorts, väljer journalistiken att tolka dess konsekvenser beroende på sannolika val som Ullsten kommer stå inför. Därmed bygger det inslag som följer vidare på denna riktning, vilket även är fallet i det första exemplet ovan. Tillsammans illustrerar dessa exempel hur journalister konstruerar en kedja mellan händelser, där en problemdefinition skapar förutsättningar för uppföljningen av densamma. Detta går i linje med de resonemang som bland annat Teo (2000) utvecklar när det handlar om nyhetstextens struktur. Den medielogik som råder betonar hur intresset för nyheten tidigt ska väckas, vilket blir tydligt när påannonseringen uppvisar denna struktur i rapporteringen.

Vid denna tid framträder också en tydlig pedagogisk framtoning från journalistikens sida, vilket skiljer sig något från de senare empiriska nedslagen (se vidare kapitel sju och åtta). Den politiska journalistik från hösten 1978 som har analyserats visar en klar koncentration kring problemet och bakgrunden till eventuell handling och konsekvens. I linje med den begriplighetsforskning som PUB presenterade under samma decennium (se kapitel två) genomskådas en journalistisk strategi att försöka informera tittaren på ett nyanserat vis och ge allsidig information om varför den politiska verksamheten yttrar sig som den gör i den aktuella frågan. I nästa exempel är det frågan om den nya borgerliga regeringen och försvarsminister Lars de Geers aktieinnehav i ett vapenföretag som har orsakat tidningen *Aftonbladet* att kräva hans avgång. Nyhetsankaret tar inte för givet att tittaren vet vad det handlar om utan förklarar bakgrunden.

NA – Redan efter två dagar så skakas den nya regeringen av sin första kris. När regeringen bildades så var den nye försvarsministern Lars de Geer en av de största aktieägarna i den koncern som äger Norma-fabriken i Värmland, ett företag som levererar ammunition till det svenska försvaret. Men statminister Ola Ullsten fick inte reda på att de Geer var delägare i bolaget och idag så kräver Aftonbladet att de Geer ska avgå. Men Lars de Geer har idag sagt att han inte tänker avgå. Jag sålde alla mina aktier i Norma när saken blev känd, säger han.

Det är inte bara ett konstaterande om ett förändrat tillstånd inom sittande regering utan även en förklaring till orsakerna bakom, nämligen De Geers problematiska dubbelarbete och aktieinnehav. Dessutom återfinns en beskrivning om vad det aktuella företaget bedriver för typ av verksamhet. Med andra ord ger inte journalistiken uttryck för en förväntan på tittaren som så pass kunnig att han/hon själv har kunnat tillägna sig denna kunskap tidigare. Denna typ av ambition återkommer inte på samma sätt i det senare materialet. Som vi ska se präglas detta mer av journalisters fokus på politikernas handlande och eventuella konsekvenser, snarare än beskrivningar av bakgrunden till ett problem.

Mot reaktion och politikernas handlande 1987

Bilden av en finansmarknad i kris, vilket är det dominerande paradigmet i nyhetsinslagen från hösten 1987, konstrueras och förmedlas som en konsekvens av politikernas tidigare handlanden. Finansminister Kjell Olof Feldt personifierar i de journalistiska texterna såväl den politik som förts (och lett till ett problematiskt läge på finansmarknaden) som den ansvarige för att åtgärda de problem som uppstått. En borgerlig opposition får utrymme att kritisera regeringens tidigare såväl som samtida ekonomiska politik. Detta sker dock sällan på en sakpolitisk eller ideologisk grund. Till skillnad från tidigare, då politiska handlingar kopplades till ett kollektivt parti, väljer journalister nu att prata om personligt ansvar och personliga handlingar. Som ett led i den popularisering och medialisering av politik som det annalkande journalistiska fältet för tiden börjar präglas av, framstår den journalistiska personcentreringen som en naturlig konsekvens (jfr Strömbäck 2001, Nord & Strömbäck 2003).

Även den politiska sidan blir samtidigt mer medveten om nyhetsmediernas sätt att fungera och de prioriteringar som görs. Strömbäck (2008) menar att "as is known by political actors, conflict and personalization are among the important storytelling techniques that the media prefer when choosing

what and how to cover politics. 'Thus political and social actors will construct events that include a focus on these aspects, which in turn leads to a political world in which conflicts and personalities become more important.' (ibid. s. 238). 'Trots att slutet av 1980-talet fortfarande är en period då en i antågande kommersiell mediemarknad skapar förutsättningar för denna personifiering och konfliktorientering, går det att i de analyserade nyhetsinslagen se tydliga tendenser på en sådan utveckling.

Modellen som tidigare visade journalistiska fokusområden vid tiden för varje empiriskt nedslag, tydliggör att det mot slutet av 1970-talet fanns en accentuering av de skiljelinjer som existerade mellan de politiska partierna som kollektiva enheter. Denna accentuering kunde ske i olika former, bland annat i politikernas och journalisters sätt att uttrycka sig, samt i grafiska sekvenser och/eller i den politiska kommentaren. Oavsett vilket kan det konstateras att journalisters betoning på problemdefinition och ambitiösa beskrivningar som återfinns i det inslagen från 1978, nu snarare övergår till mer handlingsinriktad eller reaktionsorienterad journalistik där enskilda politiker får representera en vilja eller ovilja att handla utifrån det problem som finns. De skiljelinjer som nu existerar används snarare som konflikter mellan partiernas företrädare och genomsyras av en allt svagare betoning på ideologiska grunder och istället av ett ständigt åkallande av person före parti.

Det är inte så att de tre journalistiska fokusområdena utesluter varandra utan samtliga återfinns genom hela det empiriska materialet. Istället är det utrymmet och betoningen som varierar vid de olika tidpunkterna. Även nyhetstexterna från 1987 och 2005 innehåller liknande typer av problemdefinitioner redan i nyhetsankarets påannonsering. Däremot koncentreras denna presentation till ett färre antal meningar, ett direkt tilltal och ordval som därmed bidrar till en mer slagkraftig och koncis effekt. I nedanstående exempel talar nyhetsankaret om tidigare finansminister Sten Andersson och dennes utlovande av pengar till landets pensionärer. Påannonseringen lyder:

Exempel 4 Aktuellt 870901

NA – Men vi ska börja med finansminister Kjell Olof Feldt som i Skutskär idag har talat om dåvarande finansminister Sten Anderssons vallöfte till pensionärerna. Andersson har lovat att pensionärerna så småningom ska få tillbaka det de förlorade på devalveringen 1982. Feldt säger ikväll till Aktuellt att Sten Andersson har talat i två skepnader, dels som privatperson och dels som medlem av regeringen. Man bör ta reda på om det Sten Andersson sagt är förankrat i regeringen, säger Feldt.

Exemplet rymmer först en bakgrundsteckning till varför nyheten över huvudet taget tas upp. Ett löfte har getts av Sten Andersson och Kjell-Olof Feldt har under dagen gett kommentarer kring detta, vilket kan sägas utgöra problemdefinitionen. Det framgår dock inte huruvida Sten Andersson talat vid ett offentligt möte eller enbart uttalat sig till journalister. Det indirekta citatet som avslutar påannonseringen ger en slagkraftig övergång till det kommande inslaget. Uttalandet i sig står i centrum och påannonseringen ger återigen uttryck för ett avgränsat tolkningsområde, där presentationen skapar förväntningar om vilken riktning som efterföljande filmade inslag ska ta (jfr Strömbäck 2008).

Påannonseringarna innehåller vid denna tidpunkt (1987) återkommande en faktisk handling i den inledande meningen, en handling som det efterföljande inslaget bygger på. Denna handling återfinns även i de tidigare nyhetsinslagen men formuleras då in i en mer nyanserad och längre presentation av nyheten. Nu är det istället mer konkret och stringent. Därefter framhävs en konsekvens av den aktuella handlingen. Uttalanden eller reaktioner sammanfattas och tolkas. I exemplet nedan har regeringens lönepolitik varit ämne för debatt på Statstjänstemännens kongress och påannonseringen lyder:

Exempel 5 Rapport 871109

NA – På statstjänstemännens kongress som började på förmiddagen idag i Stockholm, talade statsminister Ingvar Carlsson om det Feldtska paketets tyngsta bit: lönehöjningstaket på fyra procent. Och reaktionerna blev inte oväntat mycket skarpa. En direkt konfrontationspolitik, hette det bland annat.

Handlingen är Ingvar Carlssons tal på kongressen. Konsekvensen syns i journalistikens tolkning att reaktionerna blev *mycket skarpa*. Dessutom antyds ett citat genom meningsbyggnaden *en direkt konfrontationspolitik, hette det bland annat*. Det framgår inte vem som yttrat sig och inte heller om det är ett faktiskt citat eller inte. Tittaren förväntas lita på journalistikens garantier om att det faktiskt *hette* så bland rösterna på kongressen. Därmed blir den omedelbara tolkningen att efterföljande inslag kommer kretsa kring den politiska reaktionen av Carlssons anförande.

Till konsekvens och verkan 2005

Under inledningen av 2000-talet följer nyhetsinslagen liknande nyhetsjournalistiska berättarmönster. Med andra ord finns det i rapporteringen kring skolan ett definierat problem (skolan lider brist på kvalitet och ekonomisk

effektivitet), handlingar som består av en statlig utredning och partipolitiska åtgärdsstrategier, samt konsekvenser som illustreras genom elever och lärare som får uttala sig om dess inverkan på arbets- och skolmiljön. Den journalistiska reaktionen blir främst ett uttryck för subjektiv tolkning av politikernas handlanden. Strömbäck & Jönsson (2007) tar utgångspunkt i Djerf-Pierre & Weibull (2001) och de sistnämndas kategorisering av faser i den journalistiska historien. Till spegling, granskning och tolkning lägger Strömbäck & Jönsson (2007) också till journalistikens vilja att *beröra* publiken. Tv-journalistiken i synnerhet strävar efter en nära relation till tittaren. Författarna konstaterar att ”oavsett om det journalistiska innehållet i övrigt handlar om att granska, informera eller tolka, karakteriseras TV-journalistiken allt mer av en strävan att göra det på ett sätt som berör och väcker känslor” (ibid. s. 269f). *Hur* denna strävan yttras i text är av analytiskt intresse i denna avhandling. Som senare kapitel visar kan den strävan som Strömbäck & Jönsson (2007) betonar åskådliggöras genom såväl språkliga som visuella strategier.

Nyhetstexternas tematiska struktur skapar förutsättningar för vilken vinkel och betoning som journalister väljer. Den huvudsakliga händelsen utlöser kedjan av reaktioner i den journalistiska texten inklusive en tolkning eller bedömning av händelserna. Först därefter kan fokus och tid läggas på andra moment och sidospår. Det är inte nödvändigtvis så att de huvudsakliga händelserna får störst plats i den journalistiska texten utan det kan likväl koncentreras kring konsekvenserna av dem. När Skolverket under hösten 2005 presenterar en rapport om den ekonomiska effektiviteten bland kommunala skolor jämfört med friskolor, följs det till exempel av reaktioner från såväl politiskt som journalistiskt håll.

Mot 2000-talets inledning ger den politiska journalistiken uttryck för liknande berättarstrukturer som tidigare. Det ryms dock subtila skillnader i vilken del som betonas extra. Genom att konsekvent använda sig av en kortare och mer koncis påannonsering, i jämförelse med de tidigare nyhetsinslagen, blir resultatet att större journalistiskt utrymme ägnas åt konsekvenser snarare än problembeskrivningar. Det är utan tvekan så att de olika fokusområden som identifierats (problem, handling, konsekvens) konstrueras och förmedlas med olika tyngd och betoning beroende på vilken tidpunkt nyhetsinslagen produceras vid, samt vilket ämne som berörs. När kärnkraftsfrågan och det politiska efterspelet ges förhållandevis stort utrymme och problemområdet definieras och beskrivs ingående mot slutet av 1970-talet, ger 2000-talets politiska journalistik snarare uttryck för mer konsekvensinriktad journalistik. Med det åsyftas hur den tematiska strukturen på rapporteringen tenderar premiera handlingars konsekvens snarare än

bred informationsförmedling och bakgrundsbeskrivning av problem. Nedanstående utdrag från påannonseringar till nyhetsinslag från 2005 illustrerar hur till exempel vinkel och ordval skapar förutsättningar för efterföljande inslag att koncentreras kring reaktioner och konsekvenser.

Exempel 6 Rapport 050921

NA – Här hemma väcker förslaget om ny skollag starka känslor. Idag var sista chansen att lämna in synpunkter till utbildningsdepartementet.

Först konstateras att förslaget *väcker starka känslor*. Det ges ingen vink om vilken typ av känslor som finns, vilka reaktioner det mött mer än att de är starka. När ordvalet faller på *starka* känslor sker en automatisk tolkning av detta som något negativt, att det finns kritik. Inledande meningen är ett anslag om att tittaren i det följande ska mötas av just de känslouttryck som döljer sig i ordvalet. Att förslag eller motioner inom politiken möter reaktioner är naturligt och journalistiken fungerar i det här fallet som katalysator för förväntningar hos tittaren. Dessutom benämns *förslaget* i bestämd form och underförstått förutsätter att tittaren vet vad det innebär. Påannonseringen ger ingen information om dess faktiska innehåll.

Exempel 7 Rapport 051115

NA - Timplanerna i grundskolan bör avskaffas. Ja, det föreslår en utredning idag. Men flera politiker är oroliga för att vissa ämnen nu kommer att försvinna.

Även genom denna påannonsering aviseras en slagkraftig första mening, ett konstaterande som hänvisas till en källa i nästföljande mening. Hade nyhetsankaret istället nämnt utredningen i den första meningen hade anslaget inte blivit detsamma och därmed förlorat sin effekt. Det är tydligt hur den inledande meningen är tänkt att skapa förväntning och uppmärksamhet hos tittaren. Dessutom tas det för givet att tittaren vet vad en timplan är för något. Begreppet förklaras inte närmare, varken i påannonsering eller inslaget som följer. Vilka som står bakom den nämnda utredningen utelämnas också och källan förblir osynlig. Den person som förekommer senare i inslaget presenteras enbart som ”utredare”. Liknande tendenser syns i påannonseringens refererande till inblandade politiker. Det påpekas att *flera politiker är oroliga* men vilka det eventuellt skulle handla om ges det ingen vink om. Återknytningen till detta sker mot slutet av rapporteringen då Folkpartiets ledare Lars Leijonborg klipps in utan närmare presentation.

Innehållet i påannonseringarna bygger allt som oftast på en generaliserande hållning där källor utelämnas i förmån för en kategoriserande presentation. Samma mönster återfinns i exemplet nedan där Socialdemokraternas partikongress tagit upp skolpolitiken och nyhetsankaret presenterar en rapport från kongressen.

Exempel 8 Aktuellt 051031

NA – *Socialdemokraterna betonar kunskap på ett tydligare sätt i sitt förslag till ny skolpolitik som debatteras ikväll på kongressen i Malmö. 15000 fler lärare utlovas och man vill också införa nationella prov redan från årskurs tre. Detta är ett kontroversiellt förslag som väcker blandade reaktioner ute i skolan.*

Återigen lyfter den inledande meningen fram en konkret tolkning av innehållet i debatten, vilken journalistiken betonar huvudhändelsen från kongressen, nämligen kunskapsdiskussionen. Dessutom görs en poäng av att det *debatteras ikväll* vilket framhäver det omedelbara i rapporteringen och autenciteten förstärks. I påannonseringen syns också hur politiska löften annonseras och dess konsekvenser verkar följa i inslaget. Precis som i Exempel 7 ovan, där politikens oro inför det förslag en utredning presenterat hamnar i fokus, konstrueras i detta utdrag en liknande avisering genom Socialdemokraternas löften om fler lärare och nationella prov som möts av *blandade reaktioner ute i skolan*. Konsekvensen av det som presenteras i inledningen står i centrum för rapporteringen och publikens vidare intresse prioriteras.

Berättarstrukturer och samtiden

Detta empiriska kapitel har avsett belysa hur den politiska tv-nyhetsjournalistiken struktureras och hur huvudhändelser och eventuella sidospår konstrueras i de journalistiska texterna. Den tydligaste förändring som går att utläsa kretsar kring vilket fokus och vilka aspekter av nyheten som journalister har och betonar. Detta ska dock inte det förväxlas med *vilka* händelser som väljs ut att presenteras som nyheter, utan är istället en fråga om *hur* nyheten presenteras (jfr Nilsson 2004).

Inrikespolitiska nyhetsinslag i Sveriges Televisions nyhetsprogram från slutet av 1970-talet vittnar om en ambitiös journalistisk problemdefinition och bakgrundsbeskrivning. I denna avhandling benämns den politiska tv-

journalistiken under slutet av 1970-talet som mer *didaktiskt inriktad* än under senare år¹⁰⁰. Den präglas av ett omfångsrikt beskrivande av aktuella sakpolitiska frågor; ett beskrivande som går ut över nutida dramatisering och tolkning av politiska skeenden. Resonemanget stödjer den forskning på aktualitetsjournalistik som bland andra Djerf-Pierre & Weibull (2001) och Ekecrantz & Olsson (1994) presenterar.

Allt som oftast agerar såväl nyhetsankare som politisk kommentator med en pedagogisk hållning gentemot tittaren och försöker informera om vad som är orsaken till det politiska skeendet som rapporteringen syftar till att lyfta fram som nyhet. Journalistiken fungerar som en stark och väletablerad samtida samhällsinstitution med ett kunskapsinnehav där relationen mellan skeenden i den faktiska verkligheten och den genom nyhetsjournalistiken konstruerade bilden av densamma, förblir relativt okomplicerad jämfört med under senare tid. Relationen mellan journalistiken och publiken blir i sin tur av undervisande och utbildande karaktär, där journalisten utgör den lärande parten (jfr Viscovi 2006).

Vid denna tid har public service-företaget fortfarande en tämligen ohotad position som pålitlig och förtroendeingivande samhällsinstitution där man i egenskap av etermedieföretag står med televisionen som relativt nytt och kraftfullt medium vilket såväl publik som politiker insett möjligheterna med (Hadenius 1998). Däremot fanns krafter inom det politiska Sverige som såg samband mellan den starka centralisering av etermedierna som länge varit rådande och en ökad journalistisk makt. Inom den successivt stegrande tillväxtideologiska dimensionen av svensk politik höjdes röster om att den nationella radion och televisionen hade glidit ifrån publiken och centraliseringen av verksamheten bidrog till ett ökat avstånd mellan dessa båda parter. Den decentraliseringsfas som inleddes under mitten av 1970-talet var ett uttryck och resultat av dessa farhågor och framväxten av lokalradion blev ett viktigt steg i denna process (Djerf-Pierre & Weibull 2001:365). Den politiska verksamheten fattar med andra ord beslut och drar upp strategier utefter en syn på relationen mellan journalister och medborgare. Även om den politiska sidan under lång tid hade en nära relation till journalistiken i landet så är just 1970-talets mediepolitiska processer intressant ur det avseendet att man från politikerhåll lägger stor vikt vid förhållandet mellan journalistik och publik.

¹⁰⁰ Ekecrantz & Olsson (1994) gör en liknande definition men ska inte förväxlas med denna avhandlings begrepp.

Det är även en rimlig slutsats att politiker vid denna tid på allvar blir varse om hur journalistiken får en ökad makt över ordet, en känsla av hur *agenda-setting* och beskrivningsmakt mer och mer förskjuts över i journalistikens favör (jfr Strömbäck 2000, Dearing & Rogers 1996). Den politiska demokratins hörnstenar utmanas av en maktfaktor som de inte har kontroll över och därmed växer det fram ett mediepolitiskt klimat som till stor del handlar om att tämja den journalistiska sidans påverkansmöjligheter. Att den didaktiska hållningen genomsyrar den politiska rapporteringen blir utifrån dessa kontextuella förutsättningar ytterligare ett uttryck för hur beskrivandemakt och problemformuleringsprivilegiet till stor del ligger hos journalistiken.

Mot slutet av 1980-talet har den politiska nyhetsrapporteringen ändrat form och kan nu benämnas som mer *reaktionsorienterad* än tidigare. I det begreppet läggs en dominans av fokus på hur sakpolitiska förhållanden förklaras mindre utifrån ideologiska grunder och istället tillämpas en personifiering av politiken där individuella politiker kopplas samman med politiska gärningar och utspel (jfr Strömbäck 1997, Håkansson 2004). De får representera en vilja eller ovilja att handla utifrån det problem som definierats. Bakgrundsteckningarna och problemdefinitionerna som präglade de tidigare journalistiska nyhetsinslagen har nu istället glidit över till fokus på det politiska ansvaret och hur enskilda politiker agerar i samtida aktuella frågor. Den ekonomipolitiska diskursen som konstrueras och förmedlas genom journalistiken kretsar kring den politiska reaktion som problemet (finansmarknadskrisen) leder till. Redan i påannonseringar ryms anslag om hur till exempel förslag eller uttalanden från politiker kritiserats av oppositionella partiföreträdare och det är främst kring dessa reaktioner som journalisterna lägger fokus.

Eftersom den för analysperioden under 1987 dominerande frågan handlar om ekonomisk politik är det främst finansminister Kjell Olof Feldt som förekommer i rapporteringen. Regeringens ekonomiska politik blir snabbt *den Feldtska politiken* och *det Feldtska paketet* vilket bidrar till den personfixering som för denna tid är rådande inom journalistiken (jfr Strömbäck 2008, Bennett 2003, se vidare kapitel sju). Kommersialiseringen och framväxten av en mediemarknad under slutet av 1980-talet bidrar till ett konkurrenständande bland journalistiska institutioner, även inom public service (Edin 2000). Då faller ambitionen om grundläggande bakgrundsförklaringar i skymundan för mer uppseendeväckande och populariserad framställning av politiken. I de journalistiska texterna från 1987 yttras detta genom att citat och uttalanden bygger upp nyheten och en polarisering mellan politiska ståndpunkter skapas och skänker dynamik åt inslagen. Det måste även be-

aktas att ekonomisk politik kan ses som ett sakpolitiskt ämne som i en samtida kontext kan vara svårt att förmedla med naturlig uppseendeväckande dramaturgi. Ämnen som politiska skandaler eller konkreta riksdagsdebatter ger större möjligheter till att förmedla dramatik, polarisering eller uppseendeväckande uttalanden utifrån. Analyserna visar hur fokus läggs på reaktioner och handlanden av olika slag och den dramaturgiska framställningen av händelserna bygger främst på uttalanden och individuella politikers handlande och ansvar.

Slutligen hamnar den nyhetstexterna från hösten 2005 i ett *konsekvensinriktat* journalistiskt fack. Nu är det till skillnad från tidigare större fokusering på verkan och konsekvenser av det politiska handlandet som präglar den inrikespolitiska nyhetsförmedlingen. Tolkning och spekulation kring politikers handlande, allmänhetens reaktion på detsamma samt konsekvenser för medborgare är exempel på journalistiska vinklar som förekommer i det senaste empiriska materialet. Med andra ord förflyttas det journalistiska fokuset från bakgrundsbeskrivning av problem till eventuella och faktiska konsekvenser. Precis som i nyhetsinslagen från 1978 och 1987 har nyhetsankaret fortfarande en central position att genom sin påannonsering förmedla vad som ska uppfattas som det viktigaste i nyheten och därmed leda tittaren i en viss riktning (jfr Strömbäck 2008). Dessa påannonseringar har nu kortats ned avsevärt jämfört med de två föregående empiriska nedslagen och består allt som oftast av två till tre meningar som slagkraftigt förmedlar kärnan i nyheten och skapar förväntningar hos publiken om vad efterföljande inslag kommer kretsa kring. Som de exempel som presenterats visat används dessutom kraftfulla formuleringar och ordval som anslår en manifesterande ton. Den skolpolitiska diskursen blir medierad genom känsloladdade uttryck som syftar till att behålla publikens intresse snarare än grundläggande informera. Framförallt bygger rapporteringen på antingen presenterade förslag eller politikers uttalanden kring dem och därefter behandlas konsekvenser av detta. Huvudspåren i den journalistiska bevakningen är de senare och problembeskrivningar och uttalanden betraktas som sidospår. Sammantaget skapar detta en uppfattning om politisk tv-journalistik under inledande delen av 2000-talet som anspelade på känslor hos medborgare/tittare i de aktuella frågorna och går därmed helt i linje med det som Strömbäck & Jönsson (2007) betonat som en fjärde *berörande* fas i den journalistiska historien.

I takt med en snabbt växande teknologisk utveckling på medieområdet vid denna tid blir journalistiken ett ständigt omdefinierat område (Innis 2007, Deuze 2003). Den konkurrens som uppstod under slutet av 1980-talet och under hela 1990-talet mellan framförallt public service-medier och

kommersiella medier på en ny marknad, har förblivit men är idag dessutom utvidgad till konkurrens mellan traditionell journalistik och nya former av medborgarjournalistik (Ilshammar 2007). Utvecklingen av bloggar och sociala medier via Internet har skapat möjligheter för vanliga människor att producera och sprida information har satt press på journalister inom traditionella medieorganisationer att anpassa sitt arbete till detta (Wall 2005:156). För att lyckas, och samtidigt behålla sin status som kunskapsförmedlare och central social institution, blir begrepp som politisk korrekthet och opartiskhet mer centrala än någonsin. I relation till den politiska verksamheten, som också den genomgår ständig förändring i form av framväxande enfrågerörelser och utmanande av den parlamentariska partipolitiska demokratin, blir journalistikens förhållningssätt gentemot såväl publik som politiska institutioner avgörande för dess rykte och upprätthållande av legitimitet (jfr Edin 2000). Hur hanterar Sveriges Televisions nyhetsjournalistiska verksamhet denna typ av sociala och politiska förändringar i samhället när det handlar om inrikespolitisk rapportering, samt vad präglar den historiska utvecklingen kring detta?

För att kunna närma sig dessa i sammanhanget adekvata frågeställningar krävs en detaljerad analys av de faktiska nyhetstexter som produceras. Fram tills nu har nyhetsjournalistiken främst betraktats på en makronivå. Kontextuella förutsättningar har redogjorts för och dessutom har en mikroanalys påbörjats genom analyser av berättarstrukturer i de journalistiska texterna om politik. I de tre följande kapitlen betonas främst mikroorienterade analyser som avser framhäva hur tv-journalistiken konkret och strategiskt konstruerar berättelser om politik och vilka tolkningsmöjligheter som uppstår. Innan språkliga och visuella strategier i de journalistiska texterna analyseras i kapitel sju och åtta, ska resultat och analys av den kvantitativa undersökningen av vilka aktörer som förekommer i nyhetstexterna som gjorts redovisas. Dessutom presenteras och diskuteras hur journalistiska framställningssekvenser används som fond för nyhetsrapporteringen och skapar förutsättningar för involverade aktörer. Den kronologiska utvecklingen och eventuella förändringar står fortfarande i centrum.

6. Journalistiska framställningssekvenser och aktörer

Samtliga aktörer som förekommer i tv-journalistikens texter fyller specifika funktioner. Oavsett om det är politiker eller journalister så förekommer de i med syftet att representera ståndpunkter såväl som institutioner (Fairclough 1995a). På samma sätt är formen för den journalistiska framställningen en del av vår förståelse för nyhetsinslag i tv. Hur en politisk verklighet presenteras, vilka beståndsdelar som bygger upp presentationen, är avgörande för dess tolkningsramar. Den historiska utvecklingen och eventuella förändringar av dessa aspekter står här i centrum. Resultaten av analysen är viktiga för att bättre förstå nyhetsjournalistikens samtida roll i skapandet och omskapandet av det offentliga samtalet om politik.

Analysen som driver detta kapitel pekar på en över tid standardiserad plattform för den journalistiska framställningen. Sekvenser med nyhetsankares på- och avannonsering, politisk kommentar, filmade inslag, grafiska sekvenser och studiointervjuer fördelas på liknande sätt genom samtliga tre empiriska nedslag och ramen för den journalistiska förpackningen av politiska nyheter framstår som etablerad. Förekomsten av antalet unika politiker respektive journalister som återfinns i rapporteringen förändras dock över tid. Utvecklingen pekar på ett minskat utrymme för politiker och ett ökat utrymme för journalister, ju närmare nutid som studeras. Med avsikten att problematisera maktperspektivet ställs denna undersökning också i relation till det tidsmässiga utrymme som journalister respektive politiker innehar i ett urval av nyhetsinslag under de aktuella tidsperioderna.

Undersökningen visar också att regeringspartierna har en tydligt dominerande synlighet (räknat i antal individer) i de analyserade inslagen. Under slutet av 1970-talet är det framförallt företrädare för Folkpartiet och Centern som förekommer mest, samtidigt som Socialdemokraterna återkommer mest frekvent i regeringsposition under slutet av 1980-talet och 2000-talets inledning.

Avhandlingens kvantitativa resultat bygger på det *totala antalet* inrikespolitiska nyhetsinslag under den tre utvalda tidsperioderna. De tre övergri-

pande teman som utgör detta kapitels huvudsakliga kärnpunkter är a) journalistiska framställningssekvenser, b) aktörer och c) partirepresentation. Urvalen och motiveringar kring dessa och inbegripna variabler har redogjorts för i avhandlingens metodkapitel (fyra). Kapitlet är tematiskt disponerat där dessa tre huvudsakliga teman analyseras kronologiskt var för sig.

Den journalistiska ramen

Med journalistiska framställningssekvenser bygger tv-journalistiken upp förutsättningar och funktioner för de aktörer som inbegrips i nyhetsrapporteringen. Som redogjorts för i metodkapitlet tidigare i avhandlingen har fem huvudsakliga sådana framställningssekvenser kategoriserats i det empiriska materialet (nyhetsankare, filmat inslag, politisk kommentar, studiointervju/debatt samt grafiska sekvenser). Dessa utgör ramen och plattformen för den inrikespolitiska nyhetsförmedlingen och de består under den analyserade tidsperioden, om än med förändrad utformning och varierande innehåll. De resultat som undersökningen utmynnat i presenteras nedan i en sammanfattande tabell där eventuella förändringar över tid synliggörs. Därefter följer analytiska resonemang kring såväl de tre empiriska nedslagens enskilda resultat som kring utvecklingen i stort.

När det handlar om den antalsmässiga fördelningen mellan de variabler av journalistiska framställningssekvenser som valts ut, vittnar tabellen nedan om en förhållandevis likformig fördelning oavsett tidpunkt i historien. Procentsatserna baseras på sekvensernas förhållande till övriga i varje enskilt empiriskt material från de tre aktuella tidpunkterna.

Tabell 1.

Fördelning av förekomst av journalistiska framställningssekvenser i den inrikespolitiska nyhetsrapporteringen i <i>Aktuellt</i> och <i>Rapport</i>			
Jämförelse mellan empiriska nedslag			
Journalistisk framställningssekvens	Tidsperiod		
	Förekomst (%)		
	Sep-nov 1978	Sep-nov 1987	Sep-nov 2005
	(n=466)	(n=495)	(n=447)
Nyhetsankare	38	37	37
Filmat inslag	32	41	42
Politisk kom.	16	4	4
Studiointervju	2	2	2
Grafisk sekvens	12	16	15
	100	100	100

Resultaten visar en likvärdig fördelning mellan de olika journalistiska framställningssekvenserna genom samtliga empiriska nedslag. Undantaget utgörs främst av en minskad frekvens av politisk kommentar. Vid de tre olika tidpunkterna döljer sig kontextuella såväl som innehållsmässiga förutsättningar som genererar den fördelning mellan sekvenserna som resultaten vittnar om. Ambitionen är att i det följande analysera dessa bakomliggande villkor till varför ramen för politisk tv-journalistik framträder som statisk och etablerad sedan slutet av 1970-talet fram till idag.

Nyhetsankaret som centralfigur 1978

Oavsett vilken av dessa sekvenser som diskuteras så fyller samtliga viktiga funktioner i de journalistiska texterna. Nyhetsankaret har under slutet av 1970-talet en dominerande funktion i avseendet att personen i fråga får stort utrymme att göra på- respektive avannonseringar.¹⁰¹ Det förekommer ofta att ett inrikespolitiskt inslag delas upp enligt modellen: *nyhetsankare – filmat inslag – nyhetsankare – filmat inslag – politisk kommentar – nyhetsankare* och så

¹⁰¹ Ovanstående resultat ska dock inte förväxlas med tidsfaktorn då dessa resultat istället uteslutande bygger på antalet sekvenser i samtliga inrikespolitiska inslag, oavsett tid. Relationen mellan tidsmässigt utrymme och antal sekvenser diskuteras istället längre fram i detta kapitel.

vidare, där nyhetsankaret fungerar som centralfigur genom att leda tittaren vidare i inslaget. Även om frekvensen för de olika sekvenserna varierar framstår ändå denna typ av växelverkan mellan dem som en återkommande form för tv-journalistiken (jfr Fiske 1987). Det kan klippas snabbare inom och mellan framställningssekvenserna ju närmare nutid som analyseras, men denna grundläggande växelverkan förblir intakt.

Nyhetsankaret agerar vid denna tidpunkt som länk mellan publik och journalistik. Med andra ord kan ovanstående kvantitativa resultat stärka en kvalitativ uppfattning om att nyhetsankaret innehar en för tiden dominant position i den politiska nyhetsrapporteringen.¹⁰² Antalet sekvenser där han inkluderas är som tydliggörs i tabellen ovan fler i jämförelse med de övriga framställningssekvenserna. Resultatet bör placeras in i ett medieteoretiskt perspektiv där det kan konstateras att när dessa tidigaste nyhetsinslag produceras, distribueras och konsumeras står Sveriges Television som ensam aktör på etermedieområdet (Hadenius & Weibull 2003). Nyhetsjournalistiken i såväl radio som tv bygger på begrepp som oberoende, autenticitet och saklighet (Allan 2002) och detta förstärks genom nyhetsankarets framtoning som seriös, förtroendeingivande och kunnig. Edin (2000:91f) talar om nyhetsjournalistiken som en institution med ansikten i form av bland annat nyhetsankaret som skänker journalistiken något mänskligt, samtidigt som framtoningen är opersonlig och nollställd för att markera den för Sveriges Television nödvändiga auktoriteten.

Eftersom påannonseringarna framstår som ambitiösa och innehåller ett stort antal meningar och information om bakgrunden till sakpolitiska frågor, i förhållande till senare nyhetsinslag, blir intrycket av ett konkretiserat och institutionellt upplysningsideal konstant. När det handlar om politisk nyhetsrapportering är det rimligt att beakta nyhetsankarets position som central i bemärkelsen att framförallt rollen som förklarande och upplysande delas mellan nyhetsankare och politisk kommentator.

Den vid tiden för det första empiriska nedslaget dominerande diskursen är kärnkraften och dess politiska konsekvenser i form av regeringsuppbrott och sammansättning av en ny fungerande ministär. Det är ett tillstånd och läge i svensk politik som till sin natur är spänt och angår många människor och inte enbart journalister. Därför åläggs det nyhetsmedierna att adekvat kunna förklara det politiska läget på ett ambitiöst, korrekt och nyanserat vis för att medborgarna ska kunna fortsätta upprätthålla ett starkt förtroende gentemot den journalistiska verksamheten (jfr Strömbäck 2000). Den

¹⁰² Se vidare i kapitel sju.

samtida kontexten är också ett sammanhang som inte påkallar den tidsmässiga uppmärksamheten på samma sätt som nutida mediemarknad gör. Snarare finns det till exempel utrymme för journalister att synliggöra aktörer under längre tid, såväl språkligt som visuellt. Intrycket vittnar om journalistiska ledord som förtroende och saklighet snarare än dramatisering.

Dessutom finns det ett samtida internationellt perspektiv att ta hänsyn till. Västerländska mediers nyhetsjournalistiska verksamhet har under en stor del av 1900-talet och framförallt under 2000-talet arbetat och utformats av en standard som främst satts inom amerikanska och brittiska nyhetsmedier (Gripsrud 2002). Det kan handla om alltifrån visuella effekter, vinjetter, språkliga formuleringar och så vidare. Den amerikanska modellen integreras i europeiska mediers arbetsrutiner och textuella utformningar. Den funktion nyhetsankaret fyller i de analyserade nyhetsinslagen har likheter med hur motsvarande journalistiska roll utformas i samtida amerikanska och brittiska nyhetsprogram (jfr Allan 2002, Hadenius 1998:149). Resonemanget förstärker uppfattningen om en homogenisering av utbud och format redan vid denna tid i historien (se t.ex. Postman 1985).

De filmade inslag som förekommer fyller också en viktig funktion i den politiska rapporteringen. Som Tabell 1 ovan visar pekar resultaten på ett stort utrymme för dessa sekvenser i det empiriska materialet, likvärdigt med det för nyhetsankaret. Dessa båda måste betraktas som grundpelarna av de journalistiska framställningssekvenserna när det handlar om politiska nyheter.

Den politiska kommentaren inbegrips också som en betydelsefull journalistisk sekvens under hösten 1978, även om den kvantitativt förhåller sig på en marginell nivå jämfört med nyhetsankarets och de filmade inslagens position. Som kommer analyseras längre fram i avhandlingen består den politiska kommentaren vid denna tidpunkt av längre monologer från journalister jämfört med senare inslag. De grafiska sekvenserna, samt studiointervjuer, har av olika skäl ett mindre utrymme i rapporteringen. Nyhetsjournalistik i tv, oavsett om det gäller politisk journalistik eller övriga nyhetsjournalistiska genrer, bygger främst på bilder och känslöframkallande strategier (Allan 2002). Därför blir det framförallt de filmade och redigerade inslagen en naturlig stöttsten i rapporteringen.

Sökandet efter det tv-mässiga

Det paradoxala som är utmärkande för just den politiska tv-journalistiken är att politik traditionellt sett är ett ämne och innehåll som är komplicerat och måhända inte lika "tv-mässigt" som till exempel olyckor och brott.

Sökandet efter ämnen och presentationsformer som kan betraktas tv-mässiga kan härledas så långt tillbaka som till televisionens barndom. Hadenius (1998) beskriver hur statliga tv-utredningar och en gängse uppfattning inom Sveriges Radio under inledande delen av 1950-talet, präglades av en prioritering av just det som för tiden ansågs tv-mässigt. Under de första åren av svenska tv-sändningar saknades det inrikespolitiska inslag inom tv-nyhetsverksamheten med hänvisning till en rädsla för att det inte skulle göra sig bra i tv. Då definierades tv-mässighet på två olika nivåer, dels om ämnesinnehållet och dels om framställningsformerna. Förhållningssättet dominerade länge inom verksamheten och det dröjde till 1959 innan inrikespolitik på allvar började förekomma som återkommande inslag i tv-nyheterna, då i form av korta telegram (Djerf-Pierre & Weibull 2001:131).

Med andra ord är det rimligt att konstatera hur en initialt försiktig inställning från såväl den politiska sidan som sändarföretaget angående tv-mediet även kan sägas influerat nyhetsverksamheten in på 1970-talet. Ett fokus på filmade inslag och en central vägledare i form av nyhetsankaret vittnar om detta faktum.

Filmade inslag dominerar 1987

Mot slutet av 1980-talet synliggörs vissa förändringar i fördelningen av journalistiska framställningssekvenser. Nyhetsankarets förekomst har nu minskat något i relation till det tidigaste empiriska materialet, rimligtvis till förmån för de filmade inslagen. Dessutom har sekvenser med politisk kommentar minskat och det är viktigt att begrunda och försöka förstå orsakerna. Hur nyhetsrapporteringen ur ett formmässigt perspektiv är uppbyggd skapar strukturer för vilka som kan synas och vilka som väljs bort (jfr Fairclough 1995a).

Nyhetsankare som agerar i nyhetsinslagen intar nu en mer begränsad roll än tidigare. Den tidigare betydelsefulla rollen som nyhetsankaret har haft att presentera nyheter och inslag har i stor utsträckning begränsats och ersatts av ett större antal journalister som får ökad synlighet i filmade inslag än tidigare. Nyhetsankaret fungerar fortfarande som centralgestalt med uppgift att vägleda tittaren genom sändningen men dennes handlingsutrymme är mer begränsat. Trots att filmade inslag nu erbjuder fler reportrar inom ramen för samma inslag sker identifikationen huvudsakligen fortfarande med nyhetsankaret och den journalistiska institution som företräds. Detta har rimligtvis sina orsaker i utveckling av tekniker och strategier i en audiovisuell kontext (jfr Eriksson 2002). De reportrar som förekommer i filmade

inslag från 1978 presenteras ofta i bild och under längre intervjusekvenser. Vid 1980-talets slut har reportern i större utsträckning istället förflyttats till bakom kameran och i en voiceoverfunktion. Journalisten har därmed större valmöjligheter kring sättet att presentera och berätta i inslagen (se vidare kapitel åtta).

Ett flertal nyhetsinslag från 1987 vittnar om hur två och ibland tre reportrar används i samma inslag, såväl i som utanför bild. Utvecklingen skänker journalistiken ett större handlingsutrymme men frambringar samtidigt en känsla av kontinuitetsbrott. I en jämförelse med inslag i det tidigaste empiriska nedslaget, där ofta en reporter per inslag användes och förblev ensam berättare, präglas den politiska tv-journalistiken under slutet av 1980-talet av ett experimenterande och sökande efter former som syftar till att nå en större publik. Förnyelsen bör inte betraktas som negativ utan enbart som ett uttryck för samtida produktionskontexter där en mediemarknad skapas och nya ideal infinner sig inom journalistprofessionen (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001).

Dessutom konstateras att de filmade inslagen ökar i förhållande till inslagen från 1978 samtidigt som den politiska kommentaren minskar. Orsakerna kan vara många. Den politiska kommentaren hör i stor utsträckning samman med såväl vilka politiska ämnen som tas upp som att rådande journalistideal påverkar. Den politiska kommentaren återkom ofta under hösten 1978 då den rådande regeringskrisen rimligtvis krävde en pedagogisk framtoning i kommentaren. Journalisten kunde därmed använda denna framställningsform för att göra anspråk på auktoritet och agera som informatör till allmänheten (jfr Edin 2000). Antalet reportrar som arbetar på fältet förefaller därutöver också ha ökat, vilket måhända resulterat i ett minskat utrymme för fasta politiska kommentarer i studio. Vid de tillfällen de förekommer är det samma journalister som också står bakom det filmade inslaget. Detta belyser ett första och tidigt steg i en förändring i relationen mellan journalister och politiker. När material på nyhetsplats produceras av samma individer som agerar i rollen politisk kommentator riskerar mediets nyhetsplats bli en åsiktsjournalistiks gisslan (jfr Bergstrand 2006). Utifrån ett bredare samhällsperspektiv tenderar därmed journalistiken som institution, i detta fall Sveriges Television, systematiskt frångå principer som ska bära upp nyhetsverksamheten. Den institutionella rösten som så starkt präglade nyhetsinslagen från 1978 övergår nu till en mer diversifierad journalistisk framtoning där en osäkerhet inför det nya medielandskapet kan skönjas.

För att återkomma till nyhetsankarets minskade förekomst kan det också ha sina förklaringar i att enskilda journalister nu mer och mer vill och lyckas också synas. Teoretiskt kan denna tolkning förklaras genom att den

strävan efter synlighet (*management of visibility*) som Thompson (1995:134ff) belyser, även går utanför politikens gränser. Andra sociala institutioner inbegriper individuella aktörer som behöver synas för att åstadkomma avancemang på karriärstegen. Den journalistiska personligheten ökar i prestigevärde eftersom fler och fler aktörer börjar uppenbara sig på marknaden. Det här är något som måste beaktas vid diskussioner kring konsekvenserna av journalistyrkets professionalisering. Konsekvensen av denna professionalisering blev att konkurrensen inom det journalistiska fältet ökade (jfr Bourdieu 1998). Eftersom tidningarna till stor del tack vare presstödet kunde börja växa i format och upplaga ökade också storleken på redaktionerna. Radion och televisionen expanderade och följderna blev att efterfrågan på och konkurrensen om utbildade journalister ökade (Hadenius & Weibull 2003). Utbildning och professionalisering tillsammans med teknisk utveckling medförde att sättet att presentera journalistiskt material på förändrades och ställde samtidigt högre kompetenskrav.¹⁰³ Samsynen på sin yrkesroll bland de nya journalisterna blev vanligare som följd av att fler hade gått igenom högre journalistisk utbildning, men också synen på sätt att presentera och bearbeta sitt material nådde större konsensus (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001).

Synen på sin yrkesroll

För att på allvar kunna förstå journalistikens samtida samhällseliga betydelse och hur dess uttryck kan tolkas behövs en vetenskap om hur journalister själva ser på sitt yrke.¹⁰⁴ Weibull m.fl. (1991) beskriver bland annat vad den svenska journalistkåren inom olika medier har för uppfattning om sin yrkesroll under slutet av 1980-talet. I undersökningen framkommer det skillnader i uppfattningen om det journalistiska uppdraget beroende på vilket medium journalisten som tillfrågas verkar inom. Samtidigt är vissa egenskaper ändå generaliserbara. Bland annat fick journalisterna i undersökningen ett antal påståenden om yrkesrollen där de skulle värdera huruvida de stämmer in

¹⁰³ Den första journalisthögskolan i Sverige inrättades 1968 (se Hadenius & Weibull 2003, Hadenius 1998)

¹⁰⁴ Se även Melin (2008) som undersöker förändringar i svenska och brittiska journalistikkulturer mellan åren 1989-2002. Hon anlägger ett brett teoretiskt perspektiv som främst bygger på Pierre Bourdieu och Michel de Certeaus grundläggande teorier. Melin diskuterar bland annat omskapandet av värderingssystem inom den journalistiska "doxan", det vill säga verklighetsuppfattningar om vad journalistik är, och analyserar bland annat hur dessa uppfattningar och värderingar omförhandlas över tid.

eller inte enligt deras respektive synsätt. De olika påståendena kan delas in i två kategorier: journalisten som *aktiv* eller journalisten som *neutral*. Med aktiv åsyftades att journalister skulle granska, förklara, stimulera tankar och idéer, kritisera och förmå ge människor upplevelser. De neutralt inriktade påståendena handlade om att rapportera, neutralt spegla allmän opinion samt fungera som språkrör för den lokala opinionen. Resultatet av undersökningen visar att en majoritet av de intervjuade journalisterna såg på sin roll som aktiv, snarare än neutral.¹⁰⁵ Enbart ungefär var fjärde eller femte journalist ansåg att de påståenden som klassificerades som neutrala stämde helt överens med deras syn (Weibull m.fl. 1991:101ff).

Journalistyrkets professionalisering fick med andra ord såväl positiva som negativa effekter. Det förstnämnda kan härledas till en generell kvalitetshöjning och det negativa till ett möjligt homogent utbud och därmed en minskad mångfald (Engblom m.fl. 2002:244f). Inte ens Sveriges Television var isolerad från den konkurrens som vid den här tiden rådde inom tidningsmarknaden och som även började frodas inom etermedierna. Därför var det en naturlig utveckling att ambitionen hos individuella journalister ökade i takt med den samtida konkurrensutvecklingen.

En standardiserad plattform framträder 2005

Med anledning av den långa tidsperiod genom vilken det empiriska materialet spänner över vore ett rimligt antagande att den journalistiska presentationsformen i något avseende skulle förändras. Inom medie- och kommunikationsforskningens område finns studier som visar hur tiden för politiker att uttala sig i nyhetsrapporteringen har minskat avsevärt under senare år (se Hallin 1992, Nylund 2003, Bucy & Grabe 2007). Forskningen pekar på ett mer aktivt redigeringsarbete där klippningen sker oftare och skapar fler och snabbare soundbites (jfr Nylund 2003).¹⁰⁶ I inslagen från 1978 kunde politiker, jämfört med idag, på ett helt annat sätt få tid att utveckla sina resonerang. Journalister och i synnerhet genom den politiska kommentaren, gavs också tid för pedagogiska reflektioner över det som togs upp i rapporteringen. Under 2000-talet ges aktörerna inte längre samma utrymme. Antal klipp ökar för att höja tempot i inslagen såväl ur ett bildmässigt som språkligt perspektiv (jfr Eriksson 2006). Samtidigt visar Tabell 1 ovan att antalet

¹⁰⁵ Totalt 851 journalister från såväl lokala som rikstäckande medier ingick i studien

¹⁰⁶ Det är inte bara politikernas utrymme som förändras på detta sätt utan det är allmänt för hela den tv-nyhetsjournalistiska utvecklingen (se Bucy & Grabe 2007).

sekvenser av respektive journalistisk form förhåller sig nästan identiska i relation till varandra jämfört med de två tidigare empiriska nedslagen.

Med andra ord verkar det finnas en standardiserad plattform för den inrikespolitiska nyhetsrapporteringen som under drygt tre decennier utgjort grunden för den journalistiska framställningen. Nyhetsankaret innehar fortfarande en position som centralfigur för rapporteringen. Det som dock skiljer dennes roll nu från tidigare är vid intervjusituationer i studio eller i diaog med kommentator ute på fältet. Tidigare, kanske framförallt i materialet från 1987, var nyhetsankarets aktiva roll i den journalistiska texten mer begränsad. Han eller hon hade endast ett marginellt utrymme att interagera i den journalistiska utformningen utöver på- och avannonsering för inslagen. Dessutom bidrog den visuella framtoningen till en restriktiv position där publikens uppmärksamhet främst skulle hamna på övriga element i rapporteringen och nyhetsankaret enbart skulle vara den som guidade tittaren mellan de olika inslagen. De få gånger det förekom intervjuer i studio sköttes dessa främst av en politisk kommentator och nyhetsankaret agerade i en biroll i intervjusituationen. Nu är det däremot uteslutande nyhetsankaret som intervjuar de gäster som bjuds in till studion. Det är ett tydligt mönster att nyhetsankaret intar mer av en auktoritetsposition än tidigare. Han eller hon intervjuar i studion, fördelar ordet i studiodebatter, pratar via länk med politiska kommentatorer samt har ett större fysiskt utrymme i studion att framhäva sin position.

Den inrikespolitiska nyhetsrapporteringen i Sveriges Televisions nyhetsprogram *Aktuellt* och *Rapport* tenderar under en lång tid ha följt ett standardiserat formmönster i framställningen av politik. Resonemanget bygger uteslutande på vilka typer av framställningssekvenser som förekommer mest respektive minst, samt på förhållandet dem emellan vid olika tidpunkter i historien. Aspekter som tydliggörs genom denna jämförelse är framförallt hur lika resultaten förhåller sig över tid. Sekvenser med filmade inslag ökar i förhållande till övriga element, dock utan något avgörande kvantitativt värde. Den politiska kommentaren är den sekvens som förändras mest och minskar avsevärt ju närmare nutid som studeras. Den längre monologiska kommentaren från slutet av 1970-talet har övergått till en form där nyhetsankaret intervjuar kommentatorn. Orsakerna till denna förändring är rimligen bland annat en konsekvens av nya villkor för produktion och textuell utformning. Tidsutrymmet blir mindre och klippen ökar i frekvens, vilket tvingar journalistiken att attrahera tittare genom nya berättarstrategier och formmässiga lösningar (jfr Bucy & Grabe 2007, Ekström 2000).

Även om de båda nyhetsredaktionerna genomgått omfattande förändringar under denna långa tidsperiod framstår den sekventiella presentatio-

nen följa ett väl inarbetat och etablerat mönster. Detta förstärker en uppfattning om hur Sveriges Television prioriterat och cementerat en plattform och mönster för politisk nyhetsrapportering; en plattform att därefter konstruera berättelser om politik på. Undersökningens resultat vittnar också om en över tid stark journalistisk ambition att nyhetsankaret ska personifiera just den auktoritetsposition och kontroll som public service-uppdraget inbegriper.

Övriga framställningssekvenser förhåller sig på likvärdig nivå i jämförelse med tidigare empiriska resultat. De grafiska sekvenserna förblir en marginell del av rapporteringen. Med ett kvalitativt närmande skulle dessa sekvenser kunna tänkas öka i takt med en teknisk utveckling inom redigering och digitala hjälpmedel, men som synes används dessa med begränsad frekvens. Studiointervjuer och debatter mellan inbjudna gäster spelar också en kvantitativt marginell roll i rapporteringen. Däremot blir dessa sekvenser betydelsefulla utifrån en kvalitativ ansats, vilket diskuteras avhandlingens kapitel sju.

De journalistiska framställningssekvenserna utgör en fond inom vilken inblandade aktörer ges förutsättningar att agera. Tillsammans bidrar de till journalistiskt konstruerade berättelser om politik. Vilka aktörsgrupper som återfinns i dessa berättelser behandlas i detta kapitel följande del.

Aktörsgruppers fördelning och förekomst

Genom att studera och analysera förutsättningar för och i vilken utsträckning inblandade aktörer förekommer i inslagen, möjliggörs en förståelse för de relationer mellan aktörer som skapas inom ramen för medietexterna. De kategoriseringar av aktörsgrupper som representeras i inrikespolitiska inslag har inspirerats av Fairclough (1995a) men utvecklats och anpassats till just inrikespolitiska nyhetsinslag. Avhandlingens huvudsakliga inriktning är att diskutera relationen mellan grupperna journalister och politiker, men medborgare och övriga representanter för organisationer har också inkluderats för att ställa journalister och politiker i relation till något mer än enbart varandra. Dessutom bidrar samtliga aktörsgrupper till den journalistiska textens utformning och är således en del av journalistikens berättarstrategiska förfaranden. Nedan illustreras hur fördelningen av utrymme för de olika aktörsgrupperna kommer till uttryck. Tabellen baseras på varje aktörs enskilda deltagande i form av ett eller flera yttranden. Resultaten ställs senare i detta kapitel i relation till den faktiska taltid som journalister respektive politiker har.

Tabell 2.

Fördelning av antalsmässig förekomst av aktörsgrupper i den inrikespolitiska nyhetsrapporteringen i <i>Aktuellt</i> och <i>Rapport</i>			
Jämförelse mellan empiriska nedslag			
Aktörsgrupp	Tisperiod		
	Förekomst (%)		
	Sep-nov 1978	Sep-nov 1987	Sep-nov 2005
	(n=465)	(n=753)	(n=789)
Journalister	31	45	39
Politiker	51	37	39
Medborgare	6	6	9
Övriga	12	12	13
	100	100	100

Politiker dominerar 1978

Vid tiden för det första empiriska nedslaget står journalister och politiker på varsin tydlig sida om makten över det offentliga samtalet. När regeringskrisen är ett faktum under hösten 1978 är det en intensiv bevakning av det politiska skeendet. Politiker och journalister tar upp den allra största delen av antalsmässig förekomst, vilket i och för sig kan anses naturligt. Det är dessa båda grupper som bär upp den deltagarmässiga aspekten av texterna. Anledningen till att ändå politikergruppen återkommer så ofta har såväl metodologiska som kontextuella skäl. Med det förstnämnda åsyftas hur antalet sekvenser där politiker kommer till uttryck av naturliga skäl lätt blir fler eftersom antalet unika individer är det som angetts.¹⁰⁷

Utöver detta måste den samtida journalistiska kontexten beaktas. Slutet av 1970-talet är en period där den intensiva politiska medialiseringsprocessen inte nått den slutgiltiga fasen, det politiska systemets anpassning till medielogiken, vilket underförstått innebär att journalistiken fortfarande sitter

¹⁰⁷ Det förekommer tillnärmelsevis inte lika många journalister som politiker i ett inslag där olika partiers företrädare kan komma till tals i en fråga.

på makten över mediet och ordet. Björck (2006:16f) skriver att medialiseringprocessens tredje och sista fas sker först under 1980-talet i Sverige, när det partipolitiska systemet till fullo anpassar sin verksamhet till mediernas villkor (jfr Strömbäck 2008). Det är först vid denna tid som kampen om makten över informationen och publiken på allvar inleds. Den politiska verksamheten har ännu inte utvecklat sina metoder för att ta upp denna kamp i den takt som snart skulle intensifieras. Således bygger den journalistiska framställningen mycket på journalistikens ohotade utrymme att fullfölja sitt rådande uppdrag, det vill säga att ambitiöst och pedagogiskt granska makthavare och förmedla till medborgare (Djerf-Pierre & Weibull 2001). Ett flertal politiker får komma till tals i samma fråga och det är just politiker som framstår som huvudobjektet. Uttalanden av politiska företrädare klipps in i rapporteringen utan att nödvändigtvis presenteras av en närvarande journalist (se kapitel åtta).

Vad som bör problematiseras är varför gruppen vanliga medborgare inte förekommer mer frekvent. Att låta människor oberoende av politiska eller journalistiska intressen få uttala sig i frågor om till exempel kärnkraften och regeringspolitiken som i allra högsta grad berör många, skulle vara en rimlig normativ bedömning. Det offentliga samtalet om politik i moderna demokratier är avhängigt mediernas roll som aktör och medskapare (Graber m.fl. 1998). Det faktum att andelen vanliga medborgare i jämförelse med övriga aktörsgrupper är så pass låg kan dock ha förklaringar av ämnesmässig art. Med tanke på den kärnkraftsdebatt och regeringsombildning som tillsammans utgör den allra största delen av ämnen, ligger säkerligen bidragande orsaker till att de som får uttala sig ofta hör till någon form av organisation just i ämnets natur. När det gäller regeringsbildningen är det mest de inblandade partiledarna som syns och i miljöfrågorna handlar det även ofta om journalister och företrädare för miljöorganisationer. Däremot är det anmärkningsvärt att oberoende medborgare inte syns mer just i rapporteringen om miljöfrågorna som trots allt blev föremål för folkomröstning två år senare.

Ämnesdominans kan alltså mycket väl påverka vem och vilka aktörer som kommer till tals i nyhetsinslagen. Om en av journalistikens uppgifter handlar om att erbjuda utrymme för ett offentligt samtal måste resultatet betraktas som en icke tillfredsställande indikation på motsatsen. När nyhetsjournalistiken utesluter medborgaren från detta utrymme förringar man hennes funktion i det. Politik framställs här istället främst som en angelägenhet för politiker och journalisterna själva. Detta signalerar också en berättarstrategisk ståndpunkt i samtida politisk tv-journalistik som går i linje med de resonemang som fördes i föregående kapitel. Problem och orsaker

till politiska frågor ägnas stort utrymme i avhandlingens tidigaste empiriska material. Med tendenser av detta teknokratiskt karakteriserade berättarfokus snarare än ett emotionellt, ryms en förståelse för den fördelning av synlighet bland aktörer som Tabell 2 tidigare visat. Om källan till information främst utgörs av politiska och journalistiska uttalanden marginaliseras utrymmet för medborgare att framföra synpunkter inom ramen för medietexterna.

Konsekvensen bör dock belysas som ett tämligen allvarligt politiskt och offentlighetsteoretiskt problem vilket historiskt kan liknas vid den representativa offentligheten (se Habermas 1962/1998:10f) då makten visades upp och medborgarna enbart passivt kunde observera symbolstatusen för makt-havare (jfr Thompson 1995). Med en journalistik som premierar information före diskussion skapas rimligtvis en klyfta mellan journalister och politiker på ena sidan och medborgare på den andra. Medborgarnas tillträde till den offentliga arenan och det offentliga samtalet om politik, för vilket nyhetsjournalistiken utgör en central fond, marginaliseras och låter vänta på sig ända fram till slutet av decenniet och början av det nya (Dahlgren 1995).

Journalister tar över under 1980-talet

Utifrån de resultat som undersökningen av de journalistiska texterna från 1978 visade i fråga om vilken aktörsgrupp som förekommer mest i rapporteringen, går det att konstatera en tydlig skillnad jämfört med 1987 års empiriska material. Politiker var de som tidigare klart dominerade förekomsten av individuella aktörers synlighet och för journalister förhåll sig antalet på en lägre nivå. Nu är det istället journalister som inte bara ökat i synlighet utan även passerat politikergruppen, vilket signalerar att det skett en intensifiering av journalistisk närvaro i rapporteringen.

Detta kan förklaras utifrån olika aspekter. Hur de journalistiska framställningssekvenserna fördelas måste sättas i relation till hur fördelningen av de övriga aktörsgrupper såväl som journalistiska framställningssekvenser ser ut. Med den ökning av filmade inslag i nyhetsbevakningen som Tabell 1 visar i jämförelsen mellan 1978 och 1987, följer också ett utrymme för fler journalister att synas. Etermediemonopolets förestående upplösning skapar förutsättningar för en konkurrensinriktad journalistisk verksamhet där synlighet och individualitet i högre utsträckning än tidigare präglar de journalistiska texterna.

Samtidigt står public service-företaget för nya utmaningar att möta konkurrens om den tidigare givna publiken. Edin (2000:143f) pekar på hur mångkanalsystemets introduktion strukturerar om tidigare förutfattade publikmönster. Hon nämner hur publiken fragmentiseras och differentieras,

vilket är ett faktum som framförallt Sveriges Television tvingas beakta. Samtidigt tenderar publiken i ett mångkanalsystem ”bli mer och mer homogena inbördes” (ibid. s. 143). Det krävs med andra ord ett paradoxalt förhållningssätt gentemot publiken från Sveriges Televisions sida där nya grepp måste introduceras samtidigt som traditionella ideal och mål ska eftersträvas. Som Bourdieu (1998) påpekar blir televisionen vid tiden för detta monopoluppbrott det dominerande mediet inom det journalistiska fältet.

Det framträder också i medietexterna från 1987 en mer begränsad roll för nyhetsankaret än tidigare. Denna slutsats baseras på såväl det faktum att det språkliga utrymmet minskar, vilket diskuterades i kapitel fem, som att antalet sekvenser i förhållande till framförallt de filmade inslagssekvenserna nu minskat jämfört med de från 1978 (se Tabell 1). Den betydelsefulla roll som nyhetsankaret tidigare haft att presentera nyheter och inslag har i stor utsträckning begränsats och ersatts av ett större antal journalister som får större utrymme än tidigare i filmade inslag. Istället för nyhetsankaret är det journalister och reportrar ute på fältet och genom voiceover som får personifiera den journalistiska institutionen.

De två andra aktörsgruppernas utrymme, övriga representanter och medborgare, präglas fortfarande av en relativ låg nivå av synlighet i materialet. Uttalanden från representanter från näringsliv och fackförbund utgör basen för representationen av gruppen Övriga. Medborgare kommer sällan till tals i rapporteringen och måste därför fortfarande betraktas som negligerade i förmån för politisk och journalistisk representation. Det är rimligt att förutsätta hur samtida organisatoriska och kontextuella påverkansfaktorer yttras genom att utestänga medborgaren från att vara del av den politiska nyhetsbevakningen och därmed också det offentliga samtalet om politik. Rådande journalistideal som kring mitten av 1980-talet övergår från granskning till tolkning innebär också en förskjutning i publikorientering inom journalistikåren (jfr Strömbäck & Jönsson 2007). Publikens smak skulle föras högre upp på agendan bland redaktionerna och därmed började popularisering och dramatisering av de journalistiska texterna bli en viktig del i denna process (Djerf-Pierre & Weibull 2001). Därför kom den tidigare gemensamma värdegrund och kunskapssyn som dominerat journalistiken, det vill säga speglade och granskade av verkligheten där opartiskhet tagits som självklart ledord för journalistisk verksamhet, att utmanas och övergå till ett mer subjektivt tolkande av sanningen. Insikten om att sanning och verklighet kan uppfattas och tolkas på olika sätt av olika människor trängde in på journalistikens område och ideal omvärderades. Såväl viljan att popularisera politiken som förändrade ideal bidrar med all sannolikhet till det faktum att

medborgare knappt syns i den politiska nyhetsbevakningen under slutet av 1980-talet.

Ett nytt millennium – men liknande röster

Det svenska politiska landskapet förändras under 1990-talet och under 2000-talets inledande år i bemärkelsen att ett flertal nya politiska partier uppkommer (Larsson & Bäck 2008). Vissa etableras samtidigt som andra upplöses lika fort. Den politiska nyhetsbevakningen i Sveriges Television under hösten 2005 innehåller ett flertal inslag som kretsar kring dessa nya partiers vara eller icke vara i det partipolitiska Sverige. Detta till trots kretsar den dominerande inrikespolitiska sakfrågan kring skolan och skolpolitiken.

Som framgår av Tabell 2 förhåller sig aktörernas synlighet i rapporteringen under hösten 2005 relativt likvärdig i relation till föregående empiriska material. Politiker och journalister har en kvantitativ dominans i inslagen och sekvenser där dessa båda grupper innehar talutrymme fördelas likvärdigt dem emellan. Politiker når nu upp till samma nivå av synlighet som journalister och har därmed uttraderat den kvantitativa skillnad som fanns i inslagen från 1987. Resultatet förstärker en uppfattning om att politiker är huvudaktörer bland de som intervjuas och direkt eller indirekt får möjlighet att uttala sig. Det är politiker som får prata om politik i förmån för medborgare och övriga företrädare för organisationer och dylikt.

Utöver det faktum att skolpolitiken ämnesmässigt dominerar det empiriska materialet från 2005 går det också att förklara aktörernas synlighet utifrån vilka andra ämnen som behandlas i den inrikespolitiska rapporteringen. Som tidigare nämnts är denna tid en partipolitiskt omvälvande period (jfr Larsson & Bäck 2008). Journalistisk uppmärksamhet riktas bland annat mot bildande och etablering av nya mindre partier. I dessa nyhetsinslag är det ofta flera politiska företrädare i varje parti som får chans att uttala sig. Anmärkningsvärt i nyhetsbevakningen är dock bristen på politiska motståndare. När till exempel Feministiskt Initiativ förekommer i rapporteringen är det interna problem och konflikter och inte diametrala politiska åsikter som fokuseras. Journalistiken framträder i det här fallet som en frågande allmänhet samt ett samlat politiskt etablissemangs företrädare (jfr Hjarvard 1999). Konsekvensen blir att enbart Feministiskt Initiativs ombud och företrädare blir intervjuade. Politisk sakfrågepolemik uteblir och istället

närmar sig journalistiken det enskilda partiets struktur och roll i den partipolitiska sfären.¹⁰⁸

Med en partipolitisk inriktning förekommer också inslag som kretsar kring det socialistiska blockets eventuella samarbetssvårigheter. Miljöpartiets språkrör, Peter Eriksson och Maria Wetterstrand, uttalar sig återkommande i frågan om partiets möjligheter att kräva ministerposter i en eventuell framtida koalitionsregering med Socialdemokraterna och Vänsterpartiet. Statsminister Göran Persson uttalar sig inte tillnärmelsevis lika ofta som Miljöpartiets företrädare i frågan. Sittande regeringens företrädare förekommer dock frekvent i andra frågor.

De inslag som behandlar skolpolitiken konstrueras främst kring Socialdemokraternas respektive Folkpartiets åsikter i de aktuella frågorna. Representation av övriga partier i den här typen av nyhetsrapportering lyser med sin frånvaro. Orsakerna kan rimligtvis finnas i de nämnda partiernas uttalade fokus på just skolpolitiken och vad de ser som prioriterat att arbeta med för att förbättra verksamheten. Socialdemokraterna har länge arbetat med mottot om att *alla ska med*, ingen ska lämnas efter, *solidaritet* gentemot varandra och dessa formuleringar gäller i högsta grad skolan.¹⁰⁹ Skolminister Ibrahim Baylan är den som i första hand representerar regeringen och Socialdemokraterna i skolpolitiska frågor. Folkpartiet har å sin sida under senare år förknippats med en skolpolitik där ordning och reda måste uppnås för att kunskaperna ska bli bättre bland eleverna. R retoriskt har partiet tagit fasta på de *bristande kunskaperna* hos svenska elever i internationella jämförelser och inriktat sin politik på åtgärder som ska *främja studiedisciplinen* i skolan.¹¹⁰ Partiets skolpolitiske talesman Jan Björklund återkommer i nyhetstexterna och uttalar sig som representant för partiet i oppositionsställning.

Det råder inga tvivel om att den svenska skolan i det journalistiska materialet förutsätts innehålla stora brister och problem. Det kan röra sig om för stora klasser, dålig ordning, bristande kunskaper hos eleverna, dåliga påverkansmöjligheter för föräldrar och elever, för många lärandemål, för

¹⁰⁸ Liknande tendenser präglar rapporteringen kring Junilistans roll i det politiska Sverige. Partiledaren Nils Lundgren är en politiker som återkommande agerar som intervjuobjekt, men även andra partimedlemmar återfinns i nyhetstexterna. Partistyrelsens medlemmars privatekonomi granskas, partiets eventuella samarbetsplaner med övriga partier diskuteras och sällan förekommer andra än Junilistans företrädare i dessa inslag. Ett undantag är ett nyhetsinslag om nya partier i allmänhet och deras förutsättningar att komma in i riksdagen under nästa val där ett flertal mindre partier uttalar sig.

¹⁰⁹ www.socialdemokraterna.se (2008-02-13)

¹¹⁰ www.folkpartiet.se (2008-02-13)

otydliga lärandemål och så vidare.¹¹¹ Journalistiken bidrar i högre grad nu än tidigare till att åskådliggöra kampen om kontroll över politiska diskurser. Frågeställningar som sker är mer kritiska, mer provocerande och tycks ha syftet att få politikerna ur balans och säga något uppseendeväckande som går att bygga vidare på. Politiker under 2000-talet är medietränade på ett helt annat sätt än vad som tidigare varit fallet (Larsson 2005). Med den verksamhet av *spindoctors* och PR-konsulter som byggts upp kring de politiska partierna är det nödvändigt för journalister att anstränga sig hårdare för att tränga igenom den vägg av väl genomtänkta svar och åsikter som politiska företrädare lyckats konstruera kring sig själva (jfr Allan 2002).

De två andra aktörsgrupperna förekommer i likvärdig som tidigare. Gruppen Medborgare utgörs nu framförallt av skolelever som får tycka till om sin vardag (föräldrar finns sällan med), personer som blir intervjuade på gatan samt på arbetsplatser och får vädra åsikter kring ett ämne som på något sätt angår deras arbetssituation. Gruppen Övriga innehåller som tidigare personer som representerar en viss organisation eller dylikt och fyller en funktion av professionell karaktär snarare än personlig. När det gäller den skolpolitiska bevakningen är det ofta representanter för Skolverket eller Lärarnas Riksförbund som syns. Dessutom återfinns lärare och övrig skolpersonal i denna grupp. De framträder ofta i sakkunnigroller angående de politiska beslut som fattas om skolverksamheten. Det är sällan ett problematiserande av de situationer som behandlas utan aktörerna ger snarare korta inlägg som antingen motsätter sig ett förslag eller en rapport, eller samtycker med de inblandade aktörerna. De kvantitativa resultaten från analysen av nyhetsinslagen från 2005 pekar på en liknande fördelning av synlighet som tidigare, samtidigt som en kvalitativ beskrivning aviserar en förändrad roll utifrån vilka möjligheter och friheter de olika aktörerna har att uttala sig.

Samtidigt finns det tydliga indikationer på viktiga förändringar över tid i det totala empiriska materialet. Synligheten för journalister och politiker har jämnats ut och gått ifrån den politikerdominans av yttrandesequenser som fanns under slutet av 1970-talet. Att fler reportrar förekommer i filmade inslag i samband med en ökad personifiering av politiken betraktas här som de kanske mest bidragande orsakerna till detta. Det spektrum av partipolitiska åsikter som tidigare förekom i inslag har mer och mer ersatts

¹¹¹ Som senare visas i analysen av språkanvändning och hur en bild av skolan konstrueras genom tillämpning av tal- och bildspråk, beror framställningen av diskursen kring den svenska skolan mycket på vilka ord och begrepp som används.

av tämligen ensidig rapportering genom uttalanden från ett och samma parti.

Relationen mellan journalister och politiker är belysande och kommer i nästföljande avsnitt problematiseras genom att nyansera det metodologiska upplägget och ställa den antalsmässiga fördelningen av individer som yttrar sig i relation till det faktiska tidsutrymme som journalister respektive politiker har i inslagen.

Journalister dominerar taltiden

Resultaten och analyserna av fördelningen mellan aktörers förekomst måste också relateras till det tidsmässiga utrymme som journalister respektive politiker har till sitt förfogande i rapporteringen. Om en viss framställningssekvens har en hög antalsfrekvens betyder inte det att aktörerna inom den nödvändigtvis har ett stort tidsmässigt utrymme. Att kunna diskutera makt i förhållande till synlighet kräver också en jämförelse av taltid mellan framförallt journalister och politiker (jfr Bucy & Grabe 2007). Nedanstående tabell baseras på den genomsnittliga taltiden i sekunder i ett systematiskt urval av nyhetsinslag för respektive tidsperiod (se kapitel fyra).

Tabell 3.

Genomsnittlig taltid (sek) för journalister och politiker i analyserade nyhetsinslag

Antal inslag sep-nov 1978=	4
Antal inslag sep-nov 1987=	4
Antal inslag sep-nov 2005=	4

Period:	Genomsnittlig taltid (s)		
	1978	1987	2005
Aktör:			
Journalist	208,8	87,8	75,3
Politiker	82,3	68,3	56,5

Utifrån dessa resultat går det att konstatera ett flertal relevanta faktum. Den sekvensmässiga dominans som politiker har i nyhetsinslagen från 1978 (se Tabell 2) står inte i paritet med den faktiska taltid som journalister och politiker har. Genom det mindre antal inslag som här valts ut illustreras hur det genom samtliga tre tidsperioder är journalister som förefaller inneha en tyd-

lig maktposition i och med det faktum att det är journalister som dominerar talutrymmet. Att det under slutet av 1970-talet var politiker som förekom i ett större antal individuella yttranden samtidigt som journalister hade det största talutrymmet, stärker uppfattningen om den förklarande journalistiska ambitionen som diskuterades i föregående kapitel. Med längre monologiska kommentarer, pedagogiskt uppbyggda voiceovers samt i bild förekommande reportrar vars frågor till politiker inkluderas i de filmade inslagen, blir dåtidens tv-journalistik ett uttryck för en stark samhällsinstitution som på allvar börjat utmana den politiska sfärens tidigare dominans över det offentliga samtalet.

Dessutom synliggör resultaten att den genomsnittliga taltiden konsekvent minskat, vilket går i linje med övrig forskning på området. Hallin (1992) visar i en ofta refererad studie hur det under perioden 1968-1988 sker en successiv minskning av taltid för politiker i amerikanska mediers valbevakning och konstaterar att "not only are speeches and other statements chopped into brief sound bites, but visuals, including both film and graphics, are used much more extensively. Journalists use outside material, information brought in at the initiative of the journalist rather than offered by the candidates" (ibid. s. 10). Genom denna utveckling inom journalistiken blir det ett naturligt större utrymme för reportrar i voiceover att leda publiken genom inslagen och därmed förekomma i nyhetstexterna mer än vad som skett tidigare. Med andra ord finns det mot bakgrund av denna avhandlings empiriska resultat incitament att förutsätta journalister som den dominerande parten, oavsett det faktum att politiker förekommer med fler yttrandesekvenser i nyhetsinslagen.¹¹²

Att journalister genom samtliga tre empiriska nedslag förhåller sig på en högre nivå av taltid får konsekvensen att journalister konstruerar en bild av ett offentligt samtal där flertalet åsikter får utrymme. Men i själva verket bidrar denna konstruktion till ett osynliggörande av det legitimitetssökande som journalister arbetar för och som förstärks ju längre fram i historien som studeras.

Fördelning av aktörers könstillhörighet

I samma anda bör även förändrade förutsättningar för kvinnliga respektive manliga aktörer i den inrikespolitiska nyhetsförmedlingen analyseras. Som Djerf-Pierre (2007) behandlar har antalet kvinnliga journalister ökat succes-

¹¹² Detta är även något som återkommer i de kvalitativa analyserna i senare kapitel.

sivt under 1900-talets senare hälft och under 2005 utgjordes 48 procent av den samlade svenska journalistkåren av kvinnor. Samma undersökning visar att vid denna avhandlings empiriska början 1978 uppgick den kvinnliga andelen journalister till 29 procent (ibid. s. 84). Nedanstående resultat aviserar en liknande ökning av synlighet för kvinnliga journalister i Sveriges Television inrikespolitiska nyhetsförmedling. Inom de aktörsgrupper som tidigare analyserats har även den könsmässiga fördelningen kategoriserats.¹¹³

Tabell 4.

Fördelning av antalsmässig förekomst av kvinnliga respektive manliga individer i aktörsgrupper i den inrikespolitiska nyhetsrapporteringen i *Aktuellt* och *Rapport*¹¹⁴

Jämförelse mellan empiriska nedslag			
Aktörsgrupp (kön)	Tidsperiod		
	Förekomst (%)		
	Sep-nov 1978	Sep-nov 1987	Sep-nov 2005
Journalister			
Kvinnor	6	32	51
Män	94	68	49
Politiker			
Kvinnor	18	28	38
Män	82	72	62
Medborgare			
Kvinnor	43	42	61
Män	57	58	39
Övriga			
Kvinnor	15	18	40
Män	85	82	60

¹¹³ Observera att resultaten ovan precis som i Tabell 1 och 2 bygger på den antalsmässiga förekomsten, här av kvinnliga respektive manliga aktörers yttranden.

¹¹⁴ Bastal (n=) finns tidigare presenterade i Tabell 2

Mansdominerade kontexter

I ovanstående schematiska översikt framträder tydligt en bild av hur framförallt journalistikens och politikens specifika kontexter nästan uteslutande förefaller vara mansdominerade under 1978, för att senare gå mot en ökad jämlikhet. Det fanns ett missnöje under mitten av 1970-talet bland kvinnliga journalister inom Sveriges Television med hur manliga kollegor uteslutande fick i uppdrag att bevaka de ämnen som gick under epitetet *hårda* nyheter (Djerf-Pierre 2007). Hit räknades arbetsmarknadsfrågor, ekonomi och övrig inrikes- och utrikespolitik. Den manliga dominansen på dessa områden var stor och kritiken kom främst från de kvinnliga medarbetarna. Under senare hälften av decenniet förbättrades situationen något, dock inte genom att andelen *mjuka* nyheter såsom vård, skola och omsorg fick anmärkningsvärt mycket mer plats i nyhetsprogrammen och därmed klättrade i nyhetsvärderingen. Snarare skedde det genom att redaktionerna satsade på fördjupande reportage och anställning av specialreportrar (Djerf-Pierre & Weibull 2001:236f).

Men fördelningen av kvinnliga respektive manliga journalisters synlighet är som tydliggörs ovan vid undersökningsperiodens början av allt annat än jämlik art. Resultatet tyder på att det inom den politiska nyhetsbevakningen vid denna tidpunkt är en påfallande majoritet av manliga journalister som involveras. Eftersom det företrädevis är just manliga journalister som tillåts rapportera om politiska frågor belyses automatiskt den politiska problematiken utifrån ett manligt perspektiv (jfr Djerf-Pierre & Löfgren-Nilsson 2001). Uppdelningen av hårda och mjuka nyheter kvarstår och befäster uppfattningar om givna sätt att presentera politiska nyheter, ordval, vinklar och relationer mellan manliga journalister och manliga politiker. Bilden av såväl politik som journalistik som områden där kvinnor inte fyller någon viktig funktion införlivas och förstärks. I förlängningen motarbetar denna verklighetskonstruktion rekrytering av kvinnliga förmågor inom båda fälten.

När det gäller övriga aktörers könsmässiga fördelning är det ur en jämställdhetssynpunkt positivt att det fåtal medborgare som syns i rapporteringen kan betraktas fått en jämn fördelning av kvinnor och män. Ser man dock till den totala andelen män respektive kvinnor inom samtliga aktörsgrupper som representeras i rapporteringen är det en stor manlig majoritet. Det jämställdhetsarbete som för tiden dragits igång inom Sveriges Television har med all tydlighet inte kommit till konkreta resultat mot slutet av decenniet, åtminstone inte om man utgår från journalistiska texter om inrikespolitik. Det skulle dröja ytterligare år innan detta arbete fick genomslag i det utbud som mötte publiken.

Mot en ökad kvinnlig synlighet

Synligheten för kvinnliga journalister ökar avsevärt under 1980-talet jämfört med i nyhetsinslagen från 1978 där enbart sex procent av den journalistiska representationen i samtliga inrikespolitiska inslag utgjordes av kvinnor. Djerf-Pierre & Weibull (2001:296) visar hur andelen kvinnliga reportrar i nyheterna ökar mellan åren 1975 – 1990 och resultaten i Tabell 4 ovan visar att synligheten för kvinnliga reportrar i den inrikespolitiska bevakningen går hand i hand med tidigare forskning och övrig nyhetsförmedling vid den här tiden. Den kvinnliga närvaron kan mycket väl tolkas som ett resultat av det jämställdhetskrav som ställdes bland kvinnliga journalister inom public service-företaget på 1970-talet (Löfgren-Nilsson 1999).

Men i denna utveckling är det även rimligt att läsa en professionaliseringsförklaring. Kvinnliga journalister som känt sig motarbetade kunde utnyttja den ökade konkurrensen som katalysator för att profilera sig själva och på allvar kunna hävda samma rättigheter som de manliga kollegorna i fråga om bevakningsområde (jfr Melin 2008). Eftersom en väldigt stor del av rapporteringen i undersökningsperioden handlar om ekonomiska nyheter kan det illustrera en framgång i avseendet att den kvinnliga journalistiska närvaron ökat på områden som klassats som hårda nyheter.

När det gäller övriga aktörsgrupper står det klart att skillnaden mellan kvinnlig och manlig förekomst under 1987 är tämligen oförändrad jämfört med tidigare. Politiker har ett genomsnitt i de båda nyhetsprogrammen som visar att drygt 80 procent av den antalsmässiga synligheten utgörs av manliga politiker.¹¹⁵ Fortfarande är fördelningen mellan könen bland medborgare som kommer till tals i programmen förhållandevis jämnt fördelad, samtidigt som gruppen med övriga representanter visar en fortsatt manlig övervikt.

Resultaten i Tabell 4 ovan förstärker en uppfattning om att just jämställdheten bland de politiker som intervjuas inte tycks finnas högt på agendan för redaktionerna. Detta resonemang ska inte betraktas som en normativ bedömning av journalistikens kvalitet, utan snarare förstås som ett

¹¹⁵ För att analysera fördelningen av kvinnliga respektive manliga politiker som syns i nyhetsrapporteringen är det nödvändigt att ställa dessa resultat i paritet till hur Riksdagens sammansättning för tiden ser ut. Månaderna innan valet 1988 kan det konstateras att kvinnliga ledamöter upptar cirka en tredjedel av platserna i kammaren (Riksdagens Årsbok 1987/1988).

uttryck för en tydligt mansdominerad verksamhet där traditionella ideal inom såväl journalistik som politik lever vidare in på 1980-talet (jfr Djerf-Pierre 2007).

Samtida förändringar av journalistiska ideal, främst från granskande till tolkande, tillskrivs också betydelse i sammanhanget. Med populariserings-tendenser i antågande på den journalistiska arenan följer också nya programformat som till exempel tv-magasin, vilket medför större utrymme för kvinnliga journalister (Djerf-Pierre & Weibull 2001). Med andra ord kan denna ökning av kvinnlig journalistisk närvaro i den politiska nyhetsrapporteringen också förstås som en effekt av sådana förändrade förutsättningar och avhandlingens empiriska resultat fungerar som förståelsehorisont för den journalistiska praktikens förändrade villkor och genomförande.

Mot en kvantitativ jämlikhet

Vid tiden för det avslutande empiriska nedslaget har tidigare tydliga skillnader mellan förekomsten av kvinnliga och manliga politiker och journalister på allvar börjat suddas ut, åtminstone utifrån en kvantitativ jämförelse. Om man utgår ifrån den traditionella indelningen mellan hårda och mjuka nyheter kan ökningen av kvinnlig representation inom aktörsgruppen journalister ses som ett resultat av att skolfrågor (tillsammans med vård och barnomsorgsfrågor) är dominerande ämnen i rapporteringen i nyhetsinslagen från 2005. Med undantag för inslag kring den socialdemokratiska partikongressens debatt om skolpolitiken, där framförallt Mats Knutsson figurerar som reporter och politisk kommentator, görs de filmade inslagen om skolan av kvinnliga reportrar. Det förekommer även manliga journalister men de återfinns mer sällan än sina kvinnliga kollegor.

Den ökade förekomsten av kvinnliga journalister som denna jämförelse mellan olika tidsperioder av inrikespolitisk nyhetsrapportering visar går i linje med övrig forskning på området (Löfgren-Nilsson 1999, Djerf-Pierre 2007). Den övergripande slutsatsen blir att kvinnliga journalister nu har stärkt sin yrkesposition ytterligare sedan det grundliga jämställdhetsarbete som mot slutet av 1970-talet, på initiativ av flera individer inom en marginaliserad grupp kvinnliga journalister, genomfördes inom public service-företaget (Djerf-Pierre 2007:90f). Det empiriska materialet från 1987 visade hur ett traditionellt hårt nyhetsområde som ekonomisk politik bevakades av och synliggjorde betydligt fler kvinnliga journalister än under tidigare år. Att utvecklingen fortsatt beror med stor sannolikhet på en kombination av dels att skolpolitiken är ett traditionellt mjukt nyhetsområde vilket ger kvinnliga

journalister ett naturligt utrymme, dels också att den allmänna ställningen för kvinnliga journalister inom Sveriges Television har stärkts.

I de övriga aktörsgrupperna syns liknande förändringar. Medborgare som uttalar sig i nyhetsinslagen representeras främst av kvinnor. Även bland representanter för olika organisationer i gruppen Övriga har fördelningen mellan könen gått mot mitten. Noterbart är att nästan samtliga lärare som deltar i inslagen om den svenska skolan och pratar om sin egen verksamhet är kvinnor. Detta bidrar till att förstärka en uppfattning om att lärarkåren domineras av kvinnor, vilket också är fallet, som i sin tur personifierar den ansvarstagande roll som läraren normativt bör ha. Journalistiken fungerar därmed som reproducerande instans för dominerande ideologiska föreställningar (jfr Fairclough 1995a, 1995b). Eftersom det främst är kvinnliga journalister som rapporterar om dessa frågor står vi i en omvänd spegelbild av hur manliga journalister främst rapporterade om regeringskrisen under slutet av 1970-talet och därmed definierades den typen av politiska frågor som ett manligt nyhetsområde. När det nu istället är företräddelsevis är kvinnliga journalister som bevakar ett traditionellt kvinnligt nyhetsområde blir intrycket och underbyggandet av denna schablonbild tydligt; att gränserna i viss mån måste konstateras finnas kvar.

Bland politiska företrädare syns en klar ökning jämfört med slutet av 1980-talet. Andelen kvinnliga politikers synlighet i nyhetsprogrammen ökar också jämfört med tidigare empiriskt material.¹¹⁶ Viktigt att poängtera är dock att just skolpolitiska frågor främst tenderar diskuteras av manliga politiker. Som nämnts tidigare är regeringen av naturliga skäl ofta representerad genom skolminister Ibrahim Baylan medan den borgerliga oppositionen främst personifieras av Folkpartiets Jan Björklund.

Nyhetsinslagen i detta senaste empiriska nedslag inbegriper även andra sakpolitiska områden där kvinnliga politiker är mer framträdande, bland annat några dagars intensiv bevakning av bildandet av Feministiskt Initiativ. I dessa inslag får ett flertal av partiets politiska ombud uttala sig, men främst om de interna stridigheter som pågick i partiets ledning. Det är nästan uteslutande kvinnliga ombud som syns och undantagsvis ett fåtal manliga. Vid undersökningsperioden uppmärksammas även frågan om apatiska flyktbarn och asylsökandes situation i det svenska samhället. I nyhetsbevak-

¹¹⁶ Politikergruppens könsmässiga fördelning tyder också på en utveckling mot ökad jämlikhet, om än i mindre skala. Framförallt tydliggörs detta i relation till samtida politiska förhållanden. Riksdagens sammansättning under 2005 visar att 158 ledamöter av sammanlagt 349 platser i kammaren är kvinnor (Riksdagens Årsbok 2005/2006)

ningen av detta syns framförallt migrationsminister Barbro Holmberg, såväl i filmade inslag som i studiointervjuer. Med andra ord indikerar detta sammantaget att den könsmässiga fördelningen av synlighet bland samtliga aktörsgrupper är starkt knutna till nyhetsvärderingsprinciper om vilka ämnen som behandlas i rapporteringen. En slutsats som alltså kan dras även efter analyser av det tidigare empiriska materialet.

De två huvudsakliga aktörsgrupperna, politiker och journalister, uppvisar en över tid ökad jämlikhet bland vilka individer som syns i nyhetstexterna. Från att under slutet av 1970-talet nästan enbart varit en manlig representation av aktörer i nyhetstexterna har det till inledningen av 2000-talet jämnats ut och successivt gått mot en ökad jämlikhet. Avhandlingen gör inga anspråk på en kvalitativ analys av just genusproblematiken inom den politiska tv-journalistiken utan ovanstående resultat fungerar snarare som ett nödvändigt underlag för en djupare analys och diskussion kring hur de aktörer som återfinns i det empiriska materialet agerar.

Fördelning av partipolitisk representation

Som avslutande del av resultatredovisningen från den kvantitativa undersökning som genomförts presenteras den partipolitiska representationen. Utifrån ett public service-perspektiv är denna del nödvändig att inkludera med tanke på de krav om opartiskhet och åsiktsmångfald som ålagts Sveriges Television (se t.ex. Porter 1995, Edin 2000). Dessutom kan resultaten kunna användas för en djupare diskussion om journalistikens uppdrag och dess utförande i ett demokratiskt samhälle.

En borgerlig övervikt 1978

Vid tidpunkten för det första empiriska nedslaget inträffar en av de mest allvarliga regeringskriserna i landets historia (Vedung 1979). Kärnkraftsfrågan skapar oenighet i den sittande borgerliga koalitionsregeringen där Folkpartiet, Centern och Moderata Samlingspartiet ingår. Den journalistiska bevakningen är intensiv och upptar stort utrymme. Politiker som uttalar sig har som tydliggörs i Tabell 5 nedan varierande möjligheter till synlighet i den politiska nyhetsrapporteringen. Det framträder dock en ambition från nyhetsjournalistikens sida att låta flertalet åsikter, eller snarare representanter från olika delar av samhället, komma till tals i rapporteringen.

Tabell 5.

Fördelning av antalsmässig förekomst av partitillhörighet för företrädare med taltid i den inrikespolitiska nyhetsrapporteringen i *Aktuellt* och *Rapport*

Jämförelse mellan empiriska nedslag

Partitillhörighet:	Tidsperiod		
	Förekomst (%)		
	Sep-nov 1978	Sep-nov 1987	Sep-nov 2005
	(n=241)	(n=284)	(n=312)
V	3	3	12
S	21	46	34
M	15	17	9
C	25	15	5
Fp	36	17	9
Mp		2	13
Kd		0	4
Övriga			14
	100	100	100

Angående politikergruppen är det endast ett fåtal inslag under hösten 1978 som innehåller färre än två partiers åsiktsrepresentation. Det är inte ovanligt att nyhetsankaret får ordet efter ett inslag med intervju för att kunna fördela det vidare till ytterligare en, eller att han eller hon sitter och läser upp citat från övriga politiker i en viss fråga. Med tanke på omständigheterna kring regeringsombildningen under perioden blir förekomsten av de inblandade regeringspartierna hög. Som oppositionsparti får dock Socialdemokraterna också en relativt stor del av åsiktsrepresentationen och syns alltså mer än vad Moderata Samlingspartiet gör, trots att det sistnämnda ingår i regeringen. Att Socialdemokraterna vid denna tid leds av Olof Palme, som ofta ställde upp på intervjuer och var medveten om sin retoriska skicklighet och genom tv-mediet kunde nå sina väljare på ett mer effektivt sätt än kanske andra partiledare (se Björck 2006), bidrog med all säkerhet till detta.

Även om Vänsterpartiet Kommunisterna inte explicit hade mycket med den nya regeringsbildningen att göra, vilket bidrar till att de inte syns mer i rapporteringen, bör även i det här fallet personlighetsaspekten belysas. Partiets ordförande Lars Werner kan i likhet med till exempel Thorbjörn Fälldin och Gösta Boman betraktas som mindre tv-mässiga än till exempel Olof Palme. De framstår i intervjusituationer som något besvärade och osäkra inför tv-journalistikens närvaro. När en journalist däremot intervjuade Palme kunde han eller hon allt som oftast räkna med korta, enkla och tillspetsade svar. Holm (1991) beskriver Palme som en karismatisk politiker som genom retorisk skicklighet lyckade ge en överblick, en profetisk vision, över det ämne han pratade om (jfr Björck 2006). Samtidigt kunde han anpassa sina svar efter frågor och ju snabbare frågorna kom desto snabbare och rakare blev svaren (Holm 1991:288f). De övriga partiledarna framstod rimligtvis som mindre tv-mässiga i det avseendet att deras längre resonerang inte passade tv-mediet på samma sätt. Journalister, beväpnade med det nya granskande idealet av snabba och kritiska frågor, förväntade sig också en viss sorts svar (Djerf-Pierre & Weibull 2001). Genom att låta oppositionen genom Palme komma till tals lyckas journalister också ge intryck av att skildra olika sidor av den politiska verksamheten.

Folkpartiets ledare Ola Ullsten, som efter det brutna borgerliga regeringssamarbetet blev den som tog över statsministerposten, återkommer med tanke på Folkpartiets dominerande position i fördelningen av utrymme ofta i rapporteringen. Han bedömdes vara en skicklig politiker (Hadenius 2003:168) men inte nödvändigtvis lika innovativ när det gällde att hantera tv-mediet som till exempel Palme. Oavsett vilket bidrar Ullstens synlighet till Folkpartiets stora förekomst gentemot övriga partier i det empiriska materialet.

Regeringspartiets dominerande ställning förstärks - 1987

Partiers storlek och inflytande i samhällsdebatten kan naturligtvis diskuteras i förhållande till vilken plats de får i medierna. Nyhetsförmedlingen av inrikespolitik i Sveriges Television är alltid en viktig plats att synas på med tanke på täckning och traditionell tittarskara. Däremot behöver inte synlighet för partierna per nödvändighet betyda odelat opinionsmässig framgång.

Synligheten bland de politiska partierna under hösten 1987 domineras av Socialdemokraterna som för tiden befinner sig i regeringsposition. Den borgerliga oppositionen utgörs huvudsakligen av Moderaterna, Folkpartiet och Centern och de tre får likvärdig plats i nyhetssändningarna. Vänsterpartiet Kommunisterna får i likhet med de journalistiska texterna från 1978 ett

ytterst begränsat utrymme. Miljöpartiet syns relativt lite med tanke på dess fokusering på miljöfrågor, vilket övriga partier inte fört speciellt högt upp på agendan. Det kan mycket väl vara ett uttryck för en rädsla bland journalister att ta det nya, något som bryter mot det traditionella etablissemang, riktigt på allvar. Att de inte syns skulle kunna tyda på att journalisterna inte riktigt vet hur man ska behandla deras politiska innehåll. Är det en uppstickares opportunistiska utspel? Går det att placera partiet i ett fack på högervänster skalan? Om journalistiken inte finner entydiga svar på sådana frågor finns det med all sannolikhet en risk i att man väljer att inte rapportera alls.

Den framskjutna positionen för Socialdemokraterna bör rimligtvis härledas till regeringsställningen och därmed möjligheter att bli mer uppmärksammade än övriga partier, mycket på grund av ministers handlande. När ämnesområden som knyter an till specifika departement behandlas blir det ofta ett uttalande av den ansvarige ministern.

Men andra eventuella orsaker till Socialdemokraternas dominanta synlighetsposition bör också beaktas. Längre har debatten kring en vänstersympatiserande journalistkår i Sverige varit aktuell eftersom undersökningar visat på övervägande sympatier för det socialistiska blocket (se Asp & Andersson Odén 2007). Utan att för den sakens skull negligera denna faktors eventuella påverkan på avhandlingens resultat, tolkas ändå dessa mer som konsekvenser kring urval av sakpolitiska ämnen och samtida regeringsposition för partiet. Även om journalister sympatiserar med partiet i väljaravseende skulle det vara långsökt att påstå att det skulle finnas ett direkt samband med vilka politiker som väljs ut att yttra sig i en viss fråga. Snarare handlar det om en hypotetisk påverkan på det journalistiska materialet och sättet att vinkla en sakpolitisk fråga.

2005 – den borgerliga alliansen utmanar

Politikens medialisering handlar till stor del om villkoren för och hur vikten av att synas för politiker successivt har förändrats (Thompson 1995, Ekström 2006). Vilka partier som syns mest i den offentliga debatten, där nyhetsrapporteringen utgör en stor del, är resultatet av en maktkamp mellan journalister och politiker om när och hur politiska händelser ska förmedlas (jfr Bourdieu 1998). Under senare år har den politiska sfären blivit mer transparent då journalistikens vilja att framhäva politikers privatliv och framförallt

hitta *skandaler* har ökat (Strömbäck 2001).¹¹⁷ Mot denna bakgrund bör det återigen understrykas att synligheten för politiska partier inte enbart är av godo. Kvantitativa termer av vilka partier som syns mest under en viss tid behöver inte nödvändigtvis betyda en dominans av politiska skeenden utan kan likväl vara negativ publicitet.

Under hösten 2005 har nya förutsättningar för såväl journalister som politiker skapats. Partier inom det socialistiska blocket, där Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet nu ingår, har samtliga en högre frekvens av synlighet än de fyra borgerliga partierna. Gruppen Övriga partier som i tidigare empiriskt material inte funnits med, representeras av mindre och nystartade partier såsom Feministiskt Initiativ, Junilistan samt Sjukvårdspartiet.¹¹⁸ Att de tre nämnda partierna inkluderats i denna kvantitativa undersökning beror på dess uppmärksamhet i medierna och aktiva deltagande i det partipolitiska Sverige.¹¹⁹ Som tabellen ovan visar får dessa partier tillsammans relativt stor uppmärksamhet i bevakningen. I inslagen från 1987 framgick att dåtida mindre partier (Miljöpartiet och Kristdemokraterna) blev marginaliserade i den inrikespolitiska rapporteringen. Tillsammans utgjorde de endast cirka två procent av den totala andelen synlighet av politiska partier. Nu har förekomsten för mindre partier ökat kraftigt. Med tanke på de interna problem som Feministiskt Initiativ led av vid partibildningen gavs mycket utrymme i nyhetsförmedlingen åt just detta.

Men med det faktum till trots domineras fortfarande innehållet av det socialdemokratiska regeringspartiet. Skolpolitiken, frågor om arbetsmarknad och vårdpolitik, är ämnen som återkommer där regeringsföreträdare ofta gör uttalanden. I fråga om ämnesval utmärks rapporteringen också av ett *enpartifokus*. Mer återkommande än tidigare behandlas ett specifikt partis åsikt i en sakpolitisk fråga eller partiets eventuella interna konflikter. För-

¹¹⁷ Under 1990-talet och inledande år av 2000-talet finns flera exempel på dessa tendenser. Laila Freivalds privata bostadsaffärer, Erik Åsbrink och Ylva Johanssons kärleksförhållande och dess konsekvenser för deras respektive roller som politiker, Folkpartiets övervakning av Socialdemokraternas strategiarbete under valrörelsen 2006 samt statssekreteraren Lars Danielssons agerande under tsunamikatastrofens första dygn i december 2004, är bara ett fåtal exempel på hur den politiska nyhetsjournalistiken flyttat fokus från praktisk politik till privata förehavanden.

¹¹⁸ I de två tidigare empiriska nedslagen har denna grupp inte existerat på grund av att det inte funnits några partier som haft för avsikt att kandidera till Riksdagen.

¹¹⁹ Med undantag för Sjukvårdspartiet, som enbart syns i rapporteringen vid något enstaka tillfälle, förekommer ett flertal inslag som behandlar de båda övriga partiernas roll i politiken.

utom de exempel som nämnts med Feministiskt Initiativ och Junilistan finns även inslag om regeringens fördelningspolitik och deras budgetförslag. Vid dessa tillfällen får enbart Socialdemokraternas företrädare uttala sig och den polemik som vanligen eftersöks mellan partier byggs istället upp kring och inom ett och samma parti. Det är interna åsiktsskillnader som lyfts fram. När Miljöpartiet i vissa inslag uttrycker önskemål om framtida ministerposter i en koalitionsregering med Socialdemokraterna får ofta endast ett av de båda partierna utrymme att uttala sig. Med andra ord framställs politiken ibland som ideologiskt oförankrad och ett möjligt spektrum av delade politiska åsikter kommer i skymundan när journalistiken istället positionerar sig mot ett parti i taget.

Under inledningen av 2000-talet präglas alltså Sveriges Televisions politiska nyhetsrapportering av en kraftig dominans av det socialdemokratiska regeringspartiet. Även här är det en rimlig slutsats att ämnesval tillika styr den partipolitiska fördelningen av synlighet. Ministrar förekommer ofta och därmed ökar andelen för regeringspartiet. Dessutom framträder en journalistisk ambition att fokusera på ett parti i taget och utesluta oppositionella åsikter i många frågor. Detta kan mycket väl vara ett uttryck för en mer populariserad framställning av politik och en vilja att förenkla sakfrågor (jfr Håkansson 2004). Framförallt gäller detta rapporteringen kring mindre partier, till exempel Feministiskt Initiativ.

Samma ram – nya aktörer

Detta kapitel har avsett belysa vilka aktörer som förekommer i den politiska tv-journalisten under de tre tidsperioder som de empiriska nedslagen bygger på. Dessutom har plattformen för den journalistiska framställningen analyserats. Förändringen över tid av det sistnämnda präglas framförallt av ett ökat utrymme (fler sekvenser) för filmade och redigerade inslag i rapporteringen, dock utan några avgörande skillnader. Därmed konstateras hur den politiska tv-nyhetsjournalistiken bygger på ett inarbetat, etablerat och standardiserat mönster för den formalistiska aspekten av framställning av nyheter. Undantaget är en kraftig minskning av politisk kommentar i förhållande till tidigare nyhetsinslag. Dessa framställningssekvenser är av stor betydelse för vår tolkning av journalisters presentation av politiska nyheter och bidrar precis som språket till formandet av våra verklighetsuppfattningar.

Vilka aktörsgrupper som kvantitativt dominerat vid de olika tidpunkterna i historien har också analyserats. Från en tidig politikerdominans under slutet av 1970-talet har utvecklingen gått mot en utjämning av synlighet mellan journalister och politiker. Medborgare och representanter från andra

samhällsinstitutioner och organisationer har under samtliga tidsperioder legat på en låg nivå i jämförelse med politisk och journalistisk synlighet. Relationen mellan journalister och politikers utrymme i nyhetstexterna har dessutom diskuterats utifrån det tidsmässiga utrymme (taltid) som aktörerna innehar. Undersökningen visar att journalister konsekvent har ett klart dominerande tidsutrymme gentemot politiker. Maktperspektivet framträder därmed som applicerbart genom att betrakta journalistiken som den samhällsinstitution vars makt över det offentliga samtalet under hela den undersökta tidsperioden varit dominerande. Detta förstärks dessutom genom undersökningsperioden på grund av ett allt mindre tidsmässigt utrymme för politiker att uttala sig och samtidigt genom en utveckling mot ett mer fiktivt bildspråk där korta soundbites används för att placera in i tydligt strukturerade journalistiska berättelser (se vidare i kapitel sju och åtta).

Könstillhörighet bland de enskilda aktörer som förekommer har också beaktats. Resultatet av denna undersökning visar att det tidigaste empiriska materialet präglas av en nästintill uteslutande majoritet av manliga aktörer. Därefter har denna skillnad successivt utjämnats och når vid det senaste empiriska nedslaget en nivå som skulle kunna kallas för jämlik. En kvalitativ analys av dessa resultat har dock inte gjorts, utan de används framöver som underlag för diskussioner kring samtida journalistiskt och politiskt klimat.

Av de politiker som får utrymme att uttala sig i rapporteringen visar studien av den partipolitiska representationen att sittande regeringsparti(er) oberoende vilken tidpunkt, uteslutande innehar störst andel synlighet. De två senare empiriska nedslagen visar på en överväldigande majoritet för Socialdemokraterna i denna position. 1978 skapar regeringskrisen ett unikt politiskt klimat och där bör resultaten betraktas som konsekvenser för en naturlig dominans från borgerliga partier som bildade koalitioner. Noterbart är dock Socialdemokraternas höga andel som oppositionsparti som förhåller sig högre än något annat enskilt oppositionsparti under senare år. Detta faktum kan bland annat förstås ur en tv-mässighetsaspekt där Olof Palme ofta var den som fick utrymme att uttala sig. Som Björck (2006) belyser kring hans retoriska skicklighet och kunnighet att hantera tv-mediet blev det ett naturligt journalistiskt fokus på personen och partiledaren Palme. Dessutom kan Sveriges Television som public service-företag inte negligera den svenska socialdemokratin med tanke på den starka ställning partiet haft under många år. Därför vore det rimligt att betrakta partiets genomgående synlighet som måhända omedvetet prioriterad i nyhetsbevakningen.

Sammantaget har dessa kvantitativa resultat skapat en grogrund för kvalitativt inriktade diskursanalyser av de journalistiska texterna. Innehållsanalysen som nu redogjorts för har inbegripit den totala inrikespolitiska

nyhetsrapporteringen under tre månader för varje årtal som valts ut. Framöver kommer de tidigare presenterade politiska diskurser som varit dominerande för de olika tidsperioderna att behandlas specifikt utifrån en diskursanalytisk ansats. I nästföljande kapitel analyseras språkliga strategier och ordval som journalister använder för att försöka framhäva sin position i det offentliga samtalet om politik.

7. Ordval och vinkel – språkliga journalistiska strategier

Med ett mikroorienterat diskursanalytiskt angreppssätt är ambitionen att i detta kapitel analysera hur journalister använder sig av språkliga strategier för att upprätthålla en maktposition över det offentliga samtalet, såväl i intervjusituationer som i övriga delar av rapporteringen om politik. Här fördjupas dessutom analyserna av de aktörer som återfinns i rapporteringen, vilken funktion de fyller, hur de agerar samt vilka möjligheter de har att kommentera och dra slutsatser om det politiska skeendet.

Analyserna visar en tydlig övergång från granskande till tolkande ideal inom journalistiken, i linje med Djerf-Pierre & Weibull (2001). Förändringen synliggörs i flera av de journalistiska framställningssekvenserna. Den politiska kommentaren har till exempel stort utrymme att under slutet av 1970-talet monologiskt förklara det politiska läget i aktuella frågor. I det senare empiriska materialet prioriteras denna aspekt ned och journalister som förekommer i inslag agerar samtidigt som politisk kommentator, vilken därmed riskerar bli otydlig och frågor om djupgående och mångsidig journalistik väcks.

Dessutom framträder en ökad formalitet mellan journalister och politiker. Förändringen synliggörs bland annat genom journalisternas tilltal gentemot enskilda politiker. Nyhetsinslag från 1978 visar en informell hållning från journalisters sida där politiker i intervjusituationer ofta tilltals i *du*-form. Ju längre tiden går illustreras en journalistisk praxis att istället tilltala politiker vid såväl för- som efternamn. Detta bidrar till en ökad distans till de politiska makthavarna, såväl för journalister som för medborgare.

En ökad användning av fackspråk aviserar liknande förändringar. Den didaktiskt inriktade journalistiken övergår till en framställning av politik där publiken förväntas ha större kunskaper än tidigare om det politiska skeendet och istället framträder journalistiken som tolkande instans. När också den journalistiska vinklingen av politiska nyheter mer och mer framträder som en spelgestaltning blir det betydande förändringar i relationen mellan framförallt journalister och medborgare (jfr Strömbäck 2001).

Utifrån en diskursteoretisk ansats betraktas språket som ett centralt verktyg för att etablera relationer och maktpositioner mellan involverade aktörer (Fairclough 1995a). I denna avhandling belyses maktaspekten dels på en kontextuell nivå (förutsättningar för texten) och dels på en textuell nivå (texten). Hittills har främst den kontextuella aspekten berörts. Framöver förskjuts fokus mot detaljerade analyser av de inslag som utgör det empiriska materialet. Makten över och i kommunikationen står i centrum och analyseras främst utifrån hur språkliga strategier i intervjusituationer framträder. Politiker och journalister, som individer inom konkurrerande verksamheter på offentlighetens arena, söker uppnå auktoritetsposition gentemot andra aktörer (jfr Bourdieu 1998). Samtidigt förhåller de sig till medborgarna på olika sätt och med olika syften. Dessa inbördes relationer mellan aktörer i den politiska kommunikationskedjan är av avgörande betydelse för att kunna förstå journalistikens agerande i den politiska nyhetsförmedlingen.

Aktivitet genom granskning 1978

Journalistisk aktivitet kan mätas och diskuteras utifrån ett flertal aspekter. Det kan handla om hur ofta enskilda journalister är representerade med uttalanden eller om graden av engagemang i en intervjusituation. Som redovisats i föregående kapitel är det rimligt att betrakta den journalistiska representationen som ökande ju närmare nutid som analyseras. Men för att utveckla och nyansera aktivitetsbegreppet är det också lämpligt att landa definitionen vid det sistnämnda, nämligen agerandet vid intervjusituationer. En journalist kan i filmade inslag agera på olika sätt och i olika roller. I den tidigaste undersökningsperioden finns återkommande exempel på hur reportern som gjort och förekommer i de filmade inslagen vill visa upp att man är på plats där saker och ting sker, just i det ögonblicket. När det sker mer omvälvande händelser, som i exemplet nedan då en ny regering ska bildas och diskuteras i partiledningarna, finns ett väntande pressuppbåd på plats för att möta politikerna och kräva svar.

Exempel 9 Aktuellt 781008

RH - Rolf Hansson, reporter

GB - Gösta Boman, partiledare (m)

OU - Ola Ullsten, partiledare (fp)

JEW - Jan Erik Wikström, utbildningsminister (fp)

LT - Lars Tobisson, partisekreterare (m)

GJ - Gustav Jonnegård, Fälldins medarbetare (c)

AP - Allan Petersson, partisekreterare (c)

AR - Anonym reporter

(Bild på RJ stående vid en dörr med skylten "Förtroenderådsrum", halvbild)

RH - Ikväll sammanträder Moderata Samlingspartiets innersta krets; förtroenderådet, här inne. Men moderatledaren ville inte säga något före mötet.

(Bild på när GB försöker ta sig förbi pressuppbådet)

RH - Gösta Boman, ska Moderaterna ingå i den nya regeringen?

GB - Jag svarar inte på några frågor nu som du förstår.

(Helbild på JEW som kommer gående mot en byggnad och reportrar väntar)

RH - Tidigare i eftermiddags samlades Folkpartiets statsråd i regeringen till interna överläggningar på utrikesdepartementet.

RH - Är det ja eller nej till Moderaterna i regeringen?

(Klipp till närbild på JEW mot väggen vid entrén)

JEW - Du jag ska inte uttala mig om det nu. Det har vi inget underlag för ännu. Vi ska ju höra vad talmannen säger imorgon.

AR - Tycker du att ni befinner er i en besvärlig sits just nu, i ett vägskeäl?

JEW - Det är ju en regeringskris i landet och det är ju alltid besvärligt.

RH - Tror du på ett snabbt beslut nästa vecka?

JEW - Det hoppas jag. Det är ju talmannens önskan.

AR - Vet ni hur ni vill ha det nu egentligen, inom Folkpartiet?

JEW - Ja, det har vi alltid vetat.

I ovanstående sekvens tydliggörs hur reportern genom sin närvaro vid dörren till rummet där överläggningar sker, signalerar sin roll som allmänhetens länk till viktiga politiska skeenden (jfr Griffin 1992). Han är på plats, vilket accentueras såväl visuellt som i tal, och informerar om läget precis så nära man kan komma händelserna. Det sker som han säger *här inne*. Den aktiva journalisten framstår här som närgånget granskande och blottar genom sin närvaro ambitionen att inte lämna något utrymme för politikerna att strategiskt få kontroll över situationen.

Som Thornborrow (2002) diskuterar blir maktperspektivet i intervjusituationer, likt exemplet ovan, centralt eftersom frågor från journalister sällan skapas med syftet att informera om sakförhållanden utan snarare

för att skapa en situation som intervjupersonen tvingas förhålla sig till (jfr Ekström 2006:76). Ovanstående transkribering visar en situation som inte är förberedd utan innehåller ett flertal sekvenser, tämligen oredigerade var för sig, där journalisternas frågor bemöts oförberett. Journalisterna konfronterar här de olika partiledarna med kritiska frågor och det följer ett antal intervjusekvenser där politikerna får agera väldigt oförberett och i all hast försöka svara på de frågor journalisterna ställer.

Överlag förekommer det, från såväl journalister som politiker, en ambition att framstå som självklar sanningssägare. Det manifesteras genom ett konsekvent användande av ordet *ju* i fraser som *det är ju* och *vi ska ju*, vilket får effekten att sökandet efter makt illustreras genom språkliga strategier från såväl politiker som journalister. Aktörerna försöker övertyga motparter inom ramen för medietexten och publiken. Politikern hamnar ofta i försvarsposition och måste bemöta ansvarsutkrävande frågor. Därför blir det rimligtvis en naturlig språklig konsekvens att Bomans svar ovan präglas av ambitioner om sanningsanspråk.

Situationen begränsar som sagt politikernas språkliga handlingsutrymme. Nedan fortsätter inslaget och Ola Ullsten knappt hinner stiga ur sin bil innan närvarande journalister ber att få en kommentar till läget.

(Bild på OU som kliver ur sin bil och möter journalister som konfronterar honom direkt)

AR – *Det är en besvärlig sits du har nu va?*

OU – *Va?*

AR – *Det är en besvärlig sits du har nu va?*

OU – *Hörru du, jag har ingen.. Jag har inget behov av att göra en kommentar just nu.*

Ullsten behåller ett lugn och förklarar vänligt men bestämt att han inte kan eller tänker uttala sig i frågan. När journalister inte får svar på de frågor som ställs och samtidigt väljer att klippa in dessa sekvenser i inslaget, framstår politikerna som ovilliga att ställas till svars.¹²⁰ Detta bekräftar en uppfattning om att politiker vägrar svara på frågor (jfr Ekström 2006:ff). Utdraget ovan visar tydligt hur journalisten valt att inkludera en sekvens där reportern framstår kompetent i sin yrkesutövning samtidigt som politikern accentueras som otydlig och oansvarig.

¹²⁰ Harris (1991) visar i en studie av politikers agerande i intervjusituationer att drygt 20 procent av politikernas svar på frågor kunde kategoriseras som icke-svar.

Det illustrerar samtidigt hur makten över kommunikationen ständigt utgör ett primärt mål för yrkesgrupperna (jfr Nilsson 2001). Journalisterna i inslaget trycker på och trissar upp en redan infekterad stämning. Ovanstående utdrag vittnar om en paradoxal relation mellan de båda yrkesgrupperna. Ullsten benämner reportern med *hörrö du* och försöker uttrycka ett överläge gentemot journalisten. Samtidigt gör reporterna anspråk på samma överläge genom att också tilltala Ullsten med personligt pronomen. De benämner inte det som att Folkpartiet skulle befinna sig i en besvärlig sits utan antyder att Ullsten personligen gör det. Efter denna konfrontation följer en voiceover där reportern inte förekommer i bild.

(Bild på tre av männen i Fp-ledningen som samtalar i ett rum)

RH - Från Folkpartihåll har krav framförts att partiet ensamt ska bilda en minoritetsregering

(Bild på JEW sittande och läser ur sina papper)

men det tillbakavisas helt av Moderata Samlingspartiet.

(Fotografi av LT – hela skärmen, ansiktet till vänster i bild)

En regering som för vågmästarpolitik vore ett förräderi mot de borgerliga väljarna, säger Moderaternas partisekreterare Lars Tobisson.

(Fotografi av GJ – hela skärmen, ansiktet till höger i bild)

Thorbjörn Fälldins närmaste medarbetare Gustav Jonnegård säger idag att det naturliga är att det nu bildas en regering med moderater och folkepartister eftersom det enligt Jonnegård, var de som fällde den borgerliga regeringen.

(Fotografi av AP – hela skärmen, ansiktet till vänster i bild)

Centerns partisekreterare Allan Petersson säger till Aktuellt ikväll att han nu med spänning avvaktar den moderata och Folkpartiets kamp om regeringsmakten. Nu har de blåst ihop sig och är ju i alla fall rörande överens i kärnkraftsfrågan, säger Allan Petersson.

Genom att växla mellan väldigt närgången och kritisk journalistik med ovanstående upplästa uttalanden från politiker samtidigt som enbart fotografier visas, försöker journalister förmedla en bild av varierad och nyanseerad journalistik. Samtidigt blir de upplästa yttrandena en del av strategin för att dölja sin egen del av verklighetskonstruktionen, vilket också avser att legitimera den egna verksamheten (jfr Ekström 2006).

Att relationen mellan journalister och politiker vid olika tillfällen i de analyserade inslagen uppfattas som ganska kylig är tydligt. Det finns flera intervjusituationer där det råder en tydlig spänning mellan den intervjuade politikern och journalisten. I exemplet nedan är det Moderaternas partiledare Gösta Boman som verkar känna sig något pressad av *Rapports* reporter Ingemar Odlander och dennes frågor om varför regeringsförhandlingarna

kring kärnkraftsfrågan strandat och regeringssamarbetet mellan Moderaterna, Folkpartiet och Centerpartiet upplösts.

Exempel 10 Rapport 781002

IO – Ingemar Odlander, journalist

GB – Gösta Boman, partiledare (m)

(Intervju – IO till vänster i bild och GB till höger. Halvbild. IO synlig i bild under hela intervjun)

IO – *Vi har just fått upp Moderatledaren Gösta Boman. Får jag börja med att fråga dig, vad är din första kommentar till det som nu hänt?*

GB – *Att det så småningom blev oundvikligt. Jag beklagar det djupt och att det nu gäller för oss att försöka bilda en så stark icke-socialistisk regering som möjligt. Och att försöka, och det är vår målmedvetna strävan, att bibehålla det mycket goda samarbetet som har förekommit i regeringen i flertalet frågor så att vi kan lägga grunden för ett återställt förtroende mellan de tre borgerliga partierna.*

IO – *Det här var ju den första borgerliga regeringen på väldigt många år och den satt bara i två år. Vad säger du till de borgerliga väljare som rimligen måste vara djupt besvikna i kväll?*

Här gör Odlander sig till språkrör för de borgerliga väljarna och aviserar samtidigt en besvikelse över att den borgerliga regeringen *bara* satt i två år. Dessutom betonar konstruktionen av den sista frågan dels att a) politikerna misslyckats med sitt uppdrag och dels att b) journalistiken skulle kunna generalisera en allmän sinnesstämning bland en borgerlig väljarkår (*rimligen måste vara djupt besvikna*).

Boman gör i sitt yttrande ett försök att tona ned den uppkomna situationen för att därmed lugna väljare om att man fortsätter arbeta för att enas kring en ny regering. Han tilltalar däremot inte väljarna eller publiken direkt utan riktar sitt uttalande uteslutande till journalisten. Mot slutet av 1970-talet förekommer det i undantagsfall att en intervjuad politiker ibland riktar blicken in i kameran för att kunna adressera publiken direkt (Eriksson 2006). Det behöver inte nödvändigtvis vara ett resultat av ett strategiskt handlande från politikernas sida, utan kan likväl illustrera en osäkerhet kring tv-mediet och den tv-journalistiska praktiken. Men den samtida rådande konventionen är att det är journalistiken som har företräde till det direkta tilltalet gentemot tittarna och därmed reportern som tillåts vända blicken in i kameran (jfr Ekström 2006). Avhandlingens empiriska material stärker med andra ord de diskussioner som till exempel Eriksson (2006) och Ekström (2006) belyser.

Ett försiktigt ordval i vardaglig språkform

Odlander fortsätter på den inslagna vägen och försöker styra intervjun och Boman åt den riktning av ansvarsutkrävande gentemot väljarna som är en del av den kritiskt journalistiska hållning som för tiden dominerar, tillsammans med devisen om att journalister agerar i allmänhetens tjänst (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001). Det är tydligt hur framförallt Boman är noggrann med ordval för att inte riskera bli missförstådd eller vinklad på ett otillbörligt vis.

GB – Det var väl lite förhastat att säga att den borgerliga regeringen satt bara i två år? Vi räknar med

IO – (avbryter)..Den borgerliga trepartiregeringen ja.

GB – Vi räknar med att den borgerliga regeringen ska sitta kvar i varje fall till valet och även efter valet, och det är min förhoppning att vi efter valet på nytt ska få en trepartiregering. Att det alltså blir eventuellt en tvåpartiregering fram till valet och en borgerlig trepartiregering efter valet.

IO – Även om det blir en borgerlig regering som fortsätter så är det den borgerliga trepartiregeringen som har gått på näsan, och det måste rimligen minska förutsättningarna för er att få komma igen nästa val?

Boman använder ord som *räknar med*, *eventuellt*, *förhoppning* och signalerar därmed en optimism men utlovar ändå inte något konkret. Därmed garanterar han sig för journalistikens tolkningar av det han säger. Samtidigt är Odlander noggrann med att inte använda ett alltför komplicerat språk, det vill säga att riskera gå in i en fackspråklig diskurs, utan försöker symptomatiskt betona sin pedagogiska hållning gentemot tittarna genom att konsekvent hålla den språkliga nivån på en mer vardaglig nivå. Han försöker samtidigt provocera Boman att uttrycka något som kan användas som infallsvinkel för att visa på ett bristande ansvarstagande från politikerns sida. Han uttrycker att regeringen *gått på näsan* och menar underförstått att regeringen misslyckats, fast uttrycker det med en mer uppseendeväckande och provocerande formulering. Boman reagerar direkt:

GB – Man kan också vända på det, och sen vill jag nog inte använda ditt uttryck att den har gått på näsan. Den här borgerliga regeringen har lyckats väldigt väl med sin politik. Den har återställt Sveriges ekonomi, den har försatt, givit oss helt andra ekonomiska möjligheter för framtiden än vad vi hade. Den har sänkt inflationstakten och den har återställt konkurrenskraften till stor utsträckning i vårt näringsliv och lagt en grund för stigande sysselsättning nästa år. Så vi har gjort väldigt mycket

IO – (avbryter) Har ni också

GB – (avbryter) Vi har lagt en väldigt bra bas. Den sprack på en fråga, där vi

IO – (avbryter) Varför valde ni inte..

GB – (avbryter) Den sprack på.. Låt mig få tala till slut på frågan! Den sprack på en fråga i vilken vi inte kunde komma överens därför att vi inte fick tillräcklig tid att ordentligt analysera de tyvärr ultimativa krav som vi ställdes inför och skulle lösa på väldigt kort tid. Det gick inte.

Ett ständigt avbrytande från båda parter vittnar om den spänning som ligger i luften. Båda vill framhäva sin position och därför blir det till slut en irriterad Boman som begär att *få tala till slut på frågan*. Att avbryta, oavsett om det är journalisten eller politikern som gör det, betraktas här som en strategisk maktmetod. Det är ett försök att styra samtalet och intrycket gentemot publiken. Även Thornborrow (2002) använder i detta sammanhang maktbegreppet som dels en fråga om hur stort utrymme inblandade aktörer får att göra yttranden och dels en fråga om huruvida de blir avbrutna eller får chansen att prata ostört (ibid. s. 27f). Forskning kring svenska förhållanden visar att under just 1970-talet ökar journalisters benägenhet att avbryta intervjuer med partiledare i valrörelser, för att under 1980-talet ligga på en relativt jämn nivå (Esaiasson & Håkansson 2002). Som tydliggörs i exemplet ovan och även nedan, går denna avhandlings analytiska resultat i linje med befintlig forskning och visar att journalisters benägenhet att avbryta återfinns även i den traditionella tv-nyhetsförmedlingen.

Boman har tidigare snubblat över orden när han beskriver regeringens handlande som att ha *försatt* regeringen i en ny position, vilket är ett negativt laddat ord, till skillnad från *givit* som han snabbt korrigerar till. Han är i situationen tvingad att framhäva det positiva i regeringens handlande och kan inte riskera uttrycka någon form av besvikelse kring förhandlingarna. Genom det anaforiska bemötandet (inledandet av varje mening med *den här*) av reporterns fråga, synliggörs en retorisk ambition att från Bomans sida trovärdigt framhäva sin och den borgerliga regeringens oskuld i det som skett. Odlander ger sig dock inte och de två aktörerna fortsätter med alla medel styra den andre.

IO – När du säger att ni inte fick tid och att ni fick ett ultimatum så betyder det att det var Thorbjörn Fälldin som forcerade fram..

GB – (avbryter) Nej det var det inte, jag vill inte..

IO – (avbryter) Vad menar du då med..

GB – (avbryter) Jag vill inte..får jag fortfarande tala till punktet?

IO – Ja ja, gör det.

GB – Jag vill inte kritisera Thorbjörn Fälldin(..)

Efter en längre replik av Boman fortsätter Odlander att söka svar på skuldfrågan.

IO – *Så skulden är egentligen på debatten som..*

GB – *(avbryter) Jag lägger inte skulden på någon. Det var en krisutveckling som gick sin egen väg på något underligt sätt. Och det här är, det här är väldigt viktiga frågor. Vi har nämligen en regeringsdeklaration bakom oss. En gemensam deklaration när vi bildade regering som talar om hur vi skulle lösa kärnkraftens problem. Klart och tydligt sa man ifrån hur vi skulle lösa kärnkraftens problem, och de krav vi ställdes inför de stod i strid med den regeringsdeklarationen.*

IO – *Men det var ju krav som ställdes av Thorbjörn Fälldin?*

GB – *Kraven ställdes av Centerpartiet.*

IO – *Du gör en skillnad mellan Fälldin och partiet?*

GB – *Ja det är Centerpartiet. Det finns många röster i Centerpartiet, det finns många röster i mitt parti också. Jag vill inte identifiera mig själv med mitt parti. Även om jag är talesman för partiet i många hänseenden så är det många tusentals människor som står bakom mig och det finns läsningar och bindningar även hos mig som det finns i andra partier.*

IO – *Fälldin har på den här presskonferensen som fortfarande pågår här uppe, lagt skulden rätt mycket på Moderaterna och Folkpartiet och sagt att ni inte kunde gå med på en folkomröstning. Varför kunde ni inte det?*

GB – *Vi har inte vägrat att gå med på en folkomröstning i och för sig. Vi har inte avvisat den tanken. Vi har tvärtom föreslagit en folkomröstning i vissa former inför regeringen. Men vi kan inte fatta ett beslut i en folkomröstning utan att vi exakt vet vilka frågor som ska ställas och veta om de blir meningsfyllda eller inte. Det kan man inte göra och det fanns heller ingen möjlighet att åstadkomma den tid vi behövde för att ordentligt analysera den frågan.*

Reporterns frågor är ofta följdfrågor beroende på vad Boman svarar, vilka ord och formuleringar han väljer (jfr Ekström 2001). Intervjusekvensen är ett tydligt exempel på den kritiska journalistiken som råder som ideal. Dessutom är det intressant att se hur Odlander söker det personliga ansvaret, viljan att personifiera politiken samtidigt som Boman i det här fallet betonar det politiska partiet som en helhet. Han använder *vi*-formen för att beteckna partiets alla röster och inte enbart sin egen. Den politiska sidan kämpar fortfarande emot den ökade individualiseringen av parlamentarismen som journalistiken, med en inneboende logik, syftar till att framhäva.

Betraktat ur ett historiskt perspektiv kan dessa tendenser förstås som ett försök från journalistikens sida att bryta och göra upp med den kontroll som den politiska verksamheten under lång tid haft över framställningen av sin verksamhet. Genom intensiv närvaro och aktivt illustrerande av sin förmåga att ställa politiker till svars ämnar den journalistiska institutionen för-

stärka sin maktposition och utmana den dominerande ställning som politiken haft. Orsakerna till detta auktoritetssökande torde ligga i det faktum att journalister, oavsett tidpunkt i historien, är i ständigt behov av att stärka bilden av sin verksamhet som kunskapsförmedlande instans (jfr Thompson 1995). För Sveriges Television i egenskap av public service-företag, blir nyhetsverksamheten den plats i vilket detta tydligt kommer till uttryck. Även om det vid 1970-talets slut inte råder konkurrens inom etermedieverksamheten tvingas ändå företaget applicera strategier för att skänka tittarna intrycket av förtroendeingivande kunskapsinstans. Sveriges Television är i ständigt behov av att vinna förtroende hos tittarna eftersom samma allmänhet finansierar verksamheten (Edin 2000). Genom nyhetsjournalistiken framträder strategiska val för att uppnå detta förtroende, bland annat att visa en ovan diskuterad journalistisk närvaro och aktivitet kring den politiska verksamheten.

Kollegiala relationer

Det framgår med all önskvärd tydlighet att situationen i de pågående händelserna är pressad för såväl journalister som politiker. Under flera dagar har det pågått intensiva förhandlingar inom regeringen om hur kärnkraftsfrågan ska lösas och det är naturligt att man både som journalist och politiker anstränger sig att väga orden rätt i mun. De inblandade aktörerna försöker tydligt markera positioner gentemot varandra i flertalet intervjusituationer, framförallt under de intensiva dagarna kring regeringskrisen under början av oktober 1978. För de borgerliga politikerna är det väldigt viktigt att upprätthålla ett förtroende hos väljarna eftersom den första borgerliga regeringen på många år spricker på grund av diametralt motsatta uppfattningar i kärnkraftsfrågan (jfr Vedung 1979). Vad Ingemar Odlander som reporter i ovanstående exempel vill konstruera är en syndabock, någon eller något som kan bära hundhuvudet. Gösta Boman är i sin tur väldigt angelägen om att inte göra det och att inte peka ut någon skyldig.

Naturligtvis finns det undantag som bekräftar regeln om en spänd stämning. En allvarstyngd och uppenbart irriterad Gösta Boman kommer i exemplet nedan ut från dagens förhandlingar. Han varken vill eller får svara på några frågor och *Rapports* Gunnar Palin vill ändra på det. Den senare får hjälp av en anonym manlig reporter utanför bild.

Exempel 11 Rapport 781010

GP – Gunnar Palin, reporter

AR – Anonym reporter

GB – Gösta Boman, partiledare (m)

(Halvbild på GB som kommer ut från en dörr där ett pressuppbåd väntar. GP synlig i bild och ställer sig närmst GB)

GP – *Ja Gösta, kan du inte ta och kommentera..*

GB – *(avbryter) Nu ska jag.. jag svarar inte på några frågor nu kära du.*

GP – *Gör du inte det?*

GB – *Nej.*

GP – *Men du är ju alltid vänlig och så?*

GB – *Jag är alltid på ett vänligt humör.*

GP – *Men de här rubrikerna som står i Dagens Nyheter idag?*

GB – *Om jag nu säger att jag inte svarar på några frågor så menar jag faktiskt allvar.*

GP – *Har du ingenting att säga till den samlade pressen just nu?*

GB – *Nej inte annat än att det har varit en vacker höstdag.*

GP – *Har det klarnat politiskt tycker du?*

GB – *Är inte det också en fråga?*

GP – *Ja, men du får säga vad du vill..*

GB – *Jag säger ju att.. ja tack, jag säger att jag svarar inte på några frågor.*

AR – *När svarar du på frågor?*

GB – *Jag svarar inte på frågor.*

AR – *Ja men när svarar du på frågor?*

GB – *När allting är klart.*

AR – *Nu svarade du på en fråga ju...*

(Ett gemensamt och högljutt skratt sprider sig i rummet och även GB finner sig i situationen)

Det är ett nästintill poetiskt och filosofiskt samtal som utspelar sig, avhängigt ett envist agerande från reporterns sida att lyckas få ett meningsfullt yttande från Boman. Genom att tilltala honom vid förnamn och dessutom poängtera hans personliga egenskap av att *bruka vara så vänlig*, appelleras det till politikerns personliga karaktär och samvete.

Detta illustrerar den paradoxala sidan av samtida relationer mellan journalister och politiker. Som konstaterats tidigare framstår den ofta som professionell, ganska kylig och med en vaksamhet från båda parter. Men under ytan verkar det finnas en relation på mer personlig nivå. När fasaden brister som i exemplet ovan, framträder samtidigt en intimitet och värme mellan de båda yrkesgrupperna. Med tanke på att det är ett fåtal journalister som är satta att bevaka just inrikespolitiken utvecklas det förstås relationer mellan framförallt partiledare och journalister. De lär med all säkerhet känna

varandra mycket bättre än vad intrycket genom förmedlingen blir eftersom de träffas så pass ofta vid yrkesrelaterade tillfällen. Det finns också intressanta publicistiska biografier som vittnar om hur det kan utvecklas kollegiala förhållanden mellan journalister och politiker (se bl.a. Strand 1980, Gezelius 1992). Men i grund och botten präglas de respektive yrkeskategoriernas arbete gentemot varandra av en professionalism, där politikern svarar på journalistens frågor med politikern i rollen som makthavare och journalisten som granskare.

Respekt för mediet

I de filmade inslagen är som nämnts tidigare just politikerintervjun en viktig del. Det är dock framträdande hur politiker som intervjupersoner verkar störda eller snarare blir distraherade av kameran. I vissa intervjusituationer där det sker i en lugn miljö och till synes inte finns några omständigheter som skulle kunna distrahera eller skapa nervositet, kan man notera hur intervjupersonen stundtals tittar rakt in i kameran och sedan snabbt tillbaka på journalisten. En tolkning skulle kunna vara att det är en medveten strategi för att få kontakt med tittarna genom att tala rakt till dem (jfr Eriksson 2006). Men situationen uppfattas snarare som ett resultat av nervositet för tv-kameran och en känsla av normbrytande, då det är mer vanligare att intervjupersonen ser journalisten i ögonen och kameran enbart registrerar samtalet. Finansminister Ingmar Mundebo agerar enligt detta resonemang i en intervjusituation om det budgetförslag han nyligen presenterat.

Exempel 12 Rapport 781108

IO – Ingemar Odlander, journalist

IM – Ingmar Mundebo, finansminister (fp)

(Bild på IM sittande vid kateder i en lärosal)

IM – Ja vi menar att de här insatserna ska ytterligare förbättra utsikterna för en gynnsam

(IM tittar snabbt in i kameran och sedan mot IO igen)
ekonomisk utveckling under 1979.

IO – Men samtidigt så är det redan något slags konjunkturuppgång på väg. Finns det en risk att ni överbettar ekonomin på det här viset?

(IM vänder återigen blicken mot kameran)

IM – Nej det tror vi inte

(IM ser på IO igen)

Vi menar att de här insatserna ska kunna förstärka de positiva inslagen i den ekonomiska bilden idag.

IO – Om de förstärker dem för mycket då?

IM – Ja då får vi använda oss utav bromsar om så skulle bli nödvändigt. Vi tror inte det nu. Vi tror inte att det blir nödvändigt och därför ska vi inte skriva ut några recept som kanske inte behövs.

I de inslag som förekommer uppträder Mundebo ofta med ett nervöst och spänt uttryck vilket gör att ovanstående exempel ger intryck av en olustig känsla inför kamerans närvaro.¹²¹

Olof Palme är ett exempel på en politiker som förefaller väl medveten om tv-mediets genomslagskraft, men han riskerar inte sin framtoning genom att tilltala tittaren direkt då detta skulle bryta mot den journalistiska praktiken och därmed också tittarens förväntningar (jfr Björck 2006). Politikerna som yttrar sig i inslagen förefaller ofta finna sig i situationerna när journalister väntar på dem för kommentarer eller i andra former av intervju-situationer.

Med tanke på den medvetenhet som för tiden uppkommit om televisionens genomslagskraft och insikten om relevansen att kunna nå ut med sitt budskap just genom tv-mediet, är det rimligt att många politiker vid den här tiden delar en restriktiv hållning och försiktighet gentemot just tv-journalistiken. Det har vid denna tid inte heller på allvar börjat framträda en hel industri av medieträning som under senare år integreras i den partipolitiska verksamheten och medför en naturlig respekt och strategiskt tänkande kring just televisionen (Larsson 2005).¹²²

Utifrån vilken vinkel som journalisterna angriper en politisk fråga är tätt sammankopplat med frågans tolkningsmöjligheter. Därigenom framkommer problemformuleringsprivilegiets inverkan (jfr Nilsson 2004). Regeringsförhandlingar som uppkommer efter kärnkraftsdebatten under slutet av 1970-talet är ett ämne som är förhållandevis enkelt att personifiera. Det är partiföreträdare som sitter vid förhandlingsbordet och journalister som ivrigt väntande utanför dörren med viljan att få uttalanden som senare kan användas för att konfrontera en annan part eller mot dem politikern själv. Journalistiska vinklar på problemen som tas upp riktas främst mot att diskutera svårigheter för politiker att komma överens, framställa den politiska

¹²¹ Däremot är den här typen av beteende inte på något sätt generellt för hela det empiriska materialet. Det är endast i ett fåtal situationer det förekommer.

¹²² Detta resonemang återkopplas till i nästa kapitel då den visuella representationen analyseras och diskuteras.

verksamheten som icke ansvarstagande för handlanden och givna vallöften, samt att förstärka en bild av sin egen verksamhet som utomstående betraktare och förmedlare av sanning. Den pedagogiska hållningen som diskuterats tidigare i denna avhandling blir inte framträdande just i intervjusituationer utan integreras istället framförallt nyhetsankarets position och den politiska kommentaren. När det gäller reportrar på fältet i filmade inslag underbyggs istället en kritisk relation till politikerna och ett sökande efter ansvarstagande.

Genom språkliga strategier skapas nämnda vinklar av sakfrågan och framförallt används intervjusituationen och den politiska kommentaren som medel. Direkta personliga tilltal till politiker i intervjusituationer, intervjufrågor som synliggörs för tittaren och som ofta bygger vidare på intervjupersonens svar och därmed skapar ett mer spontant samtal mellan parterna, samt utmärkande försök att frånga komplicerade termer och istället hålla språket på en vardaglig nivå, är samtliga exempel på de språkliga strategier som förekommer i det empiriska materialet från 1978. Genom sitt agerande framstår journalisten dels som granskare av makthavare, som pedagogiskt institution, och dels som aktör agerande i allmänhetens tjänst. Tillsammans blir journalistiken ett uttryck för en stark samhällsinstitution där tilliten från medborgarna tycks utgöra ett primärt mål för verksamheten. Dessa analytiska resultat går i linje med såväl Djerf-Pierre & Weibull (2001) som Ekecrantz & Olsson (1994) som båda belyser denna samtida journalistiska praktik. Vad min avhandling nyanserar i förhållande till denna forskning är framförallt *hur* det journalistiska och politiska språket strategiskt används. Analyserna synliggör här en tv-journalistik som genom språk och visualisering framhäver en kritiskt granskande institution vars moraliska och stadgade uppdrag är att konfrontera, granska och ifrågasätta politiken och dess företrädare. Den pedagogiska kärnan finns kvar men den under 1960- och 1970-talen utvecklade skjutjärnsjournalistiken förefaller präglad av professionens genomförande. Berättartekniskt sker dock vissa förändringar under 1980-talet vilket nästa del i analysen framöver tar fasta på.

Gemenskap och polarisering 1987

Definitionen av att journalistiken agerar i allmänhetens tjänst kan placeras på olika plan (Jönsson 2004b). I konkreta textexempel som genomsyrar hela det empiriska materialet tydliggörs den gemenskapskänsla som nyhetsredaktioner försöker frambringa. En strategi att uppnå detta är att konsekvent använda *vi*-form som inledande publikvänt tilltal i påannonsering förstärker den institutionella röstens närvaro.

NA – *Vi ska* börja med Socialdemokraternas partikongress där skattepolitiken varit en av huvudfrågorna idag.
(Aktuellt 870920)

NA – *Men vi ska* börja med den borgerliga oenigheten. För nu är ledarna för Centerpartiet och Folkpartiet på kollisionskurs.
(Aktuellt 871003)

Adresseringsformen är något som även Viscovi (2006) lyfter fram och han poängterar likaså kopplingen till pedagogiken. Att initiera relationen till publiken genom att bjuda in till en större gemenskap, prövar inte styrkan i de förtroendeband som historiskt byggts upp mellan redaktion och publik. Men *vi*-formen, som relaterar till samhörighet och konsensus, fungerar som en form av undervisande tilltal med bakgrund i pedagogiken (ex: ”nu går *vi* vidare till sidan 12”, eller ”låt oss slå upp sidan 15 där *vi* ser..” och så vidare). I rollen som nyhetsuppläsare handlar tilltalet om ett direkt sådant till mottagaren och det skapas en relation till redaktion och nyhetsuppläsare (jfr Thompson 1995:129). Sveriges Television är vid den här tiden fortfarande en väletablerad institution med stort förtroendekapital. Kritiken mot bolaget som fanns vid startandet av en andra tv-kanal och dess eventuella vänstervridning är till stor del utagerad (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001). Däremot börjar en begynnande konkurrenssituation ta form då TV3 avser starta sina sändningar på nyårsafton 1987. Det svenska radio- och tv-landskapet kom därmed att förändras i grunden (Hadenius & Weibull 2003). Sveriges Television behövde förstärka sin position ytterligare och upprätthålla det nämnda förtroendekapitalet på flera plan och med olika medel (Björkegren 2006). Ett sådant plan var just nyhetssändningarna och nödvändigheten i att framhäva seriositet och kunskap, i ett första steg från nyhetsankaret. Som synes ovan bjuds tittaren in i gemenskapen att dela denna kunskap och närhet till det politiska skeendet.

Konfliktsökande journalistik

I takt med en för tiden växande popularisering av nyhetsjournalistiken ökar också ambitionen hos journalister att hitta interna konflikter och olika åsikter inom partierna och åskådliggöra dem (jfr Sparks & Tulloch 2002, Håkansson 2004). Denna ambition kunde också skönjas i det empiriska materialet från slutet av 1970-talet, men blir klart tydligare nu. Vid minsta tillstymmelse till meningsskiljaktighet bildas det snabbt *strider* och *krig* att rapportera om. Krigsmetaforiken blir nu mycket mer framträdande än vid i

studien från 1978. Som Lakoff & Johnson (1980:4ff) diskuterar är krigsmetaforiken så pass vanlig i den vardagliga språkanvändningen att vi sällan reflekterar över den och de menar att språket är metaforiskt strukturerat. I samband med journalistikens mer experimenterande språkanvändning blir rimligtvis vår förståelse av politiken strukturerad enligt liknande mönster.

Även om detta är en tydlig förändring gentemot avhandlingens tidigare empiriska material så är det ändå så att den metaforiska användningen inte präglas av en överdriven fantasifullhet. Krigsmetaforiken är en tydlig diskursiv konstruktion som förekommer i materialet och det är sällan andra former av metaforiska sammanhang förekommer i medietexterna. Denna språkliga återhållsamhet bör tolkas som ett resultat av en historisk vilja bland svenska medier, skolväsende och kyrka att förstå och förklara på ett pedagogiskt och tydligt sätt (jfr Ekecrantz & Olsson 1994).

Berättartekniskt illustrerar den metaforiska användningen trots allt en ökad journalistisk ambition att såväl förstärka som fiktionalisera verkligheten. Som visats i tidigare kapitel präglas de analyserade medietexterna från 1987 av fokus på det politiska agerandet av enskilda politiker utefter de problem som belyses i rapporteringen. Genom att samtidigt intensifiera språkanvändningen mot mer dramatiserade och polemiserade medierade politiska diskurser, skapas förutsättningar för en mer uppseendeväckande och personinriktad journalistik. Politikers individuella ansvar belyses med en journalistisk ambition att moralisera över enskilda politikers relation till vardagsnära problem som upplevs av allmänheten. Nedan visas en sekvens från ett nyhetsinslag som behandlar regeringens ekonomiska politik i förhållande till svenska folkets vilja att sänka matmomsen. Tidigare i inslaget har de politiska ombuden förekommit i anslutning till den socialdemokratiska partikongressen.

Exempel 13 Aktuellt 870920

MB - Mats Beckman, reporter

SW - Sören Westerholm, riggare

AO - Anonymt politiskt ombud

AO2 – Anonymt politiskt ombud 2

AR - Anonym reporter

(Halvbild på SW, intervjusituation)

SW - Tolvhundra kronor om året. Eller om man räknar om det kanske i arbete så i netto skulle det göra trettioåtta timmar för att jag ska betala momsen på mjölken varje år. Jag skulle vilja ställa den frågan kanske till kongressombuden uppe i Stockholm idag: Vad kostar en liter mjölk? Vet de det?

(Närbild på ombud i intervju)
 AO - *Hur mycket en liter mjölk kostar?*
 AR - *Ja*
 AO - *Varför frågar du om det?*
 AR - *Hur mycket kostar den?*
 AO - *Nej, jag..*
 AR - *Vet du det inte?*
 AO - *Nej det vet jag inte uppriktigt sagt*
 (Närbild på ytterligare ombud i intervju)
 AO2 - *Fyra kronor och femton öre eller något sådant skulle jag kunna tänka mig*
 (Halvbild på ytterligare ombud)
 AO3 - *En liter mjölk kostar fyra och sextio.*
 (Helbild på barn som packar ned mat i påsar)
 MB - *Nej, det var fel. Mjölken kostade fyra och åttiosex i Oskarshamn idag*

De politiska ombuden framstår som bortkopplade från den verklighet som de ska besluta om och bidra till en utveckling inom. Journalistiken blir där-
 emot den avslöjande institutionen om dessa enskilda politikernas bristande
 kunskaper om vardagsnära problem och polemiken mellan medborgare och
 maktbärande synliggörs och accentueras.

Kommentar och ställningstagande

Denna form av förenklad och konfliktinriktad journalistik återspeglas även i
 den politiska kommentaren. De diskussioner som fördes kring avtalsrörel-
 sen var intensiva och den arbetsmarknadsrelaterade debattens vågor gick
 höga i mitten av 1980-talet och framåt. Under hösten 1987 tog medierna
 snabbt fasta på den spricka som uppstod mellan LO och den socialdemo-
 kratiska partitoppen i ärendet. Finansminister Kjell-Olof Feldt och LO-ord-
 föranden Stig Malm var de två huvudaktörerna i den process som snabbt
 fick epitetet *Rosornas krig*. För medierna blev detta en följetong i nyhetsrap-
 porteringen som man ville tittarna skulle följa och få veta slutet på (jfr Ha-
 denius 1998).¹²³

¹²³ *Kriget* byggde på en växande konflikt om löneökningar som hade aktualiserats vid
 budgetpresentationen året innan. LO och partiledningen kompromissade dock ganska
 snabbt och representanter för båda sidor raljerade stundtals i nyheterna om hur uppblåst
 kontroversen blivit av såväl medier som politiska motståndare.

Olika åsikter inom ett parti förvandlas i den journalistiska diskursen omedelbart till en *splittring* eller *konflikt* som måste upp till granskning. Det är en teknik som vid den här tiden börjar dominera det journalistiska innehållet. Händelser måste om de inte skulle vara det från början bli dramatiska och uppseendeväckande, något som publiken stannar upp vid (jfr van Zoonen 2005). Även vid situationer där politiker yttrar sig om andra partier, vilket i och för sig tillhör det politiska samtalet, tar journalistiken sig stora friheter att tolka åt tittaren. Här sker en tydlig förändring gentemot det empiriska materialet från 1978. Från ett huvudsakligt fokus på granskning till ett tolkande perspektiv tangeras de här analyserade nyhetsinlagen med de resonemang som Djerf-Pierre & Weibull (2001) och till viss del också Strömbäck & Jönsson (2007) för. Spekulationer och eventuella konsekvenser framgår som implicita drag i den politiska nyhetsrapporteringen.

Den politiska kommentaren är det mest belysande exemplet på detta. Ibland sker den från Riksdagshuset och ibland från nyhetsstudion. I kapitel sju visades dock hur inslagen med politisk kommentar minskat jämfört med inslagen från slutet av 1970-talet. Dessutom framstår just tolkningen nu vara i centrum för kommentarerna snarare än den pedagogiska linjen. I utdraget nedan sammanfattar Karin Andersson (PK) som kommentator i *Aktuellt* kvällens ekonomiska partiledardebatt.

Exempel 14 Aktuellt 871110

PK - Ja, efter kvällens debatt skulle man nästan kunna tro att Centern har mer gemensamt med Vpk än med de borgerliga bröderna. Centern och Vpk uppvisade kraftig enighet i sin kritik mot regeringens utgiftsram för den statliga sektorn, även om Lars Werner gick längst och till och med jämförde åtgärderna med inskränkningen med de fackliga rättigheterna i Polen. Centern och Vpk hann också båda förklara sin gemensamma avsky för kärnkraften, och är numera också helt överens om att en sänkt matmoms är en av de mest angelägna reformerna. Här utsattes alltså finansminister Feldt för en bred vänsterattack från både Olof Johansson och Lars Werner. Folkpartiet och Moderaterna tycker för sin del inte att utgiftsramen är så tokig, om den bara kopplas till sänkta marginalskatter. Något riktigt bra bevis för att det föreligger ett samlat gemensamt borgerligt regeringsalternativ blev alltså inte heller kvällens debatt. Det enda man uppvisade mycket tydlig enighet om är ambitionen att privatisera delar av den offentliga sektorn. Vi är på väg in i en valrörelse där mycket är osäkert. Den ekonomiska utvecklingen och regeringens förmåga att domptera parterna på arbetsmarknaden å ena sidan, å andra sidan de borgerliga partiernas ännu oöverskådade förmåga att uppvisa en trovärdig enighet som skapar ett regeringsalternativ.

Efter en beskrivande inledning som vill lyfta fram det som Karin Andersson anser vara det viktiga från debatten, nämligen *attacken* på finansminister Feldt, följer ett ställningstagande. Det finns enligt Andersson inget borgerligt regeringsalternativ och det upprepas två gånger i kommentaren. Dessutom konstaterar hon att den borgerliga sidan inte är *trovärdig*. Ett mer explicit journalistiskt ställningstagande präglar nu rapporteringen allt mer jämfört med under 1978. Den tolkande journalistens intentioner går i kontrast med den tidigare granskande. Publikens position som aktiva väljare av åsikter genom förmedlad information förskjuts till en alltmer marginaliserad mottagande sådan, där journalisten tolkar informationen åt allmänheten (jfr McManus 1994, Ekecrantz & Olsson 1994). Den politiska kommentaren föreföll tidigare agera i en tydlig pedagogisk och refererande riktning. Nu handlar det mer om subjektiva bedömningar av det politiska skeendet och därmed också en mer individknuten journalistik.

Tolkningen av eventuella konsekvenser görs även av reportern i voiceover under filmade inslag. Mot bakgrund av den minskade frekvensen av politisk kommentar som enskild framställningssekvens blir det tydligt att kommentaren i sig inte minskat utan istället överförs mer till reporterns arbete. Elisabeth Höglund (EH) spekulerar i nedanstående exempel kring vad finansminister Kjell-Olof Feldts (KOF) förslag på en ny skatt egentligen betyder ur ett vidare perspektiv.

Exempel 15 Rapport 870920

(Bild på KOF vid talarstol)

KOF – *Jag anser också, att omsättningsskatten på handel med värdepapper bör utvidgas. När jag nu säger detta partivänner, nu skakar det till i Reuterskärmar och klippapparater i hela landet, så lyssna nu..(applåder).*

EH – *Och så kom det som så många socialdemokrater så länge hade väntat på.*

KOF – *Regeringen kommer därför att föreslå att omsättningsskatten på värdepapper utvidgas också till att gälla de instrument man handlar med på den så kallade penningmarknaden.*

(Bild på publiken som lyssnar på Feldt)

EH – *Den bomb finansminister Kjell Olof Feldt lät detonera på den socialdemokratiska partikongressen var ett direkt svar på LO-chefen Stig Malms upprepade angrepp*

(Varierande bilder på börsmäklare i arbete följer)

på de så kallade finansvalparna, alltså de som tjänar pengar på penningmarknaden. Den nya omsättningsskatten på handel med värdepapper skulle enligt finansministern ge statskassan en miljard kronor. Idag finns det redan en omsättningsskatt på aktiehandel på två procent. Den nya skatten på handel med värdepapper blir enligt uppgift 0, 3 procent. Den nya omsättningsskatten kommer att påverka statens, kommunernas, landstingens och även företagens upplåning. Skatten fungerar i princip som en räntehöjning. Det

blir dyrare att låna pengar på penningmarknaden helt enkelt. För statens del får det inte så stor betydelse eftersom statens behov av att låna pengar för att täcka budgetunderskottet inte längre är lika stort. Den nya omsättningskatten kan därför slå hårdare mot kommuner landsting och företag. Men en skatt på 0, 3 procent som ger statskassan en miljard, är icke någon hård pålaga, det ska sägas.

Utan att ange någon egentlig källa till sina påståenden hävdar Höglund att den nya skatten *fungerar som en räntehöjning* och att den förmodligen kommer *slå hårdare på kommun, landsting och företag* än mot staten. I och med att det i rapporteringen inte finns någon egentlig källa som kan utveckla fakta blir det reporterns egna slutsatser som publiken får ta som sanningar. Men för den kritiske tittaren ökar ifrågasättandet av tolkningen i takt med att källkritiken minskar.

Förhållningssättet är tydligt. Journalister har fått större plats i rapporteringen och politikers och övrigas närvaro har minskat. Det hör med all säkerhet ihop med framväxten av ett nytt journalistiskt förhållningssätt där konkurrensen om utrymmet ökat, främst inom de stora mediekanalerna (se Strömbäck & Jönsson 2007). De journalister som skapat sig plats utnyttjar den till max för att synas vilket resulterar i att källorna hamnar i skymundan. Procentsatsen i exemplet ovan förs till exempel fram *enligt uppgift* och lämnas därför öppet för publiken att tolka.

Denna brist på källkritisk hållning följer också med ytterligare en strategisk dimension av rapporteringen, nämligen att tillhandahålla allmänheten information om vad som komma skall. Den politiska kommentaren förekommer alltså nu utan att journalisten i fråga tittar in i kameran i rollen som politisk kommentator utan istället genom det filmade inslagets form där bilder kombineras med reporterns voiceover och skapar ett friare förhållningssätt till journalistikens framställningssekvenser och former. Gränserna mellan vad som är kommentar och vad som är rapportering är mer flytande än tidigare. Konsekvensen blir att det tidigare tydligt analytiska incitamentet som det monologiska och direkta tilltalet till publiken medförde, nu överförs till reporterrollen och gränserna mellan analys och informationsförmedling riskerar att upplösas (se Bergstrand 2006). Detta är något som återkommer även i det senare empiriska materialet.

Att tala initierat och upprätthålla sanningsregimer

Hart (1997) diskuterar legitimiteten att undersöka nyhetstexter som retoriska objekt. Han menar att det som skiljer retorik från till exempel poesi är att "the story rhetoric tells is always a story with a purpose; it is never told for its own sake" (ibid. s. 201). Detta kan då tolkas som ett legitimitetsskäl

till påståendet att journalistiken i allmänhet alltid har ett syfte att *övertyga* en publik och bör därmed betraktas som ett retoriskt objekt. Ser man det enligt dessa premisser så bör rimligen alla retoriska objekt vara persuasiva, i den mening att de har en avsikt och ett mål och kan betraktas som kommunikativa fenomen. Som Mral (2000) konstaterar har journalistiken i alla dess former till syfte ”att hjälpa läsarna begränsa sina val, att ge underlag för opinionsbildning, handlingsalternativ, tolkningsval etc.” (ibid. s. 152). Det ingår i nyhetsjournalistikens konventioner att försöka övertyga publiken om redaktionens förmåga att ha tillgång till sanningen (jfr Edin 2000). Att dock ha relevant kunskap om allt som ska rapporteras kring är naturligtvis en omöjlighet, men det är något som tittaren inte får bli varse om i ögonblicket av kunskapsinhämtning. En av journalistikens nödvändigheter är att alltid *framstå* som trovärdig, inte minst när det handlar om en public service-institution. Som Strömbäck & Jönsson (2007) diskuterar är det relationen till tittaren/licensbetalaren som står i fokus för Sveriges Television.¹²⁴

För att utveckla detta resonemang används rapporteringen från samma politiska händelse som i exemplet ovan. Däremot är det i nedanstående avsnitt inte *Rapports* utan *Aktuellt*s inslag från samma dag som behandlas. Reportern (REP) hörs samtidigt som varierande bilder med symboliska funktioner visas.

Exempel 16 Aktuellt 870920

REP – Ja det var en offensiv Kjell Olof Feldt som framträdde på partikongressen. Han aviserade skattehöjningar och nya pålagor på företagen och bäddar därmed för ny kritik från borgerligt håll. Det är debatten om champagneyra på börsen och finansvalpar som härjar fritt på penningmarknaden som nu fått Feldt att gripa in. Tidigare har han sagt att omsättningskatten på penningmarknaden är tekniskt alltför komplicerad, men nu har finansministern ändrat sig efter ett hårt tryck från den interna partiopinionen och inför vad som redan döpts till valpskatt. Den nya skatten blir ännu rätt försiktig och inte alls så hög som den kritiserade omsättningskatten på aktier som är två procent. Skatten på penningmarknaden blir tre hundradels procent av omsättningen på obligationer och skuldväxlar. Premieobligationer undantas. Skatten beräknas enligt Feldt ge en miljard kronor. Feldt aviserade i sitt tal också åtgärder på miljöområdet. Regeringen vill tvinga företagen att av sina vinster avsätta sammanlagt tre miljarder kronor till konton i Riksbanken, pengar som sedan endast får användas för att förbättra miljön.

¹²⁴ För kommersiella aktörer är det snarare vårdandet av kundrelationen till annonsörer som prioriteras (se bl. a. Allan 2002, McManus 1994)

Sekvensen är en del av ett filmat inslag med voiceover som kretsar kring den socialdemokratiska partikongressen i september 1987. På kongressen har bland annat finansminister Kjell Olof Feldt lanserat tankar på att införa en ny så kallad *valpskatt*. Detta lyfts av redaktionen fram som den viktigaste händelsen av dagens innehåll och inleds (efter påannonsering) med ett uttalande av Feldt från talarstol, ett uttalande som reportern därefter bygger sin fortsatta framställning på (se ovan).

KOF – Nu ska vi gå vidare. Lagstiftning kommer att skärpas även för finansbolagen och övervakningen av börsen och de finansiella marknaderna kommer att bli hårdare. Partivänner, nå jävla ordning ska det vara också på penningmarknaden.

Ton och ordval i Feldts uttalande skapar en intresseväckande inledning som dessutom med hjälp av visuell iscensättning¹²⁵ förmedlar en tydlig ideologisk konnotation.

Efter detta följer alltså ett redigerat inslag med manlig reporterröst som tydligt markerar en tolkande hållning med starka incitament för att föra fram en trovärdig bild av såväl det politiska förslaget som konsekvensen av det. Han påvisar orsak och verkan som för tittaren kan vara svåra att se utan den förklarande journalistens hjälp. Bland annat konstaterar reportern att det genom Feldts aviserande av skattehöjningar bäddas för kritik från borgerligt håll samt att orsaken till Feldts agerande finns i *debatten om champagneyra på börsen och finansvalpar som härjar fritt på penningmarknaden*. Intern kritik inom partiet framställs också som bidragande orsak till Feldts agerande. Detta signalerar en tillgång till det interna inom partiet som journalisten framstår kunna kontrollera och det förstärker ytterligare trovärdighetsaspekten och närheten till sanningen.

Reportern förutspår att *den nya skatten blir ännu rätt försiktig* och värderar därmed finansministerns förslag i relation till något annat. Målet att upprätthålla den journalistiska "sanningsregimen" (se Foucault 1980:133) Foucault använder begreppet sanningsregim (*regime of truth*) för att förklara hur framträdande diskurser i samhället ofta byggs på uppfattningen om att kunskapen som ryms inom diskursen i fråga är sann. De grunder på vilka sanningsanspråken görs benämner Foucault sanningsregimer.

¹²⁵ En översiktsbild på Feldt i talarstol med ett stort rött skynke i bakgrunden där texten "Ett rättvisare Sverige" går att läsa .

Bilder som används inom en sanningsregim kan ses som bevis på att något är sant. Rose (2001) utvecklar detta och diskuterar hur realism i bilder skapas genom den kontextuella användningen av dem och inte genom teknologiska faktorer. Bilden som bevis för att något verkligen sker illustreras i detta exempel genom användningen av verbet *blir* (*ännu rätt försiktig*). För att nyansera tolkningen kunde ordval som *kan betraktas försiktig* eller skulle *kunna ses som försiktig* ha använts, men istället vill journalisten understryka sin auktoritet som kunskapsförmedlare och uttolkare av komplicerade ämnen. Sanningsanspråket förstärks med ordval som utesluter alternativa tolkningar för tittaren.

En förändrad språkanvändning

Dessutom bör noteras vilken nivå av språkanvändning som journalistiken anammar.¹²⁶ Till skillnad från empirin från 1978 tvekar nu inte journalister på samma sätt att använda fackspråkliga termer. Den ekonomipolitiska diskursen som konstrueras och förmedlas bygger till stor del på komplicerade termer och återkommande ord är till exempel *skatteväxling*, *skuldväxlar*, *omsättningskatt* och *utgiftsram*. Det kan förefalla omöjligt att utesluta denna typ av uttryck och det är inte heller något som här betraktas som avvikande. Däremot måste användningen sättas i relation till det övriga språket i texterna. I kombination med en alltmer växande populariseringstrend inom journalistiken, det vill säga en ökad vokabulär av dramatiserande och sensationsskapande uttryck¹²⁷ blir journalistiken nu ett uttryck för mer nyanserad textproduktion och verklighetskonstruktion än tidigare. Sanningsanspråken görs på lösare grunder men med större tilltro till språket. Tidigare fungerade politiker som främsta källa till information och deras uttalande skapade en ofta koherent linje av orsak och verkan. Språket var restriktivt i bemärkelsen att det användes i refererande och undervisande syfte. Nu är det istället till sin egen användning av språket som journalister vänder sig för att övertyga tittaren om sin roll som kunskapsförmedlare. Genom att konsekvent använda facktermer och därmed visa på kunnighet och förtroende för att institutionen behärskar olika kunskapsfält, i kombination med mer vässade formuleringar som syftar till att nå fram till en mer heterogen och flyktig

¹²⁶ Denna dimension är också viktig inom den kritiska diskursanalysen något som och Fairclough (1995a, 1995b) betonar. Viscovi (2006) applicerar diskursanalysen på just den ekonomipolitiska diskursen i tv-nyheter.

¹²⁷ Ett tydligt exempel på detta är den nämnda krigsmetaforiken som framträder.

publik, framstår journalistiken som kapabel att nå och tilltala en större allmänhet.

På samma sätt som 1970-talets empiriska delar illustrerade en tydlig uppgörelse med gamla journalistiska ideal, från speglande till granskande, visar även detta material från 1987 en liknande brytpunkt. Ekonomiska nyheter vinklas framförallt mot hur partier i allmänhet och regeringspartiet i synnerhet agerar utefter de problem som uppkommit på finansmarknaden, vilket diskuterats i tidigare kapitel. Finansminister Kjell-Olof Feldt är den huvudsakliga aktören vars handlingar såväl kommenteras som analyseras med en tolkande journalistiks verktyg. Spekulationer och eventuella konsekvenser av agerandet frambringar en bild av journalistiken som kunskapsförmedlare eftersom det görs med flera tydliga språkliga strategier. Individuella journalister står för ett subjektivt tolkande som ibland innebär ett mer eller mindre tydligt ställningstagande i den politiska debatten. Utifrån en kvalitetsaspekt blir en alltmer bristande källkritik ett problemområde att notera. När samtidigt en enpartifokusering börjar inträda, det vill säga att sakfrågor behandlas utifrån ett och samma partis interna ståndpunkter, balanserar journalistiken på en tunn demokratisk och offentlighetsteoretisk tråd. Övergången från den institutionella styrkan som återfanns i det tidigaste empiriska materialet till en individuellt tolkande och mer populariserad språkillvänjning blir tydlig.¹²⁸

Konsekvenser av detta kan relateras till större såväl politisk-ekonomiska som offentlighetsteoretiska perspektiv. Ekonomi är ett sakpolitiskt ämne som är brett och som på något sätt inbegriper folkets deltagande. Däremot blir detta deltagande avhängigt journalistikens framställning och vinkel av det. Analyser av nyhetsinslagen från 1987 visar hur medborgarna till stora delar utestängs från det offentliga samtalet om ekonomin. Motiven till ett sådant resonemang är främst två. För det första visar den kvantitativa resultatredovisningen i föregående kapitel att synligheten för vanliga medborgare i rapporteringen om ekonomi under slutet av 1980-talet är ytterst begränsad. När journalister därefter främst vinklar de ekonomiska nyheterna som ett fält där enskilda politikernas handlingar framstår som avgörande för eventuella konsekvenser och effekter i det ekonomiska systemet, blir journalistiken inte den länk mellan politiker och medborgare som den traditio-

¹²⁸ Populariseringen av nyhetsjournalistik kan betraktas som ett medel för att nå fler medborgare (se t.ex. van Zoonen 2005) men kan samtidigt belysas utifrån mer negativa aspekter (Bourdieu 1998). Den normativa bedömningen är inte avhandlingens ändamål utan snarare att analysera hur de journalistiska strategierna kan förstås.

nella politiska kommunikationskedjan förutsätter (jfr Strömbäck 2001). Medborgarna distanseras från det politiska systemet och i viss mån även från journalistiken.

Utifrån de teoretiska horisonter som denna avhandling bygger på blir de strategier som journalister tillämpar ett uttryck för ett alltmer diversifierat mediasamhälle där individen får större handlingsutrymme. Konstruktionen av en politisk verklighet som journalister utför står och faller med den omgivande kontexten. Den ökande konkurrensen på mediemarknaden skapar nya förutsättningar för Sveriges Television och andra etablerade nyhetsförmedlande institutioner (jfr Edin 2000, Strömbäck & Jönsson 2007). Den kräver nya journalistiska grepp att tilltala en förändrad publik. Nedprioritering av källkritik till förmån för tolkningsutrymme och spekulation blir det tydligaste exemplet på en anpassning till dessa nya förutsättningar.

Det offentliga samtalet, i det här fallet ekonomipolitiska frågor, förefaller med andra ord vara utlämnat till journalistiken och dess möjligheter att utforma och påverka det. Med den övervikt av journalistisk representation och journalistiskt utrymme som den kvantitativa undersökningen visade i åtanke, förstärks en tes om att 1980-talets politiska journalistik är en mer individuellt driven sådan med fokus på person och personligt ansvar än den tidigare kollektiva institutionens informationsförmedlande intentioner. Facktermer inom en ekonomipolitisk diskurs används utan att ge direkta förklaringar till deras innehåll, vilket avhandlingens tidigaste empiriska material vittnade om i form av pedagogisk och ambitiös bakgrundsförklaring. Problemdefinitioner och bakgrundsförklaringar med en enkelriktad och uttalad pedagogisk ambition är mindre vanligt förekommande nu än i inslagen från 1978. Nu är det istället reaktionen och det politiska handlandet utifrån det problem som uppstått som står i fokus och det går i viss utsträckning ut över de pedagogiska ambitionerna. Däremot, vilket nästa kapitels visuella analyser visar, används grafiska sekvenser för att förtydliga begrepp och resonemang inom den ekonomipolitiska diskursen snarare än journalisternas språkliga strategier.

Legitimitetssökande i det nya millenniet

För att slutligen kunna närma oss journalistisk språkanvändning under 2005 krävs en anknytning till viktiga kontextuella förutsättningar. Nutida medielandskap präglas av en intensiv marknadskonkurrens och Sveriges Television har tillsammans med övriga etermedier genomgått en digitaliseringsprocess med allt vad den inneburit för produktion och distribution (se t.ex. Picard 2005, Severson 2004). Med nya kommunikationsteknologier är det

rimligt att även språket och användningen av det förändras, moderniseras och utökas. Den traditionella nyhetsjournalistiken står inte isolerad från denna utveckling. Även den tvingas ta till nya grepp och anpassa sin verksamhet till en publik som genom den nya formen för kommunikationsmedel är van vid denna språkliga transformeringsprocess och införlivar det i sin vardag. Med språkets hjälp kan journalistiken övertyga om sin egen legitimitet och auktoritetsposition. Med andra ord förblir maktperspektivet en nödvändig aspekt att förhålla sig till vid detta diskursanalytiska närmande av journalistiska texter. Vid tiden för detta tredje empiriska nedslag har Sveriges Television och även andra public service-företag tvingats förhålla sig till ett allt större ifrågasättande av dess verksamhet (Picard 2005, McQuail 2003). Låt oss närmare analysera hur den politiska tv-journalistiken använder språket med syfte att legitimera sin verksamhet och neutralisera sin del i verklighetskonstruktionen när vi nu nått in i det tjugoförsta århundradet. I fokus står skolpolitiken som är den dominerande politiska frågan under hösten 2005.

Stringenta påannonseringar

Tidigare har nyhetsankarets funktion belysts utifrån ett flertal vinklar. Fiske (1987) pekar på nyhetsankarets viktiga position utifrån en trovärdighets- och igenkänningsaspekt, och konstaterar att "his individuality hooks the viewer through identification and familiarity, but does not affect the impersonality (objectivity) of his words." (ibid. s. 296). Det är nödvändigt att återknyta till dennes sätt att påannonsera inslag med ett strategiskt förfarande rörande den språkliga konstruktionen. Till sin hjälp har han eller hon studioattribut som till exempel grafik och storbildsskärm i bakgrunden. Grafiken i studion, det som backar upp nyhetsankarets påannonsering, utgörs fortfarande ofta av ett förhållandevis enkelt utformat meddelande där bild och ord interagerar. Ofta bygger dessa moment fortfarande ofta på ett "stängt" budskap, det vill säga sällan öppet för alternativa tolkningar. Det är enkelt, tydligt och stringent formulerat och integreras ofta med en illustrerande bild för vad budskapet handlar om.

Nedan handlar det om hur journalister har uppmärksammat det faktum att skolan är en offentlig myndighet och därmed lyder under offentlighetsprincipen. De individuella utvecklingsplanerna, som varit väldebatterade utifrån andra aspekter tidigare under hösten 2005, presenteras här utifrån en problematisk inställning om att de blir offentliga handlingar och därför möjliga för vem som helst att läsa.

NA – Från och med årsskiftet ska alla elever i grundskolan ha en individuell utvecklingsplan där lärare, föräldrar och elev tillsammans sätter ett mål för skolarbetet. Men nu kommer kritik. För det visar sig att vem som helst har rätt att gå in och läsa varje enskild elevs handlingar.

Här görs i likhet med tidigare exempel ett inledande journalistiskt konstaterande, då ingen källa nämns, om att alla elever ska ha en individuell utvecklingsplan. Meningen är ryckt från ett sammanhang som inte förklaras närmre. Bakgrundsteckningen ryms med andra ord inte längre inom ramen för påannonsering, vilket kan ses som ett utslag av nutida tabloidiserings-tendenser där snabbheten i rapporteringen framstår som allena rådande (jfr Nylund 2003). Efter den inledande meningen följer rapporteringens korta problemdefinition, ofta direkt förknippad med varför nyheten ens belyses. Nyhetsankaret fastslår att det finns kritik mot något men vad är oklart. Genom påannonseringens uppbyggnad blir den omedelbara tolkningen att det är utvecklingsplanerna som får kritik. Det är inte förrän efter sista meningen som det faktiskt blir tydligare att det är själva hanteringen av dem som stött på reaktioner. Här tydliggörs hur journalisten omedelbart vill definiera *att* det finns ett problem och vad det leder till, snarare än att tala om vad det är för *typ* av problem. Med andra ord är påannonseringen en sekvens där den förändrade fokuseringen från orsak till verkan blir tydlig.

Att placera in tittaren i händelserna

Televisionen kommunicerar genom bilder och har en dominerande funktion att kunna "fånga verkligheten", för att använda en visuell term. Mediets möjlighet att fånga verkligheten är ett utan tvekan omstritt område (se Dahlgren 1995a:36f). Det är också det medium, vid en jämförelse med den litterära texten och filmen, som utmärker sig mest i form av tilltal och adressering (Edin 2000). Televisionen är i ständigt behov att snabbt fånga åskådarens uppmärksamhet och sedan behålla den. Jämfört med den tryckta pressen och radion kan den som inget annat nyhetsjournalistiskt medium förena ljud- och bildmässiga attribut för att skapa och förstärka känslor hos tittaren (Allan 2002, Fiske 1987). Tv-journalistik handlar till stor del om att kunna utnyttja mediets fulla potential ur detta avseende.

De redigerade och filmade inslagen är ett journalistiskt framställningselement där möjligheterna att förmedla och väcka känslor och reaktioner hos tittaren är som störst. Redigeringstekniker för att uppnå detta utvecklas över tid och på 2000-talet har den teknologiska innovationsmiljön skapat nya

förutsättningar jämfört med tidigare i historien. Eriksson (2002, 2006) visar hur tv-journalistikens visualiseringstekniker utvecklats och förändrats i förhållande till den politiska nyhetsrapporteringen. Bland annat utgör en mer aktiv redigering i det journalistiska berättandet en huvudsaklig slutsats.

Som tidigare presenterats befinner sig filmade inslag procentuellt på en likvärdig nivå nu jämfört med tidigare. De präglas dock av ett högre tempo än tidigare, med större antal klipp och ett mer aktivt bildspråk. Med det åsyftas hur kamerarörelser och vinklar mer tydligt än tidigare driver berättandet. När det handlar om den svenska skolan inleds de filmade inslagen antingen med a) uttalanden från involverade aktörer som klipps in direkt efter nyhetsankarens påannonsering, eller med b) ett ”fall” där ämnet i fråga behandlas utifrån ett visst perspektiv. Syftet med introduktionsformen och dispositionen tycks vara att tilltala tittaren och appellera till dennes känsloliv; att rycka med, skapa samt behålla intresset för inslaget. Den språkliga utformningen kombineras med bilder för att förstärka de båda anslagens effekter. Nedan visas exempel på dessa båda sätt att presentera.

Exempel 18 Rapport 050921

NA - Nyhetsankare

Rep – Johanna Johnsson, reporter

SY – Seher Yilmaz, ordf. Elevorganisationen

GA – Gert Assermark, kanslichef Friskolornas Riksförbund

MF - Metta Fjellner, ordförande Lärarnas Riksförbund (LR)

(Halvbild på NA i studio)

NA – Här hemma väcker förslaget om ny skollag starka känslor. Idag var sista chansen att lämna in synpunkter till Utbildningsdepartementet.

(Halvbild på intervjuperson SY, böcker i bakgrunden, sakta inzoomning)

SY - *Det känns som att man lägger en skuld på eleverna. Det känns som man säger att eleverna är elaka, vi måste komma åt de problem som finns hos eleverna.*

(Klipp till närbild på GA, intervjusituation)

GA - *Jag tror att det skulle hämma skolutvecklingen så att säga, det ger sådana signaler.*

(Klipp till halvbild på MF, kontorsmiljö, intervjusituation)

MF - *Vill vi att unga människor ska utbilda sig till lärare så måste också det ge en form utav kvitto på att man har en speciell ställning i skolan.*

(Klipp till bilder på barn i skolmiljö)

Rep – Ja, det är många som berörs av och engageras av förslaget till ny skollag. Idag är sista dag att framföra sina synpunkter till Utbildningsdepartementet. Elevorganisationen är positiv till mycket i förslaget, men man är kritisk till att lärare föreslås få rätt att beslagta elevernas mobiler eller andra störande föremål.

Ovanstående exempel visar hur det filmade inslaget tydligt bygger vidare på nyhetsankarets påannonsering. Hon talar om för tittaren att förslaget om ny skollag har väckt *starka känslor* och att det idag var *sista chansen* att lämna in synpunkter. Därmed bäddas för relativt höga förväntningar om att några av dessa starka känslor ska komma till uttryck i följande inslag.

Det följer mycket riktigt reaktioner, tre korta yttranden där reporterns frågor inte finns med utan enbart uttalanden från intervjupersonerna klipps samman efter varandra. Ekström (2001:567) belyser denna form av *dekontextualisering* och *rekontextualisering* av yttranden och menar att dessa "are necessarily central features of any study of interviews which have been edited for television newscasts". Med dekontextualisering avser Ekström (2001), i linje med Linell (1998), det faktiska borttagandet av moment från intervjusituationen, vilket medför att tittaren inte kan förstå betydelsen med yttranden förrän det placeras in i en ny kontext och journalistisk berättelseram (rekontextualisering). Ekström (2001) pekar på hur denna diskursiva strategi kan få konsekvensen att betydelsen eller tolkningen blir annorlunda än vad som vore fallet utan denna process och journalistens frågor förblivit synliga för publiken (ibid. s. 582). Det empiriska exemplet ovan illustrerar och tangerar detta resonemang.

Reportern fortsätter efter de presenterade yttrandena med att genom voiceover konstatera hur *många som berörs av och engageras av förslaget*. Här använder nyhetsjournalistiken en diskursiv teknik som syftar att tillskriva andra (odefinierade) aktörer handlingar som framställs som självklara (se Clayman 1992, Svensson 2001, Eriksson 2002) och journalister osynliggör därmed sina egna (Fairclough 1995a). Tydligt framträder en journalistisk ambition att förstärka uttalanden samtidigt som bakgrundsbeskrivningar och information om i det här fallet själva förslaget kommer i skymundan. Sammantaget markerar detta en av de mest signifikanta förändringarna av berättarstrategier genom avhandlingens empiriska material: att genom språklig och visuell representation osynliggöra journalistikens delaktighet i verklighetskonstruktionen. Hur de visuella strategierna för detta ändamål tydliggörs återkommer jag till och diskuterar vidare i nästa kapitel.

De uttalanden som görs av representanter för olika organisationer (de partipolitiska representanterna följer senare i inslaget) är korta och redigerade för att uppvisa en gemensam kritik mot förslaget och dess upphovsmän (politikerna). De frågor som reportern ställer osynliggörs i förmån för den journalistiska vinklingen som bygger på att skapa en bild av konsensus kring det nya förslagets negativa konsekvenser. Samtidigt tydliggör exemplet hur den journalistiska texten konstrueras utefter en uppfattning om tittaren

som medveten om kontextuella förutsättningar och explicit bakgrundsinformation. Assermark hävdar att *det skulle hämma skolutvecklingen* men vad *det* som han talar om innebär förblir oklart. Detta yttrande hör ihop med påannonseringen och Yilmaz uttalande strax innan. Betydelsen är implicit och blir tydlig först när reporter och redaktion anser det nödvändigt.

Ekström (2006) argumenterar för en mer aktiv redigering över tid där journalistiken klipper samman uttalanden för att skapa polemik mellan inblandade politiska aktörer.¹²⁹ I exemplet ovan projiceras en liknande teknik med skillnaden att uttalanden klipps samman för att förstärka en gemensam uppfattning, som i sin tur kan ställas mot en annan övergripande ståndpunkt. Det handlar alltså om att få ihop fler aktörer med samma åsikt i en fråga för att förstärka polemiken mot en diametral ståndpunkt. Dessutom handlar rapporteringen mycket om dikotomier. Antingen är aktörerna för eller emot något, tycker något är rätt eller fel och därmed blir journalistiken ett uttryck för normativt förenklade synpunkter. Fördjupning och analys ryms helt enkelt inte i rapporteringen. Analytiska slutsatser av politiska händelser kan förekomma i sekvenser där den politiske kommentatorn agerar självständigt, men i övrigt präglas de filmade inslagen av en brist på reflektion och istället fokus på polemik och förenkling.

Med en teoretisk förståelse för medielogikens inneboende egenskaper blir denna form av politisk tv-journalistik ett uttryck för det som bland andra Bourdieu (1998) och Postman (1985) ser som ytterst problematiskt för det demokratiska samhället. Förenklingen och polariseringen av politiker och politiska nyheter omöjliggör ett kunskapsinhämtande som gynnar medborgaren i sin förmåga att utöva sin roll som aktiv medborgare. Information om politik måste vara allsidig, korrekt och nyanserad för att medborgaren ska få en rättvis bild och seriös kunskap som ska omvandlas till viktiga beslut rörande den politiska verksamheten. Detta försvåras när nyhetsjournalistiken tillämpar denna form av journalistik som bygger på att onyanserat förstärka effekten av uttalanden och åsiktsyttringar. Viktigt att understryka i sammanhanget är dock att det inte sker på ett medvetet plan från den samlade journalistkårens sida utan är istället ett resultat av den omgivande kontexten, redaktionella förutsättningar, rådande journalistideal, konkurrenständande och anpassning till andra sociala processer i samhället (jfr Deuze 2003).

Nästa empiriska utdrag belyser den andra av ovan nämnda strategier, att b) utifrån ett specifikt ”fall” placera in tittaren i en namngiven kontext (*En-*

¹²⁹ I denna avhandling återkommer detta resonemang i de visuella analyserna i nästa kapitel.

hagskolan i Täby). Efter påannonseringen behandlas frågan utifrån uttalanden av representanter från just denna skola.

Exempel 19 Aktuellt 050915

NA – Nyhetsankare

Rep – Michael Kucera, Reporter

KH – Kärstin Hultman, Rektor

(Helbild på NA stående i studio, storskärm bakom med bilder på barn i skolmiljö)

NA – *Friskolor är mer effektiva än vanliga kommunala skolor. Ja den kontroversiella slutsatsen står att läsa i en rapport som Skolverket tidigare släppt för att sen, bland annat efter kritik från skolministern, dra tillbaka rapporten.*

(Texten ”Skolverket upprepar kritik” framträder på skärmen i bakgrunden)

Nu publiceras den igen i en något omarbetad version men resultaten i rapporten är desamma.

(Bilder på ungdomar i skolmiljö, snabba klipp under Rep taltid)

Rep - *Det är biologilektion på Enhagskolan i Täby norr om Stockholm, landets mest friskoletäta kommun. Idag finns ett knappt tiotal friskolor här vid sidan av de kommunala och under de elva år som den här friskolan funnits har elevantalet stadigt vuxit och sammanlagt finns här nu 550 elever. Rektorn, som varit med sedan starten, berättar hur attityderna till skolan förändrats genom åren.*

(Klipp till halvbild på KH, intervjusituation)

KH - *Ja då kände vi oss väldigt väldigt motarbetade. Svårt att komma in i kommunala lokaler, svårt att överhuvudtaget ha en dialog med kommunen. Det har lättat upp väldigt. Vi är många många fler friskolor nu.*

Nyhetsankaret inleder med ett indirekt citat från Skolverkets rapport om effektivitet bland friskolor respektive kommunala skolor och tolkar rapportens slutsats som *kontroversiell*. Därefter följer reporterns nedslag i en vanlig svensk (fri)skola. Genom att berätta i presensform att *det är biologilektion på Enhagskolan i Täby norr om Stockholm*, placeras tittaren in i ögonblicket där något framställs ske här och nu. Detta återkommer i fler inslag. En reporter inleder ett filmat inslag i samma stil.

Exempel 20 Aktuellt 051031

Rep - *I 3A på Österportskolan i Malmö har man redan haft sina första diagnoser och tester. Men nationella prov kommer först i femman och senare i nian.*

I föregående inslag om Enhagskolan introduceras rektorn av reportern som en erfaren sådan (*varit med sedan starten*) och därmed en kvinna som framstår

veta vad hon pratar om. Den vinkel som reportern anlägger stärks genom denna typ av aktörspresentationer. I ovanstående fall ligger det journalistiska fokuset på det *kontroversiella* i Skolverkets rapport, nämligen att friskolor skulle vara mer effektiva än kommunala skolor. Det görs ingen definition av vilken typ av effektivitet det rör sig om (ekonomi, undervisningsmetoder eller antal godkända elever). Som en del av friskolan får rektorn ge sin version av dess ställning och relationen till kommunen. Journalisten har redan tolkat rapportens slutsats som kontroversiell och antyder i förlängningen att den kommunala skolan måste innehålla någon form av problem om friskolor på något sätt skulle ha lyckats bättre. Därmed blir rektorns funktion att förstärka denna vinkel och uttalandet får illustrera friskolornas kamp mot den kommunala verksamheten.

Politisk kommentar i dialog

Presenterade analyser i denna avhandling har visat hur den politiska kommentarens funktion tidigare byggde på en monologisk grund där journalisten i fråga antingen satt bredvid nyhetsankaret i studion och vid givet tillfälle själv tittade in i kameran och analyserade den aktuella frågan. Dessa former har förändrats något till tiden för detta empiriska material. Nu sker kommentaren uteslutande i dialog med nyhetsankaret och det sker antingen i studio eller via länk från någon politisk händelse som för tillfället pågår. Den politiska kommentatorn fungerar i det här fallet som intervjuperson där nyhetsankaret ställer frågor och styr samtalet dem emellan. För att illustrera denna form visar nedanstående exempel hur ett inslag om Socialdemokraternas partikongress och dagens debatt om skolpolitiken avslutas med följande politiska kommentar.

Exempel 21 Aktuellt 051031

NA – Nyhetsankare, Jarl Alfredius

PK – Politisk kommentar, Mats Knutsson

(Halvbild på NA i studio, grafisk delning av bilden med halvbild också på PK via länk)

NA - *Vår inrikespolitiska kommentator Mats Knutsson är med oss direkt från Malmö nu. Har kongressen fattat beslut ännu i den här frågan om nationella prov?*

(Halvbild på PK, direkt från Malmö)

PK – *Nej, debatten pågår ännu för fullt. Det här ser ut att bli en av kongressens absolut hetaste frågor. Vi får förmodligen vänta ytterligare en eller kanske till och med två timmar innan det blir ett beslut i den här frågan.*

(Halvbild på NA i studio)

NA – Hur kommer det att gå då?

(Halvbild på PK)

PK - Ja alltså det är ganska oklart skulle jag vilja påstå. Det har varit mycket kritik framförallt mot de nationella proven, att de ska gälla redan från nio år, men min bedömning är nog ändå att partiledningen till slut kommer att vinna en vötering.

(Halvbild på NA i studio)

NA - Vad innebär ett sånt beslut?

(Halvbild på PK)

PK - För väljarna kan det vara ett ganska förvirrande uppspel inför den här valrörelsen. Vi har sett tidigare hur Moderaterna, framförallt i den ekonomiska politiken, har försökt lägga sig allt närmre mitten och lägga sig närmre Socialdemokraterna. Nu ser vi hur Socialdemokraterna i skolpolitiken närmar sig det som traditionellt har varit borgerliga skolfrågor. Det handlar naturligtvis om att man försöker ta varandras röstvinnande frågor inför valet nästa år.

(Halvbild på NA i studio)

NA – Varför driver partiledningen den här linjen då?

(Halvbild på PK)

PK – Ja det är ju för att försöka vinna väljare. Varje valrörelse, vi börde Jan Björklund nu, vid varje valrörelse så attackeras Socialdemokraterna av de borgerliga partierna för ”flumskolan”. Med ett sådant här förslag så hoppas man kunna vrida det vapnet ur händerna på de borgerliga partierna. Det handlar också om att Ibrahim Baylan är en skolminister som är mer borgerlig än flera av hans företrädare. Han är en oerhört varm anhängare av de här nationella proven och vi såg och hörde i lördags hur statsministern i sitt inledningsanförande underkände och kritiserade skolan för att alltför många elever lämnar skolan med otillräckliga kunskaper, och där försökte han bana väg för ett sådant här beslut ikväll.

(Halvbild på NA i studio)

NA - Satsningar på äldreomsorgen igår, på skolan och på tandvården idag. Det låter som man laddar inför valet Mats?

(Halvbild på PK)

PK – Ja det är en stor laddning, en mångmiljardsatsning, men det pikanta det är att kongressen idag fattar ett helt annat beslut samtidigt, och det är att åtgärder för att få ned arbetslösheten ska gå före allt annat. Och då vet vi att varken äldreomsorgssatsningar eller tandvårdsreformen har inriktning på att skaffa fram nya jobb, så ännu är det liksom ingen sammanhängande, ett sammanhängande politiskt budskap som lämnar den här kongressen.

(Halvbild på NA i studio)

NA – Tack Mats.

På ett visuellt plan placeras den politiska kommentatorn in i inslaget genom att först likställas med nyhetsankaret. De presenteras bredvid varandra, i samma bildstorlek och båda i halvbildsformat. Därmed sker en likvärdig identifikation med aktörerna. Den ene är inte viktigare än den andre och vad de har att säga framställs vara av samma dignitet. Tillsammans illustrerar

de journalistikens förmåga att vara på plats och att de är ett lag som samarbetar för att informera tittaren på bästa sätt. Omedelbarheten och närvaron är de främsta signalerna som förmedlas. När sedan PK svarar på nyhetsankarets första fråga syns han ensam i bild och därefter växelklipps det mellan halvbilder på de båda under tiden som de talar. Bildspråket skapar en mjuk övergång mellan presentation av PK (tillsammans med NA) till att fokus flyttas till en aktör i taget. Hade de båda fortsatt sitt samtal i bild riskerar tittaren att missa delar av kroppsspråk och tal genom att behöva ha två personer och bildrutor att fördela uppmärksamheten mellan. Redigeringen används med andra ord för att förenkla för tittaren och garantera uppmärksamhet till PK:s analys.

När NA nämner PK i den inledande delen av exemplet gör han det genom att prata om att *vår* inrikespolitiska kommentator som är med oss från Malmö. Journalisterna ställer sig alltså på tittarens sida och en gemenskap uttrycks genom att prata om en medarbetare som *vår* man på plats. Den familjära tonen förstärks också i NA:s två sista talsekvenser där han tilltalar PK vid förnamn och därmed bryter den formella distansen som annonserades i början (jfr Viscovi 2006). I det här avseendet påverkar naturligtvis också det faktum att Mats Knutsson är välkänd för tittaren och därför vore det riskabelt att distansera publiken från redaktionen genom att använda formella tilltal mer än nödvändigt.

Intervjun/samtalet som sker mellan de båda bygger på nyhetsankarets frågeställningar som främst framhäver en vilja att få PK att konkretisera det politiska skeendet. Det är direkta och stängda frågor som lämnar litet utrymme för spekulation: *hur kommer* det att gå, *varför driver* partiledningen denna linje, *vad innebär* det och så vidare. På samma sätt som journalistiken utkräver raka och stringenta svar från politiker och övriga representanter i inslagens intervjuer försöker nyhetsankaret få PK att konkret dra slutsatser om förhållanden där inga givna svar finns. Ambitionen hos PK att faktiskt tillgodose nyhetsankarets önskemål synliggörs också i samma exempel. Inledningsvis har han svårt att svara övertygat på nyhetsankarets frågor. Han säger bland annat att det *kan vara ganska förvirrande* för väljarna samt att utgången är *ganska oklar*, för att mot slutet närma sig en mer bestämd talform (partiledningens ambition *är ju* att vinna väljare, *det är en stor laddning* inför valet).

Ämnesförklaringar till kommentarens förekomst

Exemplet illustrerar hur den politiska kommentaren får en samtalsform och numera sker i dialog mellan nyhetsankare och kommentator. Utvecklingen

tyder på en övergång från monologiska och tydligt åtskilda (från övriga framställningssekvenser) politiska kommentarer till ett dialogiskt framförande där en enhetlig redaktion framstår stå bakom analysen.

De kvantitativa resultat som tidigare presenteras baseras på det totala materialet av inrikespolitisk nyhetsrapportering, oberoende av sakpolitisk fråga. Därför är det viktigt att poängtera att rapportering kring skolpolitiken endast innehåller ett fåtal sekvenser med politisk kommentar. Anledningarna till detta kan vara flera. Utifrån en nyhetsvärderingsaspekt är ämnet något som många människor kan relatera till (jfr Allan 2002). Större delen av befolkningen har gått i skola, många är föräldrar och har barn i skolan, vissa arbetar själva inom verksamheten och så vidare. Det bidrar sannolikt till de val journalister gör angående hur det ska bevakas och framställas i nyhetsrapporteringen. Ibland bedöms det säkerligen inte finnas någon anledning till politisk fördjupning kring ett ämne med så pass stark mänsklig förankring. Den politiska kommentaren handlar istället ofta om strukturella snarare än mänskliga resonemang.

De kvalitativa analyserna i denna avhandling bygger på olika sakpolitiska frågor och skeenden. Den första handlade om hur kärnkraftsfrågan skapade regeringssammanbrott och då fungerade den politiska kommentaren som vägledare i ett väldigt komplicerat politiskt spel där de högsta politiska organen i landet var i gungning. I det empiriska materialet från 1987, om ekonomisk politik, krävdes den politiska kommentaren eftersom den ekonomiska diskursen för många bör ha varit komplicerad och svårförstådd. Med andra ord är det rimligt att anta hur ämnesval tillsammans med samtida redaktionella förutsättningar styr den journalistiska framställningen.

Kampen om diskursen

Tidigare har politiker och till viss del övriga aktörer som figurerat i inslagen haft större makt över vad som sägs och hur det sägs, bland annat tack vare en mindre frekvent redigering jämfört med nu. Ekström (2006) och Eriksson (2006) pekar i empiriska nedslag ut faktorer som stärker ett sådant antagande. Bland annat diskuterar Ekström (2006:72) hur tv-nyhetsjournalistiken genom frågekonstruktioner och tekniker söker överta och behålla makten över dagordningen.

Över tid pekar allt mot en utveckling där journalister istället innehar och förstärker detta problemformuleringsprivilegium (Nilsson 2001, Strömbäck 2001). Analyser av nyhetsinslagen visar att vare sig det handlar om nyhetsankare som intervjuar eller leder debatter i studio, reportrar vars voiceover-funktion berättar genom filmade inslag eller politiska kommentatorer som

analyserar en politisk händelse, framstår journalisterna som de aktörer som dominerar förutsättningarna för vad som förmedlas. Hur frågor till politiker formuleras, hur den visuella kompositionen konstrueras, hur påannonseringar görs och så vidare spelar tillsammans en central roll för hur politik framställs och uppfattas.

Ett drag som särskilt framträder i de senare nyhetsinslagen är journalisters *utkrävande av ansvar*. Politiker som figurerar i inslagen får ofta frågor som bygger på att de förväntas ta ansvar för handlingar, dock inte enbart sina egna. Konkreta intervjusituationer i nyhetsjournalistikens filmade inslag (och/eller i studio) är ett viktigt offentligt framträdande för politiker och dessa iscensatta samtal kan liknas vid *teamframträdanden* (jfr Goffman 1988). De utmärks av ett samarbete mellan aktörer (journalister och politiker) där det finns överenskommelser om förutsättningarna för det offentliga framträdandet. Aktörerna är beroende av varandra och det finns ofta en förutbestämd hierarkisk ordning vilken aktör som regisserar samtalet (Ekström 2006:85).

Relationen mellan just journalister och politiker är särskilt intressant då det handlar om aktörer som företräder institutionella maktsfärer. De aktörer som uttalar sig i till exempel politiska nyhetsintervjuer representerar respektive samhällsinstitutioner och är där för att utföra ett arbete (Drew & Heritage 1992). Med skjutjärnsjournalistikens genombrott under 1960-talet intensifierades kampen om vilken aktör som dominerade de journalistiska texterna. Dagens politiska nyhetsjournalistik visar hur denna kamp förs och med vilka medel de inblandade aktörerna försöker dominera den politiska diskursen.

Nedan analyseras en transkribering av en studiodebatt mellan Jan Björklund (fp) och Ibrahim Baylan (s) som följer på ett filmat inslag. De politiska företrädarna är inbjudna till nyhetsstudion för att debattera innehållet i Skolverkets rapport som lades fram i september 2005 och som väckte stor uppmärksamhet med anledning av att Baylan tidigare under året hårt kritiserat Skolverket för att ha publicerat den tidigare versionen, som nu är reviderad och utgiven på nytt. Exemplet visas i sin helhet och belyser ett flertal intressanta aspekter av såväl journalisters som politikers försök att dominera samtalet. De analytiska resonemang som förs illustreras genom utdrag ur studiodebatten.¹³⁰

¹³⁰ Transkriberingen inkluderar också bildspråk trots att det inte i detta kapitel analyseras närmre. Motivet till detta är att presentera samtliga empiriska exempel på ett likvärdigt vis och för att ge läsaren möjlighet till en större helhetsbild av empirin.

Exempel 22 Aktuellt 050915

NA – Nyhetsankare

IB – Ibrahim Baylan, skolminister (s)

JB – Jan Björklund, skolpolitisk talesman (fp)

(Klipp till studio, NA sitter vid desken med JB till höger om sig och IB till vänster, mittemot varandra)

NA - *Mm, jag säger välkommen till skolminister Ibrahim Baylan och Jan Björklund, Folkpartiets talesman i skolpolitiska frågor.*

(Kameran sveper sakta åt vänster framför bordet)

Ja Ibrahim Baylan förra gången hörde vi här att du var mycket kritisk, rapporten drogs in och du blev också prickad i KU. Ska du dra in den här rapporten den här gången också?

IB – *Det var ju så att min kritik*

(Klipp till halvbild på IB)

handlade om den metod man hade använt och Skolverket kunde själv inte heller stå för de metoderna. Nu har man dragit in den, gjort om metoderna, kommit fram med rapporten och kan stå för den. Det tycker jag bra för det är en viktig del i regeringsuppdraget för Skolverket att hela tiden utvärdera resurserna i den svenska skolan.

(Klipp till helbild på de tre aktörerna)

NA - *Men slutsatserna är desamma som i vintras när det gäller friskolorna till exempel?*

IB – *Ja det är ju så att det finns*

(Klipp till halvbild på IB)

två huvudslutsatser i den här rapporten. Den ena är ganska väntad, nämligen att fristående skolor i allmänhet har ganska höga betygsresultat och klarar sig bra. Den andra däremot är mer sensationell, nämligen att lärarutbildningen, alltså den pedagogiska lärarutbildningen inte har någon effekt på elevernas resultat.

(Klipp till helbild på de tre aktörerna, långsam kamerarörelse åt höger)

Det strider ju mot alla andra rapporter från Skolverket och som också andra forskare har lämnat om att lärarutbildningen är väldigt viktig för kvaliteten i skolan.

Nyhetsankarens roll är i detta exempel framträdande genom hennes kritiska inställning som signaleras redan i inledningen. Hon vänder sig till Ibrahim Baylan och påpekar att han varit *mycket kritisk*, *rapporten drogs in och du blev också prickad i KU* och konfronterar honom genom att något arrogant fråga om han ska *dra in den här rapporten den här gången också?* Hennes position gentemot Baylan definieras därmed som kritisk till hans agerande. Hon påminner om att hans tidigare handlingar resulterat i politiska konsekvenser. Medveten om den uppmärksamhet som det agerandet hade skapat förstärker nyhetsankaret Baylans redan hårt kritiserade ministerroll genom frågekonstruktionen. Ekström (2006:73) utkristalliserar denna frågekonstruktion som

ett konfronterande med anklagelser från andra. Journalisten garderar sin position genom att därmed inte riskera den neutralitet som ska framhållas. Intervjuformen inom nyhetsjournalistiken är idag en av de viktigaste och mest använda metoderna för att offentligt ställa politiker till svars för sina handlingar (Watts 1997, Ekström 2006) och detta kan med andra ord bland annat göras genom specifika frågekonstruktioner. Inslaget fortsätter därefter med en möjlighet för oppositionen i form av Björklund, att uttala sig i frågan.

NA – Vad säger du om den här slutsatsen Jan Björklund?

JB – Ja det är ju ett praktfiasko

(klipp till halvbild på JB, grafik i bakgrunden)

för den socialdemokratiska regeringen och för skolministern det här. Det är ju så här att dels så har ju skolministern blivit prickad av riksdagen. Det är ju ganska ovanligt för att han försökte mörklägga den här rapporten i våras. Men sen så är ju den slutsats som Ibrahim Baylan nu inte nämner är väl den viktigaste egentligen, detta att i en kommun där det finns friskolor så är det inte bara så att friskolorna brukar prestera bättre utan de lyfter också de kommunala skolorna.

(Klipp till halvbild på NA)

Så konkurrensen, precis som vi såg

(klipp till helbild på de tre aktörerna)

i inslaget, konkurrensen mellan friskolor och kommunala skolor lyfter båda skolformer-
nas kvalitet. Och det är naturligtvis en slutsats vi nu måste dra att det här sabotaget som
pågår mot friskolor från regering och från socialdemokratiska kommuner,

(klipp till halvbild på JB)

det måste upphöra i Sverige.

Genom en konsekvent användning av starkt värdeladdade uttryck (*sabotage, fiasko, mörklägga*) tar Björklund chansen att utmåla Baylans agerande som allt annat än regelriktigt och moraliskt. Nyhetsankaret ger båda parter relativt stort utrymme att uttala sig och framföra sin syn på saken. Men de är dock hela tiden under journalistikens styre i den mån att det finns en praxis för hur en studiodebatt ska gå till (se t.ex. Nylund 2000, Eriksson 2002). Det är nyhetsankaret som bestämmer hur länge respektive politiker får prata och kan dessutom leda debatten genom strategiska frågeställningar. Notera i det följande hur nyhetsankaret avser såväl förenkla händelseförlopp som att tvinga politikerna att konkretisera och erkänna ett personligt ansvar för det problem som uppstått, vilket utgör exempel på samtida journalistiska språkliga strategier för att stärka en auktoritetsposition.

NA – Mm, håller du med om den analysen
 (klipp till halvbild på NA)
att också de vanliga skolorna lyfts när det finns många friskolor i kommunen?
 (Klipp till helbild på de tre aktörerna)
 IB – Jag tror säkert att det kan finnas sådana inslag.
 NA – Vad drar du för slutsatser av det?
 IB – Men slutsatsen naturligtvis är att det är bra om vi kan få bättre resultat i alla skolor
 (klipp till halvbild på IB)
och sådana fördelar finns det säkerligen under vårt skolväsende. Men det finns naturligtvis också en hel del som bekymrar, nämligen också en ökad segregation som vi har sett till följd av det här, inte minst som via ett forskarlag från Uppsala Universitet har vi sett detta..
 (Klipp till helbild på de tre aktörerna)
Jag skulle också bara vilja förtydliga detta, det är ju fullständig nonsens det som Jan Björklund pratar om. Vi har idag efter elva års socialdemokratiskt regeringsinnehav
 (klipp till halvbild på JB, kameran placerad bakom synlig axel på IB)
världens mest liberala friskolesystem. Så sabotage,
 (klipp till halvbild på IB)
det kan bara existera i Folkpartiets Sverige.
 JB – Att det inte är avskaffat den friskolelag som den borgerliga regeringen införde
 (klipp till halvbild på JB, över axeln på IB)
beror ju på att Miljöpartiet varje år stoppar er när ni vill göra det. Men alltså det är.. jag skulle, precis det du sa nu Ibrahim Baylan, det skulle
 (Helbild på de tre aktörerna)
jag ju fundera på om jag vore du.. varför är det så att under elva års socialdemokratiskt styre så har det skett en formidabel massflykt från den kommunala skolan till friskolor?
 (klipp till halvbild på JB, över axeln på IB)
Varför är det så? Och jag tror att inslaget vi såg innan är en betydande del av svaret. Att många föräldrar upplever att i den kommunala skolan som styrs av skolpolitiker, där är det en bristande studiedisciplin
 (klipp till halvbild på IB, över axeln på JB) *många gånger. Det är låga kunskapskrav, man får inte betyg,*
 (helbild på de tre aktörerna)
vi har, Sverige har, en låg status på läraryrket vilket gör att man måste fylla upp skolorna med obehöriga lärare. Jag tror
 (halvbild på JB, över axeln på IB)
alltså att i en ny skolpolitik i den riktning som vi förespråkar skulle stoppa flykten till friskolorna därför att vi skulle få studiedisciplin och högre kunskapskrav i den kommunala skolan.
 (Klipp till halvbild på IB)
 NA – Men Jan Björklund,
 (klipp till helbild på de tre aktörerna)

det finns ju ändå en risk som Ibrahim Baylan och andra kritiker är inne på, nämligen en ökad segregation?

Med bestämt tonläge och frasen *men Jan Björklund* aviserar nyhetsankaret ett missnöje med föregående uttalande och förklarar att *det finns ju ändå en risk*. Därmed gör journalistiken ett tydligt ställningstagande gentemot Björklund, som i sin tur får svara på ett annorlunda sätt än det resonemang han inlett.

JB – Jag delar den synpunkten och det är precis därför jag tror att den politiken som jag förordar med högre studiedisciplin med tydligare kunskapskrav och högre status på läraryrket i den kommunala skolan, det skulle stoppa flykten till friskolorna, medans den politik som socialdemokraterna för, där kommer flykten till friskolorna bara fortsätta.

NA – Mm, Ibrahim Baylan?

IB – Jag blir alltid lika förvånad när Jan Björklund ägnar stor del av sin tid åt att svartmåla den svenska kommunala skolan, därför att vi vet

(klipp till halvbild på IB)

att det fungerar i mångt och mycket väldigt bra även om det finns brister. De bristerna ska vi åtgärda genom att satsa på fler lärare, bättre uppföljning, större trygghet och studiero i hela skolan. Det viktigaste för mig som socialdemokratisk skolminister det är att elever ska kunna lyckas oavsett vilken skolförform de har. Det är det som är det viktigaste, inte formen för skolan.

(klipp till halvbild på JB)

NA – Men vilka slutsatser drar du ändå av den här rapporten? Här står det ju svart på vitt att friskolorna dels är bättre för eleverna men också det drar med sig de andra skolorna i kommunerna. Vad drar du för slutsatser av den politik som du som skolminister ska föra i den socialdemokratiska regering som sitter?

När nyhetsjournalistiska intervjuer med politiker har studerats inom medieforskningen har det ofta gjorts med ett samtalsanalytiskt intresse för såväl frågekonstruktioner (Clayman 1992, Clayman & Heritage 2002) som svarsstrategier (Esaïasson & Håkansson 2002, Mayer 1993). Utan att göra anspråk på ett utpräglat samtalsanalytiskt förhållningssätt går det att konstatera hur journalistikens inriktning på det personliga ansvaret hos politiker tydligt syns i ambitionen att genom frågestrategier särskilja partipolitik från personligt handlande.

Nyhetsankaret säger till Baylan: *Men vilka slutsatser drar du ändå av den här rapporten? Här står det ju svart på vitt att friskolorna dels är bättre för eleverna men också det drar med sig de andra skolorna i kommunerna. Vad drar du för slutsatser av den politik som du som skolminister ska föra i den socialdemokratiska regering som sitter?* Hon försöker få honom att konkretisera sig och uttrycka något som kan användas som katalysator för att förstärka polemiken mot Björklund. Två gånger upprepas fraser om vilka slutsatser han kan dra av rapportens

innehåll. Detta skapar bilden av den aktiva journalisten som utkräver konkreta svar och ett agerande från politikern. Genom att synliggöra ett ansvar kopplat till den enskilde politikern framstår journalistiken som legitim i ifrågasättandet av detsamma. Just viljan att få ur Baylan slutsatser återkommer senare flera gånger i exemplet.

NA - Men delar du de här huvudslutsatserna i rapporten här när det gäller friskolorna?

IB – Jag tror, och det är nog helt uppenbart och vi kan alla vara överens om, att friskolorna har vi och de är en del av vårt skolsystem. Och att de också på många sätt har bidragit med positiva delar. Samtidigt.. (NA avbryter)

NA - Men politiska slutsatser? Kan du dra det av den här rapporten?

IB – De politiska slutsatserna är att vi ska fortsätta ha en bra mångfald av skolor i vårt land. Men, och det vill jag ändå framhålla, att jag måste ändå se med oro på att vi ser en ökad sortering av elever.

Nyhetsankaret pekar indirekt ut Baylan som ensamt ansvarig för regeringens politik genom att påpeka hans ansvar att agera utifrån den politik *han som skolminister ska föra i den socialdemokratiska regering som sitter*. Hon försöker definiera vilken politik som ska föras och gör anspråk på kunskaper om regeringen politik samt vad som är bäst för allmänheten.

Med andra ord tenderar journalistiken nu, i likhet med analyserna av nyhetstexterna från slutet av 1980-talet, fortfarande anamma samma innebörande vilja att lyfta ut person från politik och därmed minska avståndet mellan politisk institution och medborgare, en tanke som paradoxalt nog såväl politiska som journalistiska aktörer själva samtidigt underminerar. Med detta åsyftas det faktum att politiker nästan uteslutande tilltalar varandra med för- och efternamn både i studiodebatter som ovan men också genom uttalanden i filmade inslag där de inte fysiskt närvarar på samma plats utan pratar *om* varandra. I ovanstående exempel synliggörs detta flera gånger i både Björklunds och Baylans retorik. Resultatet blir att politikerna talar *om* varandra men tilltalar sällan varandra direkt. De vänder sig istället mot journalisten och talar till den journalistiska institutionen och därmed indikerar en underordnad position där politikerna agerar utifrån journalistikens villkor. Det är politikerna som är inbjudna av journalisten och får därmed rätta sig efter de villkor som sätts upp i form av rutinmässiga samtalsformer och turtagning.

Baylan får ordet av nyhetsankaret och påpekar att han *blir alltid lika förvånad när Jan Björklund ägnar stor del av sin tid åt att svartmåla den svenska kommunala skolan*, samtidigt som han vänder sig mot nyhetsankaret. Björklund talar om *den slutsats som Ibrahim Baylan nu inte nämner* och distanserar sig även han från sin antagonist i studion. Det förefaller vara språklig praxis att inom

politiken benämna sina motståndare vid fullständiga namn (jfr Viscovi 2006). Men det upprätthåller också en formaliserad klyfta mellan medborgare och politiker; ett avstånd som journalistiken genom dess fokusering på person före politik försöker minska.

Att tala för andra och göra det initierat

Såväl journalist som politiker gör sig till talesmän för andra människor, både definierade aktörer och odefinierade aktörer. Denna form av journalistisk praktik är något som Clayman (2007) och Bull & Fetzer (2006) diskuterar och Clayman (2007:220ff) ser på journalistikens anspråk på att föra någon annans talan¹³¹, i det här fallet en allmänhet, som inkluderat det direkta talet tillämpat och formulerat i relation till just allmänheten eller publiken i någon form. Även andra aktörer kan göras till identifierade eller oidentifierade åsiktskällor. Baylan talar ovan om hur *Skolverket kunde själva inte heller stå för de metoderna* för att rättfärdiga sin kritik och tidigare handling och Björklund hävdar att *många föräldrar upplever att i den kommunala skolan finns en bristande studiedisciplin*. Genom att referera till andra människors obekräftade åsikter förstärker politikerna i bästa fall sin argumentation. Nyhetsankaret agerar liknande genom att till exempel konfrontera Baylan med frasen *Ja Ibrahim Baylan förra gången hörde vi här att du var mycket kritisk*. Hon framställer det som självklart att en odefinierad grupp som *vi* har uppfattat honom på samma sätt (jfr Clayman 2007). Därmed likställs journalisten med allmänheten och tillsammans tolkas Baylans uttalande likvärdigt. Den journalistiska institutionen markerar ett ställningstagande som såväl uttolkare som auktoritet.

Ytterligare ett verktyg för inblandade aktörer i kampen om dominans över diskursen uppnås genom att konsekvent tala som att saker och ting framstår som självklara. Frasen *det är ju* återkommer ideligen från både politiker som journalist: *det är ju* så att, *det var ju* så att, *det är ju* ett praktfiasko och så vidare. Aktörerna förstärker sin position genom att understryka sanningsanspråket i sitt resonemang (jfr Foucault 1980).

Det går även att urskilja tydliga ideologiska skillnader i politikernas respektive sätt att prata om samma ämne. I ovanstående exempel har politikerna, i jämförelse med redigerade inslag, längre tid på sig att tala för sin sak och bemöta sin motståndares kritik. När uttalanden inte klipps ihop till kortare soundbites blir den ideologiska retoriken mer synlig. Björklund och

¹³¹ Att *föra någon annans talan* är min översättning från Clayman (2007:220) och hans benämning "speaking on behalf of".

Folkpartiet har under flera år haft en tydlig linje i skolpolitiska frågor. De har fokuserat på just de begrepp som återkommer i Björklunds uttalanden ovan: *studiedisciplin*, *kunskapskrav* och *läraryrkets status*. Även om journalisterna söker specifika svar är politiker ofta tillräckligt retorisk skickliga att återkomma till den terminologi de finner lämplig. I exemplet ovan använder Ibrahim Baylan samma tillvägagångssätt. Han talar mycket om *trygghet*, *mångfald* och risk för ökad *segregation* för att betona solidaritetstanken som hans parti under många år symboliserat.

Men det bör återigen understrykas att politikernas möjligheter att tala fritt framstår i dessa senare nyhetsinslag som ytterst begränsade av journalistiska ramar (jfr Eriksson 2002). Journalisters förmåga att avbryta politiker i intervjusekvenser förekommer, dock relativt sällan i det färdigredigerade inslaget. Finns möjligheten att klippa i ett filmat inslag för att dölja en för närgången och auktoritetsbunden funktion som utfrågare, görs det med all säkerhet. Det kan naturligtvis finnas poänger för reportern i att avbryta och styra en intervju, främst med tanke på att framställa sig som allmänhetens förlängda arm och kräva konkretisering och ansvarstagande för handlingar.¹³² Dessutom kan detta betraktas som ett uttryck för ett latent granskande skjutjärnsideal som fortfarande genomsyrar de journalistiska inslagen (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001). Men det får inte gå över en gräns och därmed riskera få motsatt effekt. När nyhetsankaret avbryter Ibrahim Baylan i följande sekvens:

IB – Jag tror, och det är nog helt uppenbart och vi kan alla vara överens om, att friskolorna har vi och de är en del av vårt skolsystem. Och att de också på många sätt har bidragit med positiva delar. Samtidigt.. (NA avbryter)

NA – Men politiska slutsatser? Kan du dra det av den här rapporten?

IB – De politiska slutsatserna är att vi ska fortsätta ha en bra mångfald av skolor i vårt land.

så gör hon det med avsikten att få Baylans något svepande resonemang att bli mer konkret. I och med att Baylan också tvingas formulera om sig tydliggörs hur journalisten styr samtalet. Liknande sekvenser synliggör denna journalistiska ambition.

¹³² Bourdieu (1998) belyser denna problematik genom att argumentera för tv-journalistikens krav på att uttrycka sig kort, koncist och tydligt för att det ska passa in i den övergripande medielogiken.

Exempel 23 Aktuellt 051010

NA – Anna Hedemo, nyhetsankare

IB – Ibrahim Baylan, skolminister (s)

IB - (...).*kombinerat med att vi inte har en tillräckligt bra dialog tror jag mellan lärare och elever och det måste förändras, därför att betygen betyder så oerhört mycket för eleverna och för deras skolgång.*

NA – *Ja verkligen. Det här är ju allvarliga saker minst sagt. Men den socialdemokratiska regeringen för fem år sedan? Varför såg man inte till att det ändrades?*

IB – *Vi har ju vidtagit ett flertal åtgärder.*

Senare i studiointervjun återkommer nyhetsankarens positionering som answersutkrävande institutionell företrädare:

NA – *Men om vi håller oss till betygen så hör vi väldigt många säga i reportaget och som också då bekräftar Skolverkets rapport, oklara mål. Målen är oklara. Man förstår inte.. lärare och elever verkar inte vara riktigt klara över vad man ska uppnå för att uppnå ett visst betyg då. Vad vill du göra åt det?*

IB – *Jag tror att ett av våra stora bekymmer är att det är alldeles för många mål. Vi är.. en av de första åtgärder jag vidtog som skolminister var att fråga: hur många mål har vi egentligen i den svenska skolan? För grundskolan och för gymnasieskolan. Och det visar sig att vi har omkring ett tusen mål i form av.. (NA avbryter)*

NA – *Tusen?*

IB – *Omkring tusen i form av kursplaner, läroplaner med mera. Och jag.. (NA avbryter)*

NA – *Hur många bör det vara då? Du vill rensa här säger du alltså?*

IB – *Jag tror det är viktigt att vi kan se till att det blir färre och tydligare mål, och också.. (NA avbryter)*

NA – *Femhundra?*

IB – *Jag tror inte att det...(..).*

Mot slutet av intervjun försöker nyhetsankaret för sista gången få Baylan att utlova en förbättring:

NA – *Okej så du lovar att ordna tydligare mål med Skolverkets hjälp antar jag? Tydligare mål och färre mål?*

IB – *Tror att det är nödvändigt om vi ska kunna få tydligare mål att de också blir färre..(..).*

Den inledande frågan ovan signalerar återigen nyhetsankarens missnöje med att Baylan inte svarar på de frågor hon ställt. Hon vill att *vi håller oss till betygen* och fortsätter med att fråga om vad han vill göra åt problemet. Därmed

betonar hon återigen det personliga ansvaret hos Ibrahim Baylan genom att återkommande tilltala honom i *du*-form. Intimisering och personfixering lyser därför genom mer än om hon skulle pratat om regeringens eller Socialdemokraternas kollektiva ansvar.

Det empiriska materialet från hösten 2005, koncentrerat kring den skolpolitiska diskursen, vittnar om förändringar i såväl journalisters som politikers språkanvändning med avsikt att befästa en maktposition i det offentliga samtalet. Det är tydligt hur den politiska tv-journalistiken, inom ett public service-företag som Sveriges Television, tvingats anpassas till den kulturella och samhällspolitiska kontexten. Framförallt synliggörs denna anpassning i intervjusituationer eller studiosamtal mellan journalister och politiker (eller för den delen också representanter från andra samhällsorganisationer). Språkliga strategier som framträder är bland annat ett explicit användande av en situationsbaserad form av journalistik, det vill säga att behandla politiska frågor utifrån specifika fall och miljöer som i filmade inslag får illustrera frågans problematik. Genom att placera in tittaren i konkreta och vardagliga miljöer distanseras publiken från ämnet som det rapporteras kring. Dessutom förespråkas känsloladdade ordval och uttryck för att appellera till tittaren. Ordval, precis som visuell presentation som diskuteras i nästa kapitel, tenderar att förstärka en uppfattning om att den politiska tv-journalistiken fiktionaliseras och mer och mer kan liknas vid fiktionsgenrer. Detta resonemang är också något som till exempel Eriksson (2006) återfinner i sina analyser.

Relationen mellan journalister och politiker framträder i inslagen som formaliserad vilket journalisters återkommande tilltal med för- och efternamn bidrar till. Att politiken samtidigt betraktas som personifierad och populariserad står utanför just denna textanalytiska slutsats och tydliggörs istället genom en återkommande generalisering av partiets åsikter genom enskilda partiföreträdare. När Skolverkets rapport diskuteras i studion av Folkpartiets Jan Björklund och Socialdemokraternas Ibrahim Baylan betonar journalistiken det personliga ansvaret hos dessa båda parter; hur deras agerande är direkt kopplat till partiet som helhet. Ett sökande efter konkreta resonemang och slutsatser präglar också den samtida journalistikens agerande gentemot politiker.

Förändrade språkliga strategier

Nyhetsjournalistikens verktyg för att konstruera en bild av den politiska verksamheten blir med tiden fler och används successivt på ett alltmer skickligt sätt. I detta kapitel har den språkliga aspekten varit i fokus. Hur

nyhetsjournalistiken använder språkliga strategier för att utmana det politiska etablissemangets hänger tätt samman med diskursiva och sociala praktiker (jfr Fairclough 1995). Den historiska utvecklingen och förändringen som varit utgångspunkten för denna avhandling visar ett antal förändringar inom detta område.

För det första markeras övergångar från ett *granskande till ett tolkande perspektiv* från journalistikens sida, vilket stödjer de resonemang som Djerf-Pierre & Weibull (2001) presenterar. Vad denna avhandlings analys bidrar med i förhållande till denna typ av övergripande historiska beskrivningar, är *hur* denna övergång kan skönjas i de faktiska texterna genom språk och visualisering av nyheter. Verktygen och strategierna synliggörs i flera av de journalistiska framställningssekvenserna: nyhetsankarens agerande, den politiska kommentaren samt reportrars funktion i de filmade inslagen. Tiden för bakgrundsbeskrivningar och definierande av problem åläggs i det tidigaste materialet från slutet av 1970-talet såväl nyhetsankare som den politiske kommentatorn. Dessa får stort språkligt och visuellt utrymme att pedagogiskt förklara orsakerna till att ett visst problem uppkommit, varför till exempel regeringskrisen uppstått och de olika partiernas ståndpunkter. Mångfalden av åsikter blir därmed också mer framträdande än i det senare empiriska materialet.

Vad som sker i nyhetsinslagen från 2005 är en *tydlig nedprioritering* av dessa aspekter. Enskilda journalister som agerar i reporterfunktion agerar samtidigt i dubbla roller, såväl som kommentator som reporter. Gränsen mellan journalistisk rapportering och journalistisk analys riskerar därmed att suddas ut (jfr Bergstrand 2006). Under 1987 förekommer ett flertal inslag där reportern under det filmade inslaget *tolkar det politiska skeendet och spekulerar kring konsekvenser*. Det sistnämnda utgör fokus under 2005 och illustreras genom ambitioner att genom språk och visuell presentation beröra tittaren (Strömbäck & Jönsson 2007).

Den institutionella styrkan som den politiska tv-journalistiken från slutet av 1970-talet signalerade utvecklas ju längre tiden går mot ett individuellt tolkande från journalisters sida. Användningen av känsloladdade uttryck och vinklar på inslagen fokuserande på det politiska handlandet och agerandet för att lösa politiska problem är belysande. Detta medför en bristande källkritik och betyder i förlängningen att förtroendet för journalistiken som kunskapsförmedlare rimligtvis minskar.

Noterbart är också hur den *formaliserade relationen mellan journalister och politiker successivt förstärks*. Idag är det praxis inom nyhetsjournalistiken att tilltala politiker vid för- och efternamn, vilket är ständigt återkommande i materialet från 2005. Under tiden för den intensiva journalistiska bevak-

ningen av regeringskrisen 1978 benämns däremot politikerna ofta med förnamn *eller* efternamn. Med andra ord bidrar detta till en med tiden ökad distansering till de politiska makthavarna, såväl för journalisters som för medborgares vidkommande.¹³³

Språkanvändningen präglas av en *ökad användning av fackspråkstermer*, vilket betyder att tittaren mer och mer förväntas kunna förstå vad olika begrepp innebär och själva kunna göra rättfärdiga tolkningar av den journalistiska rapporteringen. Journalistens relation till tittaren förändras i takt med den journalistiska historiska utvecklingen. Med den ambition om bakgrundsbeskrivning som återfinns i det tidigaste materialet följde en journalistikens syn på publiken som medborgare, där informationsöverföring till allmänheten var kärnan i verksamheten. Ju längre tiden går desto mer tilltalas därefter tittaren som mediekonsument (jfr McManus 1994) förtrogen med en redan införskaffad grundläggande kunskap om politik som genom journalistiken kan integreras i avsedda tolkningar. Ökningen av utlämnande av djupare information om företeelser är markant i de senare nyhetsinslagen jämfört de med tidigaste. Genom ett ökat utrymme och tydligare uttryck för spekulation har journalistiken gått mot en mer konsekvensorienterad sådan, där publiken genom ordval och vinklar ska vinnläggas om hur politikers handlande kan påverka människors vardag. Den skolpolitiska diskursen som konstrueras och förs fram under hösten 2005 görs så med avsikt att tilltala publikens egen inblandning i det som diskuteras, få människor att känna sig berörda av rapporteringen till skolan som för många människor är en viktig del av deras liv.

Den journalistiska vinklingen av ett sakfrågepolitiskt ämne baseras också beroende på de samtida diskursiva och sociala praktikerna. Genomgående i det totala empiriska materialet framställs politiken främst som ett spel mellan inblandade aktörer (jfr Strömbäck 2000). Ämnen görs till en kamp mellan partiföreträdare och detta underbyggs framförallt genom att vanliga medborgare får väldigt litet utrymme att uttala sig kring frågor i den politiska tv-journalistiken. Detta blir också tydligare ju närmare nutid vi kommer. Med andra ord införlivas medborgare främst som åskådare till den politiska verksamheten där journalistiken står för tolkningen av vad som sker.

¹³³ Denna slutsats kan dock betraktas som något paradoxal i och med en ökad beskrivningsmakt och redigeringsföreträde som journalistiken innehar, vilket diskuteras vidare i nästa kapitel.

8. Journalistikens visuella tekniker och strategier

I detta näst sista kapitel integreras en visuell analys av den tv-journalistiska bevakningen av inrikespolitik med den diskursanalytiska plattformen. Avsikten är att införliva televisionens audiovisuella attribut som en del av de medierade diskurser om politik som konstrueras. Maktbegreppet inbegrips i avseendet att studera hur journalistikens visuella strategier används för att befästa en position som kontrollerande av framställningen och förstärkande av betydelser och avsedda tolkningsmöjligheter. Precis som i föregående kapitel genomsyrras analysen av ett antal teman. Det handlar bland annat om hur grafiska sekvenser och hjälpmedel används, hur redigeringsteknik och klippning i filmade inslag yttras samt hur den journalistiska självpresentationen förändrats.

Analysen visar att en pedagogisk kärna i användningen av grafiska sekvenser återkommer genom samtliga empiriska nedslag. Dessa hjälpmedel klipps in i såväl filmade inslag som politiska kommentarer med avsikten att förtydliga komplicerade resonemang. Däremot minskar, ju närmare nutid vi kommer, den barnprogramslogik i form av användning av karikatyrteckningar och humor som präglar grafiska sekvenser i 1970-talets politiska tv-journalistik.

Redigeringsteknik och klippning genomsyrras av en utveckling där bildspråket blir mer och mer fiktioneellt. Med det åsyftas en ökad redigering där bildspråket påminner om det som används inom fiktioneella genrer. Journalistikens lojalitet mot politikens yttranden, som i de journalistiska texterna från slutet av 1970-talet illustreras med långa intervjusekvenser där såväl reporter som intervjuperson syns i bild, går mot en ökad illojalitet från journalistikens sida (jfr Ekström 2006). Enskilda yttranden klipps in i en redan färdigpackad journalistisk berättelse och det skapas fiktiva debatter mellan politiker där yttranden placeras mot varandra, ofta utan att reporterns frågor finns med. Dessutom speglas rådande journalistiska ideal i sättet att använda kameran. Intervjusituationer filmades tidigare ofta i halvbild och med en reporter synlig i bild, men har över tid övergått till närbilder med yttranden som redigeras mer aktivt och fogas samman i en journalistisk berättelseram.

Tillsammans med andra visuella strategier som analyseras signaleras en ökad distans mellan politiker och journalister i linje med den övergång från informalitet till formalitet som diskuterats i föregående kapitel.

Pedagogiska hjälpmedel under 1970-talet

Kommunikationsformer som inkluderar visuella aspekter har under de senaste decennierna blivit centrala studieobjekt inom medieforskningen, vilket motiveras mot bakgrund av ett nutida medielandskap, kultur och samhälle, där visuella kommunikationsformer fått en avgörande betydelse (se t.ex. Sturken & Cartwright 2001, jfr Ekström 2006). Bilder har alltid och kommer alltid upprätthålla vissa positioner mellan den som betraktar och det som visas på bilden (Kress & van Leeuwen 2006). Tv-journalistikens visualiseringstekniker och strategier står här i centrum för analys och inom dessa ryms ett flertal tematiska aspekter att fördjupa för att bättre kunna förstå den politiska nyhetsjournalistikens roll i en framväxande visuell kultur.

Med utgångspunkt i de resonemang som presenterats tidigare angående den pedagogiska hållningen som tv-journalistiken under slutet av 1970-talet anammar, förefaller det naturligt att belysa de visuella strategierna ur samma perspektiv. Nyhetsankarets och även den politiska kommentatorns agerande sker ifrån en studio som präglas av en formell färgsättning. Genomgående är det en beige ton som dominerar studiomiljön vilket accentuerar journalistens dominerande funktion i densamma. Intrycket blir formellt och korrekt. Som hjälpmedel till sin förklarande ambition använder sig såväl nyhetsankare som politisk kommentator av grafiska attribut. Genom utnyttjandet av grafiska hjälpmedel, teckningar och textskyltar samt fotografier i samband med ett pedagogiskt redogörande för olika händelseförlopp, skapas ett helhetsintryck av att folkbildningen står i centrum. Det är ofta långa sekvenser där journalisten i rollen som politisk kommentator har gott om tid på sig att beskriva och spekulera kring den aktuella frågan. Särskilt tydligt blir detta när det gäller regeringsombildningen och vilka olika alternativ som uppkommit sedan Fälldin avgått.

Det är utan tvekan ett politiskt spel på hög nivå vid den här tiden och den politiske kommentatorn fungerar i en tydlig roll som en hjälpende hand för medborgarna. Han vill förklara, och refererar ofta till vad som är mest troligt att ske efter varje dags händelser under den kritiska perioden i oktober 1978. Till sin hjälp tar han ofta grafiska element. För att kunna förenkla till exempel skattefrågor och olika partiers ekonomiska politik används tabeller som exemplifierar argumenten. Hur mycket en barnfamilj med en viss inkomst skulle tjäna per år på exempelvis Moderaternas skattesänkingsför-

slag eller på Socialdemokraternas nya bidragsreformer, är ett exempel. Den pedagogiska ambitionen blir dock tydlig även utan grafikanvändningen. Eftersom journalisten inte bara har en stor andel av framställningssekvenserna utan också ett stort tidsmässigt utrymme, bidrar det till intrycket av prioritering för det sakliga beskrivandet snarare än snabb kritik av politikens agerande.

De sekvenser som är kategoriserade som grafiska har olika uttrycksformer. Dels handlar det om teckningar (ofta karikatyrer med komiska inslag), dels om tabeller och siffror som visas i bild för att tydliggöra det som journalisten pratar om. Teckningar som tar upp en stor del av de grafiska inslagen utgörs nästan uteslutande av karikatyrer. De mest kända politikerna används ett flertal gånger i dessa teckningar och tillsammans med andra symboliska element i dem blir det allt som oftast ett komiskt intryck. Nedan är det en politisk kommentator som beskriver händelseförloppet och den här gången handlar det om finansminister Ingemar Mundebos bekymmersamma läge angående den svenska ekonomin och statens underskott. Nyhetsankaret har påannonserat inslaget innan den politiska kommentaren tar vid.

Exempel 24 Rapport 781127

CP – Christer Petersson, politisk kommentator

(Kameran flyttar från nyhetsankaret över till CP som sitter bredvid vid samma bord, halvbild)

CP – Ja problemet är att det finns alldeles för mycket pengar i det svenska samhället. Hushållen, bankerna och företagen är överlikvida som det heter på bankspråk. Det här kan förstås låta lite märkligt för var och en av oss som har svårt att få inkomster och utgifter att gå ihop. Men faktum är att penningmängden i samhället har ökat med 20 procent om året och det kan vara farligt för det kan leda till en våldsam inflation, speciellt när konjunkturen vänder uppåt. Det här överskottet på pengar kommer till största delen från staten som betalar ut mycket mer till hushållen och företagen än man tar in i form av skatter och avgifter.

Innan den grafiska sekvensen inleds har kommentatorn presenterats i halvbild och därmed visuellt likställt med nyhetsankaret. Den identifikation till åskådaren som skapas genom den samtida standardiserade visuella presentationen av nyhetsankaret gäller också den politiska kommentatorn. Syftet att öka förtroendekapital överförs även till denna journalistiska roll. Han pratar, till skillnad från nyhetsankaret, spekulativt genom att använda fraser och formuleringar som till exempel *det kan vara farligt* och *det kan leda till*, vilket gör behovet för en seriös och korrekt framtoning ännu större. De

siffror och fakta som presenteras saknar en uttalad källa. Men genom det faktum att kommentatorn sitter i studion bredvid nyhetsankaret likställs de båda i en position som förtroendeingivande centralgestalter i nyhetstexten. Det monologiska framförandet förstärker ytterligare likheten med nyhetsankarets roll.

I nästföljande sekvens illustreras hur den pedagogiska strukturen i berättandet som analyserats i kapitel fem kommer till uttryck genom användningen av grafiska hjälpmedel.

(Teckning av en öppen, överfull skattkista. Grafisk skylt med texten "Budgetunderskott 79/80 – 40 miljarder kr" syns mitt i bild)

CP – Nästa år väntas det statliga budgetunderskottet nå över 40 miljarder kronor. Ett sådant stort underskott har Sverige aldrig haft i modern tid. Man kan säga att

(karikatyrteckning som visar Ingmar Mundebo med spade i händerna och som skyfflar in mynt i munnen på en stor liggande drake, med texten INFLATIONEN på magen)

finansminister Mundebo genom budgetunderskottet håller på att föda en inflationsdrake som kan bli mycket glupskare än Sverige skådat på många, många år. En inflationsbrasa som kan flamma upp på allvar någon gång efter valet nästa år.

Här är det karikatyrer som används för att förtydliga kommentaren. Det som sägs underbyggs av det grafiska verktyget i tydlig interaktion mellan ljud och bild. Den första teckningen övergår till den andra i strax innan kommentatorn belyser en handling (*föda en inflationsdrake*) och det visuella förstärker därmed talet. Genom kombinationen av karikatyrerna och de språkliga metaforerna blir den didaktiska funktionen tydlig. Ordet får vara ledande och utefter det som sägs klipps teckningar och grafiska texter in i tydlig koherens. Det sker med en viss fördröjning, det vill säga att man låter teckningarnas budskap sjunka in någon sekund innan journalisten fortsätter prata. För tiden kan detta betraktas bero på en viss osäkerhet gällande tv-mediets egenskaper. Tidsfaktorn och omedelbarheten i det som visas definierades annorlunda under slutet av 1970-talet än vad den gör idag. Dessutom fanns det en tanke med att sakta redogöra för komplicerade ekonomiska förhållanden och därmed tydligt markera sin folkbildande ambition.

Genom ordval som *föda en inflationsdrake* och *glupskare* skapas inte bara förutsättningar för en stringent interaktion mellan ljud och bild, utan tillsammans med den visuella framställningen av en tecknad drake också en tydlig markering av grundläggande didaktisk ambition.

Anspelning på barnprogramslogik

Resonemanget ovan tydliggörs än mer i nästa exempel. Här går redaktionen ytterligare ett steg i ambitionen att utveckla den visuella presentationen och förändrar de komiska teckningarna i bild flera gånger utifrån vad som sägs. Inslaget handlar om Socialdemokraternas ställning som oppositionsparti och vissa frågor som orsakar problem för dem att nå regeringsmakten.

Exempel 25 Aktuellt 780916

LB – Lars Björkman, journalist

LJ – Lars Jacobsson, journalist

(Teckning av en äldre man som röker en cigarr)

LB – *Så oppositionstillvaron borde varit en riktigt god cigarr för socialdemokratin?*

(Ordet ”kvinnorna” sätts in i cigarren)

LJ – *Om det inte hade varit för det här med kvinnorna.*

(Cigarren exploderar och följs av att teckningen nu visar mannen med sot i ansiktet)

LB – *Från de egna fick partiledningen höra att man misskött kvinnofrågan.*

(Samma teckning som tidigare på mannen som bolmar på cigarren)

LJ – *Men tillvaron hade kunnat vara trivsamt ändå*

(ordet ”kollektivanslutning” sätts in i cigarren)

om det inte hade varit för det här med kollektivanslutningen.

(Cigarren exploderar och följs av att teckningen nu visar mannen med sot i ansiktet)

LB – *Från de egna fick partiledningen höra att det är fel att ansluta folk i klump till partiet.*

(Samma teckning som tidigare på mannen som bolmar på cigarren)

LJ – *Men det hade väl gått bra det också*

(ordet ”magistrar” sätts in i cigarren)

om det inte hade varit för det här med magistrarna.

(Cigarren exploderar och följs av att teckningen nu visar mannen med sot i ansiktet)

LB – *Från de egna fick partiledningen veta att partiet dominerades av akademiker med dålig kontakt med medlemmarna.*

(Samma teckning som tidigare på mannen som bolmar på cigarren)

LJ – *Men det hade ju kunnat vara frid och fröjd i alla fall*

(ordet ”fonder” sätts in i cigarren)

om det inte hade varit för det här med löntagarfonderna.

(Cigarren exploderar och följs av att teckningen nu visar mannen med sot i ansiktet)

LB – Från de egna fick partiledningen veta att man sopat fondfrågan under mattan och inte vågat gå lika raskt fram som medlemmarna, att man inte riktigt vågat stå för sin ideologi.

Det är ett ambitiöst användande av grafiken som präglar den politiska tv-journalistiken under denna tid. Man måste trots allt beakta den tid som lagts ned på att utforma dessa sekvenser och sätta i relation till de knapphändiga tekniska möjligheter som råder för tiden. Med begriplighetsforskningens resultat och riktlinjer i åtanke är det dock förståeligt med den arbetsinsatsen. Men anledningar till denna frekventa användning av grafiska hjälpmedel kan utöver strukturella förutsättningar och begriplighetsforskningens resultat, också teoretiskt tillskrivas den medierutinmässiga och ideologiska nivån av journalistikens produktionsvillkor (jfr Shoemaker & Reese 1996). Vid den här tiden innehar det svenska etermedieföretaget en explicit och dominerande position som kunskapskälla, kanske framförallt om politiska händelser. Sanningsanspråken förtydligas genom ambitionen att noggrant redovisa händelseförlopp och bakgrunder till politisk verksamhet. Med komiken och karikatyren i centrum för de visuellt grafiska elementen blir tv-journalistiken ett verktyg för att genom humor nå allvar. Detta framstår med andra ord som en tydlig strategi mot målet att framhäva en bred informationsförmedlande aspekt. Genom anspelningen på det lättsamma blir den politiska journalistiken ett medel för att nå en större publik än den redan politiskt intresserade. Utifrån en ideologisk synvinkel blir den ohotade positionen som kunskapskälla ett medel för själv censur och egen konstruerad standard. Precis som Herman & Chomsky (1988) talar om en nyhetsmediernas själv censur kring att visa och tala om vad medieorganisationen själva tycker är lämpligt inom ramen för sin verksamhet, i samband med en faktisk begränsad påverkan från yttre och etiskt dömande institutioner, träder en liknande standardiserande funktion fram för Sveriges Television under slutet av 1970-talet. Med en monopolistisk situation ökar genomslagskraften och den normsättande rollen inom tv-journalistiken för det företag som står mer eller mindre ensam på marknaden (jfr McManus 1994). Ovanstående exempel illustrerar bland annat hur tv-journalistiken nyanserar ett samtida journalistiskt granskningsideal genom användningen av karikatyrer och pedagogiskt uppbyggda visuella sekvenser.

Exemplet ovan är en fullt medvetet komisk, animerad sekvens där redaktionen framhåller det pedagogiska beskrivandet. Med det menas att de olika händelseförloppen vävs samman, och genom att upprepa samma struktur i frågor och svar och endast byta ut centrala begrepp ges inslaget en karaktär av barnprogramslogik. Humorn eller komiken i grafiska sekven-

ser finns ofta i bakgrunden och tar sig tydligare uttryck genom liknande exempel som just beskrivits.

Med samma logik och textuella uppbyggnad används tabeller och diagram för att åskådliggöra det politiska innehållet. Journalistiken fungerar då som instruktör och vägledare med avsikt att upplysa publiken om olika politiska förhållanden. Ofta används jämförelsen som retoriskt verktyg för att sätta den politiska frågan i perspektiv för publiken och därmed möjliggöra en större förståelse för ämnet.

Tillsammans skapar detta en bild av hur tv-journalistiken flitigt använder grafiska sekvenser för att uppnå en status som kunskapsförmedlare och det görs med en grundläggande intention att upplysa, informera och skapa förståelse hos en större publik än de som är väldigt insatta i den politiska verksamheten.

Miljöer och etablerande bilder

Det som främst kännetecknar filmade och redigerade inslag under slutet av 1970-talet är hur medvetna strategierna kring användningen av rörliga bilder framstår; strategier som införlivas på olika sätt.

Inom kategorin filmade inslag finns det olika typer av verksamheter eller nyhetsjournalistiska moment; intervjuer, journalisters monologer, reportagebilder och så vidare. Bland dessa är intervjun den vanligast förekommande. När politiker intervjuas i inslagen blir det ofta från riksdagshuset eller andra platser som har anknytning till arbetet. Griffin (1992) talar om bildens etablerande funktion när tv-journalistiken använder kameran som verktyg för att signalera en närvaro till viktiga politiska skeenden, som när en reporter filmas med den symboliska miljön i bakgrunden. Bilden blir en symbolisk handling som ger intryck av tillgång och närhet till den politiska sfären. Tv-journalistiken framträder som sammanlänkande faktor mellan allmänhet och makthavare.

Eftersom en stor del av nyhetsinslagen under hösten 1978 är från förhandlingarna kring den nya regeringen är användningen av denna iscensättning inte oväntad. När det däremot intervjuas fackliga representanter eller företagsledare ser det annorlunda ut. Vid olika nyhetsinslag som berör arbetsmarknadsfrågor finns det ofta en representant för just fackföreningar med i intervjusituationer. Då filmas det ofta från verkstadsgolvet och bland övriga arbetare. Fackföreningen representerar arbetarna och det tydliggörs genom användningen av bilder där den facklige representanten framställs som just en vanlig arbetare. De företagschefer och liknande som representerar sitt företag intervjuas ofta utomhus, framför företagsbyggnaden så att

namnet eller något annat kännetecken blir synligt i bakgrunden. Med andra ord finns det ett medvetet symboliskt användande av bilder som präglar inslagen. Ibland filmas det även från stämmor av olika slag, partistämmor eller från organisationer som SIF eller TCO. Det finns exempel på inslag från just SIF:s stämma där det visas personer som talar från en talarstol på scen. Sekvensen filmas snett nedifrån golvet så att talarstolen och personen får en upphöjd plats främst i bild. I bakgrunden syns den klassiska logotypen för organisationen med den svenska flaggan runt om. Ytterligare ett exempel på hur medvetet den totala bilden arrangeras.

En tydlig strategi syns dessutom i användningen av bilder som illustrerande verktyg för det som sägs. Att vara på plats och bokstavligen visa det som reportern pratar om beskrivs nedan där redaktionen vill exemplifiera vad regeringen Fälldins fall bestod i och vilka konkreta biverkningar det har fått för arbetarna. Bildspråket fungerar återigen i tydlig interaktion med reporterns voiceover.

Exempel 26 Rapport 781002

NA – Nyhetsankare/programledare

AR – Anonym reporter, man (voice-over)

(Halvbild på NA i studion, sittande vid desk)

NA – Och det som till slut alltså blev den borgerliga regeringens fall var debatten om kärnkraften, och då framför allt frågan om hur man skulle bygga färdigt den elfte reaktorn. Det gäller alltså Forsmark 3.

(Översiktsbild, panorering över ett stort stenbrott)

AR – Det var vad som skulle hända med den här gropen i Uppland som orsakade sammanbrottet för regeringen Fälldin.

(varierande bilder på arbetare som utför olika arbetsuppgifter)

Här i Forsmark skulle idag 800 byggnadsarbetare haft jobb om inte regeringen lagt hinder i vägen för bygg av den elfte reaktorn i Sverige, Forsmark 3.

(Översiktsbild, panorering över bygget i Forsmark)

Det är den reaktorn centern nu tagit en avgörande strid om. Idag jobbar här 30 man,

(Helbild på arbetare i lunchrummet)

och det är konsekvensen av den så kallade snigelfart med vilket bygget skulle fortsätta

(Översiktsbild över bygget utifrån)

i avvaktan på att regeringen skulle bestämma

(Helbild på arbetare som lämnar lunchrummet)

hur det över huvud taget skulle bli här. Den snigelfarten inleddes för ett och ett halvt år sedan. Ett hundratal män har här fått avsked.

Bildberättande av det här slaget, med en konsekvent användning av längre sekvenser utan närbilder och istället med etablerande bilder i hel- eller halvbildsformat där reporterns ord inte riskerar förringas till förmån för dramatisk visuell presentation, är vanligt förekommande. Som Nichols (1981) utifrån ett dokumentärfilmsteoretiskt perspektiv beskriver det, kan voiceovern betraktas som en "voice of God" med konnotationer till dominans och undervisning som följer med begreppet vilket "helps anchor the meaning of the images" (ibid. s. 200). Det finns tydliga tendenser i materialet som pekar på hur redigerare och journalister vill använda voiceovern för att förstärka det visuella och vice versa. Genom att utnyttja helbilder och panoreringar över miljöer som antingen är illustrerande eller direkt förknippat med det reportern talar om, försätts tittaren i en *kontextualiserande åhörarposition*. Dessutom blir det, i linje med vad Monaco (2000) och Selby & Cowdery (1995) pekar på, en hel- och översiktsbilsanvändning som signalerar ett långsamt närmande av händelserna och skapar möjligheter för överblick av en situation. Reportrar använder såväl ljud och bild som medel för att skapa ett sammanhang för tittaren.

I följande exempel kan man också skönja en sådan ambition i samspelet mellan ljud och bild. Det filmade inslaget handlar också om kärnkraftsfrågan, men främst om de överläggningar som skett under dagen inom regeringen och huruvida de kan komma överens om ett ja eller nej till att ladda ytterligare två reaktorer.

Exempel 27 Rapport 780926

LA – Lennart Anebäck, reporter

(Helbild på en stor stadsbyggnad med stora fönster. Sakta zoomas bilden ut och större delen av byggnaden framträder)

LA – *Bakom de här fönstren i kanslihuset, bakom väl bevakade dörrar, fortsatte partiledarnas tidspressade överläggningar. Ett sista försök att enas skulle göras innan Boman måste resa.*

(Helbild på personer som väntar utanför en dörr inne i en byggnad)

LA – *Utanför statsministerns lokaler hade ett uppbåd från hela den svenska pressen samlats.*

(Halvbild på Allan Petersson som tränger sig förbi journalisterna)

LA – *Plötsligt anländer centerns valstrateg, partisekreteraren Allan Petersson.*

(Halvbild på Ola Ullsten som kommer ut från ett rum för att gå förbi journalisterna)

LA – *Något senare, mötet är slut. Men bara folkpartiledaren Ola Ullsten och den opolitiske justitieministern Romanus lämnar sammanbitet förhandlingarna.*

(Helbild på samma byggnad som tidigare. Zoomas sakta in igen, mot fönstren)

LA – Det är uppenbart själva tolkningen av villkorslagen som är orsaken till oenigheten. Och bakom detta ligger de politiska motsättningarna. Hur ska ett parti som motsätter sig kärnkraft kunna skriva ihop sig med två partier som är för kärnkraft?

(Helbild på Gösta Boman som lämnar en byggnad och kliver in i en väntande bil)

LA – I en knapp vecka får partierna fundera på det. Så länge ska Gösta Boman vara i USA där han ska sitta ordförande i ett möte mellan världens tio rikaste länder. Här lämnar Boman kanslihuset och de svenska kärnkraftsbekymren, och på nytt skjuter alltså regeringen upp det datum när ett besked ska lämnas. Ett besked som också avgör om regeringen ska kunna sitta kvar.

Etableringen av den miljö där det politiska skeendet utspelar sig accentueras såväl visuellt som genom reporterns voiceover. Kameran filmar den byggnad i vilken förhandlingarna ägt rum samtidigt som reportern uttrycker att det är *bakom de här fönstren* och *bakom väl bevakade dörrar* som något har skett. Han börjar med att prata om fönstren eftersom hela byggnaden inledningsvis inte syns i bild utan enbart fönster på byggnadens vägg. Därefter zoomar kameran ut och hela byggnaden framträder i bild. Reportern har satt text till det visuella material som skapats och medvetet utformat det för att interaktionen mellan ljud och bild ska skapa den berättelse och den form för berättande som journalistiken vill uppnå. Dessutom tar inledningsvis den journalistiska berättelsen sin början genom att poängtera att Gösta Boman måste resa och detta ramas in genom att i slutet, såväl visuellt som i voiceover, visa för tittaren att Boman kliver in i sin bil och påbörjar därmed den resa som nämnts i inslagets början. En tydlig början och tillhörande slut vittnar om en journalistisk berättarteknik som påminner om romanen eller fiktionella genrer oavsett medium.

Ekström (2000) betonar tv-journalistikens ”storytelling” och förespråkar, till skillnad från till exempel Bird (1990), en smalare definition av begreppets användningsområde inom journalistikforskningen. Istället för att se på all form av journalistik som *storytelling*, menar Ekström (2000) att begreppet bör ses som ”a specific mode of communication and adherent communicative strategies” (ibid. s. 472). Därmed blir begreppet i förhållande till journalistiken mer analytiskt hanterbart. Ekström fortsätter och ser på just tv-journalistikens roll i förhållande till begreppet som ”a journalism which is *strongly oriented* toward telling stories, devising a plot and utilizing the medium’s dramaturgical potential” (ibid. s. 472). En del av denna sistnämnda potential betraktar jag vara just interaktionen mellan ljud och bild: den au-

diovisuella presentationen i syfte att föra fram en slagkraftig berättelse för att nå sin publik.

En central del i den visuella framställningen i filmade och redigerade inslag är kamerans avstånd, rörelser och position. Kress & van Leeuwen (2006) definierar hur kamerans avstånd skapar förutsättningar för positioner mellan tittaren och det som visas samtidigt som aktörernas relation till varandra inom medietexten påverkas. När reportern i exemplet ovan talar på ett mer övergripande plan, alltså inte direkt beskriver det som sker framför kameran, används en översiktsbild av kanslihuset. Med den visuella uppbyggnad och strategi som beskrivs i exemplet ovan, där fönstren på kanslihuset delvis är i fokus för att senare zoomas ut, skapar en voyeurposition för tittaren. Publiken kan likt genom en kikarlins betrakta den miljö som reportern, med sitt historieberättande anslag, redogör för som plats för politiska förhandlingar. Precis som med introduktionen och avslutningen med Gösta Bomans resa, återknyts även inslaget visuellt genom att kameran mot slutet zoomar in de fönster som var i fokus i inslagets första bild. På detta sätt understryks den historieberättande funktionen genom ett audiovisuellt samspel.

När reportern däremot förhöjer närvarokänslan genom att använda meningen *plötsligt anländer Centerns* och talar om det direkta skeendet visas just det som beskrivs. Effekten blir av dramatiserande slag. Noterbart är också att det inte är en statisk kamera som är uppställd i förväg som används utan oftast en vanlig tv-kamera på fotografens axel som skakar och signalerar intim närvaro snarare än distans (jfr Selby & Cowdery 1995), även om det inte är närbilder utan snarare halvbildsformat som dominerar.

Den nyhetsjournalistiska bilden i den här typen av inslag används ofta för att visa ett deltagande i det som sker. Bildspråk med skakig handkamera uttrycker en autentisk närhet till händelserna. Vid regeringsförhandlingarna förekommer denna kamerateknik ofta och framförallt i intervjusituationer. Ett bra exempel är ett inslag när energiminister Olof Johansson kliver in i en hiss och pressuppbådet som bevakar regeringsförhandlingarna följer efter. Johansson finner situationen väldigt pressande och svarar inte på frågor utan försöker komma ur hissen igen. Fotografen fortsätter filma och reporterna ställer frågor och sekvensen upplevs som väldigt påträngande. Det direkta deltagande som den närgående kameran innebär kan alltså i vissa fall gå för långt och upplevs då, av både intervjuoffer och förmodligen också av tittaren, som något tvingande istället för direkt deltagande.

Den visuellt närvarande journalisten

När en situation introduceras förekommer främst helbilder för att inte dra uppmärksamheten från det som reportern säger. Användning av etableringsbilder vid introduktioner är vanligt även inom andra medier och genrer, som till exempel film och tv-dramer (Fiske 1987). Tittaren placeras in i händelsernas centrum men närmar sig med en viss försiktighet genom bildspråket. Samtidigt innehåller alltså de filmade inslagen också drag av mer aktiv karaktär gällande bildspråket. En initierad användning av kamerans bidragande effekter för tolkningen återkommer. Journalistikens granskande funktion förstärks till exempel genom att klippa och zooma in intervjupersoner för att betona effekten av journalistisk närvaro och granskning av makthavare. Eriksson (2006:59) betraktar dessutom detta som ett visuellt markerande moment där journalistikens roll som utfrågare poängteras. Det skapar en uppmaning till tittaren om att noggrant iaktta det som visas. Möjligheten till att använda denna visuella teknik förutsätter också att till exempel intervjusekvenserna är så pass långa att de innefattar såväl journalistens frågor som intervjupersonens svar. Som diskuteras senare i detta kapitel är detta något som avtar under tid och istället ökar redigeringsaktiviteten där följden blir att yttranden snarare klipps in i en journalistisk berättelse och journalistens frågor klipps bort (Ekström 2006, Nylund 2003).

Reportrar befinner sig ofta i bild även tillsammans med intervjupersoner. I flera inslag förekommer sekvenser där nyhetsankaret gör en påannonsering som följs av ett filmat inslag där en synlig reporter syns i bild tillsammans med politikern som strax ska intervjuas. Reportern tittar rakt in i kameran (symboliskt mot tittare och nyhetsankare) och befinner sig företrädesvis främst i bild och politikern snett bakom. De båda förekommer inledningsvis i halvbild, vilket tillsammans med reporterns position ”mellan” tittaren och politikern bjuder in tittaren till samtalet.

I dessa nyhetsinslag från 1978 framstår det som journalistisk praxis att reportern inleder intervjusekvenser med att själv titta in i kameran och därefter vända sig till politikern. Tittaren blir därmed inbjuden för att sedan få hjälp av journalisten att få svar på de frågor som uppkommit. Det blir symboliskt tydligt i bild när journalisten, som representant för en frågande allmänhet, bokstavligen vänder sig mot politikern. Därmed uppstår en direkt relation mellan framförallt journalisten och tittaren. Dessutom håller reportern en i bild synlig mikrofon vilket får beteckna verktyget för att höras och förstärker ytterligare reporterns länkande position.

Allen (1992) tar utgångspunkt i skillnader mellan filmen och televisionen och pekar på hur väsentligt det är att det televisuella framträdandet inte en-

bart utgörs av ett filmiskt tilltal och en dold blick (*cinematic mode*) och låtsas om att tittaren inte finns där, utan också av det direkta tilltalet och adresseringen med ansiktet vänt mot kameran för att möta tittarens blick (*rhetoric mode*). Med andra ord belyser denna strategi ett retoriskt val som tv-journalistiken utnyttjar; en fördel i förhållande till andra nyhetsmedier (jfr Edin 2000). Hur kameran är placerad och hur bilden är komponerad, vilken iscensättning som konstrueras, får betydelse för hur relationen mellan inkluderade aktörer representeras (Leuween & Jewitt 2001). Som Ekström (2006:70f) pekar på finns det konventioner som styr nyhetsintervjuer i tv-nyheter och en av dessa rör blickriktningen hos aktörerna. Den intervjuade politikern talar sällan (om någonsin) rakt in i kameran. I de fall det sker så är det i denna avhandlings tidigaste empiriska material när nyhetsintervjun ännu inte riktigt etablerats som en institutionaliserad form av journalistiskt moment (jfr Eriksson 2006). Istället talar intervjupersonen direkt till journalisten, som i sin tur är den som har möjligheten att vidareförmedla till tittaren, såväl genom tal som att visuellt kunna tala rakt in i kameran.

Denna strategi får två omedelbara tolkningseffekter eller konsekvenser: a) publiken försätts i en *distanserad position gentemot politikern* och blir avhängig reportern för att få information från politiker, samt b) verklighetsillusionen som tv-journalistiken skapat *bryts när tittaren explicit involveras i medietexten genom reporterns retoriska tilltal* (jfr Allen 1992). Tillsammans vittnar dessa följder om journalistikens position gentemot såväl politiker som publik. Även om politikerna används som källa till information i längre intervjusekvenser, står ändå journalisterna som härförare i en kamp om representationen (jfr Håkansson 2004). Det är journalister som vid denna tid har ett större handlingsutrymme och makt över såväl framställning som kommunikationen till publiken. Detta är en central utgångspunkt i diskussionen kring om och i sådana fall hur, denna position förändras över tid.

Tillsammans visar ovanstående transkriberade och beskrivna analytiska exempel dominerande visuella strategier i det empiriska materialet från slutet av 1970-talet. Användningen av televisionens möjligheter till visualisering sker med en pedagogisk tanke och framförallt de grafiska sekvenserna präglas av en barnprogramlogik där något komplicerat ska förklaras genom humor eller ironi. Studiomiljön är avskalad och signalerar ett institutionellt förtroende för nyhetsankare och politiska kommentatorer som agerar inom denna miljö. Bildspråket varierar beroende på vad som rapporteras kring. När reportern har längre monologer används ofta helbilder för att genom bilder skapa ett sammanhang och accentuera betydelsen i det som reporterns säger. Vid intervjusituationer och andra direkta sammankomster med mellan politiker och journalister förekommer dock ett mer aktivt bildspråk

där en rörlig kamera istället filmar i halvbild och ibland närbild på det inblandade aktörerna. Journalistens självpresentation sker visuellt genom att konsekvent visa reportrar i halvbild, såväl vid politiska kommentarer utanför studio som vid intervjusituationer.

Stundande konkurrens 1987 – experimentell visualisering

En ökad anpassning till den nära förestående mediemarknaden präglar den visuella aspekten av politisk tv-journalistik i det andra av denna avhandlings tre empiriska nedslag. Förändringar gentemot det tidigaste empiriska materialet går att utläsa i genomgången av nyhetsinslagen från 1987. Framförallt handlar det om en ökad form av publiktillvänjning som går att skönja vid ett analytiskt närmande av visuella strategier. Med detta åsyftas en mer experimenterande form av visuell presentation av nyheter och denna utveckling tolkas som en förberedande fas för den konkurrenssituation på mediemarknaden som vid denna tid är i antågande. Helland (1993) menar i sin studie av såväl public service som kommersiella kanalers nyhetsverksamhet att det finns såväl likheter som skillnader den emellan i sättet att producera och presentera tv-nyheter.¹³⁴ Resonemanget fungerar även som utgångspunkt i denna avhandling där ett förestående monopoluppbrott medför förändrade produktionsvillkor för Sveriges Television, villkor som kan liknas vid de kommersiella kanalernas och som leder till ett visst elaborerande med former för visuell presentation.

Nyhetsankaret framträder alltid i bild genom en statisk kamera som med halvbilder skapar den förtroendeingivande relationen som måste etableras för att nyhetsjournalistiken ska kunna fullgöra sin uppgift. Det är nödvändigt för redaktionerna för Sveriges Televisions nyhetsprogram att framstå som professionella, seriösa och inte tänja för mycket på de gränser och konventioner som byggts upp. Den internationella nyhetsförmedlingen har historiskt sett formats utifrån amerikanska förlagor. Nyhetsprogram från tv-bolag som CBS, NBC och FOX har skapat standard framförallt för västerländska nyhetsmediers presentationssätt (Hadenius 1998). Studiomiljöer och nyhetsankares agerande bygger till mångt och mycket på influenser från dessa kanaler (Allan 2002).

I nyhetsinslagen från 1987 präglas studiomiljöerna av ett något varierat uttryck. Inledningen av sändningarna sker uteslutande från en traditionell

¹³⁴ Studien följs upp i Sand & Helland (1998) där produktionskontexten fördjupas ytterligare och orsakerna till en viss framställning av tv-nyheter diskuteras.

miljö som till stor del är densamma som vid studien från 1978. Nyhetsankaret återfinns bland enfärgade studiodekorer där det neutrala intrycket prioriteras i färg och ljussättning. Stillbilder eller grafik som relaterar till inslaget i fråga visas på en monitor bakom nyhetsankaret och skapar en vägledande effekt och bevarar tittarens uppmärksamhet.

Dessutom använder sig *Aktuellt* vid den här tiden av ytterligare en programledare som befinner sig i en "redaktionsmiljö", det vill säga där bakgrunden främst utgörs av tv-skärmar och personer som sitter vid skrivbord. Kontakten och överlämnande av ordet mellan de båda programledarna sker via en tv-skärm bakom nyhetsankaret i den ordinarie studion. Det växlas som regel en eller två gånger per sändning. Därmed förflyttas tittaren till en symbolisk miljö för omvärlden eller snarare tillgången till den. Journalistiken blir länken till händelserna som utspelas på tv-skärmarna i bakgrunden.

Att byta studiomiljöer under sändning är ett drag som flitigt använts under tidigare år i amerikanska nyhetsprogram (Allan 2002). Det bör också betraktas som en visuell strategi för att tydligare kunna bjuda in publiken till en stor redaktion där ett samtal om nyheter och händelser förmedlas. Därmed omförhandlas den auktoritära ställning som det ensamma nyhetsankaret tidigare hade, och istället presenteras journalistiken som en enhet där samtliga inblandade arbetar på uppdrag av publiken.

Publiktiltvända strategier

Inledningssekvenser av nyhetssändningar är givande att studera, framförallt ur ett visuellt perspektiv, för att bättre kunna förstå tv-journalistikens sökande efter förtroende och redaktionens ambition att legitimera verksamheten. Utifrån en komparativ ansats kan det konstateras att det tidigaste empiriska materialet från slutet av 1970-talet innehåller inledningssekvenser som är mindre tekniskt elaborerade än de som präglar sändningarna under 1987. Sekvenserna under 1980-talet är mer utpräglat identitetsskapande, musikvinjetterna utspelas i tydligare samspel med den visuella grafiken och så vidare. Tolson (1996:21f) menar att inledningssekvenserna och vinjetterna ofta förstärker och reproducerar "the factuality" med nyhetsförmedlingen. Jag menar att dessa visuella och musikaliska vinjetter dessutom fungerar identitetsskapande och genom dem etablerar redaktionerna en identitet som seriös och trovärdig.

Precis som Gripsrud (2002:212f) konstaterar så kan inte en nyhetsredaktion söka förtroende enbart genom tradition och kunskapsnivå, utan måste också visuellt visa sin privilegierade placering i förhållande världshändelser. Detta uppnås till exempel genom vinjetter och studios utformning.

Anslaget i framförallt *Aktuellt*s sändningar fungerar i sann retorisk anda där musikvinjett och grafik tillsammans symboliserar ett starkt journalistiskt etos. De åtta bokstäverna i titeln rör sig uppifrån och ner i den grafiska sekvensen och landar längst ner i bild, var för sig i samspel med musikens grundtakter. Det blir en bombastisk inledning där studion syns nedsläckt i bakgrunden.

Rapport använder sig av en något annorlunda inledningssekvens. Den är helt grafisk och visar en tecknad tv-kamera som tittaren hamnar mitt framför och slutligen åker kameran mot tittaren och linsen ”öppnar” sig. Grafiken övergår i verkliga bilder och nyhetsankaret inleder sändningen. Musikvinjetten är något kortare och inte lika taktfast som den i *Aktuellt*. Däremot fungerar båda vinjetterna väl utifrån en igenkänningsaspekt, det vill säga samma musik används under längre tid och tittaren känner sig därmed bekväm med det program som visas.

I *Rapport* används till skillnad från *Aktuellt* enbart en studiomiljö. Det är en blå bakgrund och en grafisk skärm ovanför nyhetsankarets vänstra axel och där visas figurer, foton eller liknande som ska signalera vad kommande inslag ska handla om. Detta sker även på samma sätt i *Aktuellt*. Båda programmen använder sig av en ganska dramatisk strategi för att presentera huvudnyheterna efter vinjetten. Ofta handlar det om stillbilder eller grafiskt skapade teckningar med en kort rubrik. Det påminner starkt om en löpsedel där något lösryckt presenteras på ett snabbt och intresseväckande sätt och detta är ett tydligt exempel på hur kvällstidningsjournalistiken glidit över på etermediernas presentationsformer. Publikens intresse måste hållas vid liv och det måste finnas en anledning för tittaren att se hela sändningen (jfr Edin 2000).

Till detta hör också utvecklingen av de båda programmens generellt formmässiga inriktningar. Under mitten av 1980-talet hade *Aktuellt* börjat kämpa mot vikande tittarsiffror och det medförde en hel del experimenterande på redaktionen. Man kände sig tvungen att profilera programmet mot *Rapport* som således skulle fungera i ”stimulerande konkurrens”. Nu började dock denna konkurrens utvecklas till en faktisk kamp om resurser. Ett statligt beslut om att Sveriges Television skulle ha två separata nyhetsredaktioner och program ledde till ekonomiska rationaliseringar och Aktuelltredaktionen var den som var mest utsatt (Djerf-Pierre & Weibull 2001:316). Situationen medförde att det nu gällde att profilera sig, att hushålla med resurserna och satsa det man hade på kvalitet före kvantitet. Den journalistiska presentationsformen hamnade i fokus.

Dramatiserande grafik med didaktisk kärna

Sekvenser med grafiska element är fortfarande vanligt förekommande i rapporteringen jämfört med de journalistiska texterna från 1978. All form av grafiska hjälpmedel syftar fortfarande till att illustrera och förenkla komplicerade resonemang och information som kan vara svårtillgänglig. Fortfarande finns tydliga inslag av karikatyrteckningar med komisk inriktning.

Josephson (1982) och Frick & Malmström (1984) påvisade hur fackord lätt missförstods av stora delar av den svenska befolkningen. Mot den bakgrunden fyller de grafiska sekvenserna en didaktisk funktion. Dessutom bör dessa undervisande grafiska sekvenser relateras till diskussioner under televisionens barndom kring vilken funktion tv-mediet skulle tänkas fylla i ett folkbildande sammanhang. I nationella visioner framstod tv-mediet som överlägset andra medium och i offentliga utredningar görs tydliga kopplingar till skolsystemet (se SOU 1965). Televisionen skulle till exempel utnyttjas för den "estetiska uppfostran" av allmänheten och främjandet av social utveckling (ibid. s. 20). Idealistiska visioner om denna bildningsfunktion tycks fortfarande under slutet av 1980-talet finnas kvar. Detta har säkerligen starka ideologiska bakgrunder och förklaringar i public service-idealet där den undervisande och bildande funktionen är inbäddad.

Diagram och teckningar illustrerar det som reportern uttalar och fungerar därmed som en förlängd arm. Här anas en medveten strategi att understryka vissa fackord med syfte att försöka begripliggöra det svåråtkomliga för tittaren. Den ekonomiska diskursen, som står i centrum för rapporteringen under detta andra empiriska nedslag, rymmer ett flertal ord som kan vara svåra att omedelbart placera i en större kontext; *marginalskattesänkning*, *inflation*, *deflation*, *devalvering*, *löneram*, *skuldväxel* och så vidare. Generellt ges ingen förklaring till begreppen utan kunskapen hos tittaren tas för given. Däremot läggs det alltså kraft från redaktionernas sida på att integrera ett pedagogiskt element i den medierade diskursen i form av grafiska hjälpmedel. Förhållningssättet signalerar en viss journalistisk osäkerhet kring tittarnas kunskaper och preferenser. Naturligtvis är det en omöjlighet att utveckla varje begrepp som nämns men det är rimligt antagande att samtida forskning, till exempel Findahl & Höijer (1984) pekade på förgivettagna kunskaper från journalistikens sida, påverkade den journalistiska utformningen av ekonomiska nyheter.

Utöver den didaktiska funktionen som de grafiska sekvenserna fyller syns nu också en mer populariserande dimension av framställningen. Med popularisering åsyftas här en medveten anpassning till ett marknadsorienterat förhållningssätt gentemot publiken där åtgärder i framförallt presenta-

tionsform, men även innehåll, syftar till att maximera antalet tittare (jfr Sparks & Tulloch 1992, Jones 2005). En vilja att göra politiken mer lättillgänglig döljer sig bakom att berätta om ett för många komplicerat politiskt skeende på ett underhållande vis, vilket återknyter till de resonemang som fördes i föregående kapitel utifrån ett språkligt perspektiv. Finansminister Kjell Olof Feldt har i nedanstående exempel valt att prata om kommande avtalsrörelse genom att referera till en dröm han haft där lösningen på eventuella konflikter tycks nära förestående.

Exempel 28 Rapport 870914

NA - Nyhetsankare

EH – Elisabet Höglundh, reporter

KOF – Kjell Olof Feldt, finansminister (s)

NA – Finansminister Kjell Olof Feldt har ju tidigare demonstrerat sina litterära talanger. Ni minns väl versen om löntagarfonderna? Nu slår han till igen, den här gången med en dröm, och vad skulle en finansministers dröm handla om så här års om inte om avtalsrörelsen?

(Bild på en penna i en hand över ett papper, där något versliknande tecknas)

EH – Vi har ju vid det här laget vant oss vid att finansminister Kjell Olof Feldt allt oftare uttrycker sig i litterära ordalag. Alla minns väl dikten om löntagarfonderna?

(Ur en växande cirkel framträder rörliga bilder på Feldt, sittande vid ett skrivbord med Arbetsledaren i handen)

EH - Och det senaste litterära alstret, det bittar vi i tidningen Arbetsledaren.

(Bild på tidningsartikeln i fråga, som har rubriken: "Jag drömde i natt")

EH - Jag drömde i natt, börjar han, och Feldts dröm handlar om den kommande avtalsrörelsen, något som snarare borde vara en mardröm för finansministern.

(Bild på Feldt bakifrån, med sin artikel i handen)

KOF - Men det var i stället en riktig pastoral, inte alls lik en vanlig avtalsrörelse. Nu var alla plötsligt vänner och alla ville precis samma sak som finansministern.

(Feldt tittar in i kameran och strax därefter ner i sin artikel och börjar läsa. Röd färg täcker bilden utifrån och in, och endast Feldts ansikte förblir synligt)

KOF – De närvarande förhandlarna påminde varandra om vad som stod i den senaste långtidsutredningen, om behovet av långsammare nominella kostnadsstegringar, och vad som skulle kunna ske om vi inte förmådde växla ned kostnadsstegringen radikalt.

(Färgen försvinner och kameran zoomar sakta ut.)

EH - Och i den bästa sämja slöts sen ett snabbt löneavtal och den svenska modellen hade återigen visat sin styrka.

(Färgen återkommer runt Feldts ansikte)

KOF – Som en följd av detta steg investeringarna snabbt, samtidigt som räntorna föll. Omvärlden förundrades över att Sverige, än en gång, med solidaritet och förnuft lyckats hantera svåra ekonomiska problem.

(Färgen blir vit, Feldt tittar rakt in i kameran).

KOF - Sen vaknade jag!

Den grafiska utformningen, med en rödfärgad inzoomingssekvens som lämnar finansministerns ansikte ensamt mitt i bild, säger till tittaren att detta inte är något viktigt utan snarare något att roas över. Färger konnoterar specifika känslor på samma sätt som, och i samspel med, andra visuella tecken (Bignell 2002). Det röda skimret, det drömska, används samtidigt som Feldt talar om sina upplevelser. Den vita färgen signalerar upplösning, ett slut, och återfinns strax innan han "vaknade" (jfr Selby & Cowdery 1995). Den röda färgen som bryts mot den vita och förstärker intrycket om att hans dröm förblir just en dröm. Det tydligt regisserade inslaget, tillsammans med den grafiska utformningen, illustrerar en berättarteknisk strategi som lutar mot en fiktionell grund. Bildspråket accentuerar den samtida tv-journalistikens elaborerande med den visuella presentationen.

Detta bör också betraktas som en strategisk handling från Feldts sida att i samspråk med journalisten utforma inslaget på ett mer populariserat vis för att kunna nå en alternativ tolkning av sin person och politik (jfr Asp 1986, Bennett & Entmann 2001, Thompson 1995). Politikerns agerande framför kameran, som även bör inkluderas vid analyser av tv-journalistik, är en aspekt som under de senaste decennierna blivit ett vanligt och nödvändigt moment i den politiska verksamheten (Thompson 1995, Ekström 2006). Vid analyser av den offentliga sfären har former av *kändisskap* ofta blivit utgångspunkt för diskussioner om makt och kommunikation (se t.ex. Marshall 2004). Genom att en politiker framträder framför kameror skapas samtidigt en konstruktion av den offentliga personen, i ett samspel mellan politikern och journalisten. Marshall (2004) använder frasen "fabricering av offentliga personligheter" (ur Ekström 2006:255) men jag vänder mig emot denna term med anledning av dess negativa konnotation. I begreppet *fabricera* döljs en misstänksamhet, bedrägeri eller falsk bevisföring. Med andra ord bör det gemensamma konstruerandet av bilden av offentlig person istället betonas (jfr Edin 2007). Exemplet ovan belyser hur ett strategiskt tänkande från ledande politiker vid tiden också går hand i hand med journalisternas vilja att popularisera framställningen av politiska nyheter.

Journalistens självpresentation

Precis som i de filmade inslagen från 1978 finns det mot slutet av 1980-talet inslag där journalisten fortfarande syns i bild. Med tanke på att regeringskrisen under 1978 till sin natur krävde ett antal direktsända nyhetsinslag under ett omvälvande politiskt skeende, blir det nödvändigt att beakta detta vid en jämförelse med nyhetsinslagen från 1987. Vid det senare är det främst den ekonomiska politiken som står i centrum och den diskuteras på partikongresser där journalisterna är på plats. Att en synlig reporter eller politisk kommentator förekommer i hel- eller halvbild i filmade inslag sker dock mindre frekvent under hösten 1987 jämfört med tidigare inslag. Det framstår dock fortfarande som en vedertagen del av den journalistiska praktiken. I föregående del där inslag från 1978 analyseras agerar journalisten ofta i bild, dock inte på samma sätt i intervjusituationer vilket jag strax återkommer till.

Vid de tillfällen som en reporter eller politisk kommentator befinner sig på plats vid kongresser och liknande, med den aktuella miljön i bakgrunden, ges en direkt antydning om journalistens tillgång till maktens korridorer (jfr Griffin 1992). Eriksson (2006:60) menar att miljön i bakgrunden vid tv-sända politikerintervjuer nästan alltid är obestämda. Detta för att kunna sätta intervjupersonen i fokus för tittarens uppmärksamhet. När det istället handlar om journalisters sätt att presentera reportern visuellt framstår miljöns betydelse desto mer central. Eriksson (2006) inkluderar inte dessa sekvenser i sin studie och övrig forskning på området präglas av luckor i detta avseende. Därför är det relevant att analytiskt kunna reflektera över hur detta tv-journalistiska moment, under såväl slutet av 1970- som 1980-tal, är en etablerad konvention inom den politiska tv-nyhetsjournalistiken. Iscensättningen med reportern eller den politiska kommentatorn är noggrant komponerad med avsikt att framhäva journalistikens tillgång och närhet till den politiska offentligheten, snarare än den enskilde reportern.

Den osynlige journalisten

Men en tydlig förändring gentemot tidigare är att tv-journalistiken under slutet av 1980-talet har börjat utesluta reporterns visuella synlighet i just intervjusituationer. Istället framträder en förändrad journalistisk praxis i medietexterna som utgörs av större fokus på intervjupersonen, vilket visuellt konstrueras genom att i större utsträckning än tidigare klippa in dennes svar och yttranden och utesluta journalistens frågor. Istället börjar politikern

yttranden placeras in i en audiovisuell berättelse där reportern blir mer och mer osynlig visuellt sett.

Valet att från intervjusituationer mer och mer klippa bort den som intervjuar var, som Wallengren (1999:223f) redogör för, en visuell strategi som förekom redan under televisionens första decennier, främst inom reportaget och andra dokumentära genrer. Men det kan alltså även här skönjas inom nyhetsjournalistiken. Förändrade teknologiska möjligheter för mediet under 1970-talet medförde att dokumentärfilmare och journalister mer och mer frångick principen att det skulle vara viktigt för berättandet att använda alternerande kamera och växelklippa mellan intervjuperson och reporter för att kunna se den sistnämndes reaktioner på svaren och därmed legitimera närvaron. Istället började man redigera bort intervjuaren från bilderna och valde att låta intervjupersonen befinna sig ensam i bild.

I de analyserade nyhetsinslagen kan den här utvecklingen anses framstå något försenad jämfört med till exempel den dokumentära genren. Nyhetsinslagen från 1978 visade att den intervjuande journalisten väldigt ofta befann sig i bild, framför kameran och i en framträdande roll. Reportern var mer synlig än bara filmad bakifrån i axelhöjd när fokus är på intervjupersonen. Istället syntes han eller hon ibland i helbild, ibland sittande i samtal med intervjupersonen och stundtals också i rollen som grävande och aktiv utanför riksdagen där politikern ”fångades” för en kommentar.

Nio år senare är det alltså annorlunda. Nu handlar det mycket om fristående intervjupersoner och svar där journalisten alltmer sällan syns i bild. Redigeringen utvecklas på redaktionerna och valmöjligheter kring huruvida man vill exponera journalisten eller enbart förmedla politikens yttranden med eller utan voiceover som ledande länk ökar. Vad som framförallt kännetecknar genren vid den här tidpunkten är just att redigeringen osynliggör journalisten. Med det avses den uppenbara visuella aspekten. Allt som oftast är det enbart intervjupersonerna som finns framför kameran. Journalisten representeras antingen genom att man som tittare hör frågorna ställas utanför bild eller att en voiceover leder fram till politikerns yttrande, som sedan klipps ihop.

Det förstnämnda illustreras kanske bäst nedan. Här handlar det om STF:s årliga stämma och TCO:s ordförande Björn Rosengren (BR) intervjuas av Elisabeth Höglund (EH) angående regeringens förslag om en löneram. Hon har strax innan nedanstående transkribering presenterats genom att visas bakifrån i intervjusituationen. Vi vet därmed att hon är där, men klipps därefter ut ur bild.

(Halvbild på BR, med EH i förgrunden, enbart synlig bakifrån)

BR – Det blir väl då att man ska sparka människor

(Klipp till halvbild på BR, ej synlig EH)

och då kommer ju de som är mest kompetenta att sluta, det vill säga de kommer att ha största möjligheterna att få jobb på arbetsmarknaden. Man alltså, man kan säga att hela den här fyraprocentshistorien, den leder till att man förhindrar en sund och en rimlig utveckling utav den offentliga sektorn, i det här fallet den statliga sektorn.

EH – Anser du

(Kameran zoomar snabbt till närbild på BR:s ansikte)

att den här löneramen är en inblandning i avtalsrörelsen från regeringens sida?

BR – Ja, starkare kan det ju inte vara. Man säger det att lönerna ska inte öka med mer än fyra procent.

Intervjupersonens blick riktas precis som tidigare mot journalisten. Detta kan liknas vid adressering i spelfilmen där karaktärer sällan tittar in i kameran utan istället riktar blicken mot andra karaktärer utanför bild (se t.ex. Bordwell & Thompson 2008). Den introducerande etableringen med reportern synlig i bild övergår snabbt till fokus på Rosengren. Det faktum att reportern därefter inte syns i bild gör att tittarens uppmärksamhet istället riktas mot intervjupersonen. Kameran registrerar och fungerar som katalysator för denna uppmärksamhet när den snabbt zoomar in i intervjupersonen. Det förstärker även förtroendet till vad han säger.

Samtidigt döljs genom kameraarbetet en paradox i den snabba inzoomningen och den efterföljande närbilden på Björn Rosengren. Känslan av att personen i fråga granskas och därmed betvivlas ges spelutrymme. Det blir nästan fråga om en misstroendets position där närbilden blir ett sätt att försöka urskilja ansiktsdrag hos intervjupersonen, tillförlitligheten i det han säger (se Eriksson 2002, Hjarvard 1999). Naturligtvis är kontexten avgörande för vilken tolkning som görs och i ovanstående fall finns ingen rimlig anledning till misstro gentemot Rosengren. Men oavsett kontexten går det att konstatera att tittaren blir granskare när journalistens närvaro marginaliseras och den mer intima relationen mellan politiker och tittare intensifieras. Avståndet till den politiska offentligheten blir mindre.

Visuell kontextualisering

Det finns fortfarande stora likheter med de tidigaste inslagen om hur kameran används i det journalistiska arbetet. Framförallt handlar mycket av bildspråket om *etableringar*, dels genom kontextualiseringar av miljöer och dels genom upprätthållande av relationer mellan tittare och politiker (jfr Monaco

2000). Det förstnämnda sker främst med visuella inramningar av vilken miljö vi befinner oss i och det politiska skeendet utspelas. Det varierar mellan kongresshallar, stadsmiljöer, sammanträdesrum och liknande. Som det tidigare exemplet med Socialdemokraternas partistämman där Kjell-Olof Feldt står i talarstolen visar ges bakgrunden stort utrymme och därmed försvinner fokus något från personen och istället ges han eller hon en handlingskontext. Miljöerna förstärker yttranden och som i det nämnda exemplet kan det få ideologiska förtecken. När det ska rapporteras från politiska överläggningar som skett används kameran som ett panorerande verktyg som sveper över de inblandade personerna sittande vid bordet och kamerarörelsen signalerar därmed dels den journalistiska närvaron och dels sammanhangets innebörd. Genom användningen av halvbilder vid de tillfällen där personer befinner sig utanför intervjusituationer, etableras en relativt konventionell relation mellan tittare och politiker (Selby & Cowdery 1995, Eriksson 2002). Denna försiktighet syns genomgående i inslagen från 1987 och präglas av inledande halvbildsformat på politikern i fokus, som dock kan följas av närbilder eller extrema närbilder. Etableringen och den visuella kontextualiseringen kommer före den personliga relationen.

Fiktiva debatter

Redigeringsarbete och klipptechnik framstår också som mer avancerat än tidigare. Journalistisk aktivitet behöver inte nödvändigtvis mätas i kvantitativa termer utan kan även bedömas genom kvalitativa tolkningar av form och innehåll. Frågeställningar, redigeringsteknik och iscensättning kan likväl vittna om journalistens ambition att framstå som engagerad och aktiv. I detta hänseende framträder ur materialet en intressant diskursiv strategi från journalistens sida. Det handlar om hur olika yttranden redigeras ihop för att skapa en *fiktiv debatt* (jfr Ekström 2006). Detta diskuterades även i föregående kapitel men nu handlar det mer explicit om den visuella betydelsen av denna redigering. Genom klipptechnik skapas ett imaginärt samtal mellan två eller flera politiker, utan att de nödvändigtvis träffats i verkligheten. Ett uttalande som av journalisten anses vara viktigt för den berättelse som ska förmedlas eller som helt enkelt ska väcka uppmärksamhet, sammanfogas och polariseras mot ett yttrande från en politisk motståndare. I grund och botten handlar det om att journalisten rycker ett uttalande från sitt sammanhang och placerar det i ett annat, i en ny journalistiskt genererad kontext (rekontextualisering). Det behöver inte ens vara så att de uttalanden som sätts samman från början hade med samma ämne att göra. Exemplet nedan tydliggör såväl tidigare resonemang om den visuella försiktigheten

där etablering följs av en närmre granskande hållning, som hur yttrande klipps samman till en fiktiv debatt utan journalistisk närvaro. Inslaget handlar om hur Miljöpartiets ekonomiska politik hamnat under lupp hos Socialdemokraterna.

Exempel 30 Aktuellt 871111

HL – Hans Larsson, reporter

AÖ – Anders Öhlund, reporter

KE – Klas Eklund, planeringschef (s)

BW – Bengt Westerberg, partiledare (fp)

BS - Birger Schlaug, språkrör (mp)

(Bild på en hög papper)

HL - *Det här är Socialdemokraternas hemliga utredning om Miljöpartiet. En detaljerad genomlysning av partiets program, fråga för fråga. Och slutsatsen enligt presschefen Leif Gustafsson: Miljöpartiet är ett borgerligt parti. Ett parti med anarkistiska drag och stalinistiska tendenser.*

(Bilder på människor samlade till vad som liknar ett politiskt möte)

AÖ – *Miljöpartiets framgångar har följts väldigt noga av det socialdemokratiska parti-högkvarteret. Varje ord vid Miljöpartiets kongress i Karlskoga noterades och analyserades. Och internt så kallar också Socialdemokraterna Miljöpartiet för de gröna kebmerrerna.*

(Helbild på HL och KE som går och samtalar)

HL – *Klas Eklund, en av finansminister Kjell Olof Feldts närmaste män, har räknat på hur mycket Miljöpartiets olika förslag skulle kosta. Nationell bankrutt är slutsatsen.*

(Närbild på KE)

KE - *Det betyder att konsumenterna får minskad valfrihet. Man kan inte köpa mat och kläder från utlandet längre och vi måste köpa dyrare inhemskt tillverkade produkter. Och det betyder också därmed att prisstegringarna går upp och reallönerna sjunker.*

HL - *Inflationen ökar alltså?*

KE – *Ja, det tror jag.*

(Kameran zoomar ut till halvbild)

HL - *Och vad händer med sysselsättningen?*

KE - *Ja, risken är ju stor att den skulle drabbas. Om det är så att vi skulle begränsa kraftigt beskära vår import från andra länder, så kommer andra länder att stoppa importen från Sverige på flera områden, och det betyder ju att stora delar av den svenska industrin kommer att tvingas avskeda folk i stor mängd.*

HL - *Hur ska man sammanfatta det här tycker du när det gäller ekonomi och handel, hänger Miljöpartiets program ihop?*

KE - *Det är svårt att ve.. Alltså viljan är säkert god men det verkar oerhört naivt och illa genomtänkt.*

(Arkivbilder från FPU:s möte, med BW vid talarstol)

AÖ - Men det är inte bara Socialdemokraterna som kritiserat Miljöpartiet. Den parti-ledare som varit hårdast i sin kritik mot Miljöpartiet, det är Bengt Westerberg.

(Arkivbilder på BW i intervjusituation)

BW - Ja, det är hela deras syn på ekonomi och näringsliv. Där tycker jag att man hör lite grann av ett eko från sextiotalets flumvänster.

(Helbild på BS och två bekanta som vandrar genom en park)

AÖ - Miljöpartiets språkrör Birger Schlaug tar kritiken med ro. Han anser att de etablerade partierna gaddat ihop sig för att få fortsätta det politiska spelet så som det alltid har varit. Etablissemangets reaktion mot allt som är nytt och annorlunda, hävdar Schlaug.

(Halvbild på BS samtalande med reporter)

BS - Det handlar ju väldigt mycket om taktiska finter och taktiskt resonemang. Man vill måla ut alla nya idéer som förs som farliga. Alla som har gamla idéer uppfattar nya idéer som farliga.

(Helbild på BS som inför publik tycks föreläsa)

AÖ - Miljöpartiets förslag på skatteområdet skulle försämra de offentliga finanserna med närmare 90 miljarder kronor enligt finansdepartementets beräkningar. Men det underskottet vill Miljöpartiet kompensera genom höjda miljö- och energiskatter.

(Närbild på KE)

KE - Jag tror inte att det går att få in så mycket på det viset. Därför att syftet med sådana här miljöavgifter och skatter är ju att minska utsläppen och minska energianvändningen och då får man ju inte in så mycket skatt.

(Närbild på BS)

BS - Våra politiker som finns idag, våra nationalekonomer, de har gått vilse så länge att de känner sig hemma. Vi har idag ett skattesystem exempelvis, som gör det olönsamt med människan. En långvårdsavdelning exempelvis. Där säger man att vi har inte råd med personal. Vad är personal? Jo det är människor, och vi har ett skattesystem som gör att vi inte har råd med människor.

Journalistens närvaro etableras först med bilderna på reportern gående tillsammans med Klas Eklund. Eriksson (2006) betonar hur visualiseringen blir mer illustrativt än tidigare och mer präglad av en narrativ kontinuitet (ibid. s. 60f). Detta resonemang går i linje med analyserna av denna avhandlings empiriska material. Det finns ett tydligt introducerande incitament i de filmade inslagen, såväl när det gäller journalisten som politikern.

Efter den inledande sekvensen ovan är journalisten inte synlig, förutom genom frågeställandet utanför bild samt i speakerfunktionen. Det är tydligt att de olika aktörerna (främst Birger Schlaug och Klas Eklund, tillsammans med Bengt Westerberg) inte har debatterat personligen och haft ett gemensamt samtal i verklig tid. Därför kan journalisten skapa en polarisering genom att klippa ihop uttalanden var för sig och ställa mot varandra. Westerbergs replik är hämtad från flera månader tidigare och med all sannolikhet ryckt ur ett annat sammanhang även om det hade med Miljöpartiets politik

att göra. Här fungerar det dock som åsiktsskildring i en imaginär debatt (jfr Ekström 2006).

Syftet med den här journalistiska visuella strategin är att skapa ett samtal som journalisten kan positionera sig i och/eller förhålla sig till. Vad som sker i ovanstående exempel är att reportern påpekar att Miljöpartiet skulle bidra till att *försämra de offentliga finanserna*. Finansdepartementet nämns som källa. Däremot följs uttalandet av ett yttrande från just finansdepartementet och Miljöpartiet får inte plats att utveckla eller förklara sin politik. Istället nämner journalisten de höjda miljö- och energiskatterna. Det Birger Schlaug talar om är snarare hur det ser ut i samhället för tillfället och argumenterar inte för lösningarna. Istället fälls ett omdöme om Miljöpartiet från motsatt politiskt håll. Orsaken stavas förenkling och polarisering. Det blir ett typexempel på hur sammanklippta yttranden ger inslaget en kritisk framtoning och journalisten behöver inte explicit uttrycka sin kritik åt endera hållet. Redigering och val av yttranden underbygger istället den journalistiska positionen och det är journalisten som bestämmer vem som ska ifrågasättas. I det här fallet väljer journalisten att belysa kritiken mot Miljöpartiet snarare än att låta Birger Schlaug på ett utförligare sätt bemöta den.

Användningen av redigeringstekniker i den nyhetsjournalistiska presentationen av politiska nyheter ökar och utvecklas under 1980-talet. Den didaktiska kärnan bibehålls och används i samexistens med mer populariserade former av framställning. Tydligast blir detta i de grafiska sekvenserna. Tv-journalistiken blir ett kulturellt uttryck för de samtida samhällspolitiska förändringar som sker. Strategier för att möta en ökad konkurrens från nya marknadsaktörer illustreras genom mer dramatiserade former för bildanvändning och undervisande intentioner. Sveriges Television är vid denna tid inne i en övergångsfas, från det traditionellt starka förtroendet som kunskapsförmedlande instans till en anpassning och antagande av utmaning som ett nytt förebådande medielandskap medför. Betydelsen av att utnyttja tv-mediets audiovisuella egenskaper framstår som allt mer prioriterad inom produktionskontexten (jfr Helland 1993). Politiska åsiktsskildringar och tydlig polarisering skapas genom klipptechnik och journalistiken förstärker motsatta ståndpunkter genom sättet att presentera dem. Med dessa strategier avses en inneboende vilja att dölja sin egen del i konstruktionen av politiska nyheter. De förändringar av visuella strategier som jämfört med nyhetsinslagen från 1978 görs synliga måste ändå betraktas som präglade av en viss försiktighet.

Etablerade framställningsformer under 2000-talet

Ju närmare nutid man kommer i den journalistiska historien ökar också sannolikheten att journalistiska texter, framförallt nyhetssändningar i tv, kännetecknas av ett snabbare tempo (jfr Hallin 1992, Nylund 2003). 2000-talets medielandskap kännetecknas av stor konkurrens och därmed ökat behov för public service-institutionen att motivera sin existens (Hujanen 2003). Med utgångspunkt i de analyserade nyhetsinslagen blir det tydligt att journalistiken valt att gå in i det nya millenniet med en stark tro på traditionella och etablerade former för presentation av politiska nyheter.

De grafiska sekvenserna är kanske det tydligaste exemplet på detta. Med samma anspelning på undervisande ambitioner fortsätter de grafiska sekvenserna att användas med didaktiska utgångspunkter. De klipps samman med journalistiska yttranden och förklarande/tolkande perspektiv som försöker *förena fakta med trovärdiga slutsatser*. De tekniska attributen och designen som framträder skiljer sig naturligtvis från föregående år, men innehållets kärna är fortfarande intakt. Sekvenser med diagram eller siffror som ska förtydliga en ståndpunkt är ofta stilrena och drar inte för mycket uppmärksamhet åt sig. De grafiska sekvenserna fortsätter fylla en funktion som förenklande för resonemang. Den tekniska utvecklingen har naturligtvis bidragit till en ny form av visuell presentation, men innehållet och de grafiska sekvensernas funktion framstår som intakt. Strömbäck & Jönsson (2007) visar i sin undersökning av den svenska aktualitetsjournalistikens utveckling att Sveriges Televisions anpassning till en mediemarknad präglats av en viss försiktighet. Inga dramatiska förändringar i presentationsformer eller innehåll av nyheter tycks ha genomförts, och denna avhandlings analys av de grafiska sekvenserna måste sägas gå i linje med Strömbäck & Jönssons undersökning.

Rekontextualiseringar

Diskussioner kring tv-journalistikens förmåga och vilja att förmedla en övertygelse till publiken om att det som rapporteras kring är sant, att det är en realistisk bild av verkligheten som visas upp, har förts i flera akademiska bidrag (se t.ex. Mral 2000, Corner 1995, Hansen 2004). Hur denna förmåga yttras i tv-nyhetsinslag är dock något som ibland negligerats. Därför vill jag i denna avhandling analysera just de strategier som används och den visuella dimensionen av tv-nyheter är i detta avseende den mest centrala.

Det är dock intressant att utifrån ett visuellt perspektiv konstatera hur just tv-journalisters vilja att skapa trovärdighet och realism i texter, i själva

verket arbetar mot en allmän tv-journalistisk utveckling med många och snabba klipp för att attrahera tittaren i en konkurrerande mediesituation. Genom att aktivt redigera och foga samman små delar till en större helhet fungerar den nutida tv-journalistiken som diametral motpol till ett av dess mål, nämligen att med alla medel försöka osynliggöra det journalistiska arbetet bakom. När det handlar om politik i rapporteringen borde det vara av särskilt intresse för public service-institutionen att på alla sätt markera ett oberoende till det som rapporteras kring. Men den aktiva redigeringen bidrar snarare till att brott i verklighetsbeskrivningen synliggörs samtidigt som man försöker tona ned det tolkningsföretade som journalistiken innehar. I det närmaste belyses denna problematik. Notera hur reporterns inledande ord hör samman med MF:s yttrande direkt efteråt.

Exempel 31 Rapport 050921

Rep – Reporter, Johanna Johnsson

SY – Seher Yilmaz, ordf. Elevorganisationen

GA – Gert Assermark, kanslichef Friskolornas Riksförbund

MF – Metta Fjellkner, ordförande Lärarnas Riksförbund (LR)

MV – Mikaela Valtersson, riksdagsledamot (mp)

IB – Ibrahim Baylan, skolminister (s)

(Blandade bilder på barn i skolmiljö, snabba klipp)

Rep – *Även Lärarnas Riksförbund gillar stora delar av skol lagförslaget men är kritisk mot att det inte slås fast att endast behöriga lärare ska kunna tillsvidareanställas och lärarfacket reagerar också (klipp) mot skrivningar om att behöriga (klipp) och obehöriga lärare ska sätta betyg tillsammans.*

MF – *Det tycker jag är fel.*

(Klipp till närbild på MF, intervjusituation, kontorsmiljö)

Det ska vara den ämnesbehöriga läraren som har yttersta ansvaret och som avgör vilket betyg som ska sättas.

Rep – *Men varför är det så viktigt menar du?*

MF – *Det är elevernas rättssäkerhet, betygssättning är myndighetsutövning.*

När MF inleder sitt uttalande med frasen *det tycker jag är fel* tolkar vi det som att hon fått en fråga som klippts bort och istället omformulerats i efterhand av reportern. Ekström (2006) menar att detta är en väl etablerad diskursiv strategi inom nyhetsjournalistiken som visar hur ojämlik maktbalansen mellan journalister och politiker faktiskt är. Han konstaterar att ”journalisterna kan när de vill klippa bort och ersätta en fråga som inte passar i berättelsen, en fråga som ger en ofördelaktig bild av journalistiken, eller som av annan anledning inte är att föredra” (ibid. s. 118). Samma

kontroll har naturligtvis inte intervjupersonen. I exemplet ovan hör svaret ändå tydligt samman med den formulering som reportern valt. När inslaget fortsätter finner vi samma strategi mot slutet.

(Klipp till bilder på utomhusskolormiljö, ungdomar spelar fotboll)

Rep - *Invändningarna från Friskolornas Riksförbund riktar sig (klipp) mot skrivningar om att alla skolor måste följa de nationella timplanerna.*

(Klipp till närbild på GA, intervjusituation)

GA - *Man måste kunna jobba mycket mycket fler, mer flexibelt och över olika ämnesgränser. Och det här styr alltför hårt, den delen i skolsystemet, timplanen. Det viktigaste är att vi når kvalitetsmålen.*

(Klipp till bilder på barn i skolmiljö)

Rep - *De flesta av remissinstanserna är dock överens om att ny skollag verkligen behövs (klipp) och det så snabbt som möjligt. (klipp) Men nu väntar en politisk utmaning för skolminister Ibrahim Baylan för att få igenom förslaget i riksdagen.*

(Klipp till halvbild på IB på presskonferens)

En överenskommelse med Miljöpartiet kraschade

(Klipp till närbild på IB)

strax innan skollagsförslaget presenterades i juni,

(Klipp till halvbild på MV åkandes upp för rulltrappa i Riksdagshuset)

och Miljöpartiet har sin kravlista klar.

(Halvbild på MV, intervjusituation)

MV - *Dels att man tar några steg för att ges ökad frihet lokalt till skolor och minska centralstyrningen, till exempel genom att avskaffa timplanen som styr undervisningen mycket. Och dels ta några steg för att öka elevers rättsäkerhet genom att ge dem möjlighet att överklaga betyg.*

(klipp till bilder på barn i skolmiljö)

Och för det tredje att ge Skolverket möjlighet att utfärda böter till skolor som inte följer skollagen.

Från en voiceover som konstaterar att *Miljöpartiet har sin kravlista klar* till MV:s yttrande som tolkas som ett svar på en bortklippt fråga om vilka krav de faktiskt har, blir samma journalistiska strategi tydlig. Det kan också uppfattas som ett självständigt uttalande men sammanhanget som skapas av journalisten kopplar yttrandet till reporterns inledning. Detta ger samtidigt motiv att ifrågasätta journalistikens tolkande position. Om ett yttrande som i exemplet ovan hade föregåtts av en påannonsering där journalisten informerade om vilken fråga som hade ställts vid intervjutillfället, hade vi själva kunnat tolka intervjupersonens svar och agerande. Nu framstår istället journalisten som den åt publiken tolkande parten genom att ovan till exempel formulera att *Invändningarna från Friskolornas Riksförbund riktar sig mot* och därmed redan analyserat nästkommande yttrande. Med andra ord åläggs

journalisterna denna makt över kommunikationen där valmöjligheterna till hur yttranden kan rekontextualiseras är flera (jfr Eriksson 2006).¹³⁵

Redigeringsföreträde och beskrivningsmakt är därmed under lupp. Med nämnda tv-journalistiska strategier att genom ett samspel mellan ljud och bild placera yttranden i en färdigpackad journalistisk berättelse, följer konsekvenser. Att det som ovan klipps i yttranden såväl som voiceover riskerar minska det sagdas betydelse. Redigeringen som framträder i dagens tv-journalistik framstår syfta till att dölja beskrivningsmakten, bland annat genom en mindre synlig journalist som agerar i voiceover och därmed kan liknas vid en överberättare till det som visas (jfr Nichols 1981). Samtidigt bidrar den visuella konstruktionen av berättelsen till att yttranden blir strategiskt placerade utan (synlig) journalistisk inblandning och därmed framstår som naturliga och i samklang med reporterns voiceover. Oavsett om det är reportern eller någon annan som talar genererar det faktum att bildklipp som sker i dessa yttranden att publiken förmodligen inte lägger märke till redigeringen och således inte uppmärksammar den konstruerande aspekten. Tv-journalistiken betraktas därför ha ambitionen att osynliggöra brott i verklighetsbeskrivningen.

Reporterns frånvaro

Reportrar som deltar i de filmade nyhetsinslagen syns under inledningen av 2000-talet väldigt sällan i bild. Den politiska kommentaren är undantaget som bekräftar regeln. Han eller hon syns i bild och förekommer ofta ute på fältet såväl som i studion. Men reportern i de redigerade inslagen intar allt som oftast en position bakom kameran och/eller enbart som voiceover. Vid intervjusituationer har vi i de tidigare nyhetsinslagen sett hur journalistens självpresentation gått från explicit i halvbild tillsammans med intervjupersonen (1978) till att markeras mer subtilt genom att rygg eller nacke syns framför intervjupersonen (och därmed visa att det är till journalisten som politiker pratar) och därefter klippas bort (1987).

Under hösten 2005 visar de journalistiska texterna hur reportern ännu mer sällan syns i bild vid intervjusituationer. Nu är det istället den extrema närbilden på intervjupersonen som återkommer och frågan som ställts klippas bort. Genom att använda ett sådant bildspråk förstärks journalisti-

¹³⁵ Ekström (2006:117ff) sammanfattar flera liknande diskursiva tekniker som tv-journalistiken använder. Bland annat diskuteras generaliseringar, förenklingar samt visuella strategier att klippa ihop svar från intervjusituationer till imaginära samtal.

kens granskande position (Eriksson 2006), men kan också skapa misstankar gentemot journalisten vid ovetskapen om vilken fråga som egentligen ställts.

Skillnaden från tidigare är att närbilderna ofta är statiska och användningen av de inzoomningar som tidigare präglade bildspråket avtar successivt. Denna form av kameraarbete har nu bytts ut mot ett mer implicit sätt att förmedla betydelser. Bildspråket utgör nu ett samtida uttryck där granskandets funktion tycks given. Istället för att genom bildspråket behöva betona denna funktion klipps istället uttalanden från politiker och övriga samman enligt en redan färdigskriven mall, vilken utarbetats under produktionsprocessen (jfr Eriksson 2002). Det blir politikernas uttalanden som är styrande för inslagets vinkel. Förfarandet förekommer även tidigare i historien men framträder nu som allt mer tydligt. Kamerarörelser, inzoomningar och liknande element som påverkar tolkningen av det som visas förefaller i allt större utsträckning uteslutas till förmån för klipp mellan olika sekvenser. Journalisterna konstruerar därmed återigen en bild av sin egen verksamhet som icke aktiv medskapare av bilden av politik.

Etablering som reflektionsmöjlighet

När reportern talar görs det ofta tillsammans med etableringsbilder som illustrerar och kontextualiserar det som sägs. Bilder på barn i skolmiljö, antingen i klassrum eller ute på skolgårdar, används nästan uteslutande när reportern agerar som voiceover. Lacey (2009) fastslår etableringsbildens betydelse genom att konstatera att "the establishing shot creates the 'axis of action', and so it is necessary that the characters, and the space they occupy, are both seen clearly within this shot. This isn't always the first shot of a scene; though, if it isn't, it's likely to be the second and is usually followed by a conventional shot/reverse shot patterns with close-ups used for emotional emphasis" (ibid. s. 56). Mönstret är tydligt i såväl ovanstående som kommande exempel. Med utgångspunkt i Nichols (1981) tankar kring en voiceover som en "voice of God" fungerar bildspråket i dessa filmade inslag som understödjande för det reporterns säger samtidigt som det minimerar risken för ifrågasättande av journalistikens redigeringsmakt. Resonemanget ovan kring hur frågor vid intervjusituationer omformuleras till en berättande voiceover för att sedan följas av ett yttrande, kopplas därmed till hur bildspråket understödjer denna överberättande funktion. Syftet är att skapa tillit till det som sägs. Men som tidigare nämnts fungerar det likväl med motsatt effekt och misstänksamhet kring journalistikens redigeringsmakt väcks.

När det filmas i klassrum förekommer halvbilder på barn som sitter och läser eller utför övrigt skolarbete, dock ytterst sällan genom närbilder eller

snabba kamerarörelser. Som exemplet ovan synliggör klipps det ofta i dessa sekvenser men enbart i syfte att inte tråka ut tittaren utan att behålla uppmärksamheten till inslaget. Dessutom framstår inte etableringsbilderna som regisserade. De skolbarn som syns i bild uppträder fritt och obehindrat och tillsammans skänker det en naturlighet till inslaget som framhäver den journalistiska viljan att förmedla en verklighet (jfr Hansen 2004).

Helbilderna skapar också tid för reflektion hos tittaren. När reportern (genom voiceover) beskriver eller sammanfattar något används sällan ett utmärkande expressivt bildspråk. Istället placeras kameran på längre avstånd för att ge utrymme för journalisten i bemärkelsen att dra tittarens uppmärksamhet från den visuella framställningen. Med andra ord handlar det i dessa fall i grund och botten om att framhäva texten utifrån vad journalisten *säger* snarare än vad som visas i bild. I ett inslag från Socialdemokraternas partistämman noteras hur kameran används för att ge journalisten svängrum att agera utan ett närgånget bildspråk.

Exempel 32 Aktuellt 051031

Rep – Ulf Hambræus, reporter

IB – Ibrahim Baylan, skolminister (s)

CM – Christina Mattisson, ombud (s)

SJ – Stefan Jönsson, ombud (s)

AE – Ann-Britt Ek, ombud (s)

JB – Jan Björklund, skolpolitisk talesman (fp)

(Halvbild på IB, till vänster i bild, intervju)

IB - Vi har elever som går år efter år utan att få nödvändiga verktyg, som till exempel att kunna läsa ordentligt eller räkna ordentligt.

(Översiktsbild ovanifrån i kongresshallen)

Rep - Till kongressombuden menade skolministern att alla elever ska få en individuell utvecklingsplan och skolorna ska kvalitetsgranskas. Och sen kom det hetaste förslaget.

(Klipp till halvbild på IB i talarstol, filmat från vänster)

IB - Nästa steg, det är att införa återkommande uppföljning av elevernas kunskaper genom nationella prov från årskurs tre.

(Klipp till översiktsbild på scenen med IB på storbildsskärm bakom)

Rep - De här proven, redan från årskurs tre, är inte tänkta att vara något betyg försäkrade skolministern. Bara en hjälp att upptäcka elever med problem. Men reaktionen från många ombud var ändå våldsam.

Samtidigt konnoterar reporterns voiceover i samspel med bildspråket en översikt och kontroll av händelserna (jfr Nichols 1981). Ett uttalande från Baylan som sammanfattar det problem som senare ligger till grund för den

debatt som uppstått på kongressen inleder sekvensen. Från halvbild på Baylan i intervjusituation klipps till en etableringsbild/helbild från kongresshallen, en bild som kontextualiserar sammanhanget för tittaren och samtidigt antyder reportern att nästa uttalande från Baylan kommer innehålla något väldigt uppseendeväckande (*och sen kom det hetaste förslaget*). Kameran backar undan varje gång reporterns voiceover används i sekvensen ovan. Etableringsfunktionen är, som bland annat Bordwell & Thompson (2008) samt Fiske (1987) visar, en djupt rotad form av bildberättande inom såväl film som tv-produktion. I de tv-journalistiska texterna introduceras aktörer genom voiceover och ett bildspråk som ofta ger journalisten utrymme att utföra denna introduktion. Det visuella används för att skapa förutsättningar för journalisten att styra inslaget.

När Baylan därefter klipps in är det i halvbildsformat, filmat från vänster. Vinkeln används senare för att förstärka polemiken till de ombud som opponerar på skolministerns förslag. För varje ombud som klipps in i inslaget med uttalanden i talarstolen filmas varannan från vänster respektive höger. Dessutom klipps Folkpartiets Jan Björklund in mot slutet för att ytterligare förstärka den kritik skolministerns förslag mött.

(Halvbild på CM i talarstol, filmat från vänster, kongressalen)

CM – För längesen, sextiotalet, fanns det nationella prov redan i tredje klass. Dessa plockades bort efter att lärare och skolforskare högljutt hade protesterat mot dem. Då var argumenten att proven slog ut de elever som av olika skäl hade det svårast i skolan.

(Halvbild på SJ i talarstol, filmat från höger)

SJ - Vi kan inte låta en nioåring gå i skolan och veta om att snart är det dags för prov. Och tänk, tänk om han misslyckas? Vad ska denna lille Kalle eller Stina bära med sig? Jag nådde inte ända fram.

(Halvbild på AK i talarstol, filmat från vänster)

AE - Vi har redan nationella prov i årskurs fem och nio och det är många som ser fram emot det med stor fasa.

(Översiktsbild på scenen med IB på storbildsskärm i bakom)

Rep - Stödet för skolministerns förslag tycktes vara så svagt bland ombuden att ministern själv till sist vädjade till förståelse för att något måste göras.

(Halvbild på IB i talarstol, filmat från vänster)

IB - För det är arbetarklassens barn det handlar om. Det är de som idag går igenom skolgången utan att få nödvändiga kunskaper och verktyg att kunna göra egna val. Det är de vi måste se till att på ett tidigt stadium upptäcka, partivänner.

(Halvbild på JB, till höger i bild, intervju, reporter osynlig)

JB - Ja vi är ju vana vid att när det närmar sig val så försöker Socialdemokraterna att gå som oss, låta som oss, se ut som oss i skolpolitiken. Men när det inte är val så för de sin gamla vanliga skolpolitik. De pratar ju om att de ska införa ett nationellt prov tidi-

gare och det är väl i och för sig bra, men det är ju fullständigt otillräckligt. Det behövs mycket större reformer i svenskt skolväsende.

Här tydliggörs hur en gemensam kritik framställs genom redigeringen. Uttalanden klipps samman och reporterns avisering om att *reaktionen från många ombud var ändå våldsam* underbygger såväl uttalanden journalistens vinkel om att kritiken mot skolministerns förslag är viktigare än bakgrunden till det. Halvbildsformatet signalerar en bekväm distans till politikerna där den journalistiska återgivningen ska frambringa en bild av saklighet och korrekthet. Ett mer påträngande bildspråk hade riskerat att tydligare synliggöra konstruktionen och redigeringen, samt i förlängningen skapat misstänksamhet gentemot den journalistiska berättelsen.

Legitimering genom visuell presentation

De olika typer av visuella strategier som uppmärksammas här utgör en rimlig grund för att konstatera hur den politiska tv-nyhetsjournalistiken under senare år utvecklats mot att bli en alltmer skicklig aktör i fråga om att anlägga ett perspektiv på sakfrågor och införliva det såväl språkligt som visuellt. Med hjälp av väl utvecklade redigeringstekniker bidrar journalistiken till att *förmedla en bild av politisk verksamhet som oberoende av den journalistiska processen*. En etablerad plattform för den visuella framställningen tycks vara rådande genom den historiska utvecklingen, där framförallt grafiska sekvenser i huvudsak används som pedagogiskt hjälpmedel. Den integreras i politiska kommentarer såväl som i filmade inslag och fungerar som illustration för den journalistiska tolkningen och för politisk fakta. Utifrån ett public service-perspektiv blir denna slutsats ett uttryck för ett *strategiskt handlande att försöka presentera politiska nyheter i linje med de övergripande ideal som uppdraget innebär*.

Men en mer aktiv redigering bidrar samtidigt till att tv-journalistikens kontruerande roll och tolkningsföreträdelse vid närmare analys trots allt synliggörs. Ambitionen att tona ned den beskrivningsmakt och makt över kommunikationen som journalister innehar är tydlig, men genom bland annat rekontextualisering av yttranden väcks analytiska frågor kring de brott i verklighetsbeskrivningen som redigeringen leder till.

Viljan att från journalistikens sida utnyttja tv-mediets egenskaper för att uppnå trovärdighet i texter om politik, en tro på att det som visas verkligen är sant, är ett drag som införlivas i olika grad beroende på vid vilken tidpunkt nyhetsinslagen produceras. Under slutet av 1970-talet tenderar de journalistiska strategierna för att uppnå ett trovärdighetskapt främst be-

tona närvaron och granskningsidealet. Politiker fångas oförberett och i miljöer där den journalistiska närvaron är oväntad. Under slutet av 1980-talet används istället mer utvecklade redigeringstekniker för att dölja sin egen del i konstruerandet av en politisk verklighet. *Den tidigare (i bild) närvarande journalisten klipps mer och mer ut ur bild* och istället börjar enskilda yttranden från politiker att fogas samman till en koherent berättelse om det politiska skeendet. Därmed söker man ett företroende genom att framstå som icke deltagande aktör i den verklighet som beskrivs. Vid den inledande delen av 2000-talet utnyttjas denna strategi maximalt då reportrar nästan uteslutande agerar i voiceover eller utanför bild vid intervjusituationer. Med hjälp av den fortfarande starkt rotade pedagogiska kärnan av adressering till publiken, som till exempel kommer till uttryck genom användningen av etableringsbilder genom kamerans position för att inte leda uppmärksamheten bort från det reportern säger, avses förtroendet till den journalistiska institutionen som passiv observatör av den politiska verksamheten uppnås. Hur dessa visuella strategier kan placeras in i och förstås ur ett bredare samhällsperspektiv, diskuteras i avhandlingens nästa och slutgiltiga kapitel.

DEL

IV

9. Från orsak till verkan – tv-journalistik i förändring

I denna avhandling har den tv-nyhetsjournalistiska framställningen av inrikespolitiska nyheter i Sveriges Television analyserats utifrån teorier om makt, diskurs, offentligt samtal och nyhetskonstruktion. Syftet med detta avslutande kapitel är att utöka den kvalitativa analysen genom att kontextualisera de resultat som hittills presenterats och diskutera dem som uttryck för större samtida omständigheter. Som ett av den kritiska diskursanalysens mål är denna analytiska ytterlighet samtidigt en nödvändighet (jfr Fairclough 1995).

Journalistik och makt

Övergången från välfärdssamhället till det neoliberala marknadsstyrda samhället är en historiskt sett väldigt stor maktförskjutning. Den innefattar så många olika typer av faktorer (sociala, ekonomiska, politiska och kulturella) som i viss mening saknar motstycke i svensk historia (se Boréus 1994). Samtidigt som denna maktförskjutning sker, vill jag med denna avhandling påstå att liknande tendenser fortskrider i relationen mellan det politiska och journalistiska fältet (jfr Bourdieu 1998). När medierna tar makten över ordet från en kunskapsorienterande institution som politiken, placeras medborgarna mitt emellan. Utmaningen för den politiska sidan att återta kontrollen över synlighetsstyrningen blir avhängig dess förmåga att anpassa sig till mediernas logik och omvandla den till sin egen (Thompson 1995).

Maktbegreppet har varit ledande för avhandlingens empiriska analyser. I inledningen konstaterades en viktig aspekt av mediernas makt, nämligen den som kretsar kring det faktum att det till stor del är via medierna som människor tillägnar sig kunskap om sin omvärld och om de institutioner och aktörer som delar den (Dahlgren 2009, Gripsrud 2002). Det är genom medierna som referensramar hos individen skapas och förståelsehorisonter som påverkar mänskligt handlande i vardagslivet formas. Medierna har med andra ord en makt över tanken i och med sin förmåga att påverka dels vilka frågor vi ska tycka något om och dels hur vi ska uppfatta de nyheter vi tar del av

(Iyengar 1991, Strömbäck 2000). Mediernas och framförallt nyhetsjournalistikens symboliska betydelse och genomslagskraft bör aldrig underskattas och dess påverkan på människors uppfattningar om omvärlden är svår att argumentera emot (Strömbäck & Jönsson 2007), även om till exempel Newton (2006) menar att "the media are a comparatively weak force whose effects can be deflected, diluted and diffused by stronger forces" (ibid. s. 219).

Men om nu medierna har denna makt över människor innebär det samtidigt att de innehar en maktposition gentemot andra samhällsinstitutioner (jfr Bourdieu 1998). För att kunna nå ut med budskap och åsikter tvingas politiska och andra sociala institutioner anpassa sina budskap så att de har större möjlighet att först och främst nå ut och därefter uppfattas på önskvärt vis. Detta är den centrala fasen i den politiska medialiseringsprocessen (Asp 1986, Bennett & Entman 2001, Ekström 2006). I och med den journalistiska kontrollen över kommunikationen mellan politiker och medborgare faller det sig naturligt att även diskutera mediernas roll och påverkan i den demokratiska samhällsstrukturen. För att demokratin ska kunna fungera krävs en väl fungerande kommunikation mellan framförallt det politiska systemet och den enskilde medborgaren (Asp 2007). Så länge journalistiken fortsätter vara en central källa för information om politik för medborgare kommer demokratin att påverkas av journalistikens sätt att fungera och framställa politiska nyheter.

Dahlgren (2009:50ff) diskuterar mediernas maktbärande roll i förhållande till politiska och ekonomiska eliter i samhället. Han menar att medierna får en allt större och viktigare roll i det demokratiska samhällets utveckling, att de erbjuder verktyg för att bättre kunna förstå och delta i det.

The mediation of reality always inevitably involves modes of representation, shaped by the characteristics and imperatives of communication technologies and institutions. All accounts of reality are socially situated and constructed; they derive from some perspective, involving particular social optics and value premises. There can be no narratives about the social world that are not also a part of that world, and in some ways shaped by it. (ibid. s. 52)

I relation till denna avhandlings val av studieobjekt och metodologiska genomförande, blir Dahlgrens tankar centrala. Medierna ses som en aktiv konstruktör av verkligheten vars uttrycksformer alltid formas av teknologisk utveckling. De berättelser om verkligheten som förmedlas är samtidigt en del av och påverkad av densamma. Resonemanget kopplar avhandlingens teoretiska grund till diskursanalysens metodologiska utgångspunkter genom

en syn på medier, i detta fall journalistisk textproduktion, som såväl konstituerande som konstituerad (jfr Fairclough 1995a).

Demokrati och medier hänger samman genom en komplicerad väv av relationer mellan medier, makthavare och medborgare (jfr Strömbäck 2000). Den sociala ansvarsideologi som legat till grund för public service-verksamheten i Sverige skapar förutsättningar som skiljer sig från andra mediesystem gällande styrkepositioner och relationer mellan samhällsinstitutioner och sfärer. I ett land som Sverige blir förhållandet mellan den ekonomiska och den politiska sfären extra tydlig, framförallt vid tidpunkter av förändring. När det svenska etermediemonopolet avreglerades, först med radio och därefter televisionen, startade på allvar diskussioner om demokratins hälsa. Med ett ökande antal kommersiella aktörer på marknaden riskerade den seriösa samhällsjournalistiken hamna i bakvattnet i förmån för mer sensationsinriktad och tillspetsad journalistik, vilket i förlängningen skulle betyda avsevärda försämrade villkor för det demokratiska samhället (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001).

Slutsatser och diskussion

Denna avhandlings empiriska analyser har visat, i linje med bland annat Strömbäck & Jönsson (2007) och i viss mån även Eriksson (2002, 2006), att Sveriges Televisions nyhetsmaterial aviserar tendenser av ett mer populariserat förhållningssätt till den politiska verksamheten utan att för den sakens skull vara avgörande. Bakgrunden till detta kan till stor del tillskrivas förändrade berättarstrategier i den politiska tv-journalistiken. En pedagogisk ambition genomsyrar den inrikespolitiska nyhetsförmedlingen men denna ambition framträder mindre markant över tid. Att diskutera huruvida den journalistiska framställningen är populariserad eller inte härleds främst till den journalistiska användningen av språkliga och visuella strategier som det empiriska materialet vittnar om.

I det inledande kapitlet presenterades avhandlingens huvudsakliga syfte och tillhörande forskningsfrågor. Utifrån de analyser som genomförts går det att utkristallisera ett antal teman som framträder i analyser av nyhetsinslagen. Dessa teman presenteras nedan och knyter samman avhandlingens syfte och forskningsfrågor med de empiriska resultaten.

Förändrade berättarstrategier

En övergång från uttalat tydlig didaktiskt orienterad journalistik under slutet av 1970-talet till en mer konsekvensinriktad journalistik åskådliggörs över tid. Utifrån ett mer övergripande plan återfinns det i det tidigaste empiriska materialet från 1978 en explicit journalistisk berättarstrategi där innehållet koncentreras kring bakgrundsbeskrivande och politisk problemdefinition. Granskningsidealet är fortfarande centralt men journalistiken åläggs ett informerande ansvar där stor vikt läggs vid en förklarande hållning och där journalister framställs agera i allmänhetens tjänst, som en förlängd arm med tillgång till den politiska verksamheten (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001). Utifrån ett berättarperspektiv förändras alltså vilken av nyhetstexternas tematiska delar, presenterade i kapitel fem (problembeskrivning, politisk handling, konsekvens) som utgör kärnan i rapporteringen. Den ambitiösa problembeskrivningen präglar uttryckligen det empiriska materialet från 1978, det politiska handlandet står i fokus 1987 och konsekvenser av och reaktioner på detta handlande centreras i nyhetsinslagen från hösten 2005.

Dessa tre teman hör samman med liknande drag i den språkliga konstruktionen som journalistiken använder sig av för att presentera nyheterna, vilket också det förändras över tid. En tydligt didaktisk orientering präglar tv-journalistiken under slutet av 1970-talet (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001). Den innebär ett ofta nyanserat beskrivande av politiska skeenden. Nyhetsankaret såväl som den politiska kommentatorn agerar med en tydlig pedagogisk hållning gentemot tittaren och försöker informera om bakgrunden till det som journalisterna valt att lyfta fram som nyhet. Relationen till publiken framstår vara av undervisande och utbildande karaktär, där journalisten fungerar som den lärande parten (jfr Viscovi 2006).

Mot slutet av 1980-talet domineras den journalistiska framställningen av en reaktionsorienterad politisk journalistik. Den omfattande bakgrundsinformationen lyser mer och mer med sin frånvaro. Tidigare ideologiska skäl till politikens agerande framträder inte lika tydligt utan istället har en popularisering och förenkling av nyhetsinnehållet blivit mer vanligt förekommande. Det personliga ansvaret från enskilda politiker utkrävs och hur de agerar placeras under ständig bevakning. Politiken blir också personifierad i bemärkelsen att större vikt läggs vid politikern som individ (jfr Farnsworth & Lichter 2003, Neveu 2002).

Slutligen framträder en konsekvensinriktad journalistik i det nya millenniets inledning. Den tv-journalistiska tolkningen står i centrum och strävar bland annat efter att beröra tittaren. Korta och snabba klipp i filmade inslag kombineras med en vilja att förmedla eventuella konsekvenser

för medborgarna utifrån politikers agerande. Ett anspelande på känslor och moral i politiska frågor återkommer.

Tillsammans speglar dessa berättarstrategiska förehavanden samtida ideal inom den journalistiska praktiken. Jag vill påstå att den granskande funktionen återfinns som en viktig del genom samtliga empiriska nedslag, samtidigt som det tolkande perspektivet läggs ovanpå detta och intensifieras över tid. Utvecklingen föranleder frågor om framtiden och hur dagens medieteknologiska samhällsstruktur framöver kan komma påverka den traditionella tv-journalistiken. Att den redan påverkat råder det inga tvivel om. Som Wall (2005:155) pekar på har trender inom medievärlden skapat hybridformer av tidigare traditionella genreindelningar och hon menar att "the result of these trends has been a rise in new genres ranging from tabloid television shows to talk radio with political news increasingly blending with entertainment". Hon fortsätter med att konstatera att denna utveckling "have led more pessimistic observers to write that 'journalism's time seems to be about up' as what we have traditionally thought of as news may cease to exist in the future". Till dessa mer pessimistiska antaganden kan till exempel Bourdieu (1998) och Carey (1993) räknas.

I det svenska medielandskapet använder också till exempel nyhetsprogram som *Aktuellt* och *Rapport* Internet för att placera delar av sitt material på. Fördjupning och analys hänvisas ibland till kanalens hemsida och det får ytterligare konsekvenser för journalistikens relation till sin publik, samtidigt som det påverkar den traditionella tv-journalistikens former. Konvergenskulturen bör dock inte normativt bedömas utan tjänar i denna avhandling istället syftet att illustrera uttryck för utveckling inom flera medierelaterade fält. Journalistiken är fortfarande ett centralt och nödvändigt begrepp och område att försöka förstå i relation till såväl politisk verksamhet som medborgerlig mediekonsumtion (jfr Jenkins 2006).

Standardiserad ram för framställning och aktörers förekomst

Ovan beskrivna berättarstrukturer placeras på en standardiserad plattform för journalistisk framställning av politiska nyheter. Avhandlingens kvantitativa undersökning visar att förekomsten av journalistiska framställningssekvenser (nyhetsankare, politisk kommentar, grafiska sekvenser, filmade inslag samt studiontervjuer) antalsmässigt förhåller sig relativt likvärdigt gentemot varandra över tid. Med andra ord varken ökar eller minskar någon av sekvenserna mer än på en marginell nivå vid en jämförelse av de olika tidsperioderna. Det enda undantaget är dock den politiska kommentaren som minskat under hösten 1987 såväl som 2005, jämfört med slutet av 1970-

talet. Innehållet och strategier inom dessa sekvenser förändras men plattformen för framställningen förblir densamma. Tavlans målas alltså om, men ramen består.

Detta faktum är ett uttryck för en bestående försiktighet inom en public service-verksamhet där grunden till relationen mellan tittare och journalistik till stor del bygger på förtroende och igenkänning. Formatet har måhända inte samma utrymme för plötsliga förändringar som en kommersiell kanal har. Sveriges Television har under lång tid haft ett starkt förtroende bland allmänheten, inte minst för nyhetsverksamheten (Hadenius 1998, Hadenius & Weibull 2003). Det förtroendet bygger med all sannolikhet mycket på just igenkänningsfaktorn. Därför är det en rimlig tolkning att se grunderna för politisk nyhetsförmedling som relativt statiska och därmed också som ett vägval i mötet med den nya konkurrensutsatta medievärlden.

Vilka aktörer som förekommer i den politiska nyhetsrapporteringen är också av betydelse för att kunna förstå den tv-journalistiska praktikens inboende egenskaper. Avhandlingens kvantitativa undersökning visar hur antalet unika aktörer inom journalistgruppen, politikergruppen, vanliga medborgare och övriga, har fördelats i de olika empiriska nedslagen. En av de tydligaste förändringarna är att den journalistiska representationen och närvaron har ökat över tid, framförallt i förmån för politikernas förekomst. Antalet journalister som genom talutrymme representeras i inslagen ökar i förhållande till antalet unika politiker som genom yttranden eller upplästa citat återfinns i det empiriska materialet. Samma innehållsanalys visar också en påtagligt frekvent synlighet för regeringspartierna. Oppositionspartier syns relativt sällan i förhållande till det sittande regeringspartiet och det är genomgående för samtliga empiriska nedslag.

Vid jämförelsen mellan dessa resultat och det faktiska tidsmässiga utrymme som journalister respektive politiker har till sitt förfogande i nyhetsinslagen, står det klart att journalister konsekvent innehar ett klart dominerande talutrymme genom samtliga tre empiriska nedslag. Såväl journalisters som politikernas genomsnittliga taltid minskar över tid, samtidigt som skillnaden mellan respektive aktörsgrupps genomsnittliga antal sekunder förhåller sig konstant. Bucy & Grabe (2007) har i en studie uppdaterat och byggt vidare på Hallin (1992) och dennes analyser av hur politikernas talutrymme minskat avsevärt och reducerats till korta soundbites. Författarna, som bland annat undersökt talutrymmet i mediernas rapportering kring amerikanska presidentkampanjer mellan åren 1992-2004, drar slutsatsen att ”journalists do indeed claim a larger percentage of news story time, as documented by previous studies, particularly if sound and image bites are taken into consideration” (ibid. s. 668). Dessutom poängteras att talutrymmet

fortsätter minska för politikerna precis som Hallin (1992) tidigare visade. Därmed kan denna avhandlings resultat sägas stärka dessa resonemang och dessutom placera svenska mediers inrikespolitiska bevakning i en större kontext.

Eftersom antalet inslag som systematiskt valts ut att ingå i analysen av taltid är ett fåtal, måste resultaten betraktas med en viss försiktighet. Men det finns dock skäl att samtidigt se dem som viktig utgångspunkt i diskussioner kring journalistikens makt över kommunikationen kring och beskrivningen av den politiska verksamheten. Avhandlingens huvudsakliga syfte med den kvantitativa undersökningen är att visa hur antalet sekvenser med yttranden oavsett taltid kan ge en bild av ett mer jämbördigt förhållande av synlighet mellan journalister och politiker, samtidigt som skillnaderna i taltid fortfarande vittnar om en betydande maktposition för tv-journalistiken.

Språkliga och visuella berättarstrategier – förändrade relationer till medborgaren

De språkliga och visuella strategier som journalistiken tillämpar för att uppnå makt över och inom kommunikationen har varit en central del i denna avhandlings analytiska faser. Språkliga aspekter präglas av vissa avgörande förändringar över den undersökta tidsperioden. Dessa hänger implicit samman med de samtida övergripande idealen om journalistikens uppdrag (jfr Djerf-Pierre & Weibull 2001).

Tydligast kommer detta till uttryck genom en över tid ökad användning av fackspråk. I och med att termer och uttryck som kan tyckas svårbegripliga för en större allmänhet frekvent återkommer framförallt i det empiriska materialet från 1987 och 2005, signaleras samtidigt en ökad distans till tittaren. Publiken förväntas idag ha större kunskap om grundläggande förhållanden för att kunna ta till sig den information som förmedlas. Förutsatt uppfattningen om att medierna är nödvändiga för medborgarna att införskaffa denna grundläggande kunskap måste denna utveckling betraktas som problematisk utifrån ett offentlighetsteoretiskt och demokratiskt perspektiv. Medborgarens tillgång till och aktiva deltagande i det offentliga samtalet om politik begränsas (jfr Thompson 1995, Dahlgren 2009). Orsakerna ligger i de omgivande politisk-ekonomiska förutsättningarna. Den centrala och till stor del ohotade positionen som kunskapsförmedlare som Sveriges Television hade innan monopolets uppbrott gav förutsättningar för en närmre relation till medborgaren. Det fanns utrymme för mer djupgående journalistik när inte uppmärksamheten hos tittaren var ett lika eftersträvarsvärt mål för journalistiken som den är idag. Medieinstitutioners syn på sin publik

spelar här en viktig roll. Public service har traditionellt harmlöst kunnat betrakta publiken som allmänhet och medborgare (Jönsson 2004b, Edin 2000) samtidigt som den kommersiella medievärldens aktörer skapat innehåll för mediekonsumenter (jfr McManus 1994). Detta föranleder ett klassiskt dilemma för public service. På den konkurrensutsatta mediemarknaden står Sveriges Television och Sveriges Radio inför paradoxen att ”dels erbjuda ett alternativ till de kommersiella kanalerna och därmed legitimera sin existens, dels att locka tillräckligt stor publik för att inte bli marginaliserade” (Jönsson 2004b:89). Som Strömbäck & Jönsson (2007) antyder förefaller nyhetsverksamheten inom Sveriges Television tvingats välja en mellanväg mellan teori och praktik.

Ytterligare en tydlig förändring återfinns i tilltalet mellan journalister och politiker. Utvecklingen har gått från ett informellt tilltal där politiker (i såväl intervjusituationer som i reporterns voiceover) ofta benämns vid för- eller efternamn, till en tydlig formell distans som kommer till uttryck genom journalistikens sätt att tilltala politikerna med såväl för- som efternamn. Dureformen har vid tiden för det tidigaste empiriska nedslaget med all tydlighet påverkat den journalistiska praktiken. Men med denna utveckling följer en ökad distans mellan såväl politiker och journalister som mellan politiker och medborgare. Genom att formalisera den politiska institutionen och dess företrädare framstår journalistiken än mer som nödvändig för att upprätthålla relationen mellan politiska makthavare och väljare. Med andra ord blir det personliga tilltalet en dimension av journalistiken som fungerar som legitimeringsverktyg för den egna verksamhetens giltighet och auktoritet.

Utöver detta framträder en ökad journalistisk vinkel på politiska nyheter som spel eller tävling (jfr Strömbäck 2000:227). Det empiriska materialet vittnar om en övergång från journalistiskt betraktande av politiken som samhällsinstitution där viktiga beslut fattas som på olika sätt påverkar medborgarna, till en inriktning på en kamp om representation mellan partierna (Håkansson 2004). Politik betraktas numera som ett spel om den politiska makten under mandatperioder snarare än som en viktig del av människors tillvaro.

Men vilka motiv till journalistikens gestaltungsstrategier finns och vad får det för konsekvenser? Som Gross & Brewer (2007) visar använder journalistiken olika *news frames* som illustrerar problemformuleringsprivilegiet (se Nilsson 2001). Med *frame* åsyftas ”a central organizing idea or story line that provides meaning to an unfolding strip of events, weaving a connection among them. The frame suggests what the controversy is about, the essence of the issue” (Gross & Brewer 2007:123). Genom att använda konflikt som bärande gestaltungsram kan journalistiken i viss mån osynliggöra sin roll i

verklighetsbeskrivningen. Gross & Brewer (2007) menar att "by framing politics in terms of conflict, reporters can minimize the risk of appearing politically biased" (ibid. s. 124).

Undersökningar visar att Sverige, tillsammans med bland annat USA, innehar den bland journalistkåren mest kritiska inställningen till politiker. Den politiska journalistiken präglas därför idag av ett såväl kritiskt som negativt förhållningssätt gentemot den politiska sidan (Bergstrand 2006). Medierna kan därmed sägas bidra till ett minskat intresse för den traditionella partipolitiken (se t.ex. Patterson 1994). Utifrån det är det nödvändigt att ställa sig frågan om vad som sker i förlängningen av denna utveckling. Medborgare riskerar kanske överge den journalistiska institutionen och börjar anse informationen om politik som överflödigt, framförallt med tanke på det växande utbud av informationskanaler under senare år (Wall 2005). Sett utifrån ett sådant perspektiv är det demokratiska systemet i gungning.

Medierna har traditionellt sett varit det medel som försatt medborgarna i kontakt med den politiska verkligheten och varit den mest dominerande källan till information om politiska händelser (jfr Ekström 2006:27). Om journalistiken fortsätter utvecklas i den riktning att den förenklar, trivialiserar och skandaliserar över enskilda politikers handlanden, riskerar den slutligen att marginalisera sin position som makthavare i den politiska kommunikationskedjan. Om medborgarna vänder public service-journalistiken ryggen tvingas man omvärdera såväl uppdrag, verksamhet, rutiner som presentationsformer för att överleva.

De visuella journalistiska strategierna för framställning av politiska nyheter hänger samman med de språkliga och analysen av dem aviserar liknande tendenser. Den politiska offentligheten förändras i ständig takt och gör så i takt med kommunikationsteknologiska framsteg (Thompson 1995). De aktörer som utgör grunden för denna offentlighet och som är medskapare av dess innehåll, får successivt nya förutsättningar att agera utifrån. Med utgångspunkt i denna avhandlings empiriska analyser går det att konstatera hur framförallt journalistikens position i det offentliga samtalet om politik genomgått tydliga förändringar. Dess konstruerande roll och beskrivningsmakt yttras i texterna genom en mer aktiv redigering jämfört med tidigare. Eriksson (2006:60) pratar om en mer aktiv visualisering av politik i tv-nyheterna. I detta begrepp inbegriper han aspekter som att antal klipp i varje nyhetsinslag över tid ökar, att kameran blir mer rörlig än tidigare samt att det visuella ges en mer framträdande narrativiserande funktion över tid. Dessa slutsatser kan även denna avhandling sägas stödja. De presenterade visuella analyserna av politiska nyhetsinslag från slutet av 1970-talet visar ett restriktivt bildspråk och en försiktighet i redigeringen av filmade inslag. Sve-

riges 'Televisions nyhetsprogram införlivar en relativt informell hållning gentemot den politiska verksamheten och de politiska företrädarna. Journalistiken antar ett självutnämnt uppdrag att vara allmänhetens förlängda arm och utföra djupgående granskning av politiken och dess aktörer.

Den visuella framställningen förstärker också en didaktiskt orienterad politisk journalistik som Sveriges Television för tiden utför. Grafiska sekvenser klipps in i samband med politiska kommentarer och nyhetsankarets påannonseringar med avsikt att tydligare illustrera politiska sakfrågor. Detta är ett exempel på det som Eriksson (2006:60) benämner "illustrerande funktion" för visuell framställning. På samma sätt hänger den visuella framställningen under senare år samman med de journalistiska idealen. Under slutet av 1980-talet och framförallt 2000-talet bidrar det mer aktiva redigeringen, främst bestående av snabbare klipp i filmade inslag, färre intervju-sekvenser där både journalist och politiker återfinns i bild, samt sammanfogning av yttranden som klipps in i en tydlig journalistisk berättelse, till en uppfattning om journalistikens framhävande av sin egen verksamhet som nödvändig utan att för den sakens skull framstå som aktiv i verklighetskonstruktionen (jfr Ekström 2006). Den visuella framställningen utvecklas mot en ökad ambition att dölja journalistikens egen roll som medskapare av det offentliga samtalet om politik.

Ökad distans mellan medborgare och politik

Ytterligare en strategi för detta är just att utesluta reportrar från att synas i bild vid intervjusituationer och istället mer och mer agera i voiceover (jfr Wallengren 1999). I nyhetsinslagen från 1978 återfinns ofta en reporter i halvbild tillsammans med intervjupersonen och signalerar därmed en tydlig närvaro. Dessutom återfinns ofta reportern främst i bild med politikerna bakom, det vill säga mellan tittare och politiker. Intrycket blir att journalisten utgör länken mellan medborgare och makthavare. I de senare nyhetsinslagen klipps journalisten mer och mer ut från de filmade inslagen och befinner sig under 2005 allt som oftast enbart i som voiceover. Därmed betonas journalistiken visuellt mer som en oberoende förmedlare av den politiska verkligheten. Politikens yttranden under hösten 2005 presenteras ofta med närbilder, vilket framstår som en vedertagen praxis inom tv-journalistiken (jfr Ekström 2006). Utvecklingen signalerar en tydlig övergång från en journalistisk lojalitet till illojalitet gentemot den politiska verksamheten och enskilda politiker. När intervjusituationer presenteras i sin helhet framträder en journalistisk tillit till det politikern säger, samtidigt som att klippa och redigera ihop enskilda yttranden till en konstruerad berättelseram (viket är

tydligt under 2005) visar hur journalister avser förstärka sin egen makt över kommunikationen. Det leder till att politiken framstår som tillrättalagd och paketerad med slagkraftiga formuleringar och sällan med någon djupare ideologisk innebörd.

Den journalistiska framställningen hänger samman med den medialiseringsprocess som utvecklas inom politiken under denna avhandlings undersökningsperiod (se t.ex. Asp 1990, Bennett & Entman 2001). Yttranden framställs inte bara som välformulerade och slagkraftiga utan är samtidigt utformade så av politikerna själva som avser uppmärksammas i nyhetsjournalistikens logiska uppbyggnad. Tillsammans vittnar dessa språkliga och visuella journalistiska berättarstrategier om viktiga samtida förhållanden och förutsättningar för den politiska kommunikationskedjans, och i förlängningen demokratis, förmåga att fungera på ett tillfredsställande vis.

En journalistisk och demokratisk utmaning

Journalistikens uppgift i demokratiska samhällen råder det alltid delade meningar om (Strömbäck 2001). En vedertagen uppfattning är dock att den ska verka för och stärka det demokratiska systemet (Nord & Strömbäck 2004:19). Som public service-institution har Sveriges Television ett uttalat krav att verka för ett stärkande demokratiskt samhälle (jfr Edin 2000). Den nyhetsjournalistiska behandlingen och framställningen av politiker och politik blir då avgörande. Nyhetsjournalistiken ska inte bidra till misstro till politiker utan istället värna om systemet.

Men med denna avhandling försöker jag ändå påvisa att ju längre tiden går desto mer bidrar tv-journalistiken till en ökad distans mellan politiker och medborgare och i förlängningen till en medborgerlig misstänksamhet och skepsis till den politiska verksamheten. Ingredienser som politikernas personliga ansvar, missgärningar eller skandaler är också en del av politiken och den journalistiska bevakningen av detta bör inte diskuteras utifrån *om* det ska rapporteras kring eller inte utan snarare *hur* det framställs med utgångspunkt i journalistikens demokratiska uppgifter (se Nord & Strömbäck 2004:18ff).

Dessutom har journalistiken en central roll som aktiv medskapare till det offentliga rummets styrka och originella tanke, nämligen utbytet av åsikter. Med ett public service-perspektiv på detta blir till exempel denna avhandlings analytiska resultat att medborgare till stor del utesluts från detta offentliga samtal om politik. Med det offentlighetsteoretiska ramverk som denna avhandling till stora delar bygger på, bör relationen mellan public service och den offentliga sfären problematiseras. Dahlgren (1995:155ff)

argumenterar för offentlighetens skiftande karaktär och menar att televisionen har en naturlig plats i den gemensamma offentliga sfären. Samtidigt är han kritisk till public service-televisionens utveckling mot ett efterliknande av kommersiella aktörer på marknaden (ibid. s. 14). Keane (1995:6f) går ett steg längre och menar att public service spelat ut sin roll i offentligheten och att anspråk på att stå i medborgarnas tjänst numera kan betraktas som fiktion. Jag menar att public service bör betraktas som ett pågående projekt, där nyhetsjournalistiken förblir en viktig dimension av kopplingen mellan demokrati och medier. Teoretiskt är det svårt att fruktbart diskutera public service i detta hänseende utan det krävs empiriska och detaljerade studier av journalistiska texter för att på ett djupare plan kunna förstå denna koppling, vilket är något som denna avhandling försökt bidra till.

Ytterligare en aspekt inom samma område är det som bland annat Bergstrand (2006) lyfter fram om problemet med att samma journalist agerar i rollen som reporter och producerar inslag samtidigt som han/hon agerar i rollen som politisk kommentator. Därmed ökar risken för att nyhetsmaterialet kan bli åsiktsmaterialets gisslan. Med andra ord riskerar redan intagna ståndpunkter hos dessa journalister som på ett legitimt sätt placeras på kommentarplats i såväl tidningar som tv-sändningar, överföras och intas även den nyhetsjournalistiska genren. Med den historiska övergången av journalistideal från spegling till granskning i åtanke, tydligast uttryckt genom skjutjärnsjournalistikens framväxt under 1960- och 1970-talet, är det intressant att notera hur samma transformering idag återkommer i ny tappning. Nu är det en ny övergång från att inte enbart förklara sanningen utan även dess implikationer. Det är precis som förr fråga om en journalistisk ambitionshöjning. Men med utgångspunkt i denna avhandlings slutsatser om en journalistik som genom rutinmässiga former för nyhetsframställning bidrar till en ökad misstänksamhet gentemot politiker, kan konsekvensen av denna process bli allvarlig.

Granskningen av maktbärande är fortfarande ett centralt paradigm i den politiska journalistiken. Ur denna granskning föds dock en strävan efter att tolka och förklara konsekvenser av sanningar. Även om det ur ett demokratiskt perspektiv skulle kunna anses som positivt bidrar det med all sannolikhet till ett ökat avstånd mellan medborgare och den politiska verksamheten, framförallt den parlamentariska partipolitiken och dess företrädare. Har medierna själva, vilket Bergstrand (2006) argumenterar för, genom sitt sätt att fungera bidragit till ett minskat intresse för politiken som trots allt viss forskning visar på (se t.ex. Patterson 1994)? Jag vill påvisa en växande oro för denna utveckling. Demokratin och det offentliga samtalets förutsättningar och utförande blir lidande när människors engagemang i politiken

minskar (jfr Strömbäck 2000). Journalistikens roll i detta är påtaglig och bidrar även till en egen minerad verksamhet. Demokratin förutsätter fungerande sociala institutioner som agerar i allmänhetens intresse (Thompson 1995). Om så pass fundamentala institutioner som journalistiken och politiken tappar i förtroende hos människor riskerar hela den demokratiska samhällsuppbyggnaden, dess cementserade betongfundament, att skaka i grunden. Journalistikens roll och konsekvenser i det demokratiska samhället kan antingen betraktas med pessimistiska glasögon, kanske främst representerat genom Bourdieu (1998) eller med mer optimistisk övertygelse (se t.ex. Graber 2004). Den senare betonar att nyhetsförmedlingen fyller en viktig funktion för medborgare, men under förutsättning att innehållet faktiskt används och införlivas med gott omdöme.

Men med tanke på den utveckling som skett i den politiska sfären under senare tid med snabbt växande globala och alternativa enfrågerörelser i samband med vikande rekryteringssiffror för partipolitiska instanser, växer en nyfikenhet kring att ställa sig frågan om huruvida den traditionella journalistiken är på väg att börja spela ut sin roll som makthavare i den politiska kommunikationskedjan? Makten över kommunikationen tillskrivs fortfarande journalistiken men konsekvenserna av dess konstruktioner av den politiska verkligheten kan likväl vara ett uttryck för en minering av sin egen verksamhet och roll i det demokratiska samhället. Med andra ord står journalistiken inför stora utmaningar.

Avslutningsvis vill jag dock lyfta maktperspektivet från enbart den textuella grunden och återknyta till detta slutkapitels inledning, genom att reflektera kring förändrade maktförhållanden i bredare sociokulturella kontexter. Den politiska kommunikationskedjans traditionellt sett huvudsakliga aktörer (medier, politiker och medborgare) har ofta studerats utifrån förändrade maktrelationer dem emellan (se Curran 2002). Som belysts i avhandlingens teoretiska kapitel finns det forskning som betonar såväl mediernas makt som makten över medierna. Det senare måste idag dock problematiseras ytterligare med tanke på den under senare år snabbt framväxande globala ekonomin och ekonomiska eliter som därmed framträder i samhället (Couldry m.fl. 2007). Politisk kommunikation idag bör med andra ord betraktas ske främst mellan politiska eliter, ekonomiska eliter, medier och medborgare. Dahlgren (2009:50) pekar på en minskande makt för den politiska sfären samtidigt som en ökad makt tilldelas ekonomiska och privata intressegrupper i samhället. Medborgarna hamnar längre ifrån det faktiska beslutsfattandet, vilket är något som min avhandlings analyser av journalistikens strategier visat också bidrar till. Samtidigt som ekonomiska eliters makt i förhållande till medierna ökar förblir den politiska sfärens förhål-

lande till medier och journalistik fortfarande ambivalent. Det symbiotiska förhållande som tidigt utvecklades mellan verksamheterna finns kvar men reglerna och förutsättningarna för det har förändrats (jfr Ekström 2006, Strömbäck 2000).

Som avhandlingens analyser visat finns tendenser till en ökad popularisering även inom public service-televisionen, vilket således väcker relevanta frågor om långsiktiga konsekvenser av detta. Tidigare berördes Ekström & Erikssons (1999) paradoxer i den politiska medialiseringen, där den attraktionsanpassade politiken riskerar leda till en medborgerlig miss-tänksamhet och skepsis mot det partipolitiska systemet. En journalistisk intensifiering av dramatik och tabloidisering av politik sätter samtidigt större press på politiker, en press som trots allt har genererat en större medvetenhet inom den politiska sfären. Medierna framställer sig i sin tur som allmänhetens väktare och utvecklingen pekar i min avhandling mot en ökad journalistisk skepticism gentemot politiker. Som Dahlgren (2009) belyser tenderar ekonomiska eliter redigeras bort från journalistiska diskurser om makt. Jag menar att detta är en av orsakerna till att maktdiskussionen därmed ofta begränsas till förhållandet mellan politiker och journalister. Utifrån ett demokratiskt perspektiv synliggörs därmed frågor för framtida empiriska studier av maktrelationer mellan medier, politiska och ekonomiska sfärer.

English Summary

Journalism's Evolutions – Narrative Strategies in Swedish Television's Coverage of Domestic Politics 1978-2005

Michael Krona

This thesis considers political reporting on the television news in Sweden, for which information about what is taking place in society at large and in the political sphere in particular is, naturally enough, the central elements in its programming. But at the same time television news, in its capacity as a medium for audiovisual texts, offers a frame of reference that builds on recurring elements that in turn confirm the generally accepted ways of looking at society; certain perspectives on democracy and politics; certain notions of how things ought to be. News programmes offer a relatively coherent picture of the world around us, and encourage certain ways of viewing or reflecting on it that leave their mark on our consciousness. They supply us with *frames of reference* that not only help us to define ourselves but also situate us in relation to the society depicted. Through both linguistic and visual narrative strategies, television journalism constructs an account of reality that is the basis for our understanding of reality.

The purpose of the thesis is to analyse the evolution of how domestic political news was construed in television journalism from the end of the 1970s until the present day, and to discuss this in the context of contemporary political-economic changes in society. The aim is to chart the changes to the strategies and forms of expression in television journalism texts, and to explain them in terms of the circumstances in which they were produced. In structure the thesis consists of four sections comprising a total of nine chapters. The first two sections, of two chapters apiece, address the theoretical and methodological approaches used in the analysis.

Theoretical framework

The chosen epistemological starting point of the thesis is socio-constructionist in nature. This permits an unobstructed view of the actors who by means of linguistic tools, verbal as well as visual, create social meaning. For the most part I have employed an epistemological and critical perspective, the goal of which is to deconstruct the image of reality that journalism offers its audience. The specific focus is the representation of domestic politics in the media, and the purpose here is to detail and analyse its journalistic construction.

The theoretical framework builds principally on notions of power and mediated political discourse. Here the initial discussion of the concept of power owes much to theorists such as Michel Foucault and Jürgen Habermas; it is defined a multi-dimensional phenomenon that exists on several levels within society. When it comes to the empirical material, there are primarily two dimensions to power that call for analysis: a structural level, where the descriptive power of journalism lies; and by reason of this privilege in problem formulation, a textural level where the exercise of power is pursued not only by linguistic choices but also by visual strategies. When it comes to politics on the television news, textual power is most in evidence in interview situations between journalists and politicians. Indeed, it is argued here that the journalistic interview is an expression of a power relationship (cf. Thornborrow 2002, Heritage 2002, Ekström 2006). This brand of power is constructed in advance by way of the social and institutional roles accorded journalism and politics.

The term 'discourse' also serves a central function. Fairclough (1995a) sees two different fields of application for the term. The abstract use of the noun is defined as *usage amounting to a social practice*, meaning in more specific terms that discourse is held to be to be constituted and constitutive. In addition, Fairclough uses the term with an article (*a* discourse) to denote *a manner of expression that confers significance from a specific perspective*. Using this definition it is possible to distinguish a number of discourses in society that relate to one another across comparatively clear boundaries, examples being an environmental discourse, a medical discourse, or a Marxist discourse (Fairclough 1995a: 134 ff).

The analysis of such discourses as are to be found in the empirical material originates in a multifunctional view of what a text is; a choice in line with Halliday (1994) as well as the approach outlined above. This means that a discourse is seen as creating and constituting meaning. Simultaneously

constructing and reproducing a social reality, it is thus becomes meaningful to the individual, whose actions in the light of it appear rational.

Mediative political discourses are held to be at the heart of the interplay between citizen, journalist, and politician (cf. Eriksson 2002). Ever since the arrival of the mass media on the political scene, these actors have engaged in a three-way symbiotic relationship in which each is to some extent dependent on the others (Strömbäck 2000). The relationship between them has taken a variety of forms, changing in step with the technological, political, and economic transformation of society; an elastic mixture that throughout has never lost its coherence – malleable, changeable, and yet constant.

In addition, the analysis enlists theoretical approaches to the public sphere to examine journalism's role in public debate, primarily drawing inspiration from Habermas' theories of the public sphere. Television news as a construction of this public dialogue is considered using a phenomenological approach (cf. Tuchman 1978). The way television journalism uses visual strategies to sustain its claim to the truth is also considered theoretically, including the issue of the television media's relationship with reality and its unique position as an audiovisual mediator relative to other news media. When it comes to politics, television has historically been the key factor in the process that is often termed the mediasation of politics (Asp 1986, Bennett & Entmann 2001, Ekström 2006); still in its development phase to this day, it began in the 1960s, the point when politics began to adapt to the logic of the media, and above all to the working routines and conditions that were the rule in television. This in turn has had consequences – in the shape of a change of criteria – for the visibility of politicians; visibility that almost without exception today exists solely on the media's terms.

Method and empirical material

Three distinct methodological approaches have been used in the argument presented here. The disposition of the thesis makes use of the same platform used to analyse the empirical material – a *critical discourse analysis* inspired by Fairclough (1992, 1995a, 1995b). Moreover, within this broad framework there is an expressly visual analysis of television journalism's imagery, much in line with Monaco (2000) and Rose (2001), complemented by a descriptive quantitative analysis of the content, intended to serve as the basis for the detailed quantitative analysis of individual television appearances and the disposition of news packages. By combining these three approaches, the hope is that the methodological gains will be the greater. The following questions were posed throughout the course of the enquiry:

- What characterised Swedish Television’s political coverage during the period in question?
- What linguistic and visual narrative strategies were used by television journalism to construe both specific news texts and general discourses on domestic politics, and how did this relate to the production styles of the day?
- How did journalism and politics interrelate, what was their position in terms of the general public, and how should this be understood in a power perspective on media-based communication?
- What function did television journalism’s political reporting serve in prompting the public debate on politics and democratic society?

The main thrust of the methodological argument owes much to Norman Fairclough’s model of critical discourse analysis (Fairclough 1992, 1995a, 1995b). The analytical model inspired by his ideas, and subsequently elaborated upon, is designed to illuminate the various aspects of television journalism’s construction of political news. Above all, the focus is the linguistic and visual narrative strategies that were developed and applied in the period studied.

The empirical material is made up of domestic politics reporting on Swedish Television’s daily news programmes, *Aktuellt* (‘Current affairs’) and *Rapport* (‘Report’), in three different periods. The empirical checkpoints are the autumn of 1978, then 1987, and finally 2005. The choice of these years was dictated primarily by certain general circumstances. By the end of the 1970s, Swedish Television’s new, second channel had already been launched and its news programme, *Rapport*, had established itself as central to its operations. At the same time, the period saw a rapid acceleration in the professionalisation of journalism, which meant there was a natural contemporary interest in journalistic method, form, and presentation (Djerf-Pierre & Weibull 2001). The next choice, 1987, seemed apposite in view of the rising competition that Swedish Television had begun to encounter. The radio monopoly had already been broken, and television now faced the same challenge (Hadenius 1998). These new conditions, informing as they did journalism’s production of political news, are thus the basis for choosing this year. Finally, 2005 was taken as the chronological cut-off point because by this time digitisation had arrived while the competition between media

channels had noticeably increased, so that the need to stand out in a crowded media landscape had never been greater (cf. Picard 2005).

Taking the three years in question, news features on domestic politics over a period of three months – September, October, and November – have been used as the empirical source material. The reason for this was a wish to analyse uneventful periods in the political cycle, free, for example, from election campaigns or Budget negotiations. The result was a total of 390 news features on domestic politics to be used as the basis of a quantitative analysis. Of the total news features, the leading issues for each period have been identified, and the news features that focus on these issues were then singled out for detailed quantitative study, which resulted in a total of 48 news features.

In the empirical material from the autumn of 1978, it was the uproar over *nuclear power* and the subsequent government crisis that dominated domestic news reporting. The main emphasis was on the government negotiations that followed the collapse of the sitting right-wing government, and thus constituted the dominant discourse of the day at this first empirical halt. In the autumn of 1987 it was instead *economic policy* that dominated news reporting on domestic politics. Like many other countries, Sweden was in the process of a financial crisis, and the deregulation of the social sector was causing unrest on the financial markets (Hadenius 2003). The ruling Social Democrats were the driving force behind the political measures intended to reflect the new economic conditions. Finally, in the autumn of 2005 the focus of domestic policy and journalism alike was schools and *educational policy*. News features that in one way or another covered school policy were a regular occurrence, mainly because of a report that had been published by the National Board of Education earlier in the autumn that tackled the difference between independent schools and state schools. It was the issue of quality that was particularly underscored, and questions concerning schools appeared frequently in television news reporting.

Analysis and results

The analytical model inspired by Fairclough's critical discourse analysis also determined the internal disposition of the four main analytical chapters. Chapters 5–8 thus constitute the thesis' empirical and analytical discussion, while the conclusions are presented in Chapter 9.

Chapter 5 details the dominant contemporary discourses selected for an in-depth discourse analysis. The immediate political context is described relative to developments in journalism. Moreover, an overarching analysis

of journalistic focus and the narrative strategies that stand out in the empirical material is presented that shows that political television journalism at the end of the 1970s had assumed a didactic mode of narration which evidently was extremely ambitious in the background information and causes provided. In the news features from 1987 this journalistic focus had shifted to the politicians' actions and policy measures. By the autumn of 2005 it is clear that journalism's narrative strategies had switched to the consequences of these actions; to how politics influences the citizen in various ways. This shift of journalistic focus is to be seen at all stages of the analysis.

Chapter 6 presents the results of the quantitative study of the individuals who appeared in the various news features, the political parties that were predominant in terms of visibility, and the journalistic packages used to make up the broadcasts. In addition, there is a comparative analysis of the airtime accorded journalists and politicians in the news features. The results show that journalists were increasingly visible the more recent the period studied. Politicians are very much in evidence in the earlier empirical material, but thereafter the number of statement sequences dwindles. In terms of time allocation, journalists dominated throughout the entire period in question. Moreover, the analysis shows that the framework for journalistic production, in other words the distribution of edited sequences included in the news programmes, followed a standardised pattern. The production framework remained in place, but the picture – the content – was remodelled over time.

The distinguishing features of this remodelling are discussed in Chapter 7, which sheds light on the dominant linguistic narrative strategies to be found in the empirical material. Choice of words, journalistic angle, and linguistic change are discussed with regards to the chosen theoretical framework. It is clear that an increased use of specialist language is evidence of the belief on the journalists' part that the general public already had the necessary knowledge to be able to understand the jargon of the political sphere. With less emphasis on background information, the educational aspect was toned down somewhat, to the advantage of more popularised approach to news production.

This development is also to be seen in the visual strategies discussed in Chapter 8, where imagery and editing is analysed in terms of notions of legitimacy, authority, and audiovisual interaction. It is shown, for example, that graphics fulfilled a didactic function in all three periods, but that as time went on technical developments and a more pervasive editing style reveal the steady rise of popularisation. The imagery of pre-recorded features and interviews also underwent a fundamental change. The heavier

editorial hand served to strengthen journalism's interpretive power, and politicians' statements were cut and woven into journalism's narrative framework. Journalism's investigative role, which was previously flagged using hasty camera movements and zooms, appears today to be pretty much a foregone conclusion, while the editing style contributes to an increased distance between politicians and citizens.

The concluding discussion is presented in Chapter 9. The analytical results are collated and placed in a broader social context, charting the thesis' contribution to a greater understanding of the historical development of television journalism, and the techniques and strategies used to preserve its position of power and to establish the legitimacy of its operations. It would seem that the public service tradition remains strong, given the extent to which the urge to edify permeates all the empirical material, even if there is a growing tendency to chase ratings by courting popularity. The interplay between political-economic circumstances and television journalism's mode of expression is reflected in one of the key arguments of the thesis: journalism is always a cultural expression, and remains the product of its time.

Referenser

- Adorno, Theodor. & Horkheimer, Max. (1947/1997), *Upplysningens dialektik*, Göteborg: Daidalos
- Ahlqvist, Berndt. & Engqvist, Lars. (1984), *Samtal med Feldt*, Stockholm: Tidens Förlag
- Allan, Stuart. (2002), *News Culture*, New York: Open University Press
- Allen, Robert. C. (1992), *Channels of Discourse, reassembled. Television and Contemporary Criticism*, London: Routledge
- Altheide, David. L. & Snow, Robert. P. (1979), *Media Logic*, Beverly Hills: Sage Publications
- Altheide, David. L. & Snow, Robert. P. (1991), *Media Worlds in the Post Journalism Era*, New York: Aldine de Gruyter
- Althusser, Louis. (1976), "Ideologi och ideologiska statsapparater", i Göran Therbom (red) *Filosofi från proletär klasståndpunkt*, Staffanstorp: Cavefors
- Alvesson, Mats. & Deetz, Stanley. (2000), *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur
- Alvesson, Mats. & Sköldberg, Kaj. (1994), *Tolkning och Reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Lund: Studentlitteratur
- Anderson, Benedict. (2006), *Imagined Communities – reflections of the origin and spread of nationalism*, London: Verso
- Angelöw, Bo. & Jonsson, Thom. (2000), *Introduktion till socialpsykologi*, Lund: Studentlitteratur
- Appiah, Kwame. (2007), *Cosmopolitanism. Ethics in a world of strangers*. London: W.W. Norton & Company
- Arendt, Hanna. (1986), *Människans Villkor. Vita Activa*, Röda Bokförlaget AB
- Asp, Kent. (1986), *Mäktiga Massmedier: Studier i Politisk Opinionsbildning*, Stockholm: Akademilitteratur
- Asp, Kent. (1990), "Medialization, Media Logic and Mediarchy", i *The Nordicom Review of Mass Communication Research*, (1990:2)
- Asp, Kent. (2007), "Fairness, Informativeness and Scrutiny – The Role of News Media in Democracy", i *Nordicom Review*, (2007 Jubilee Issue)
- Asp, Kent. & Andersson Odén, Tomas. (2007), *Den Svenska Journalistkåren*, Göteborg: JMG

- Asp, Kent. & Esaiasson, Peter. (1996), "The Modernization of Swedish Campaigns: Individualization, Professionalization, and Medialization", i David.L. Swanson & Paolo. Mancini (red), *Politics, Media, and Modern Democracy. An International Study of Innovations in Electoral Campaigning and their Consequences*, Connecticut: Preager
- Baynes, Kenneth., Bohman, James. & McCarthy, Thomas. (red) (1987), *After Philosophy – End or Transformation*, London: MIT Press
- Beck, Ulrich. (2006), *Cosmopolitan Visions*, Oxford: Blackwell Publishers
- Ben Habib, Seyla. (2006), *Another Cosmopolitanism*, Oxford: Oxford University Press
- Bennett, Lance.W. (2003), *News. The Politics of Illusion*, 5:e uppl, New York: Longman
- Bennett, Lance.W. & Entman, Robert.M. (2001), *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press
- Bennulf, Martin. (1994), *Miljöopinionen i Sverige*, Lund: Dialogos
- Berelson, Bernard. (1952), *Content Analysis in Communication Research*, Glencoe Illinois: Free Press
- Berglez, Peter. & Nohrstedt, Stig-Arne. (2009), "Makt" i Peter Berglez & Ulrika Olausson (red), *Mediesambället – Centrala Begrepp*, Lund: Studentlitteratur
- Bergstrand, Mats. (2006), *Politik och Nyhetsjournalistik*, Stockholm: PMJ
- Bergström, Göran. & Boréus, Kristina. (2000), *Textens Mening och Makt*, Lund: Studentlitteratur
- Bignell, Jonathan. (2002), *Media Semiotics: An Introduction*, Manchester: Manchester University Press
- Björkegren, Dag. (2001), *Glädjens mekanismer – Sveriges Television*, Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Björck, Gunnela. (2006), *Olof Palme och Medierna*, Stockholm: Borea
- Blumer, Jay.G. & Gurevitch, Michael. (1995), *The Crisis of Public Communication*, London: Routledge
- Boorstin, Daniel. J. (1992), *The Image. A Guide to Pseudo Events in America*, New York: First Vintage Books
- Bourdieu, Pierre. (1998), *Om televisionen*, Stockholm: Brutus Östlings Förlag
- Bordwell, David. (1993), *The Cinema of Eisenstein*, Cambridge: Harvard University Press
- Bordwell, David. & Thompson, Kristin. (2008), *Film Art – An Introduction*, 8:e uppl, New York: McGraw Hill
- Boréus, Kristina. (1994), *Högervåg. Nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989*, Stockholm: Tidens Förlag

- Braaten, Lars-Thomas., Kulset, Stig. & Solum, Ove. (1997), *Inledning till Filmstudier – Historia, Teori och Analys*, Lund: Studentlitteratur
- Bryman, Alan. (1989), *Research Methods and Organization Studies*, London: Routledge
- Bucy, Eric. P. & Grabe, Maria Elisabeth. (2007), "Taking Television Seriously – A Sound and Image Bite Analysis of Presidential Campaign Coverage 1992-2004" i *Journal of Communication*, (2007:57)
- Bull, Peter. & Fetzer, Anita. (2006), "Who are *we* and who are *you*? The strategic use of forms of address in political interviews", i *Text and Talk*, 2006:26(1)
- Buskqvist, Ulf. (2007), "Arga leken med Göran Persson – interaktivitet och interaktion på partiernas webbplatser", i Mats Ekström & Åsa Kroon (red) *Paketerad Politik – elva essäer om journalistik och medier*, Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Capella, Joseph. & Jamieson, Kathleen Hall. (1997), *Spiral of Cynicism: The Press and The Public Good*, New York: Oxford University Press
- Carey, James. W. (1993), "The Mass Media and Democracy: Between the Modern and the Postmodern", i *Journal of International Affairs*, (1993:47)
- Carleheden, Michael. (1996), *Det andra moderna: om Jürgen Habermas och den samhällsteoretiska diskursen om det moderna*, Göteborg: Daidalos
- Carlsson, Ingvar. (2004), *Så tänkte jag*, Stockholm: Hjalmarsson & Högberg
- Carpignano, Paolo., Andersen, Robin., Aronwitz, Stanley. & Difazio, William. (1990), "Chatter in the age of electronic reproduction: Talk television and the public mind", i *Social Text* 25, (1990:6)
- Castells, Manuel. (1998), *Nätverksamhällets Framväxt*, Göteborg: Daidalos
- Chouliaraki, Lilie. & Fairclough, Norman. (1999), *Discourse in Late Modernity*, Edinburgh: Edinburgh University Press
- Clayman, Steven. (2007) "Speaking on behalf of the public in broadcast news interviews", i Elizabeth Holt and Rebecca Clift (red), *Reporting Talk. Reported Speech in Interaction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Clayman, Stephen. (1990), "From Talk to Text: Newspaper Accounts of Reporter-Source Interaction," i *Media, Culture and Society*, (1990:12)
- Clayman, Stephen. & Heritage, John. (2002), *The News Interview. Journalists and Public Figures on the Air*, Cambridge: Cambridge University Press
- Cook, David. A. (1996), *A History of Narrative Film*, 3:e uppl, New York: W.W. Norton
- Corner, John. (1995), *Television form and public address*, London: Edward Arnold

- Corner, John. & Pels, Dick. (2003), *Media and the re-styling of politics*, London: Sage Publications
- Couldry, Nick., Livingstone, Sonia. & Markham, Tim. (2007), *Media Consumption and Public Engagement: Beyond the Presumption of Attention*, Basingstoke, UK: Intellect
- Croteau, David. & Hoynes, William. (2001), *The Business of Media. Corporate Media and the Public Interest*, London: Sage Publications
- Curran, James. (2002), *Media Power*, London: Routledge
- Currie, Gregory. (1996), "Film, Reality and Illusion", i David Bordwell & Noel Carroll (red), *Post Theory – Reconstructing Film Studies*, Wisconsin: University of Wisconsin Press
- Dahlgren, Peter. (1987), "Berättande och betydelse i TV-nyheter", i Ulla Carlsson (red), *Forskning om journalistik*, Göteborg: Nordicom
- Dahlgren, Peter. (1995), *Television and the Public Sphere – citizenship, democracy and the media*, London: Sage Publications
- Dahlgren, Peter. (2009), *Media and Political Engagement – Citizens, Communication and Democracy*, New York: Cambridge University Press
- Dahlgren, Peter. & Sparks, Colin. (1992), *Journalism and Popular Culture*, London: Sage Publications
- Dearing, James.W & Rogers, Everett. M. (1996), *Agenda-Setting*, Thousand Oaks: Sage Publications
- Derrida, Jaques. (1967/1991), *Rösten och Fenomenet*, Stockholm: Thales
- Deuze, Mark. (2003), "The Web and its Journalism: Considering the Consequences of Different Type of Newsmedia Online", i *New Media & Society*, (2003:5)
- Djerf-Pierre, Monika. (1996), *Gröna Nyheter – Miljöjournalistiken i Televisionens Nyhetssändningar 1961-1994*, Göteborg: Institutionen för Journalistik och Masskommunikation
- Djerf-Pierre, Monika. (2007), "The Gender of Journalism – the Structure and Logic of the Field in the Twentieth Century", i *Nordicom Review*, (2007, Jubilee Issue)
- Djerf-Pierre, Monika. & Löfgren-Nilsson, Monica. (2001), *Sex-typing in the Newsroom: Feminization of Swedish Television News Production, 1958-2000*, Paper till 15:e Nordiska konferensen för medie- och kommunikationsforskning, Reykjavik 2001
- Djerf-Pierre, Monika. & Weibull, Lennart. (2001), *Spegla, Granska, Tolka*, Stockholm: Prisma
- Drew, Paul. & Heritage, John. (1992), *Talk at Work: interaction in institutional settings*, Cambridge: Cambridge University Press

- Edelman, Murray. (1988), *Constructing the Political Spectacle*, Chicago: Chicago University Press
- Edin, Anna. (2000), *Den föreställda publiken – Programpolitik, Publikbilder och Tilltalsformer i Svensk Public Service-television*, Stockholm: Brutus Östling
- Edin, Anna. (2007), "Kritstreckskostymen från helvetet: om Tiina Rosenberg som politisk persona", i Per Vesterlund (red), *Mediala Hierarkier*, Gävle: Högskolan i Gävle
- Eisenstein, Sergei. (1939), "Film Form", i Cristofer Williams (red), *Realism and the Cinema*, (1980), London: Routledge
- Ejchenbaum, Boris. M. (1979), "Concerning the Question of the Formalists", i Chris Pike (red), *The Futurists, the Formalists and the Marxist Critique*, London: Ink Links
- Ekecrantz, Jan. & Olsson, Tom. (1994), *Det redigerade samhället*, Stockholm: Carlssons
- Ekström, Mats. (1996), "The Validity of TV Journalism – Theoretical Starting Points for Critical Journalism Research" i *Nordicom Review*, (1996:1)
- Ekström, Mats. (1998), "När verkligheten inte duger som den är - en studie av tv-journalistikens praktik", i *Nordicom Information*, (1998:4)
- Ekström, Mats. (2000), "Information, Storytelling and Attractions: TV-journalism in three modes of communication" i *Media, Culture & Society*, 2000, vol. 22(4)
- Ekström, Mats. (2001), "Politicians Interviewed on Television News", i *Discourse and Society*, 2001, vol. 12(5)
- Ekström, Mats., Kroon, Åsa. & Nylund, Mats. (2006), *News from the Interview Society*, Göteborg: Nordicom
- Ekström, Mats. (2006), *Politiken i Mediesamhället*, Stockholm: Liber
- Ekström, Mats. & Eriksson, Göran. (1999), "Den medialiserade politikens paradoxer", i *Nordicom Information*, 1999, vol. 21(4)
- Ekström, Mats. & Larsson, Lars-Åke. (2000), *Metoder i Medie- och kommunikationsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur
- Elgemyr, Göran. (1984), "Skall rundradion få parasitera på pressen eller ej? Relationen mellan pressen, TT och ljudradion 1922-1970", i Jörgen Cederberg & Göran Elgemyr (red), *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen*, Stockholm: Legenda
- Ellis, John. (2002), "A Minister is About to Resign: On the Interpretation of Television Footage" i Anne Jerslev (red), *Realism and 'Reality' in Film and Media*, Köpenhamn: Museum Tusculanum Press

- Emmott, Stephen. J. (1995), *Information Superhighways: Multimedia Users and Futures*, London: Academic Press
- Engblom, Larsåke. (1998), *Radio- och TV-folket. Rekryteringen av Programmedarbetare till Radion och Televisionen i Sverige 1925-1995*, Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige
- Engblom, Larsåke., Gustafsson, Karl Erik., Oscarsson, Ingemar., Rydén, Per. & Jonsson, Sverker. (2002), *Den svenska pressens historia IV – Bland andra massmedier (efter 1945)*, Stockholm: Ekerlids Förlag
- Eriksson, Göran. (2002), *Den televiserade politiken – Studier av debatt- och nyhetsjournalistik*, Örebro: Örebro Studies in Media and Communication I
- Eriksson, Göran. (2006), ”Politikens i Bild: Visualisering av Politikers Yttranden i Nyhetsinslag”, i *Nordicom Information*, (2006:4)
- Esaiasson, Peter. & Håkansson, Niklas. (2002), *Besked ikväll: Valprogrammen i Svenske Radio och TV*, Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige
- Falkheimer, Jesper. (2004), *Att gestalta en region – källornas strategier och mediernas föreställningar om Öresund*, Göteborg: Makadam
- Fairclough, Norman. (1992), *Discourse and Social Change*, Cambridge: Polity Press
- Fairclough, Norman. (1995a), *Media Discourse*, New York: Oxford University Press
- Fairclough, Norman. (1995b), *Critical Discourse Analysis*, London: Longman
- Fairclough, Norman. & Wodak, Ruth. (1997), “Critical Discourse Analysis”, i Teun van Dijk (red), *Discourse as Social Interaction*, London: Sage Publications:
- Farnsworth, Stephen. J. & Lichter, Robert. S. (2003), *The Nightly News Nightmare: Network Television's Coverage of U.S. Presidential Elections, 1988-2000*. Lanham MD: Rowman & Littlefield.
- Feldt, Kjell Olof. (2005), *Min väg till politiken*, Stockholm: Ekerlid
- Femo Nielsen, Mie. (2001), *Replik til journalistikken. Microanalyse af Medieinterviewet*, Köpenhamn: Akademisk Förlag
- Findahl, Olle. & Höijer, Birgitta. (1984), *Nyheter, Förståelse, Minne*, Lund: Studentlitteratur
- Fiske, John. (1987), *Television Culture*, London: Routledge
- Fiske, John. (1992), “Popularity and the Politics of Information”, i Peter Dahlgren & Colin Sparks (red), *Journalism and Popular Culture*, London: Sage Publications
- Fogelberg, Karin. (2004), *Reportrar på plats – studier av krigsjournalistik 1960-2001*, Göteborg: JMG

- Forgasc, David. (2000), *The Gramsci Reader: Selected Writings 1916-1935*, New York: New York University Press:
- Foucault, Michel. (1975/2003), *Övervakning och Straff*, Lund: Arkiv Förlag
- Foucault, Michel. (1980), "Truth and power", i Colin Gordon & Michel Foucault (red), *Power/Knowledge: selected interviews and other writings 1972-1977*, New York: Pantheon
- Frenander, Anders. (1998), *Debattens vågor. Om politisk-ideologiska frågor i efter krigstidens svenska kulturdebatt*, Göteborg: Institutionen för idé- och lärdomshistoria Göteborgs Universitet
- Frick, Nils. & Malmström. Sten. (1984), *Språkekhyftan: hur 700 ord förstås och missförstås*, Stockholm: Tiden
- Furhammar, Leif. (1995), *Med Tv i verkligheten – Sveriges Television och de dokumentära genrerna*, Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige
- Furhammar, Leif. (2001), *Den Rörliga Bildens Århundrade*, Stockholm: Natur och Kultur
- Gans, Herbert. (1979), *Deciding what's news*, New York: Pantheon
- Garnham, Nicholas. (1997), "On the Cultural Industries" i Paul Marris & Sue Thornham (red), *Media Studies: A Reader*, Edinburgh: Edinburgh University Press
- Geertz, Clifford. (1983), "Centers, Kings, and Charisma: Reflection on the Symbolics of Power", i Clifford Geertz (red), *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*, New York: Basic books
- Gergen, Kenneth. J. (1999), *An Invitation to Social Construction*, London: Sage Publications
- Gezelius, Mats. (1992), *Bildt på väg – ett reportage om valrörelsen 1991*, Stockholm: Bonniers Förlag
- Giddens, Anthony. (1985), *The Nation-State and Violence: Volume Two of a Contemporary Critique of Historical Materialism*, Cambridge: Polity Press
- Goffman, Erving. (1988), *Jaget och Maskerna – en studie i vardagslivets dramatik*, Stockholm: Rabén & Sjögren
- Golding, Peter. & Murdock, Graham. (1996), "Cultural, Communication, and Political Economy" i James Curran & Michael Gurevitch (red), *Mass Media and Society*, London: Arnold
- Golding, Peter. & Murdock, Graham. (1997), *The Political Economy of the Media*, Cheltenham: Elgar
- Graber, Doris. (2004), "Mediated Politics and Citizenship in the Twenty-First Century" i *Annual Review of Psychology*, 2004(55)
- Graber, Doris., McQuail, Denis. & Norris, Pippa. (1998), *The News of Politics – The Politics of News*, Washington: CQ Press

- Gramsci, Antonio. (1967), *En kollektiv intellektuell*, Staffanstorp: Cavefors
- Gramsci, Antonio. (2007), *Brev från fängelset*, Stockholm: Tankekraft Förlag
- Griffin, Michael. (1992). "Looking at TV-news: Strategies for Research", i *Communication*, 1992(13)
- Gripsrud, Jostein. (2002), *Mediekultur, mediesambälle*, Göteborg: Daidalos
- Gross, Kim. & Brewer, Paul.R. (2007), "Sore Losers: News Frames, Policy Debates, and Emotions", i *The International Journal of Press/Politics*, 2007, vol. 12(122)
- Habermas, Jürgen. (1962/1998), *Borgerlig offentlighet*, Lund: Arkiv
- Habermas, Jürgen. (1981), *Kommunikativt handlande – texter om språk, rationalitet och samhälle*, Göteborg: Daidalos
- Habermas, Jürgen. (2007), *The Divided West*, Cambridge: Polity Press
- Hachten, William. & Scutton, James. F. (2006), *The World News Prism – Global Information in a Satellite Age*, 7^e uppl, Malden: Blackwell Publishing
- Hadenius, Stig. (1990), *Journalistik och Politik*, Stockholm: JMK
- Hadenius, Stig. (1998), *Kampen om monopolet. Sveriges Radio och Tv under 1900-talet*, Stockholm: Prisma
- Hadenius, Stig. (2003), *Modern Svensk Politisk Historia – Konflikt och Samförstånd*, Stockholm: Hjalmarson & Högberg Bokförlag
- Hadenius, Stig. & Weibull, Lennart. (2003), *Massmedier – Press, Radio och Tv i förvandling*, Stockholm: Bonnier
- Halliday, Michael. (1994), *An Introduction to Functional Grammar*, London: Edward Arnold
- Hallin, Daniel. (1992), "Sound Bite News" i *Journal of Communication*, 1992, vol. 42(2)
- Hallin, Daniel. & Mancini, Paolo. (2004), *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*, New York: Cambridge University Press
- Hansen, Kenneth. R. (2004), "Reality' in TV Journalism: Dramaturgy of the Motor. About the Relationship between TV Journalistic Production and Dramaturgy in Current Affairs Features", i *Nordicom Information*, (2004:4)
- Harrington, Stephen. (2008), "Popular News in the 21st Century. Time for a New Critical Approach?", i *Journalism*, 2008, vol. 9(266)
- Hartman, Jan. (2002), *Vetenskapligt tänkande – från kunskapsteori till metodteori*, Lund: Studentlitteratur
- Heclo, Hugh. & Madsen, Henrik. (1987), *Policy and Politics in Sweden: Principled Pragmatism*, Philadelphia: Temple University Press
- Helkama, Klaus. (2000), *Socialpsykologi. En introduktion*, Stockholm: Liber
- Helland, Knut. (1993), *Public Service and Commercial News. Contexts of Production, Genre Conventions and Textual Claims in Television*, Bergen: Institutt for Medievitenskap, Rapport nr. 18

- Heritage, John. (1999), "Question Design", Paper presented at the *Broadcast conversation: Interaction in the Media* conference, Roskilde, mars 1999
- Herman, Edward. S. & Chomsky, Noam. (1988), *Manufacturing Consent. The Political Economy of the Mass Media*, New York: Pantheon Books
- Hjarvard, Stig. (1999), *Tv-nyheder i Konkurrence*, Fredriksberg: Samfundslitteratur
- Hobsbawm, Eric. J. (1997), *Ytterligheternas tidsålder. Det korta nittonhundratalet 1914-1991*, Stockholm: Rabén Prisma
- Hodge, Bob. & Kress, Gunther. (1988), *Social Semiotics*, Cambridge: Polity Press
- Holm, Ingvar. (1991), *Politik som teater*, Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Holsti, Ole. R. (1969), *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, Reading Mass: Addison-Wesley
- Howells, Richard. (2003), *Visual Culture*, Malden: Polity Press & Blackwell Publishers Ltd
- Hujanen, Taisto. (2005), "Implications for Public Service Broadcasters", i Allan Brown & Robert. G. Picard (red), *Digital Terrestrial Television in Europe*, London: Lawrence Erlbaum Associates
- Hultén, Olof. (1996), "Public Service och den Mediepolitiska Utvecklingen i Norden" i Ulla Carlsson (red), *Nordisk forskning om Public Service*, Göteborg: Nordicom
- Hvitfelt, Håkan. (1996), "Skurkar, kapplöpningar och sensationer", i Ulla Carlsson (red), *Medierna i Samhället*, Göteborg: Nordicom
- Håkansson, Niklas. (2004), "Politiker och journalister – kamp om presentation och representation" i Jesper Strömbäck & Lars Nord (red), *Medierna och Demokratin*, Lund: Studentlitteratur
- Højbraaten, H. (1999), "Kommunikativ makt og sanksjonsbasert makt hos Jürgen Habermas", i Fredrik Engelstad (red), *Om makt, teori og kritikk*, Oslo: Adam Notam Gyldendal
- Ilshammar, Lars. (2007), "Politikens multimedialisering", i Mats Jönsson & Pelle Snickars (red), *Medier och Politik – om arbetarrörelsens mediestrategier under 1900-talet*, Stockholm: Statens Ljud och Bildarkiv
- Innis, Harold. A. (2007), *Empire and Communications*, Maryland: Rowman & Littlefield
- Iyengar, Shanto. (1991), *Is anyone responsible? How Television Frames Political Issues*, Chicago: University of Chicago Press
- Jarlbro, Gunilla. (2006), *Medier, Genus och Makt*, Lund: Studentlitteratur
- Jenkins, Henry. (2006), *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*, Malden: Blackwell Publishing

- Johansson, Bengt. (1998), *Nyheter mitt ibland oss. Kommunala nyheter, personlig erfarenhet och lokal opinionsbildning*, Göteborg: JMG
- Johansson, Bengt. (2004), "Journalistikens nyhetsvärderingar", i Jesper Strömbäck & Lars Nord (red), *Medierna och Demokratin*, Lund: Studentlitteratur
- Jonason, T. (2008), *Digitaliseringen av TV-mediet utifrån ett medieberedskapsperspektiv*, Stockholm: Styrelsen för Psykologiskt Försvar
- Jones, Jeffrey. P. (2005), *Entertaining Politics. New Political Television and Civic Culture*, Oxford: Rowan & Littlefield Publishers
- Jonung, Lars. (2000), "Från guldmyntfot till inflationsmål – svensk stabiliseringspolitik under det 20:e seklet", i *Ekonomisk Debatt*, 28:1
- Josephson, Olle. (1982), *Såra ord. En undersökning av förståelsen av 153 ord från ekonomiska, sociala och politiska sammanhang*, Stockholm: Institutionen för Nordiska Språk
- Jönsson, Anna-Maria. (2004a), *Samma nyheter eller likadana? Studier av mångfald i svenska tv-nyheter*, Göteborg: JMG
- Jönsson, Anna-Maria. (2004b), "Public Service som ideologi och praktik", i Jesper Strömbäck & Lars Nord (red), *Medierna och Demokratin*, Lund: Studentlitteratur
- Jönsson, Mats. & Snickars, Pelle. (2007), *Medier och Politik – om Arbetarrörelsens Mediestrategier under 1900-talet*, Stockholm: Statens Ljud och Bildarkiv
- Karlsson, Michael. (2006), *Nätjournalistik – en explorativ fallstudie av digitala mediers karaktärsdrag på fyra nyhetssajter*, Lund: Lund Studies in Media and Communication
- Keane, John. (1995), "Structural Transformation of the Public Sphere" i *The Communication Review*, 1995, vol. 1(1)
- Kellner, Douglas. (1990), *Television and the Crisis of Democracy*, Boulder Colorado: Westview
- Kellner, Douglas. (1995), *Media Culture – Cultural Studies, Identity and Politics between the Modern and the Postmodern*, London: Routledge
- Kjörup, Sören. (1999), *Människovetenskaperna – Problem och Traditioner i Humanioras Vetenskapsteori*, Lund: Studentlitteratur
- Kress, Gunther., Leite-Garcia, Regina. & Van Leeuwen, Theo. (1997), "Discourse Semiotics", i Teun van Dijk (red), *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies, A Multidisciplinary Introduction*, London: Sage Publications
- Kress, Gunther. & Van Leeuwen, Theo. (2006), *Reading Images. The Grammar of Visual Design*, London: Routledge
- Krippendorff, Klaus. (1980), *Content analysis: an Introduction to its Methodology*, London: Sage Publications

- Lacey, Nick. (2009), *Image and Representation. Key Concepts in Media Studies*, 2:a uppl, New York: Palgrave Macmillan
- Laclau, Ernesto. & Mouffe, Chantal. (1985), *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*, London: Verso
- Larsson, Torbjörn. & Bäck, Henry. (2008), *Den Svenska Politiken*, Malmö: Liber
- Larsson, Lars-Åke. (2005), *Opinionsmakarna: en studie om PR-konsulter, journalister och demokrati*, Lund: Studentlitteratur
- Lewis, Justin., Inthorn, Sanna. & Wahl-Jorgensen, Karin. (2005), *Consumers or Citizens? What the Media Tell Us About Political Participation*, Maidenhead, UK: Open University Press
- Linell, Per. (1990), "De institutionaliserade samtalens elementära former: om möten mellan professionella och lekmän", i *Forskning om utbildning*, 1990, vol. 17(4)
- Lippman, Walter. (1922/1997), *Constructing Public Opinion*, New York: Free Press
- Livingstone, Sonia. & Lunt, Peter. (1994), *Talk on television*, London: Routledge
- Löfgren-Nilsson, Monica. (1999), *På bladet, kuriren och allehanda. Om journalistiska ideal och organiseringprinciper i den redaktionella vardagen*, Göteborg: JMG
- Maas, Utz. (1989), *Sprachpolitik und politische Sprachwissenschaft*, Frankfurt: Suhrkamp
- Mackay, Hugh. (1997), *Consumption and Everyday Life*, London: Sage Publications
- Mann, Michael. (1986), *The Sources of Social Power. Vol 1: A history of power in the beginning to AD 1760*, Cambridge: Cambridge University Press
- Marshall, David. P. (2004), *Celebrity and Power. Fame in Contemporary Culture*, Minneapolis: University of Minnesota Press
- Mayer, Kate. (1993), "How not to answer in political interviews", i *Political Psychology*, 1993, vol. 14(4)
- McChesney, Robert.W. (2001), *All Makt åt Medierna eller Ge Folk vad Folk Vill Ha*, Stockholm: Bokförlaget DN
- McCombs, Maxwell. & Shaw, Donald. L. (1972), "The Agenda-Setting Function of the Press", i *Public Opinion Quarterly*, (1972:36)
- McDonald, Myra. (1998), "Personalization in Current Affairs Journalism" i *Javnost. The Public*, 1998, vol 5(3)
- McManus, John. H. (1994), *Market Driven Journalism. Let the Citizen Beware*, London: Sage Publications
- McQuail, Denis. (1997), *Media, Policy: Convergence, Concentration and Commerce*, Thousand Oaks: Sage Publications

- McQuail, Denis. (2000), *Mass Communication Theory*, 4:e uppl, London: Sage Publications
- McQuail, Denis. (2003), *Media Accountability and Freedom of Publication*, Oxford: Oxford University Press
- Melin, Margareta. (2008), *Gendered Journalism Cultures. Strategies and Tactics in the Fields of Journalism in Britain and Sweden*, Göteborg: JMG
- Meyer, Tomas. (2002), *Media Democracy – How the Media Colonize Politics*, Cambridge: Polity Press
- Miegel, Fredrik. & Johansson, Thomas. (2002), *Kultursociologi*, Lund: Studentlitteratur
- Molotch, Harvey. & Lester, Marilyn. (1974), "News as Purposive Behaviour: On the Strategic Use of Routine Events, Accidents and Scandals", i *American Sociological Review*, 1974, vol. 39(1)
- Monaco, James. (2000), *How to read a film*, New York: Oxford University Press
- Mral, Brigitte. (2000). "Retorikanalys", i Mats Ekström & Lars-Åke Larsson (red), *Metoder i Kommunikationsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur
- Mårtensson, Bo. (2003), *Den Televiserade Ekonomin – Nybeter om Statsbudgeten 1980-1995*, Stockholm: JMK
- Möller, Tommy. (2004), *Svensk Politisk Historia 1809-1975*, Lund: Studentlitteratur
- Neuman, Russell., Just, Marion. & Criegler, Ann. (1992), *Common Knowledge: News and the Construction of Political Meaning*, Chicago: University of Chicago Press
- Neveu, Erik. (2002), "Four Generations of Political Journalism", i Raymond Kuhn and Erik Neveu (red), *Political Journalism. New Challenges, New Practices*, London: Routledge
- Newton, Kenneth. (2006), "May the Weak Force be With You: The Power of the Mass Media in Modern Politics", i *European Journal of Political Research*, (2006:45)
- Nichols, Bill. (1981), *Ideology and the Image: Social Representation in the Cinema and Other Media*, Bloomington: Indiana
- Nilsson, Malin. (2001), "Politikens medialisering – Massmedier som aktör och arena för politisk kommunikation" i Hans Bengtsson (red), *Politisk Kommunikation och Demokrati*, Lund: Studentlitteratur
- Nilsson, Malin. (2004), "Mediernas makt över tanken", i Jesper Strömbäck & Lars Nord (red), *Medierna och Demokratin*, Lund: Studentlitteratur
- Nohrstedt, Stig-Arne. & Ekström, Mats. (1994), *Journalistikens Etiska Problem*, Stockholm: Raben Prisma
- Nord, Lars. (1996), *Spelet om Opinionerna*, Lund: Studentlitteratur

- Nord, Lars. & Strömbäck, Jesper. (2003), *Valfeber och Nyhetsfrossa – Politisk Kommunikation i Valrörelsen 2002*, Stockholm: Institutet för Mediestudier
- Nord, Lars. & Strömbäck, Jesper. (2004), *Medierna och Demokratin*, Lund: Studentlitteratur
- Nylund, Mats. (2000), *Iscensatt interaktion – Strukturer och strategier i politiska mediesamtal*, Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland
- Nylund, Mats. (2003), "Asking Questions, Making sound-bites: Research Reports, Interviews and Television News Stories", i *Discourse Studies*, vol. 5(4)
- Ohlsson, Anders. (1989), *Politiska Nyheter till Nytt och Nöje*, Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Olsson, Tobias. (2005), "Young Citizens, ICTs and Learning. A Design for a Study of the Media and Political Activity" i *Nordicom Review*, (2005:1)
- Palm, Anders. (2002), "Att tolka texten" i Staffan Bergsten (red), *Litteraturvetenskap – en inledning*, 2:a uppl, Lund: Studentlitteratur
- Patterson, Thomas. E. (1980), *The Mass Media Election*, New York: Praeger
- Petersson, Olof. (1993), *Makt – en sammanfattning av Maktutredningen*, Stockholm: Publica
- Petersson, Olof. & Carlberg, Ingrid. (1990), *Makten över tanken*, Stockholm: Carlssons förlag
- Petersson, Torsten. (2002), *Dolda Principer. Kultur- och litteraturteoretiska studier*, Lund: Studentlitteratur
- Picard, Robert. G. (2005), "Audience Relations in the Changing Culture of Media Use – Why should I pay the Licence Fee?", i Gregory Ferrell Lowe & Per Jauert (red), *Cultural Dilemmas in Public Service Broadcasting*, Göteborg: Nordicom
- Porter, Vincent. (1995), "The New European Order for Public Service Broadcasting", i Eric Barendt (red), *The Yearbook of Media and Entertainment Law*, Oxford: Clarendon Press
- Postman, Neil. (1985), *Underhållning till Döds*, Stockholm: Prisma
- Potter, Jonathan. & Wetherell, Margaret. (1987), *Discourse and Social Psychology*, London: Sage Publications
- Reith, John. (1924), *Broadcast over Britain*, London: Hodder and Stoughton
- Ricoeur, Paul. (1974), *The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics*, Evanston: Northwestern University Press,
- Roksvold, Thore. (1991). "Retorikk for journalister", Oslo, J.W Cappelen Damm Forlag
- Rolness, Kjetil. (1992), "Farvel til virkeligheten eller En kritikk av mediekritikken" i *Sosiologi idag*, (1992:1)
- Rose, Gillian. (2001), *Visual Methodologies*, London: Sage Publications

- Rydbeck, Olof. (1990), *I maktens närhet*, Stockholm: Bonniers
- Sanders, Karen. (2009), *Communicating Politics in the Twenty-First Century*, Palgrave Macmillan: Hampshire
- Sand, Gunnar. & Helland, Knut. (1998), *Bak TV-nyhetene: Produksjon og Presentasjon i NRK og TV2*, Bergen: Fagbokforlaget
- Schlesinger, Philip. (1987), *Putting Reality Together*, New York: Methuen & Company
- Scheufele, Dietram. A. (1999), "Framing as a Theory of Media Effects", i *Journal of Communication*, 1999, vol. 49(1)
- Schudson, Michael. (2000), "The Sociology of News Production Revisited (Again)", i James Curran & Michael Gurevitch (red), *Mass Media and Society*, 3:e uppl, London: Arnold
- Schön, Lennart. (1994), *Omvandling och obalans. Mönster i svensk ekonomisk utveckling*, Stockholm: Finansdepartementet
- Selby, Keith. & Cowdery, Ron. (1995), *How to Study Television*, Basingstoke: Macmillan
- Severin, Werner. J. & Tankard, James. W. (2001), *Communication Theories – Origins, Methods and Uses in the Mass Media*, New York: Longman
- Severson, Pernilla. (2004), *En gökunge i public service-boet? Publikens roll i digitaliseringen av marksänd television*, Uppsala: Uppsala Studies in Media and Communication
- Shoemaker, Pamela. J. & Reese, Stephen. D. (1996), *Mediating the Message. Theories of Influences on Mass Media Content*, New York: Longman
- Siebert, Fred., Peterson, Theodore. & Schramm, Wilbur. (1956), *Four Theories of the Press. The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*, Chicago: University of Illinois Press
- Singer, Jane. B. (2003), "Who are these guys? The online challenge of the notion of journalistic professionalism", i *Journalism*, 2003, vol. 4(2)
- Sparks, Colin. & Tulloch, John. (2002), *Tabloid Tales*, Lanham: Rowman and Littlefield Publishers
- Stoehrel, Veronica. (1994), *Berättelsestrategier, kunskap och reflektion*. Stockholm: JMK
- Strand, Dieter. (1980), *Palme igen? Scener ur en partiledares liv*, Stockholm: Norstedts
- Strömbäck, Jesper. (1997), *Medielogik, Demokratilogik och det Öppna Samhällets Villkor*, Sundsvall: Mitthögskolan
- Strömbäck, Jesper. (2000), *Makt och Medier*, Lund: Studentlitteratur
- Strömbäck, Jesper. (2001), *Gäster hos Verkligheten – En Studie av Journalistik, Demokrati och Politisk Misstro*, Stockholm: Brutus Östling

- Strömbäck, Jesper. (2008), "Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics" i *The International Journal of Press/Politics*, 2008, vol 13(3)
- Strömbäck, Jesper. & Jönsson, Anna-Maria. (2007), *TV-journalistik i konkurrensens tid*, Stockholm: Ekerlid
- Sturken, Marita. & Cartwright, Lisa. (2001), *Practices of Looking: An Introduction to Visual Culture*, Oxford: Oxford University Press
- Svensson, Christian. (2001), *Samtal, Deltagande och Demokrati i Svenska Debattprogram*, Linköping: Tema Kommunikation
- Swanson, David. & Nimmo, Dan. (1990), *New Directions in Political Communication*, Newbury Park: Sage Publications
- Syvertsen, Trine. (1999), "The Many Uses of the 'Public Service' Concept", i *Nordicom Review*, 1999, vol. 20(1)
- Teo, Peter. (2000), "Racism in the News – A Critical Discourse Analysis of News Reporting in Two Australian Newspapers" i *Discourse and Society*, 2000, vol. 11(7)
- Thompson, John. B. (1995), *Medierna och Moderniteten*, Göteborg: Daidalos
- Thompson, Kristin. (1995), "Neoformalistisk filmanalys – ett perspektiv, flera metoder", i Erik Hedling & Lars-Gustaf Andersson (red), *Modern Filmteori 1*, Lund: Studentlitteratur
- Thornborrow, Joanna. (2002), *Power Talk: Language and Interaction in Institutional Discourse*, London: Longman
- Thurén, Torsten. (1997), *Medier i Blåsväder – Den Svenska Radion och Televisionen som Samhällsbevarare och Samhällskritiker*, Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige
- Tolson, Andrew. (1996), *Mediations. Text and Discourse in Media Studies*, London: Arnold
- Trost, Jan. & Levin, Inger. (1999), *Att förstå vardagen*, Lund: Studentlitteratur
- Tuchman, Gaye. (1978), *Making News: A Study in the Construction of Reality*, New York: Free press
- Tuchman, Gaye. (1995), "The News Net", i Oliver Boyd-Barrett & Chris Newbold (red), *Approaches to Mass Media – A Reader*, London: Arnold
- Tumber, Howard. (1999), *News. A Reader*, Oxford: Oxford University Press
- Van Aelst, Peter., Maddens, Bart., Noppe, Jo. & Fiers, Stefaan. (2008), "Politicians in the News: Media or Party Logic?: Media Attention and Electoral Success in the Belgian Election Campaign of 2003", i *Journal of Communication*, (2008:23)
- Van Dijk, Teun. (1991), *Racism and The Press*, London: Routledge
- Van Dijk, Teun. (1993), *Discourse and Elite Racism*, London: Sage Publications

- Van Zoonen, Lisbeth. (2005), *Entertaining the Citizen – when Politics and Popular Culture Converge*, Oxford: Rowman Littlefield
- Vedung, Evert. (1979), *Kärnkraften och regeringen Fälldins fall*, Uppsala: Raben & Sjögren
- Viscovi, Dino. (2006), *Marknaden som mönster och monster*, Göteborg: JMG
- Wall, Melissa. (2005), "Blogs of War: Weblogs as News" i *Journalism: Theory, Practice & Criticism*, 2005, vol 6(2)
- Watts, Duncan. (1997), *Political Communication Today*, Manchester: Manchester University Press
- Wallengren, Ann-Kristin. (1999), "Provocerande undervisning. Arbetare -71 i ett berättartekniskt perspektiv", i Bengt Sandin (red), *Medier och Modernisering. En Antologi om Utbildningsprogram och Samhällsförändring*, Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige
- Weibull, Lennart. (1991), *Svenska Journalister – ett grupporträtt*, Stockholm: Tidens Förlag
- Wenneberg, Sören. B. (2001), *Socialkonstruktivism – Positioner, Problem och Perspektiv*, Malmö: Liber
- Williams, Christofer. (1980), *Realism and the Cinema*, London: Routledge
- Winther Jørgenssen, Marianne. & Phillips, Louise. (2000), *Diskursanalys som Teori och Metod*, Lund: Studentlitteratur
- Wodak, Ruth. (1991), "Turning the Tables: Antisemitic Discourse in Post-war Austria", i *Discourse and Society*, 1991, vol. 2(1)
- Youniss, James. (1997), "What we know about engendering civic identity", i *The American Behavioral Scientist*, 1997, vol. 40(5)
- Åsard, Erik. (1996), *Packaging Political Propaganda*, Uppsala: Uppsala North American Studies Reports
- Örnebring, Henrik. (2001), *TV-parlamentet: Debattprogram i Svensk TV 1956-1996*, Göteborg: Institutionen för Journalistik och Masskommunikation
- Östbye, Helge. & Larsen, Lars. G. (2003), *Metodbok för Medievetenskap*, Malmö: Liber

Övriga

- Riksdagens Årsbok 1987/1988, Stockholm: Riksdagens Tryckeriexpedition
- Riksdagens Årsbok 2005/2006, Stockholm: Riksdagens Tryckeriexpedition
- SOU (1965:20), *Radions och Televisionens Framtid i Sverige. I Bakgrund och Förutsättningar. Programfrågor. Organisations- och Finansieringsfrågor*

Dagspress

DN Debatt, ”Vi ska befria kvinnorna från kollektivismen”, sid A04,
2004-08-30

Internetkällor

www.socialdemokraterna.se (2008-02-12)

www.folkpartiet.se (2008-02-13)